

Univerzita Karlova v Praze

Pedagogická fakulta

Katedra speciální pedagogiky

Proces politické socializace a osobnost
pravického extremisty a radikála

Autor: Adéla Kupcová

Vedoucí práce: Mgr. et Mgr. Irena Smetáčková, Ph.D.

Praha 2009

NÁZEV:

Proces politické socializace a osobnost pravicového extremisty a radikála

ANOTACE:

Tématem práce je pravicový politický extremismus jakožto specifický fenomén současnosti. Práce se zaměřuje především na osobnost pravicového radikála a extremisty. Na proces politické socializace, jeho hodnoty a postoje, jeho sebereflexi a zabývá se i teorií autoritářství jako osobnostního rysu.

Fenomén extremismu je zkoumán v rámci čtyř vědních disciplín – psychologie, sociologie, politologie a politické filosofie. Podkladem práce je dotazníkový výzkum provedený mezi českými středoškolskými studenty a mezi extremisty a výzkum kvalitativní provedený s představiteli ultrapravicové scény.

TITLE:

Proces of Political Socialization and Personality ultra-right-wing Extremists and Radikals

SUMMARY:

The topic of following dissertation is a right-wing political extremism as a specific phenomenon. The work is focused primarily on the personality of ultra-right-wing radicals and extremists. This dissertation examines a process of political socialization of ultra-right-wing extremists, his values and attitudes, his self-reflection and deals with a theory of authoritarianism as a personality trait.

A phenomenon of extremism is studied through four science disciplines – psychology, sociology, politology and political philosophy. Work based on research questionnaire made with high school students and with extremists and on qualitative research made with representatives of ultra-right-wing scene.

Prohlašuji, že jsem domovou práci Proces politické socializace a osobnost pravicového radikála a extremisty vypracovala pod vedením Mgr. et Mgr. Ireny Smetáčkové, Ph.D. samostatně na základě vlastních zjištění a vlastního výzkumu a za použití pramenů uvedených v seznamu.

Praha, 1. dubna 2009

podpis: ....

Adéla Kupcová

Děkuji Mgr. Ireně Smetáčkové, Ph.D. za odborné vedení práce, JUDr. PhDr. Miroslavu Marešovi, Ph.D. a PhDr. Josefu Smolíkovi, Ph.D. za cenné rady a inspiraci. Také děkuji všem, kteří mi věnovali svůj čas a byli ochotni podílet se na výzkumu a podělit se o své myšlenky a příběhy. V neposlední řadě pak děkuji svým blízkým za podporu a trpělivost.

<u>PROLEGOMENA – JAK POHLÍŽET NA FENOMÉN PRAVICOVÉHO EXTREMISMU.....</u>	11
EXTREMISMUS – PROČ SE JÍM ZABÝVAT	12
METODIKA – ZPŮSOBY VÝZKUMNÉHO POSTUPU A INFORMAČNÍ ZDROJE	15
Užité metody výzkumu pravicového politického extremismu.....	16
Kvantitativní výzkum – hodnotová orientace české mládeže	16
Kvalitativní výzkum – psychologické pozadí fenoménu politického extremismu	17
Další informační zdroje.....	19
PARADIGMATA A VÝCHODISKA VÝZKUMU – JAK PŘISTOUPIT K FENOMÉNU POLITICKÉHO EXTREMISMU.....	21
Pohled na fenomén „politického extremismu“	21
Pozice extremismu na pravo – levé ose politického spektra	24
Východiska v pohledu na extremistu a radikála jako osobnosti	26
<u>EXTREMISMUS – ČÍM JE A JAKÝCH PODOB MŮŽE NABÝVAT .....</u>	30
KRAJNÍ LEVICE – SOCIALISMUS, KOMUNALISMUS, TŘÍDNÍ BOJ	36
Základní ideologické směry ultralevice	39
KRAJNÍ „PRAVICE“ – SOCIALISMUS, NACIONALISMUS, RASISMUS.....	41
Základní ideologické směry ultrapravice	44
Pravicový populismus	44
Nacionalismus	45
Fašismus	47
Nacismus	49
Rasismus	51
Antisemitismus.....	54
<u>OSOBNOST A POLITIKA - VYMEZENÍ SLEDOVANÝCH TÉMAT .....</u>	61
Proces politické socializace.....	61
Hodnoty a postoje	64
Pojetí sebe sama	66

Potřeby člověka.....	68
----------------------	----

**GENERACE SVOBODY – MLADÍ ČEŠI, JEJICH POSTOJE, HODNOTY A SKLON
K EXTRÉMU 72**

RODINA – VZOR ČI OBJEKT VZDORU?	74
SKLON K EXTRÉMU – TOLERANCE ČI ODMÍTÁNÍ EXTRÉMNÍCH STANOVISEK	76
POSTOJE – RELACE K HODNOTOVÉ ORIENTACI A ŽIVOTNÍ ZKUŠENOSTI	80
Hodnotová orientace	80
Postoje k menšinám	82
Postoje a politická orientace.....	83
Konsonance postojů a hodnot	85
SOUČASNÉ GENERACE STŘEDOŠKOLSKÝCH STUDENTŮ A EXTREMISTŮ – ANALOGIE A DIFERENCE IDEÁLŮ, HODNOT A POSTOJŮ.....	86
Hodnotová orientace	86
Postoje k menšinám	87
Postoje k dalším společenským a politickým otázkám	88
RESUMÉ	90

**VYZNAVAČI EXTRÉMU – SPOLEČENSKÉ A PSYCHOLOGICKÉ ASPEKTY
PRAVICOVÉHO EXTREMISMU A RADIKALISMU 93**

PLURALITNÍ SPOLEČNOST – MOTIV PRO OPUŠTĚNÍ DEMOKRATICKÝCH HODNOT ?	94
PROCES POLITICKÉ SOCIALIZACE – KONSTITUCE KRAJNÉ POLITICKÉHO NÁZORU A CESTA K EXTRÉMU	97
Reflektované počátky politické socializace	97
Role a vliv rodinného prostředí.....	101
CESTA K EXTRÉMU.....	105
Faktor osobní zkušenosti.....	107
Faktor deziluze a skepse	107
Faktor vlivu sociální skupiny či subkultury	108
POSTOJE, HODNOTY – FORMA, SPECIFIKA A OBSAH KRAJNÍCH STANOVISEK	113
HODNOTY	113
POSTOJE A PŘEDSUDKY	115
Faktory ovlivňující konstituci hodnot, postojů a předsudků	115

Specifika postojů a předsudků představitelů krajní politické scény.....	116
Rigidita myšlení a centrálnost postojů	116
Konsonance postojů	117
Snaha o kontinuitu postojů s tradicí a další typické rysy argumentace	118
Obsahová stránka postojů jedinců s krajním politickým názorem.....	119
Rasismus a antisemitismus.....	120
Představa o možnostech změny společnosti a prosazení svých ideálů	123
SEBEREFLEXE – POJETÍ SEBE SAMA POD PRIZMATEM EXTRÉMNÍHO A RADIKÁLNÍHO NÁZORU	125
Smysl přikládání vlastní politické či subkulturní aktivitě	126
Reflexe významu vlastního politického přesvědčení pro osobní život	128
Pojetí sebe samého	129
AUTORITÁŘSTVÍ – OSOBNOSTNÍ PŘEDPOKLADY PRO FASCINACI EXTRÉMEM	132
Autoritářská osobnost	133
Autoritářství mezi radikály a extremisty.....	135
Konservatismus a levicový radikalismus na poli extrémů	137
LEVICOVOST KRAJNÍ PRAVICE	139
RESUMÉ	142
<u>DOSLOV.....</u>	<u>149</u>
<u>TABULKOVÁ ČÁST .....</u>	<u>153</u>
DATA VÝZKUMU ZPRACOVANÁ V TABULKÁCH	154
DATA VÝZKUMU ZPRACOVANÁ V GRAFECH	175
<u>PŘÍLOHY .....</u>	<u>185</u>

SEZNAM, SCHÉMAT, GRAFŮ, TABULEK A PŘÍLOH:

SEZNAM SCHÉMAT:

- Schéma č. 1: Model extremismu lineární
- Schéma č. 2: Model extremismu trojúhelníkový
- Schéma č. 3: Model extremismu kruhový

SEZNAM GRAFŮ:

- Graf č. 1: Postoj k minoritám – komparace
- Graf č. 2: Zájem o politické dění
- Graf č. 3: Zájem o politickou teorii
- Graf č. 4: Hodnotová orientace - komparace
- Graf č. 5: Hodnotová orientace dle typu studované školy
- Graf č. 6: Hodnotová orientace dle pohlaví
- Graf č. 7: Postoje k menšinám dle lokality
- Graf č. 8: Postoje k menšinám dle typu studované školy
- Graf č. 9: Postoje k dalším společenským a politickým otázkám
- Graf č. 10: Hodnotové preference – extremisté a radikálové
- Graf č. 11: Poměr preferencí hodnot mezi extremisty a radikály
- Graf č. 12: Postoje k menšinám – podíl extremistů a radikálů
- Graf č. 13: Eysenckův test – T-faktor
- Graf č. 14: Eysenckův test – R-faktor

SEZNAM TABULEK:

- Tabulka č. 1: Struktura vzorku středoškolských studentů podílejících se na dotazníkovém kvantitativním výzkumu
- Tabulka č. 2: Struktura vzorku extremistů a radikálů podílejících se na kvantitativním a kvalitativním výzkumu
- Tabulka č. 3: Politická orientace středoškolských studentů a jejich rodičů
- Tabulka č. 4: Zdůvodnění vlastní politické orientace
- Tabulka č. 5: Sympatizování s krajními politickými názory
- Tabulka č. 6: Postoj k minoritám
- Tabulka č. 7: Postoje; souhlas s tezemi
- Tabulka č. 8: Hodnocení současné politické scény
- Tabulka č. 9: Preference hodnot - komparace
- Tabulka č. 10: Postojová stanoviska a hodnotová orientace v závislosti na spokojenosti či nespokojenosti s vlastním životem
- Tabulka č. 11: Postoje v kontextu politické orientace
- Tabulka č. 12: Provázanost postojů
- Tabulka č. 13: Provázanost hodnotové orientace a zastávaných postojů
- Tabulka č. 14: Spokojenost s vlastním životem - komparace
- Tabulka č. 15: Struktura vzorku kvalitativního výzkumu a základní údaje o jednotlivých respondentech
- Tabulka č. 16: Počátky zájmu o politiku
- Tabulka č. 17: Politická orientace rodin jedinců s krajním názorem
- Tabulka č. 18: Sympatizování přátel respondentů s krajními politickými názory
- Tabulka č. 19: Preference hodnot dle vlastního výběru
- Tabulka č. 20: Konsonance postojů extremistů a radikálů

Tabulka č. 21: Postoje – souhlas s tezemi – komparace postojů extremistů a radikálů
Tabulka č. 22: Postoje – souhlas s tezemi
Tabulka č. 23: Postoj k minoritám – komparace extremistů a radikálů
Tabulka č. 24: Typ rasismu
Tabulka č. 25: Představa způsobu jak dosáhnout svého cíle a ideálního stavu společnosti a státu
Tabulka č. 26: Cíle vlastní politické činnosti či působení v subkultuře
Tabulka č. 27: Síla R-faktoru a T-faktoru mezi extremisty a radikály
Tabulka č. 28: Test vícefaktorové politické motivace – víra a náboženství
Tabulka č. 29: Test vícefaktorové politické motivace – rodina a sexualita

SEZNAM PŘÍLOH:

Dotazník – Politické hodnoty, ideály a postoje – určeno pro studenty SOU, SOŠ a gymnázií
Dotazník – Politické hodnoty, ideály a postoje – varianta 2. – určeno pro extremisty a radikály
Struktura rozhovoru

Prolegomena – jak pohlížet na fenomén pravického extremismu

„Stará náboženství se svými vznešenými i směšnými, dobrotivými i ukrutnými symboly nevznikla totiž ze vzduchu, nýbrž z lidské duše, z té, která v nás žije i v tuto chvíli. Naši strašní bohové se dnes jmenují jinak a jejich jména končí na –ismus. Nebo se snad někdo odváží tvrdit, že světová válka nebo bolševismus byly duchaplné vynálezy?“

(C. G. Jung¹)

Vstoupíme-li na pole extrémů, ocitneme se na poli bitevním, kde se střetává dobro se zlem. Vždy se ocitneme na mýtickém kolbišti, ve víru myšlenek, ideologií a interpretací světa, jejichž samotné existenci se třeba i budeme zdráhat uvěřit. Tento pocit budeme mít ať již tam vkročíme jako extremisté či jako demokraticky a svobodně myslící lidé. Jen dobro a zlo bude viděno vždy na opačné straně a bude mít jinou tvář.

Extremismus – proč se jím zabývat

Jedním z největších štěstí v životě, je mít ideál, mít pro co žít. Pro co žít, pro co dýchat, k něčemu směřovat, o co usilovat, v co věřit. Mít to, co vám dává směr, kterým jít, co má smysl a dá smysl i vám... Ano, to je štěstím a mnohý by s tím souhlasil. A přál to každému a chtělo by se i zvolat, bude-li každý takto bohatý, bude i náš svět lepší a krásnější. Avšak toto štěstí, toto krásné mají i ti, jež označujeme širokým pojmem extremistů. Oni, právě oni takovýto ideál mají. A reflektují jej jako to, co je činí šťastnými, co je žene dál.

A v tomto světle se již nezdá onen ideál zárukou lepšího světa, zárukou štěstí pro všechny. V případě ideálu extrémního tato výše uvedená rovnice neplatí. Co jí chybí? Chybí jí pravdivost. A to nejen, že se nezdá být platnou, ale právě absence pravdy je tím, co ji zneplatňuje. Extremisté mají ideál, proti pravdě však bojují, revoltují. Jejich revolta nesměruje jen proti režimu, směruje především proti pravdě, proti realitě. Ať již je jakákoli.

Popírání pravdy, bezprostředních prožitků a naprosto evidentních fenoménů pro popírání samé. Taková je revolta proti skutečnosti, takový a ne jiný je onen ideál extremismu. Nebo alespoň v tomto vzdoru vůči skutečnosti má svůj kořen.

Naše evropská civilizace hledá pravdu celá tisíciletí. Od antických myslitelů, přes středověké učence, pozdější osvícence až po nynější logiky a empirické vědce. Evropa, Západ hledá pravdu. Nezpochybnitelnou. Dosud však nenašla ani definici toho, co pravda jest. Evropa hledající nezpochybnitelnou pravdu pochybila. V mnoha věcech, ať již je hodnotíme fatálně či nikoli. Extremismus kritizuje Evropu, její pochybení a jsa si vědom absence nezpochybnitelné pravdy, postuluje pravdu svou. Neboť nezná-li Evropa pravdu, může být pravdou cokoli. A je tedy jen logická přímá úměra vzestupu extremismu a relativizace hodnot v dnešním světě².

Extremismus. Toto slovo je na nás chrleno ze všech stran, slyšíme je v televizi, v rádiu, čteme na internetu i v novinách. Víme, že tento fenomén vykazuje značnou společenskou nebezpečnost, že v jeho jménu jsou páčány mnohé zločiny a třeba víme i to, že tento fenomén je v evropském teritoriu na vzestupu. Tušíme, že v jeho pozadí stojí nějaká ideologie, která je opozicí vůči stávajícímu systému, která proti němu brojí, revoltuje. Stejně tak i vidáme v médiích tváře, většinou zahalené, lidí, kteří s extremismem sympatizují, kteří jsou extremisty. Co ale víme o nich? Je jednoduché označit je za hloupé jedince, kteří mají potřebu revoltovat, případně jednat násilně a nebo je považujeme za mladé a naivní jedince, kteří podlehli tlaku kamarádů či scestné, byť charismaticky podané, ideologii. Ovšem jsou takoví všichni? Není tato zjednodušující interpretace, ostatně jako většina jiných příliš snadných výkladů, mylná?

Kolem fenoménu extremismu panuje spousta předsudků a různých zjednodušujících generalizací. Bohužel těmto nahrávají i četné zprávy v médiích. Například každý ultrapravicově orientovaný jedinec je označován za neonacistu. Přitom však ultrapravicová scéna má mnoho směrů a ne každý z nich se hlásí k odkazu nacistického Německa. Ještě více předsudků pak vládne kolem postavy extremisty, jeho osobnosti, motivace, jeho cílů a reflexe každodenní skutečnosti.

Existuje mnoho studií zabývajících se extremismem³, avšak většinou se věnují popisům různých ideologií a ještě více historii nejrůznějších hnutí, jejich proměnám, popisem jejich projevů a činů. Toto nám však nedává odpověď na samotné kořeny extremismu, na to z čeho vyrůstá, co je pro něj živnou půdou, co přiměje (většinou) mladé lidi, aby své úsilí i své přesvědčení dali do služeb politické aktivity za hranicí běžného demokratického spektra.

Tato práce se bude snažit dát odpověď na tyto komplikované otázky. Osvětlit pojem extremismu, jeho proudy a směry a hlavně nabídnout pohled na extremistu a jeho osobnost. Podívat se na něj ne jako na politicky činný subjekt, či jako na jedince páčajícího nezákonný čin, ale jako na člověka. Bude se snažit osvětlit jeho přesvědčení, motivy, jeho individualitu. Pokusí se ukázat, jakou roli hraje politická aktivita a přesvědčení v jeho životě. Představí základní specifika osobnostních rysů jedinců s extrémním politickým názorem, charakter extrémních postojů, procesy jímž došlo k politické socializaci a ke konstituci daných přesvědčení a světového názoru.

To vše proto, že se domnívám, že pochopení extremisticky smýšlejícího jedince, jeho motivací, životního stylu a toho, jak jej hodnotí on sám, je jedním z hlavních klíčů k pochopení extremismu jako takového. A to jak extrémně či radikálně smýšlejícího jedince, který však zůstává konformní vůči demokratickému politickému zřízení, tak i takového, jenž toto zpochybňuje a touží po jeho zhroucení. Ale i takového, který nemá jasně daný a promyšlený názor a své přesvědčení odvozuje spíše od konformity vůči určité skupině apod.. A mimo jiné i takového, kterého dosti trefně charakterizoval i jeden skinhead, umírněný nacionalista, s nímž bylo prováděno šetření v rámci výzkumu k této práci. Vyjádřil se o nejtvrdějším militantním jádru extremistů, konkrétně o některých jedincích z Národního odporu takto: „*Jsou to lidé, kteří žijí jen z nenávisti. Nenávist je živí, dává jim sílu, nic jiného pro ně neexistuje*“.⁴

Ano, někteří političtí extremisté se vyznačují do značné míry tím, že svět vidí jednostranně. Buď bílý nebo černý. Ale svět není jen bílý či jen černý. A stejně tak není ani politický extremismus černobílý. Ne všichni, kteří jsou v obecném úzu nazýváni extremisty jsou špatní či nevzdělaní lidé, kteří si přejí totalitní vládu, rozklad systému a násilí ve společnosti. Toto vědomí nečernobílosti světa je třeba explicitně říci, jelikož pojmové vybavení pro deskripci fenoménu extremismu je nedostatečné a může budit dojem škatulkování všech „extremistů“ jako těch „černých a špatných“. Nadále bude používán především termín „krajní politický názor či přesvědčení“, případně pojem „extremismus“ v této obecné zvyklosti shrnující pod sebou jak extremismus v plném smyslu, tak i radikalismus.. Do této kategorie bude spadat jak „ultrapravaice“, tak i „ultralevice“. Při podrobnějším rozlišování bude pojem „extremismus“ užíván jen pro ta hnutí, či jejich aktivisty, které hájí užívání násilí, odmítají základní lidská práva a touží po jejich zhroucení, hlásají genocidu, totalitní režim a užívají až teroristických praktik vyvolávání strachu, násilností apod. Pro ostatní méně vyhraněná a méně antidemokratická hnutí a jejich aktivisty bude používán pojem „radikalismus“. Tato rozlišení a jejich kritéria budou podrobněji objasněna dále.

Metodika – způsoby výzkumného postupu a informační zdroje

Pro značnou nejasnost a chybějící přesnou definici samotného pojmu „politický extremismus“ je jeho výzkum značně problematickým. Každá z vědních disciplín volí jiný přístup, metodologii a liší se i ve výchozích paradigmatech a pohledech na fenomén extremismu jako takový. V této práci je zaujat přístup multidisciplinární, který v sobě kombinuje prvky výzkumu psychologického a sociologického, ale též politologického, jelikož mimo jiné přihlíží i k obsahové stránce např. vyznávané ideologie a k způsobu její interpretace. I v rámci tohoto výzkumu jsme vystaveni riziku zjednodušujících generalizací, avšak vědomí si tohoto rizika je nejlepší obranou proti němu. Proto bude upřednostněn přístup, který poskytne třebas neúplnou, ne zcela obecně vztahnutelnou avšak nezavádějící odpověď.

Tato studie podoby a povahy člověka smýšlejícího v rámci krajně politického spektra, jeho motivů a cílů se opírá o několik základních zdrojů informací. Prvním je samozřejmě dostupná literatura, dále pak zprávy a materiály z výzkumu bezpečnostních složek MVČR. Dalším důležitým pramenem jsou mediální prohlášení zástupců extremistických skupin, publikace a tiskoviny vydávané extrémně smýšlejícími skupinami a jejich myšlenky prezentované na internetu. Nejdůležitějším zdrojem, o nějž se tato práce opírá je však samostatně provedený empirický výzkum. Stěžejním cílem je zjištění názorů a zkušeností mládeže s extremismem a především odhalení motivace vybraných představitelů z řad jednotlivých extremistických skupin, jejich sebepojetí a reflexe role politicky extrémního názoru v jejich životě. Jde tedy o to, složit pomocí všech možných zdrojů informací a především na základě výzkumu jakési velké puzzle, rozkrýt to, co není na první pohled jasné a zřejmé. Měli bychom tak získat komplexnější obrázek o povaze českého extremismu jako sociálního jevu a zejména pak obrázek extremisty samotného.

Zatímco údaje, které budou uvedeny o jednotlivých hnutích, jejich aktivitách apod. se budou týkat čistě české krajně politické scény, vzniklý profil extremisty,

respektive různých typů krajně politicky smýšlejících lidí, by měl být do značné míry vztáhnutelný na celou západní a střední Evropu. Zde totiž krajně politické přesvědčení, extremismus, vyrůstá z podobných kulturně-ekonomicko-politicko-sociálních kontextů, na něž reaguje⁵. Pro ultrapravici jsou těmito společnými kořeny v prostoru západní kultury především odmítání etablovaného sociálně-kulturního a sociálně politického systému, dále pak odmítání individuální a sociální rovnosti, nakonec pak v důrazu na xenofobii nebo rasismus a ve všeobecných tendencích šíření úzkosti⁶.

Užité metody výzkumu pravicového politického extremismu

Výzkum provedený pro účely této práce stojí na třech základních pilířích. Prvním z nich je výzkum kvantitativní, který monitoroval rozložení politické orientace a jejích motivů mezi českou mládeží. Dále pak na výzkumu kvalitativním, který byl zaměřen již přímo na extremisty samotné a doplněn kvantitativním výzkumem dotazníkovou i jinou formou. Nakonec na přímém pozorování fungování extremistických skupin, chování a vystupování extremistů. Tyto tři pilíře podpořeny daty z odborné literatury, zpráv MVČR a z publikační činnosti daných extremistických hnutí, která své názory uveřejňují zejména na internetu.

Kvantitativní výzkum – hodnotová orientace české mládeže

Kvantitativní výzkum probíhal na 9-ti českých školách sekundárního školství a zpracovává vzorek 323 respondentů ve věku 15 – 22 let. Do výzkumu byly zahrnuta gymnázia, střední odborné školy a střední odborná učiliště humanitního i technického zaměření. Výzkum probíhal v několika městech ČR, která se liší velikostí i geografickou polohou. Výzkum byl realizován formou dotazníků⁷ a zaměřoval se na politickou orientaci, hodnotové preference a názory respondentů. Zároveň sledoval jejich vzdělání, ekonomickou situaci rodiny, politickou orientaci rodiny a přátel a plány do budoucna jako možné determinanty konstituce politického názoru. Tento prvotní výzkum tvoří jakýsi odrazový můstek pro celou následující práci a podává přehled o rozložení politických a hodnotových preferencí mezi českou mládeží.

Tento výzkum by měl poskytnout odpovědi na následující otázky:

- Do jaké míry se shoduje politická orientace mládeže a rodiny jakožto jednoho z činitelů politické socializace?
- Jak velký je sklon k extremismu, extrémním postojům a předsudkům mezi českou mládeží?
- Do jaké míry jsou provázány hodnotové soudy, z nich plynoucí postoje, vzdělání a životní spokojenost?
- Jaké hodnoty a postoje jsou mezi českou mládeží považovány za klíčové?
- Jaké existují podobnosti mezi postoji většinové populace mladých Čechů a extremistů? A jaká témata mají potenciálně sílu oslovit studenty SŠ a probudit v nich sympatie k extremistickým stanoviskům?

Kvalitativní výzkum – psychologické pozadí fenoménu politického extremismu

Druhým, nejzásadnějším, pilířem sběru empirických dat byl rozhovor⁸ se samotnými extremisty a sympatizanty extremistických hnutí z ultrapravé politické scény. Rozhovory proběhly s 8 respondenty z pravicového extremistického spektra. Tyto rozhovory jsou rozšířeny o další dotazníkové šetření mezi extremisty a radikály, které představuje konfusi hlavních otázek z dotazníkové části výzkumu a z rozhovorů zaměřených na extremisty. Dává se tak možnost komparace názorů a postojů extremistů a většinové populace a zároveň se přináší další data k doplnění analýz rozhovorů.

Prováděný rozhovor byl polostrukturovaný a zaměřoval se na několik základních oblastí:

- na životní styl respondenta;
- na počátky jeho zájmu o politiku;
- na jeho nynější politické názory a hodnoty;
- na jeho působení v extremistické skupině.

Dotazníkový výzkum mezi extremisty byl proveden na vzorku 20-ti mužů a žen ve věkovém rozmezí 16 až 31 let. Byl prováděn elektronicky. Na diskusních fórech, profilech aj. byli osloveni lidé veřejně deklarující extrémní či radikální názor a po domluvě jim byl zaslán dotazník⁹, který vyplněný posílali zpět. Je tedy nutno přihlídnout k podmínkám zadávání výzkumu, které mohou vést k jeho zkreslení, k falešné sebe prezentaci respondentů apod..

K pochopení postojů radikálů a extremistů byla využita i Eysenckova dvoufaktorová teorie¹⁰. Její nespornou výhodou je, že měří nejen míru inklinace k pravicovým či levicovým hodnotám, ale i demokratičnost či sklon k autoritářství dané osoby. Pro tato měření byl užit Test¹¹ víccfaktorové politické motivace¹², vypracovaný na základě Eysenckovy¹³ teorie, který byl předložen k vyplnění těm respondentům, s nimiž byl proveden rozhovor nebo šetření dotazníkovou formou – celkem tedy 28 respondentům.

Cílem bylo porozumět extremistům, jejich počínání, názorům atp. v kontextech jejich sociální situace a vztahů. Na základě dat sebraných touto technikou bychom se měli dobrat pomocí induktivní logiky k jistým pravidelnostem, jejich významu a formovat nové závěry v problematice výzkumu extremismu.

Hlavním sledovaným tématem byly motivace a vlivy, které sehrály důležitou roli při konstituování politicky extrémního postoje, sociální vazby v extremistické skupině a reflexe toho, čím je aktivní politická účast pro respondenta přínosná a atraktivní a jakou roli hraje v jeho životě a jak je jí tento ovlivněn. Ze sebraných dat bychom měli být schopni vygenerovat odpovědi na následující výzkumné otázky:

- Jak probíhala politická socializace u zástupců extremistických a radikálních hnutí?
- Jaké hodnoty a postoje, jaký světový názor a životní styl je vlastní jedincům s krajním politickým názorem?
- Jak takovýto názor a s ním spjaté fenomény ovlivňují sebepojetí daného jedince?
- Je pravicový extremismus opravdu pravicový? Je autoritářství dominantním rysem osobnosti u lidí s krajním politickým názorem?

Získaná data lze na základě výzkumných otázek rozdělit do několika oblastí a jsou zpracována v následujících tématických kapitolách:

- Proces politické socializace - konstituce krajního politického názoru a cesta k extrému;
- Postoje a hodnoty – forma, specifika a obsah krajních stanovisek;
- Sebereflexe - pojetí sebe sama pod prizmatem extrémního a radikálního názoru;

- Autoritářství – osobnostní předpoklady pro fascinaci.

V textu je odkazováno na výsledky výzkumného šetření v kvalitativním výzkumu pomocí odkazu na tabulkové zpracování sebraných dat, přímou citací respondenta v doslovném znění, pomocí případových studií či pouhým odkazem na respondenta, k němuž se dané tvrzení vztahuje. Rozhovory v celém znění nejsou součástí práce, jelikož obsahují i některá data, jež by mohla vést k identifikaci daného respondenta, což by nebylo v jeho zájmu.

Posledním pilířem empirického výzkumu bylo nestrukturované pozorování, jehož role je spíše podpůrná. Toto, jak již bylo řečeno, probíhalo nestrukturovaně a bylo prováděno v rámci různých extremistických akcí¹⁴, jako jsou demonstrace, koncerty, mítinky, pietní akce, pochody, soukromé oslavy aj. Pozorování se zaměřovalo především na sledování znaků typických pro daná uskupení, na skupinovou dynamiku během těchto mimořádných akcí, na chování a vystupování extremistů, míru konformity ve skupině, užívání charakteristik a symbolů a na obsahy oficiálních projevů a sdělení.

Další informační zdroje

Práce vychází i z primárních pramenů vážících se k problematice politického extremismu. Těmi jsou tiskové a internetové oficiální i neoficiální prohlášení jednotlivých uskupení, která jsou zahrnuta v celkovém rozboru výzkumných otázek a teoretickém přehledu politicky extrémní scény. Z pramenných zdrojů byl obsahovou analýzou produktů získáván rámcový přehled o ideologickém základu té které extremistické skupiny. Získané informace posloužily také jako určitá norma pro komparaci oficiálních stanovisek a ideologických východisek s názory samotných extremistů a s hloubkou porozumění ideologii, k níž se hlásí. To je důležité mimo jiné pro rozlišení motivace na základě skutečného sounáležení a porozumění dané ideologii a motivace na základě jiných faktorů, jako jsou sociální vazby, potřeba odporu a protestu aj.

Samotný výzkum byl prováděn jen s jedinci z ultrapravého křídla politického spektra. Ač některá ultralevicová hnutí jsou zmínována, lidé aktivní v nich nebyly předmětem samotného výzkumu. K tomuto rozhodnutí bylo přistoupeno poté, co se možnost výzkumu provedeného na obou pólech spektra ukázala jako nereálná vzhledem k možnostem časovým, i vzhledem k plánovanému rozsahu této práce.

Ultraprává scéna byla zvolena, jelikož zaznamenává v současné době velký vzestup a také proto, že oproti ultralevici je více terčem předsudků ze strany většinové společnosti s nimiž je třeba, dle mého názoru, se alespoň nějakým způsobem pokusit vyrovnat.

Paradigmata a východiska výzkumu – jak přistoupit k fenoménu politického extremismu

Pro každou práci o politickém extremismu je klíčové vymezení základního pohledu na extremismus jako takový. Jak již bylo řečeno, nemá pojem politického extremismu pevné vymezení, jasnou definici a jeho používání je tak značně problematické. Existuje mnoho způsobů, jak extremismus interpretovat a jak jej nazírat, stejně jako existují nejrůznější teoretické koncepce pro jeho určení a definování, které mnohdy nejsou zásadním způsobem ve shodě. Drobné pojmové nuance budou nastíněny dále, zde bude podán základní rozvrh pohledu na politický extremismus, jehož prizmatem je celá tato práce a s ní související výzkum nazírán.

Pohled na fenomén „politického extremismu“

Extremismus je zde chápán jako specifický společenský fenomén, který je vlastní více či méně každé demokratické společnosti. Lze říci nejen že je vlastní, ale i vlastní byl a bude i do budoucna. Sklon k extrému plyne jednak ze samé povahy společnosti a politiky, z života v pospolitosti, za druhé i z přirozenosti člověka, která je v jistém smyslu ambivalentní. Společnost totiž, i když díky své vyspělosti nebude trpět hmotnou nouzí, nebude perzekuovat své občany atd., vždy zůstane ambivalentní. Vždy bude mít mnohé problémy a chyby, vůči nimž bude možno se vymezovat a poukazovat na ně. Vždy bude ambivalentní, dobrá i špatná, stejně jako takoví budou i její občané. Nespokojenost se současným stavem zůstane a bude i nadále jednak motorem pozitivních změn, ale i motorem pro extremismus a antisystémovost. O fenoménu extremismu lze sice říci, že je problematický a že je přirozený, avšak nikoli už to, že je ryze špatný. Spíše jeho absence v určité společnosti by mohla odkazovat k tomu, že tato je nějakým způsobem špatná a vyvolávat jisté obavy.

Extremistické, či za extremistické označitelné, teorie provází lidstvo od nepaměti. Ať již si za příklad vezmeme Platonovu Ústavu s její vizí autoritativního státu bez jakéhokoli soukromého vlastnictví, nebo utopické představy Morea¹⁵, Campanella¹⁶ a dalších, vždy stojíme tváří v tvář extrému. Většina extremistických teorií nenašla masovější odezvy díky struktuře tehdejší společnosti. Půda pro masovější angažovanost jedinců se otevřela až po Velké francouzské revoluci, kdy

na konci 18. století došlo k výrazným společenským změnám. Kromě formálních změn se výrazně proměnila i atmosféra společnosti a pod vlivem osvícenství i pohled na některé stránky života a klíčová témata pro uchopení politiky, společnosti i člověka¹⁷. Pod vlivem osvícenců a celkového odklonu od religiozity padly křesťanské fundamenty rovnosti lidí před Bohem a uchopování člověka se vydalo vědeckou cestou¹⁸. Zároveň díky filosofii Jeana-Jacquesa Rousseaua¹⁹ se změnil pohled na přítomnost zla ve světě. Zlu byl přisouzen původ ve společnosti, která kazí a ničí člověka, jenž je ve své podstatě dobrý. Cesta k dobru tedy nemůže začínat v osobní práci na sobě samém, ale jedině v radikální reformě společnosti. Dále se ke slovu dostal nacionalismus. A to díky tomu, že vládci se ve svých mocenských bojích dovolávali lidu, že moc se, alespoň v rétorice vládců, přesunula do rukou lidu. Kdo je však ten lid? Odtud se odvodila myšlenka lidu jako národa, v němž jasněji vyvstali skupiny obyvatel, které se definici národa vymykaly a stávaly se tak nepřitelem lidu. Další významnou změnou byl obrat v chápání lidské svobody. Lidská svoboda přestala být vnímána jako pouhá absence omezení, ale stala se hodnotou, již je třeba si vybojovat²⁰. Je třeba si vybojovat svobodu jako prostor k seberealizaci a limitem realizace je tatáž zlá společnost, která je i původcem zla ve světě. Proto je třeba se vůči ní vymezit a svobodu si získat. Z těchto změn vyvozuje Jan Charvát²¹ pod vlivem tezí Noela O'Sullivanova²² teorii politiky aktivismu²³. Zatímco byl politický styl dle něj před Francouzskou revolucí omezený, po ní se stává aktivistickým, čemuž odpovídají následující atributy: poutem společnosti přestává být zákon a stává se jím společný cíl; stírá se rozdíl mezi soukromým a veřejným životem, člověk je chápán více jako nedílná součást společnosti, což činí politiku všeobjímající entitou; moc dostává svůj smysl sama v sobě jako nástroj vládnutí, nikoli již jen jako prostředek dosahování cílů; hranice států již nejsou dána náhodně dobytým územím, ale odvozují se od ideologie a národa. Po těchto změnách, které samozřejmě nejde označit za špatné, neboť jen ony umožnily existenci otevřené společnosti, pluralitní demokracie a rozmnožení lidských svobod, se otevřely možnosti i pro masovější ráz extremismu a daly mu i základ pro odvozování jeho legitimacy.

Stejně kořeny, z nichž vyrostla svobodná a demokratická společnost, daly život i takovým režimům jako byla fašistická Itálie či nacistické Německo a dávají

život i současnému politickému extremismu. Mimo jiné i proto o extremismu mluvíme jen v demokratických zemích, nikoli v zemích, které demokracii nepoznaly – tam hovoříme spíše o antisystémové opozici, o politickém fundamentalismu apod. Specifické projevy extremismu je zkrátka možno zaznamenat jen v otevřených společnostech, pluralitních demokraciích, které umožňují názorovou pluralitu. To však neznamená, že jistá regulace takovýchto sociálních útvarů je nedemokratická, pokud je prováděna ústavní cestou a je-li legitimní²⁴.

Vývoj ideologií, který je do značné míry určující pro dějinný vývoj společnosti, se odehrává v jejich neustálém střetávání. Zcela v duchu Hegelovy²⁵ dialektiky lze označit stávající režim, situaci, ideologii za tezi, proti níž vyrůstá antiteze, která může mít podobu právě radikalismu či extremismu. Antiteze může posloužit dvojnám způsobem: buď pomůže stávající ideologii utvrdit se v sobě samé, nebo – a to je její významnější role – stávající ideologii některými aspekty obohatí, inspiruje a vyústí tak do vzájemné synteze. Je dosti možné, že co se nyní zdá extrémním, bude později přijato do oficiálních postojů dané společnosti a může to být pro ně i dobré. Vždyť například svého času i volání žen po volebním právu bylo považováno za extremistické, ba dokonce antisystémové, protože ohrožovalo vstupen nové sociální skupiny do mocenských mechanismů dosavadní uspořádání, a nyní je nedílnou součástí našich společností.

Pozitivní role (vedle mnoha negativních) spočívá právě v extremismu jakožto ve stvrzení reálnosti demokracie a také jako v hybné síle, která vyvolává sociální pohyb. Jen neustálé střetávání tezí a ideologií brání strnulosti a udržuje společnost v jejím vývoji. I zamítnutí nějakého postoje totiž znamená významnou změnu a pozitivní posun společnosti, totéž pak může znamenat i jeho přijetí, třebaš v modifikované formě. Toto krásně shrnuje Vladimír Čermák²⁶ slovy: „*Právě na svém postoji k projevům extremismu může každá otevřená společnost demonstrovat stupeň své vyspělosti. Nemá-li totiž lidský život pozbýt svůj smysl, potom je nezbytné žít – také – s politickým extremismem a v boji proti němu, aby se společnost nemusela utopit v již konstatovaném „moři konsensu“²⁷.*“

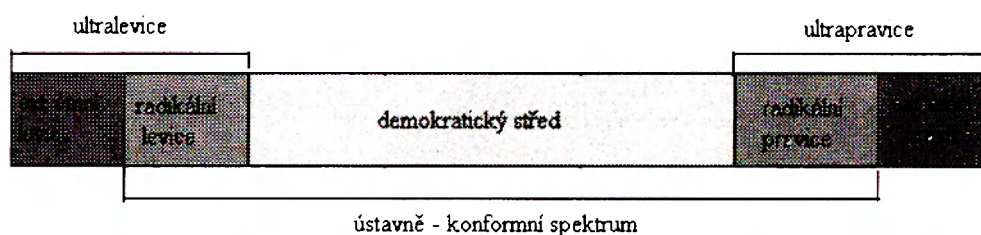
Pozice extremismu na pravo – levé ose politického spektra

Pravo – levá politická osa, sloužící k schematizování politického spektra je v chápání extremismu sice důležitou pomůckou, avšak její standartní modely se ukazují jako nedostačující. Takovými jsou především pro specifické myšlenkové pozadí tzv. extrémní pravice, které je navýsost levicové, avšak je zároveň obohacené o myšlenky odvozené vystupňováním z konzervativních politických postojů, které jsou pravicové²⁸.

Nejběžnější schémata politického extremismu jsou následující: „lineární“, „podkovové“ a „kruhové“. Zde bude představeno schéma „lineární“, dále „trojúhelníkové“ navrhované Charvátem a dále pak „kruhové“ v jisté modifikované podobě.

„Lineární“ schéma staví ultrapravicový a ultralevicový postoj do naprosto antagonistického postavení, ukazuje je jako dva konce, krajnosti, mezi nimiž stojí demokratický střed. Miroslav Mareš²⁹ ukazuje, že radikalismus je pak pojat jako jakási šedá zóna mezi extremismem a demokratickým středem, která je ještě stále v mezích zákona a je konformní ústavě a politickému systému dané země³⁰. Toto pojetí radikalismu je preferováno i v této práci. Grafické znázornění tohoto schématu je vyjádřeno na schématu č. 1.

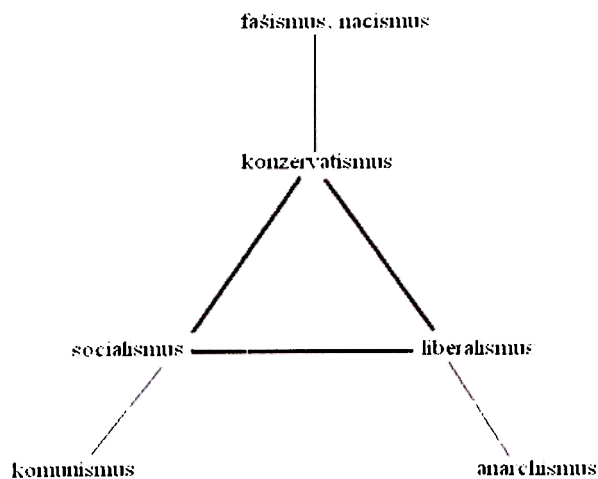
Schéma č. 1.

Zdroj: MAREŠ, M.: *Pravicový extremismus a radikalismus v ČR*. Barrister & Principal 2003, s. 33. (Modifikace modelu z: ŠTÖSS, R.: *Rechtsextremismus im vereinten Deutschland*, s. 18.)

Dalším schématem extremismu je trojúhelníkový model. Charvát³¹ poukazuje na nedostatečnost tradičních schémat pro zachycení extremismu díky jeho nejednoznačné pravicovosti“ a také proto, že do pravicového postoje je počítán též liberalismus, který nemá s ultrapravicí pranic společného. Charvát vychází z trojice základních ideologií: socialismus – konzervatismus – liberalismus, přičemž každá dle něj plodí určitou formu extrémního názoru, ideologie. Klasické zobrazení extremismu na pravo – levé ose není dle Charváta vhodné, protože „levá část

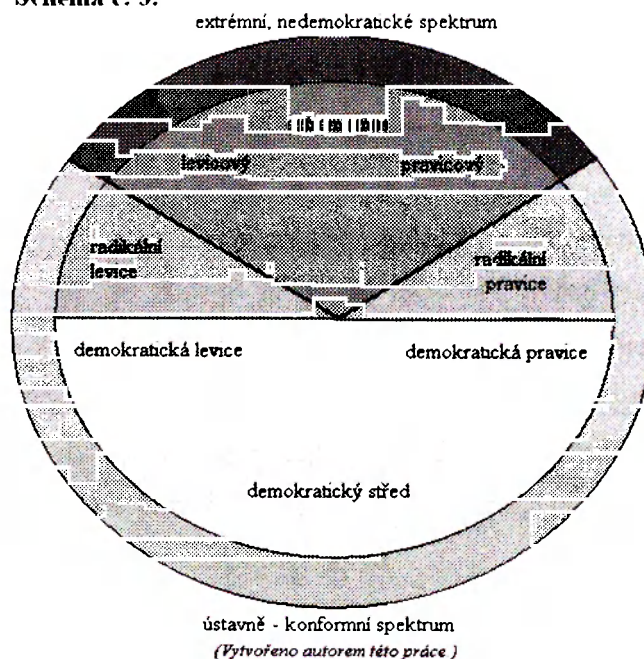
Pramen CHARVÁT, J. Současný politický extremismus a radikalismus. Portál Praha 2007 s 17 (Grafické znázornění provedé autorem této práce)

aspekt socialismu u ideologií jako je nacismus a fašismus, přestože tento je v nich nejen obsažen, ale stál i u jejich zrodu. Zkrátka fašismus a nacismus nejsou pouhou extensí konzervatismu, byť právě tento je odlišuje od ideologií levicového charakteru.

politické osy je relativně lineární a najdeme na ní socialismus a jako jeho extrémní extenzi komunismus, situace v pravé části spektra vypadá odlišně. O pravou část osy se totiž dělí liberalismus s konzervatismem³⁷.“ Podoba tohoto znázornění je zachycena na schématu č. 2. U tohoto schématu je pak nutné připomenout, že taktéž částečně opomíjí silně levicový

Jako poslední bych zde ráda představila „kruhové“ schéma. To je charakteristické tím, že ve vrcholu kruhového zobrazení se extrémně levicové a extrémně pravicové ideologie stýkají a prolínají, stejně jako se na opačném pólu prolínají postoje demokratické pravice a levice a docházejí svého vyjádření v ideologiích reprezentovaných středovými stranami. V takovém schématu je místo pro konfusi idejí socialistických a do krajnosti dovedených ideálů konzervativních. S trochou nadsázky lze říci, že ultrapravice se dopustila

Schéma č. 3.

outu vůči své ideologii. Zároveň je v něm ponechán prostor pro radikalismus jako šedou zónu mezi demokratickým, ústavně-konformním postojem a antisystémovým, antidemokratickým extremismem. V tomto schématu je radikalismus v postavení oné šedé zóny, ale zároveň je stále blízko demokratickému pravicovému postoji a jeví se tak pouze jako ultrakonzervatismus, přičemž je opět opomenut jeho silně sociální až paternalistický charakter. Konfuse socialistického a ultrakonzervativního postoje bude vysvětlena v následujících kapitolách a její přítomnost v tzv. ultrapravicových postojích a ideologiích bude i doložena výzkumem. Grafické znázornění tohoto modelu je zachyceno na obrázku č. 3. Nejedná se o schéma převzaté, ale je vytvořené čistě pro účely této práce.

Východiska v pohledu na extremistu a radikála jako osobnosti

V závěrech vyvozených z výzkumu se budu snažit vyhnout se jednoduchým generalizacím a zjednodušujícím závěrům. Takových předsudků ohledně politického radikála či extremisty totiž koluje mnoho. Pro představu jmenujme některé z nich: *„Extremista je neúspěšný jedinec bez perspektivy, který si svým postojem kompenzuje roli sociálního outsidera.“*; *„Extremista je deprivovaný jedinec, který svou deprivaci vtělil do násilí.“*; *„Extremisté jsou hloupí a nevzdělaní, agresivní ztracenci.“*; *„Extremisté pochází ze sociálně patologického prostředí.“* a jiné a jiné... Samozřejmě, že tyto výroky v některých případech platí, avšak v mnoha jsou zcela vzdálené realitě, což ukázaly již první fáze výzkumu. Cílem tedy není podat podobně zjednodušující, všeobecně platnou jednoduchou formuli, ale ukázat celou škálu podob, kterou extremisté mají, ukázat celou složitost tohoto fenoménu a dle toho vyvodit obecné závěry.

Během výzkumu byla na zřeteli stále držena nutnost nehledět na extremistu či radikála jen v duchu těchto kategorií, ale podívat se na něj jako na člověka bez a priori dané nálepky extremismu. Jako na člověka s jedinečným životním příběhem, osobností, zájmy i názory. Cílem práce není vyslovovat normativní soudy o tom kterém postoji a názoru, ale ukázat tyto v kontextech socializace a jedinečnosti člověka. Pohlédnout na extremisty jako reprezentanty fenoménu, který je dítětem naší demokratické společnosti, který je s ní neoddělitelně spjat.

Práce sleduje několik psychologických témat: průběh socializace, potažmo politické socializace jedince; vytváření postojů na základě hodnotových preferencí a

jejich realizaci ve světovém názoru jedince; vnitřní život malé sociální skupiny. A to aniž by se autor práce přikláněl k jedné konkrétní psychologické škole či ke konkrétní teorii věnující se těmto tématům. Přesto lze říci, že práce je prosta biologizujícího a etiologického pohledu. Biologické a etiologické interpretace lidských projevů mnohdy slouží jako argumenty přímo samotným extremistickým, zvláště pak rasistickým teoriím. Tyto přístupy jsou také značně redukcionistické³³. Zaměňují analogie v chování lidí a zvířat za jejich totožnost a přičítají jim stejné příčiny, jak upozorňují např. autoři jako Kamin³⁴ a Lewontin³⁵, a ignorují tak specifické stránky lidského chování, prožívání, lidskou morálku a schopnost abstrakce v otázkách hodnot, mravnosti apod., stejně jako kulturní odkaz vývoje lidstva. V práci budou naopak nejvíce akcentovány proudy fenomenologické, humanistické a kognitivní psychologie a částečně i neortodoxního behaviorismu.

-
- ¹ JUNG, CARL GUSTAV: *Duše moderního člověka*. 1994. s.183.
- ² Tato slova patří extremistům nejtvrďšího ražení, většinou vyznávající nejrozličnější teorie spiknutí apod., nikoli těm, jež označujeme za radikály. Toto rozlišení bude upřesněno dále.
- ³ Jako nejvýznamnější z publikací českých autorů bych jmenovala především tyto: DANICS, Š.: *Extremismus: hrozba demokracie*. Praha: POLICE HISTORY, 2002.; FIALA, P.: *Politický extremismus a radikalismus v České republice*. Brno 1998; CHARVÁT, J.: *Současný politický extremismus a radikalismus*. Portál. Praha 2007.; MAREŠ, M.: *Pravicový extremismus a radikalismus v ČR*. Barrister & Principál 2003. Ze zahraničních a cizojazyčných knih doporučuji k tématu extremismu především tyto: DECKER, O.; BRÄHLER, E.: *Vom Rand zur Mitte. Rechtsextreme Einstellungen und ihre Einflussfaktoren in Deutschland*. Friedrich Ebert Stiftung. Berlin 2006.; MILZA, P.: *Evropa v černých košilích*. Themis. Praha 2005. ; STÖSS, R.: *Rechtsextremismus im Wandel*. Friedrich Ebert Stiftung. Berlin 2007.
- ⁴ Viz Rozhovor I.
- ⁵ DANICS, Š.: *Extremismus: hrozba demokracie*. 2002. s. 14.; srov. Betz, H.-G.: *Radical Right-wing Populism in Western Europe*. St. Martin Press. New York 1994.
- ⁶ DANICS, Š.: *Extremismus: hrozba demokracie*. 2002. s. 14
- ⁷ Viz Přílohy; Dotazník
- ⁸ Viz Přílohy; Struktura rozhovoru
- ⁹ Viz Přílohy; Dotazník – varianta 2
- ¹⁰ Viz. KREJČÍ, O.: *Politická psychologie*. 2004. s. 70 -74. Bližší informace k této teorii a naměřeným hodnotám v oddíle zpracovávajícím výsledky měření.
- ¹¹ Dotazník převzatý z: NOVÁK, T.: *O předsudcích*. 2002. s. 87.
- ¹² Viz EYSENCK, H. J.: *The Psychology of Politics*. 1968. s. 9, 13, 265.
- ¹³ Eysenck, Hans Jürgen (1916 – 1997): anglický psycholog německého původu; zabýval se inteligencí a osobností, fenoménem závislostí, experimentální psychologií, psychopatologií, položil základy behaviorální terapie; autor teorie vícefaktorové politické motivace; dílo např.: *The Psychology of Politics; Theoretical Foundations of Behaviour Therapy; Race, Intelligence and Education*.
- ¹⁴ Viz Přílohy; Seznam navštívených extremistických akcí; Multimediální příloha
- ¹⁵ More, Thomas (1478 – 1532): anglický humanista; autor díla *Utopie* líčící ideální podobu společnosti sdílející společné prostředky, kolektivně pracující a odmítající válečné konflikty na fiktivním ostrově.
- ¹⁶ Campanella, Tomaso (1568 – 1639): italský filosof a sociální utopista; člen dominikánského řádu; autor díla *Sluneční stát*, které se inspirovalo Moreem, avšak je mnohem radikálnější v oblastech jako je vlastnictví, sňatky a plození dětí – to vše za cílem ideálního státního zřízení podléhá rozhodnutím úředníků; Sluneční stát je též kolektivistického charakteru.
- ¹⁷ Srov. CHARVÁT, J.: *Současný politický extremismus a radikalismus*. 2007. s. 21 – 27.
- ¹⁸ K tomuto tématu více v kapitole Rasismus.

---

¹⁹ Rousseau, Jean Jacques (1712 – 1778): francouzský filosof; jeho učení ovlivnilo Velkou francouzskou revoluci a pozdější kolektivistické teorie; hlavní v jeho učení je představa, že lidé jsou dobří, avšak kazí je společnost; volal po řízené ideální výchově návratu k přirozenosti; nejvýznamnější díla: *Rozprava o původu a základech nerovnosti mezi lidmi*; *O společenské smlouvě*; *Emil aneb O výchově*.

²⁰ K ideji boje jako očištného procesu více v kapitole Nacismus.

²¹ Charvát, Jan: český politolog; zabývá se problematikou politického extremismu

²² O'Sullivan, Noel (*): britský politolog a historik; autor významného díla *Fašismus*; zabývá se teorií politiky aktivismu; teorií politického myšlení; teorií moderního státu aj.

²³ CHARVÁT, J.: *Současný politický extremismus a radikalismus*. 2007. s. 22 – 23.

²⁴ K tomuto tématu více v úvodu oddílu Extremismus

²⁵ Hegel, Georg Wilhelm Friedrich (1770 – 1831): německý filosof, idealista; užívá metodu dialektiky již povyšuje na hlavní princip; ve filosofii politické je pro něj ústředním tématem svoboda vycházející ze skutečné morality člověka, jež se může realizovat v harmonickém vztahu občana a státu; hájí ideu osobního vlastnictví; jeho dialektickou metodu převzali a od metafysiky oprostili Marx a Engels; Hegel byl konservativní, nikoli levicový myslitel; hlavní díla: *Fenomenologie ducha*; *Filosofie dějin*.

²⁶ Čermák, Vladimír (1929 – 2004): český právník, politolog a filosof; představitel humanistického myšlenkového proudu; působil jako soudce Ústavního soudu; nejvýznamnější dílo: *Otázka demokracie*.

²⁷ ČERMÁK, V.: Politický extremismus v kontextu sociálního konfliktu. In FIALA, P.: *Politický extremismus a radikalismus v České republice*. 1998. s. 26.

²⁸ Srov. HAMPL, M.: *O mýtu „pravicového extremismu“*. Podrobnější rozbor této problematiky v oddílu Extremismus a v kapitole „Krajní pravice“.

²⁹ Mareš, Miroslav (*1974): český politolog zabývající se extremismem, terorismem; šéfredaktor internetového časopisu Rexter se sociologickým a politologickým zaměřením; vyučuje na Masarykově univerzitě v Brně politologii; dílo: *Pravicový extremismus a radikalismus v ČR*; *Terorismus v ČR*.

³⁰ MAREŠ, M.: *Pravicový extremismus a radikalismus v ČR*. 2003. s. 33.

³¹ CHARVÁT, J.: *Současný politický extremismus a radikalismus*. 2007. s. 17.

³² CHARVÁT, J.: *Současný politický extremismus a radikalismus*. 2007. s. 16.

³³ Srov. HAYESOVÁ, N.: *Základy sociální psychologie*. 2003. s. 123.

³⁴ Kamin, Leon (*1928): americký psycholog; zabývá se především tématem inteligence. Lewontin, Richard (*1929): americký evoluční biolog, genetik a sociální komentátor.

³⁵ Srov. LEWONTIN, R. C.: *Biologie jako ideologie: za co mohou naše geny?* 1977.

Extremismus – čím je a jakých podob může nabývat

Jak již bylo nastíněno, extremismus, zvláště ve své nejkrajnější podobě, je jakousi revoltou vůči stávajícímu společenskému a politickému uspořádání, vůči každodenní zkušenosti, vůči skutečnosti lidského života. Toto však jako definice extremismu nestačí a nestačí to ani k jeho pochopení. V politické vědě je extremismus sporným pojmem, který není snadné popsat a stanovit mu jasné hranice. Z hlediska politické vědy lze extremismus popsat nejspíše jako do krajnosti dovedený politický názor, zastávající krajní řešení dílčích problémů, který je významně odchýlený od zavedených norem¹. Extremismus je tak extremismem vždy až v kontextu určité společnosti mající právě ony zavedené normy, vůči kterým může být daná ideologie v extrémně krajní pozici. Označení určité ideologie za extremistickou je tak vždy relativní, záležející na relaci k společenské normě. Navíc je třeba stanovit, v jak velké míře musí být určité ideologie vzdálená oněm normám, aby byla pokládána za extremistickou, nikoli jen za opoziční. Stanovení této hranice pak probíhá značně subjektivně. Proto je definice extremismu natolik obtížná, proto extremismu nelze stanovit přesné hranice.

Abychom se tedy mohli dobrat blíže tomu, co za extremismus lze považovat, musíme nejprve učinit dva zásadní kroky. Především definovat ony zavedené normy, které nám budou východiskem a vodítkem k tomu, co je a co není extrémní. Za druhé pak stanovit jisté parametry a meze, jejichž překročení znamená vykročení ze spektra běžného politického názoru na pole extremismu.

Normou nám je současná situace. Její zákony, pravidla, ale i její kýžená ideální podoba, o níž by mělo být usilováno, k níž je směřováno. Tato práce se bude zabývat extremismem v demokratických zemích Evropy, východiskem a základní normou je tak pro nás pluralitní demokracie. V demokracii můžeme za extrémní považovat jakýkoli názor, který usiluje o svržení demokracie, používá nedemokratických prostředků politického a ideového boje, jako jsou ozbrojené

střety, zastrašování, vyhrožování, užívání násilí aj. Takovéto chování pak není jen nedemokratické, ale i protizákonné v daném státě. Pojmem pluralitní demokracie myslíme demokracii takovou, která respektuje a umožňuje mnohost názorů a životních stylů ve své společnosti. Tím pádem nestanovuje přísný normativ pro to, co je správný názor a co nikoli, jak má jedinec žít a jak ne. Nenutí nikoho ke konzervativním názorům, ke konformitě, k altruismu, ani k jiným postojům. Volbu životního postoje, stylu a názorů nechává na jedinci samotném. Z toho nám vyplývá druhá norma. Respekt k hodnotám, názorům a postojům druhého člověka, byť sami zastáváme jiné a s daným jedincem nesouhlasíme. V pluralitní demokracii je extremismem jakékoli diskriminování jedince a priori pro jeho názory a odlišnosti, snaha o potlačení odlišností mezi lidmi, prohlašování určitého názoru za nadřazený jiným a vyvozování praktických důsledků z této nadřazenosti. V pluralitní demokracii západního střihu pak také platí zásada nedotknutelnosti základních lidských práv, jejichž programové porušování či popírání je rovněž tak zásadní odchylkou od obecných norem, že spadá do kategorie extremismu.

Avšak právě pluralita názorů, která je ideovým pilířem demokracie západního typu, je mnohdy extremisty užívána jako obranný štít, kterým se hájí. Volají pak hesla o nedemokratičnosti a nesvobodě názoru a projevu, když jim je bráněno ten jejich hlásat, šířit a prosazovat. Zde je nutno zmínit, že pluralita názorů sice je nosným sloupem ideálů demokracie, avšak zároveň je podřízena základnějším, fundamentálnějším principům, které ji limitují. Sem patří takové principy jako je právo na vlastní postoj a životní styl jiných, právo na život, majetek, právo na život v demokratickém a svobodném zřízení. Zjednodušeně lze říci, že i v pluralitní demokracii individuální svoboda k pluralitě stojí a padá se svobodou ostatních, tedy, řečeno známou a až příliš užívanou větou, že svoboda jedince končí tam, kde začíná svoboda druhého. Extremistou tedy není ten, kdo má výrazně odlišný názor a postoj od normy, ale ten, kdo svým názorem, konáním aj. ohrožuje principy stojící nad tezí plurality názorů. Tyto fundamentální zásady, jejichž porušení překračuje rámec svobody k vlastnímu názoru a jeho šíření a prosazování, a leží tak na půdě extremismu mimo demokratické názorové spektrum, jsem se pokusila shrnout do třech hlavních bodů.

Shrňme si tedy tyto tři základní kategorie, které představují natolik významné odchýlení od společenské normy, že určité uskupení, které je zastává řadí do kategorie extremismu:

- nedemokratičnost a protidemokratičnost; sem spadá jakákoli snaha o zavedení jiného, než demokratického režimu a užívání nedemokratických praktik politického boje;
- nerespektování odlišných přesvědčení a životních stylů; tedy perzekuce na základě odlišnosti; popírání práv menšin; teze o nadřazenosti určitého postoje či určité skupiny lidí na základě jakéhokoli kritéria; netolerance opozičních názorů a odlišných životních stylů;
- popírání či porušování základních lidských práv.

Tyto základní kategorie pro identifikování extremismu se týkají jak extrémně pravicových, tak i extrémně levicových ideologií a uskupení, přičemž daný subjekt, aby byl označen za extremistický, musí splňovat alespoň jedno z těchto kritérií. Charakteristiky extrémně „pravicových“ stran a uskupení, kterým bude věnována tato práce, shrnuje Štefan Danics² takto: *„Jejich politika a ideologie obsahuje odmítnutí podstatných principů a pravidel demokratického státu. Jedná se o odmítnutí:*

- *fundamentální rovnosti všech lidí,*
- *lidských a přirozených práv,*
- *nepoužití násilí při dosahování politických cílů,*
- *opozičních a menšinových práv,*
- *pluralismu a svobodné konkurence stran ucházejících se o státní moc.*³

Tímto se nám ukázaly jistá kritéria, při jejichž splnění lze určitou politickou formaci či subkulturu označit za extremistickou. Je však zřejmé, že jsou různé skupiny z krajního politického spektra, které dané meze překračují různým způsobem a různou měrou. Na poli krajního politického názoru a jeho prosazování je tedy třeba rozlišovat tři základní stupně odchýlení se od zavedených norem, které zároveň vystihují míru společenské nebezpečnosti takového uskupení. Jedná se o triádu: radikalismus, extremismus, terorismus. Tyto pojmy tvoří hierarchii jak míry překročení běžného názorového spektra, tak i hierarchii nebezpečnosti.

Podívejme se nyní na tyto pojmy podrobněji a uvedme, jak jsou pojímány ve většině evropských zemí a jak je shrnuje Danics⁴:

Radikalismus: Za radikalismus jsou považovány takové názory, které jsou krajní a pohybují se na hranici výše zmíněných kategorií určujících extrémní postoj. Radikálové vystupují kriticky, hodlají měnit a dle nich zlepšit dané politické poměry, avšak neusilují o odstranění demokratického politického systému. Svým jednáním ani nepřekračují ústavní rámec dané země, byť se pohybují na jeho samé hranici.

Extremismus: Sem spadají vyhraněné, nekompromisní politické názory, postoje a ideologie, které směřují k odstranění či výrazné změně v demokratickém systému. Za tímto svým cílem navíc extremisté využívají všechny dostupné prostředky a to i ty, které jsou mimo ústavní rámec dané země.

Terorismus: V ideové rovině má mnoho společného s extremismem. Od extremismu jej odlišuje míra násilí jako prostředku prosazení vlastních cílů. Pro terorismus je násilí hlavním prostředkem pro prosazení svých zájmů. Teroristická činnost je veskrze nelegální, antidemokratická a destruktivní vůči stávajícímu politickému zřízení. Terorismus se tak nevztahuje k určité ideologii, ale k prostředkům, jimiž je prosazována.

Tato triáda opět platí jak pro politická uskupení z krajně levicového, tak i z krajně pravicového spektra, jakož i pro jiné typy extremismu, které nejsou v této práci pojednávány⁵.

Rozlišování mezi radikalismem a extremismem bylo v českém úzu převzato z německy mluvících zemí⁶, zatímco v anglicky hovořících zemích jsou tato dvě slova chápána synonymně. My se zde budeme držet oné německé zvyklosti a to i přesto, že v českém prostoru na úrovni médií jsou tato slova užívána velmi volně a stávají se tak mnohdy zavádějícími. Přestože v této práci budeme dodržovat distinkci mezi radikalismem, extremismem a terorismem, tak budeme-li hovořit obecně o všech třech stupních, budeme je pro zjednodušení a obecnost nazývat jen extremismem. Pojem extremismu je zde užíván spíše deskriptivně, nikoli normativně, je tedy chápán bez negativního a odsuzujícího pojmového zatížení.

Dalším termínem užívaným ve spojitosti s extrémními politickými směry je i pojem fundamentalismus. Ten se zcela nepřekrývá s pojmem extremismu, byť některé extremistické ideologie za fundamentalistické označit lze. Fundamentalismus

je pojem vztahující se k dogmatickým náboženským myšlenkovým systémům s velkou mírou konformity a rigidity. Dalším pojmem vážícím se k pojmovému rozlišení myšlenkového rozvrstvení na okraji a vně demokratického politického spektra je i termín populismus⁷. Populismus jako metoda vystupování nemusí být vlastní jen stranám krajního politického spektra, ale i stranám např. středu. Ve vztahu k extremismu se pojem populismus váže spíše k etablovaným politickým stranám a více než ideový obsah jejich programů popisuje metody jejich politické propagace. Za populistickou formaci na krajně pravicovém spektru lze označit kupříkladu Národní stranu či dříve velmi známé (dokonce svého času zastoupené v FS i ČNR, později v PS PČR) Sdružení pro republiku – Republikánská strana Československa, následně transformované do strany Republikáni Miroslava Sládka. Další četné ukázky krajně „pravicových“ populistických stran, které jsou i silně ukotveny v jejich politickém systému, bychom snadno našli v zahraničí.

Jedním z dalších pojmů, který je užíván při popisu fenoménu politického extremismu je antisystémovost. Jak sám pojem napovídá, označujeme takto subjekty, které zpochybňují a delegitimizují zavedený systém. Toto pojetí je zcela v souladu s jeho užíváním italským politologem, který tento pojem zavedl v běžné užívání, Giovanni Sartorim⁸. Maxmilián Strmiska⁹ Sartoriovskou interpretaci antisystémovosti shrnuje takto: „Antisystémová opozice nesdílí hodnoty politického řádu, v němž operuje a antisystémové strany reprezentují vzhledem k dané politické obci cizorodou, vnější ideologii, s níž jsou spjaty jimi přijaté hodnotové systémy a měřítko, což podmiňuje charakter opozice jakožto opozice nezodpovědné¹⁰.“

Z tohoto krátkého rozboru nám vyplývá, že za extrémní lze označit každé uskupení, které překračuje rámec zákona, porušuje lidská práva a brojí proti obecně uznávaným hodnotám a principům demokratické společnosti, tedy že zastává pozici antiteze k demokratickému zřízení¹¹. Je zde však nutné uvědomit si velkou problematičnost pojmu extremismu, neboť jeho odsouzení vyžaduje předpoklad, že to, proti čemu se staví je nutně dobré. Tedy že pluralitní demokracie a její zákony na ochranu lidských práv jsou jaksi přirozeně správné. Není zde bohužel prostor pro obhajobu pluralitní demokracie a argumentaci v její prospěch. Musíme se spokojit s tím, že, minimálně intuitivně a i na základě zkušenosti, lze říci, že lidská práva,

svoboda a spravedlnost jsou hodnoty, které jsou prospěšné a stojí za to je hájit. Tedy že každý člověk má právo volby toho, jak bude žít, co bude uznávat, v co věřit a co bude konat. A že nikdo jej nemá právo za to perzekuovat či diskriminovat, pokud ovšem se nebude jednat o zákonnou sankci a že nikdo nemá ani právo určovat, jak mají lidé žít a jaké mají zaujímat postoje, že nikdo nemá právo prosazovat jakousi jednotnou státní ideologii, jejíž nevyznávání by bylo postaveno mimo zákon, jak to známe z totalitních režimů, aj.

Krajní levice – socialismus, komunalismus, třídní boj

Pro pochopení extrémnosti ať již ultralevicových, či ultrapravicových hnutí, je třeba alespoň v hrubých rysech znát obsah jejich ideologií. Na těch nejlépe vysvitne jak odchýlení se od obecných norem, tak i míra jejich nebezpečnosti. Proto, pro lepší pochopení, na tomto místě krátce zmíním jak základní obsahové charakteristiky ultrapravice, které je tato práce věnována, tak i ultralevic. To by mělo být ilustrací toho, že extremismus s velkou mírou společenské nebezpečnosti se vyskytuje na obou stranách politického spektra, nikoli jen na té pravé, jak je mnohdy mylně předpokládáno. Navíc znalost ultralevicového postoje je důležitá i pro pochopení tzv. ultrapravicových názorů, které se vůči němu vymezují, a to i přesto, že ultralevý a ultrapravý postoj má mnoho styčných či podobných programových bodů.

Tato práce vychází z koncepce kruhového politického spektra (viz výše), která říká, že nejextrémnější póly nejvíce vyhrocené pravice a levice se stýkají v opoziční části kruhu vůči středovému postoji. Tato kruhová koncepce bude dále teoreticky představena, ukázána na konkrétních ideologických pozicích ultralevice i ultrapravice a také na konkrétních výpovědích respondentů.

Asi nejvýznamnějším a nejvíce známým bodem, v němž se programy ultralevice i ultrapravice setkávají, je jejich antievropský a antiglobalizační postoj. K odmítání globalizace a vytváření nadnárodních paktů se sice obě skupiny někdy kloní z odlišných důvodů, avšak cíl je tentýž. Odstranění zavedených nadnárodních institucí. Paradoxem je, že ultralevice i ultrapravice se sama do nadnárodních, společně působících celků organizuje. Takováto mezinárodní skupina je mimo jiné například anarchoautonomní PGA (People's Global Action) zastávající a prosazující především právě antiglobalizační cíle. Dále pak nejrůznější subjekty zvláště živé ve východní Evropě, ve slovanských zemích, jejichž ideologie stojí na myšlence tzv. všeslovanství, panslavismu. Mimochodem tyto subjekty jsou ve spolupráci i s českou KSČM a jsou výrazně orientovány na Rusko.

Nežli se podíváme na distinkce mezi jednotlivými hlavními ultralevicovými proudy, měli bychom říci, že východiskem pro všechny je učení levicových myslitelů

a ideologů, v různých modifikacích. Jedná se tedy o východisko v učení Karla Marxe¹² a jeho dalších interpretacích, ať již leninistických, stalinistických, trockistických, neomarxistických či anarchistických. Dále pak dává ultralevici ideovou základnu dílo humanistických myslitelů jako Rousseau a levicově orientovaných existencionalistů jako byli např. Camus¹³, Sartre¹⁴ aj.

Abychom pochopili ultralevici jakožto vyhrocenou podobu tezí levicové politiky a také abychom nahlédli styčnost a provázanost nejextrémnějších postojů pravice a levice, zmíním zde několik zásadních předpokladů a cílů levicové politiky jako takové:

- Hlásá politickou a sociální rovnost všech vrstev a menšin. Přičemž zaujímá paternalistický postoj k nižším vrstvám a menšinám. Prosazuje přerozdělování prostředků pro prosazení prostředků ekonomické rovnosti. Při zajišťování rovnosti menšin využívá technik tzv. pozitivní diskriminace.
- Prosazuje i rovnost náboženskou, případně se k náboženství jako takovému staví negativně.
- Přiklání se k formě společného vlastnictví a kolektivního podnikání. Prosazuje co nejvyšší míru státních zásahů do ekonomické sféry.
- Před zájmy jednotlivce staví zájmy společnosti jako celku, kloní se ke kolektivismu.
- V minulosti stála levice na pozici hájící teorii třídního boje a distinkci tříd (přičemž některé levicové subjekty tuto rétoriku stále užívají), nyní staví spíše na distinkci ekonomických vrstev, zaměstnanců a zaměstnavatelů. Snaží se tak hájit zájmy vrstev nižších a středních a jedinců pracujících v zaměstnaneckém poměru. Proto staví např. na roli odborů v politice. (Vyhrocená podoba tohoto zaměření se odráží např. v anarchosyndikalismu viz níže.)

Většina těchto tezí je vlastní i ultralevicové scéně, která je i jejich prosazování chápe v mnohem radikalizovanější podobě. Většina těchto postojů je pak vlastní všem třem dále jmenovaným hlavním ideovým proudům na poli krajní levice a jistá část těchto názorů je vlastní i nejextrémnější formě tzv. ultrapravice, jak bude ukázáno dále.

Byť lze mezi programy a cíli jednotlivých ultralevicových i tzv. ultrapravicových uskupení najít styčné body, nelze mezi tato dvě křídla politického spektra položit jednoduše rovnítko. Rozdílnosti mezi ultralevicí a tzv. ultrapravicovou scénou by se daly shrnout do třech bodů, pomineme-li ideologický obsah jednotlivých stanovisek¹⁵: rozsah a různorodost myšlenkových směrů; historický vývoj; zaměření na cílovou sociální skupinu potencionálních sympatizantů.

Rozsah a různorodost myšlenkových směrů na levicové scéně je podstatně širší. Anarchismus se radikálně distancuje od komunismu, byť jisté propojení z hlediska oboustranné inspirace marxismem lze dozajista vysledovat. Mezi např. stalinismem, marxismem frankfurtské školy, maoismem a například anarchopacifismem zejí nepředstavitelně hluboké ideologické propasti. Ideologická základna na pravicové scéně byla donedávna mnohem ucelenější, byť v posledních letech na ní také dochází k stále hlubší diverzifikaci jednotlivých ideologických a myšlenkových směrů. Levicová scéna je však paradoxně ke své ideologické roztržitosti přehlednější a jasněji strukturovaná než ultrapravicová. Také je schopná organizovanější spolupráce než ultrapravice, která je do značné míry zmítaná pŕtkami mezi jednotlivými jejími křídly a uskupeními.

Ultralevicové myšlenkové směry prošly odlišným historickým vývojem, než ty ultrapravicové. Komunistické strany vznikaly jako uskupení masového charakteru, které mělo být základnou pro dělnické hnutí a po 2. světové války se staly v mnoha zemích etablovanou politickou silou. Ať již jako partner jiných stran v západní Evropě, či jako dominantní politická síla v zemích Sovětského bloku a jeho satelitů. Na Západě tak byly nuceny se značně vyvíjet a měnit, aby byly schopny se podílet na reálné moci a musely tak značně otupit ostří svých extremistických postojů. Na Východě se pak zas jasně odhalily slabiny komunismu. Celý tento vývoj je pak zdrojem informací a zkušeností pro nynější ultralevici, která může vycházet z historické zkušenosti vládnutí. I kořeny anarchismu jsou dosti staré a patří ke kulturním i politickým dějinám Evropy a mohou z nich čerpat oporu a tradici.

Výsledkem předchozích dvou bodů a i toho, že v programech a úsilí ultralevice jsou akcentována společenská témata považovaná za důležitá, posílí většinová společnost na ultralevici mnohem shovívavěji. Ultralevicová politika má

v Evropě značnou tradici a, paradoxně, nenesou punc zločinu jako například nacismus či fašismus, přestože ve jménu komunismu bylo zničeno mnoho životů a osudů. Přesto se komunisté zvládli od těchto činů distancovat a díky své etablovanosti v západní Evropě ustálit jako více či méně respektovaná politická síla. Byť se samozřejmě o legitimitě komunismu jako ideologie stále vedou diskuse, což je jen a jen dobře, zvláště v těch zemích kde komunistické strany neprošly transformací, což znamená v České republice. Celkově lze však říci, že evropská společnost je k ultralevici mnohem tolerantnější, než k ultrapravicí. Dalším rozdílem by bylo možno identifikovat cílovou skupinu, na níž se ultralevice a tzv. ultrapravicce obrací. Například anarchismus je sice záležitostí spíše mladých lidí, ale komunistická ideologie má základnu v mnohem širších vrstvách obyvatelstva. Také intelektuální podhoubí ultralevice je mnohem hlubší. Zde však nutno poznamenat, že v posledních měsících až letech lze pozorovat rozrůstání sympatizantů tzv. ultrapravic do stále více sociálních a věkových skupin. Tzv. ultrapravice užívající populismu dokáže oslovit potenciální elektorát komunistů (jak jsme mohli vidět na událostech listopadu 2008 ze sídliště Janov v Litvínově), ale získává do svých řad i mnoho vzdělaných lidí, lékařů, učitelů aj. a termín např. národně sociální intelektuál již přestává být kontradikcí¹⁶.

Základní ideologické směry ultralevice

Rozčlenit jednotlivé myšlenkové a ideologické proudy krajní levice při vědomí jejich základní dichotomie lze takto¹⁷:

- komunismus
- anarchismus
  - o kolektivistický
  - o individualistický

Tyto základní proudy lze i dále hlouběji diferencovat a můžeme tak dostat další, podrobnější dělení ultralevicových myšlenkových proudů. V tomto podrobnějším pohledu je možno na ultralevicové scéně sledovat čtyři hlavní ideové proudy spadající pod předchozí dichotomii, u kterých se výrazně liší i jejich programové priority, přičemž od prvních dvou se ve většině případu stoupenci zbývajících dvou směrů distancují¹⁸.

- Komunismus
  - Trockisté, nebolševistické subjekty a ortodoxní komunisté
  - Uskupení s programem Všeslovanství
- Anarchismus
  - Anarchismus ve své čisté podobě
  - Anarchoautonomní subjekty

Krajní „pravice“ – socialismus, nacionalismus, rasismus

Dle pojmenování krajní pravice je zřejmé, že v takovýchto ideologiích by se mělo jednat o do krajnosti dovedený pravicový politický názor. Hlavní teze pravicové politiky zde ve stručnosti představím, aby byl ilustrován jakýsi myšlenkový základ, od něž by se učení ultrapravice mělo odvíjet. Mimoto se navíc ukáže, že ona škatulka „extrémní pravice“ je mnoha subjektům „malá“ a že tyto stojí právě v té části kruhového politického spektra, kde se levice a pravice slévají v jedno ve své největší extrémnosti. Hlavní charakteristiky pravicové politiky jsou tyto:

- Pravice staví na první místo zájmy jednotlivce, které nadřazuje zájmům celku. Zastává tak pozici individualistickou odmítající kolektivismus.
- Odmítá větší zásahy do ekonomiky ze strany státu.
- Důraz klade na ochranu soukromého vlastnictví a svobodu podnikání, které považuje za základ prosperity společnosti a státu.
- Klade důraz na tradice a zvyklosti občanské společnosti. Především (zjednodušeně řečeno) v této oblasti dochází k štěpení pravice na liberální a konservativní. Konservativní postoj často nabývá neliberálních podob.

Z tohoto jasně plyne mimo jiné to, že specifikace například fašismu a nacismu, resp. různých forem národního socialismu jakožto ultrapravicových není jednoznačně správná. Rozchází se s fundamentální tezí pravicové politiky kladoucí důraz na individualismus, jelikož jednotlivci nadřazuje kupříkladu národ či rasu. Také nevěří na omezené zasahování státu do ekonomiky, nýbrž prosazuje větší míru interencí ze strany státu do ekonomické sféry. Zatímco pravicová politika preferuje spíše slabší stát s co nejširším polem občanských svobod, extrémní pravice se kloní k ideji silného státu, který je tradičně spíše levicovým tématem. Extrémní pravice tak má s demokratickou konservativní pravicí společný především konservativní a antiliberalní postoj. Pro přítomnost výrazně levicových motivů v tzv. ultrapravicových doktrínách, odmítají někteří odborníci zcela existenci extremismu na pravicovém pólu politického spektra. Mezi ně patří mj. Mojmír Hampl¹⁹, který se k této problematice vyjadřuje takto: „*Nesmyslnost termínu "pravicový" extremismus se přitom vyjeví naprosto jednoduše. Budeme-li za jedině relevantní*

kritérium dělení politických seskupení považovat jejich vztah ke svobodě, majetku a životu občanů a jejich vztah k roli státu, nemůžeme v otázce „pravického“ extremismu nikdy zaváhat. V přístupu ke svobodě jednotlivce a v nástrojích používaných nebo potencionálně přípustných pro její potlačení není mezi nacismem, fašismem a jejich pokračovateli a komunismem a jeho pokračovateli naprosto žádného rozdílu... Není těžké nahlédnout, že z hlediska podstatných pravicových hodnot jsou oba tyto extrémy neakceptovatelné a zavrženíhodné. Oba jsou bytostně levicové.²⁰“

Je třeba mít na paměti, že samotné označení „extrémní pravice“ nemá původ v tom, že by bylo rozvinutím pravicových ideologických tezí, jako je tomu u extrémní levice, kdy komunismus je vyhrocenou formou socialismu. K původu termínu „extrémní pravice“ říká Hampl toto: *„Je známo, že termín "pravický" extremismus je dílem marxistických ideologů meziválečného období, které bylo zlatou érou vymezování se komunismu vůči nacismu a naopak. Potřeba vzájemně se vymezit nebyla dána protichůdnými názory těchto ideových proudů na nakládání se svobodou občanů, s mocí, se státem či soukromým vlastnictvím. Paradoxně právě naopak, stoupenci obou těchto ideologií si byli největšími nepřáteli právě proto, že měli přístup k moci naprosto identický²¹.“*

Ze samotného výzkumu jasně vyplynulo, že sociální otázky jsou pro jedince pohybující se na ultrapravé straně politického spektra klíčové. Ve všech rozhovorech byly akcentovány a podtrhovány. Fenomén sociální nerovnosti byl, jak bude také ukázáno a doloženo dále, jako jeden z klíčových motivů k utvoření kritického postoje vůči demokracii, který mnohdy daného jedince dovedl k tzv. ultrapravicovému postoji. Tedy sociálně rovnostářské smýšlení je nejen určitý základ „ultrapravického“ smýšlení, ale i odrazový můstek k němu.

Byť však je základní pohled na společnost a i cíle politického usilování ve svém základě u ultralevice i ultrapravice shodný, existují fundamentální principy zastávané tou či onou stranou, které je odlišují. A právě tyto odlišující principy vycházející z historicky dané dělící čáry mezi pravicí a levicí. Asi nejmarkantnějším příkladem je rozdílný pohled na problematiku imigrace a nejvíce minorit ve společnosti a dále pak pohled na ochranu lidských práv. Tyto otázky vstoupily významně do politické diskuze v 20. století a levice zaujala kladný přístup

k menšinám i k ostatním tématům, kdežto konservativní pravice se k těmto otázkám postavila spíše jako k problémům, zaujala odmítavý postoj a vydala se cestou restrikce. V tomto ohledu je kontinuita pravicových a levicových názorů v extrémní části politického spektra kontinuální. Proto se v této práci nebudu pojímům jako ultrapravice, krajní pravice či pravicový extremismus bránit, avšak upozorňuji, že tyto termíny jsou užity pouze jako „nálepky“, označení níže popsaných ideologií, aniž by samotné lingvisticky vzato významově odkazovaly k ideologickému obsahu.

Kromě faktické přítomnosti levicových témat v ideologiích a doktrínách tzv. extrémní pravice je nutné mít na paměti i to, že levicového charakteru je i většina jejich sympatizantů, případně jejich voličského elektorátu. Sympatizování a příklon k tzv. extrémní pravici je typický pro lidi většinou s nižším vzděláním, z vrstev nižších či středních. V České republice je sympatizant s extrémní pravici do značné míry charakterizován i tím, že patří do skupiny obyvatel, která se nezvládla vypořádat s transformací devadesátých let, s přechodem od komunismu ke kapitalismu. Právě tyto – jinak typický elektorát levicových stran – skupiny obyvatel, nejčastěji tíhnou k pravicovému populismu a extremismu. Toto dokládá výzkum²² voličské základny již výše zmiňovaného uskupení SPR-RSČ, která je klasifikována jako extrémně pravicová. Tento výzkum ukázal, že významná část elektorátu SPR–RSČ má značně levicové rysy a že tato značná část ve volbách 1998 přešla právě k levicovým stranám, jako je ČSSD a KSČM.

Tento fakt přítomnosti ryze levicových námětů v mnoha doktrínách a ideologiích označovaných za krajně pravicové je třeba mít při užívání této klasifikace neustále na paměti. Přesto existují kritéria, která lze považovat za určující pro vymezení myšlenkových proudů označovaných v běžném úzu za ultrapravicové na poli politického extremismu.

Přes možnou levicovost názorů (tj. nadřazení vyššího celku např. národa či rasy jednotlivci; důraz na pospolitost aj.) jsou pro názorové spektrum označované za krajně pravicové charakteristické tyto body²³:

Z výše řečeného přehledu charakteristik tzv. ultrapravicového postoje vyplývá, že se jedná spíše o ideologie extrémně levicové obohacené o některé motivy vzešlé z vyhocení tradičně konservativních témat, jako je ochrana rodiny,

vlastenectví, jistý naciocentrismus aj. Jak bylo ukázáno již v oddíle věnujícím se paradigmátům a teoretickým východiscích této práce, je v samotném pojmu „pravicový extremismus“ obsažena kontradikce. Pravicové politické smýšlení umožňuje sice radikální ultrakonservativismus, nikoli však extremismus a antisystémovost. Tohoto faktu jsou si vědomi i mnozí extremisté (jak vyšlo najevo během výzkumného šetření) a odmítají se pojímat jako ultrapravic. S označením „ultralevicový“ pak většinou též nesouhlasí a pojímají se jako stojící mimo klasické politické pravo-levé spektrum. To je dle nich jen konstruktem funkčním v liberálních státních zřízeních, která jsou dle nich natolik zvrácená a nedostačující, že jejich přesvědčení nemůže být z hlediska liberalismu vůbec posuzováno.

Základní ideologické směry ultrapravice

Zřejmě nejjednodušším a nejobecnějším specifikováním různých ideologických základů „ultrapravice“ scény se jeví dělení na²⁴:

- pravicový populismus
- nacionalismus
- fašismus
- nacismus

Toto členění je samozřejmě hodně obecné, což však nemusí být jeho slabinou, neboť tak de facto umožňuje větší propustnost a flexibilitu při charakterizování jednotlivých směrů. Ta jsou navíc mnohdy konglomerátem více myšlenkových linií, vzájemně se různě překrývají a prostupují. Jednotlivé základní směry jsou i vnitřně značně diferencovány. Některé příklady této diferenciaci budou rovněž ukázány dále v kapitolách věnujících se jednotlivým směrům.

Pravicový populismus

Je většinou představován více či méně etablovanými politickými subjekty, řádně registrovanými v dané zemi. Pravicový populisté se účastní běžného politického boje ve volbách a drží se stále na poli ústavně – konformního spektra, byť většinou na jeho samém okraji.

Jak již bylo řečeno výše, je populismus nikoli samostatnou svébytnou ideologií, nýbrž technikou získávání přízně voličů, technikou rétoriky a vystupování dané strany a prezentování jejího programu. Pravicový populismus, stejně jako

levicový či populismus středových stran, se jako stěžejní snaží prezentovat svou orientaci na „obyčejného člověka“. Promlouvá jeho jazykem a říká mu to, co chce slyšet. Rétorika a program populistů se odvíjí od momentálního společenského klimatu a od toho, co je oním „obyčejným člověkem“ reflektováno jako problém. Typickými tématy pravicového populismu je nacionalismus, boj proti imigraci a řešení problémů s nepřízřivými skupinami obyvatel. Dále pak antiglobalizační postoj, antikomunismus a časté poukazování na „zkaženost společnosti a politiky“. Charakteristickým pro populisty je též nabízení jednoduchých (a samozřejmě nefunkčních) řešení složitých problémů, které však zní lákavě. Síla populistů spočívá v jejich schopnosti upozornit na sebe v médiích tím, že se pochybují na samém okraji legality a tím nutně pozornost sdělovacích prostředků budí. Toto považují za nejsnazší cestu, jak oslovit co nejširší okruh potencionálních voličů.

V mnoha západních zemích jsou populistické strany mnohem etablovanější, nežli v ČR. Jedná se například o FPÖ (Freiheitliche Partei Österreichs) tragicky zesnulého Jörga Heidera²⁵ v Rakousku, nebo třeba Front National Jeana-Marie Le Pena²⁶ ve Francii. V České republice k pravicovým populistům patřilo sdružení SPR-RSČ a nyní jsou pravicoví populisté asi nejmarkantněji zastoupeni Národní stranou.

Nacionalismus

Nacionalismus jako myšlenkový základ je do větší či menší míry vlastní všem formacím a ideovým směrům na poli ultrapravice. Národovectví neodmyslitelně patří i k většině fašistických či nacistických skupin. Velká část ultrapravice je však ryze nacionalistická, k ostatním směrům se nehlásí a její politické teze se odvíjí právě od jejího nacionalismu. Mezi nacionalisty tak můžeme zařadit v ČR poměrně rozšířené skupiny hlásící se ke kališnictví, ale i většinu myšlenkových proudů hnutí pravicových skinheads, u kterých je právě nacionalismus a postoje z něj odvozené hlavním jednotícím ideovým rysem.

Objevení nacionalismu se obvykle spojuje s Francouzskou revolucí, během níž došlo k přerodu politiky k jejímu tzv. aktivistickému stylu (viz. výše)²⁷. Dříve byl totiž lid spojen především oddaností a poslušností panovníkovi a nyní, když se měl sám stát subjektem vládnutí, musel si najít vlastní sjednocující kritérium – tak se národ stal nejen určitým přirozeným, územně a jazykově spojeným společenstvím,

ale i jednotkou politické moci. Nejprve byl nacionalismus zastáván spíše středními vrstvami, které se nejvíce vymezovaly vůči předešlému řádu absolutistického státu a pojil se tak významně s liberalismem. Ideový obsah nacionalismu se začal měnit v průběhu 19. století v zemích, které již jako národní stát konstituované byly. Zde začínal nacionalismus nabírat šovinistický charakter a projevoval se jako upřednostňování vlastního národa a vědomí jeho nadřazenosti. Jako takový dosáhl svého vrcholu ve století dvacátém, kdy nabyl nejagresivnějšího charakteru ve spojení s rasismem a antisemitismem v podobě národního socialismu v Německu. Po druhé světové válce šovinistické nacionalistické tendence ustoupily, aby byly na konci 20. století opět ožívány a posilovány.

Nacionalismus není v žádném případě jedna určitá ideologie, mající stejná východiska, prostředky a cíle. V každé zemi je legitimita nacionalismu pojata jinak a odráží se od rozličných národních tradic. Více méně společná pro všechny nacionalisty je víra, že každý národ má svůj specifický charakter, specifickou povahu a od toho je odvozena i role, případně hierarchie daných národů. Míra nacionalismu v různých ultrapravicových hnutích osciluje od vlastenectví pojatého jako hrdost a vlastní národ, který je třeba i s jeho kulturou chránit, až po šovinistický nacionalismus, vyvyšující daný národ nad ostatní, které označuje za podřadné a hodné ovládnutí. Charvát rozlišuje několik druhů nacionalismu, přičemž zde zmíním jen některé, které jsou klíčové pro tuto práci²⁸.

- **Konservativní nacionalismus:** Konservativní obrana tradičních hodnot se váže i na obranu hodnot národních. Národ je zde pojímán jako přirozeně vzniklá společnost spojená shodnými hodnotami, kulturou a historií. Od konservativního nacionalismu se odvozuje především tendence chránit toto společenství, zejména pak před cizorodými prvky jiných kultur.
- **Expanzivní/šovinistický nacionalismus:** Z jedinečnosti a svébytnosti každého národa vyvozuje jejich vzájemnou hierarchii, přičemž některé národy staví jako vyspělejší, vznešenější, zkrátka lepší než ostatní. Od toho je pak jen krůček k tomu říci, že ten který národ je nadřazen jinému a má proto přirozené právo jej ovládat a podrobit si. Tento typ nacionalismu je nejvýrazněji přítomen v hnutích, která svůj myšlenkový základ odvozují z fašismu či národního socialismu.

- **Kulturní nacionalismus:** Národ je zde pojat jako určitý kulturní rámec jisté civilizace. Národ není ztotožňován se státem, stát je pro mnoho kulturních nacionalistů naprosto nedůležitou entitou. Kulturní nacionalismus nejlépe asi charakterizuje termín „vlastenectví“ tak, jak jen užívá řada stoupenců ultrapravice. Jako láska k národu a k vlasti, k půdě a zvykům dané kultury, k její historii a svébytnosti. Kulturní nacionalismus je nejčastěji zastoupen apolitickými skinheads, byť to samozřejmě neplatí o všech.
- **Etnický nacionalismus:** Podobně jako nacionalismus kulturní se zabývá především kulturou a svébytností určitého etnika. Charvát mluví o etnickém nacionalismu zaměřeném na kulturu například u afroameričanů, u nichž je národnost méně akcentována než etnický původ.

Fašismus

Vymezení a definování fašismu není snadnou záležitostí, neboť od svého zrodu ve 20. letech 20. století prošel různými vývojovými stádii a nabyl nejrůznějších podob. Proto se ani zde neobejdeme bez značných zjednodušení. V okamžiku svého vzniku byl fašismus spíše revolučního než tradicionalistického charakteru²⁹, volal po rozbití tehdejšího řádu, jenž provolával za prohnilý. Nynější fašisté jej však již reflektují jako tradicionalistický jednak vzhledem k samotné historické tradici fašismu, za druhé vzhledem k tradičním hodnotám, jako je silný národní stát, práce a pevné homogenní společenství lidí, jako jejichž nositele fašismus vidí.

Fašismus lze definovat jako zvláštní formu syntézy šovinistického nacionalismu a socialismu, sám Mussolini původně byl radikálním socialistou, opírající se o socialistické myšlenky syndikalismu a marxistických interpretací (hodně vzdálených od původních myšlenek marxismus) Georgese Sorela³⁰. Robert O. Paxton³¹ fašismus charakterizuje tak, že ve fašismu se jedná o „způsob politického jednání vyznačujícího se obsesivními představami o rozkladu společenství, o národním potupení (...), a kompenzačními kulty sjednocení, síly a ryzosti, v nichž masová politická strana složená z militantních nacionalistů (...) opouští demokratické svobody a za pomoci spásného násilí a bez jakýchkoli etických nebo zákonných omezení usiluje o vnitřní očistu a vnější expanzi³².“ Ne nadarmo je tak fašismus označován za druh politického náboženství, které je dogmatické, tvoří si

vlastní rituály a kultury a od svých stoupců vyžaduje právě víru v sebe, popření racionálních argumentů apod³³.

Bližze lze fašismus popsat jako postoj antidemokratický a antikomunistický, který usiluje o dosažení zřízení se silným postavením státní moci, silným i ve smyslu vojenském, nacionalistického, kolektivistického a totalitního charakteru. Úsilí fašismu směřuje k nastolení korporativismu, fašistický korporativismus bere inspiraci ze středověkého cechovního systému a z učení Sorela³⁴. Korporativní společnost měla být stratifikována dle povolání jejích členů a jednotlivé korporace měly plnit funkci syndikátů a podílet se na ekonomice státu tím, že by určovaly směr výroby. Tato představa korporativistického státu doplněného o vysokou solidaritu obyvatel (solidaritu vzešlou z hluboké krize korporativismu a novému zřízení předcházející) je poměrně rozšířená mezi extremisty v pravém smyslu, tj. těmi antisystémovými, militantními, z těch nejextremnějších hnutí.

Fašismus se od nacismu resp. národního socialismu odlišuje především tím, že neakcentuje antisemitismus a i rasismus jako takový v něm má o něco slabší postavení, byť je přítomen též. Další rozdílnost lze shledat v tom, že současní fašisté svůj šovinismus odvozují od národa, kdežto neonacisté od etnicity, rasy. Tyto rozdíly se nejmarkantněji odrážejí v tom, že pro fašisty hraje posvátnou roli stát, který je na prvním místě a pro nějž je třeba přinášet oběti, pro nacisty má pak stejný význam rasa, síla krve.

U současných extremistických hnutí již o fašismu v čisté podobě nehovoříme, spíše se užívají pojmy jako neofašismus a postfašismus, mezi nimiž jsou jisté rozdíly. Moderní fašismus již tolik nezdůrazňuje touhu po totalitním státě, ale jinak stojí na stejných základech jako původní podoba fašismu. Na antidemokratičnosti, antikomunismu, nacionalismu a jistých formách socialismu, repsektive korporativismu a prosazování silného postavení státu. Často se u současných fašistů objevuje zdůrazňování historické návaznosti na fašismus původní, byť s kritickými připomínkami, v českém prostředí pak především na postavu generála Radola Gajdy a na Národní obec fašistickou³⁵. Pro dnešní fašisty je také charakteristická nenávisť vůči USA a státu Izrael. V současnosti se tedy fašismus vyznačuje i antisemitismem, byť sami jeho představitelé se označují spíše za antisionisty.

Rasismus je ve fašismu pojat spíše kulturně. Nevraživost vůči jiným rasám či národům se vyvozuje z jejich odlišné kultury, která je pojata buď jako méněcenná, nebo jako pro svou jinakost nebezpečná pro kulturu daného národa, která má být předmětem ochrany. To fašismus opět odlišuje od neonacismu, kde je rasismus odvozen z biologických odlišností mezi rasami a z biologicky dané rasové nadřazenosti rasy bílé, popř. árijské.

Moderní fašistická uskupení se navíc, opět na rozdíl od neonacistických, snaží daleko více o aktivní politickou činnost či přímo o etablování se na politické scéně. Jsou ochotni užít demokratické cesty k uchopení moci. Na rozdíl od toho neonacisté fungují spíše jako podzemní organizace a na politickou cestu k moci nevěří. Cestou k převratu a změně je pro ně většinou násilí, rasové nepokoje, případně zhroucení současného systému na základě nějakého vnějšího vlivu.

Samotní současní fašisté se sami označují buď jako neofašisté či jako postfašisté. Tento termín zde zmiňuji proto, že je hojně užíván samotnými fašisticky smýšlejícími extremisty, kteří jej používají k označení fašistického smýšlení vyznačujícího se větší mírou kritičnosti vůči Mussoliniho režimu. Lze se setkat i s tzv. kryptofašisty, kteří, ač mají fašistické názory, postoje a cíle, se navenek oficiálně od fašismu distancují. Dále pak je ještě nutno poznamenat, že značná část extremistů kombinuje myšlenky fašismu a národního socialismu a není tak samozřejmě jednoznačně zařaditelná do té či oné kategorie.

Nacismus

Nacismus vznikl značně inspirován fašismem taktéž v 20. letech 20. století. Zaměříme se na jeho ideologickou povahu a především na jeho podobu v současnosti.

Nacismus jako ideologie by se dal shrnout pod pojmy, jež ho konstituují. Jedná se především o antikomunismus, antiliberalismus, antidemokratismus, nacionalismus, rasismus a antisemitismus. Charakteristický je také postulací vůdcovského principu a představou o blahodárné moci násilí, které je jako očištný plamen, který zbaví společnost jejích nepřátel a zároveň s nimi i jejích slabších členů, které tváří tvář jemu neobstojí. Násilí tak má účel i samo v sobě, ve své očištné funkci, která společnost zoceluje a ověřuje, nejen ve svém cíli, v jehož jménu je páčáno. Typické je i odvolávání se na historii dané rasy, kterou líčí jako

velkolepou a vyjevující její nadřazenost, dále vzhlednutí se v pohanství a jeho kultech, v dávce až jisté esoteričnosti a náboženské extase. Tato je z části vlastní i nynějším neonacistům, byť to samozřejmě neplatí o všech. Nacismus na rozdíl od fašismu má méně jednoznačný levicový charakter. Vymezuje se rovněž negativně vůči liberalismu, zastává představu korporativismu, ale zároveň se vyznačuje kumulací velkokapitálu³⁶. Přesto však mnohé levicové prvky v něm akcentují dosti výrazně.

Nacismus je na rozdíl od fašismu také výrazněji tradicionalistický. Odvolává se na historické a kulturní tradice, odmítá nové společenské trendy, moderní umění považuje za zvrhlé (to platilo pro Hitlera a platí to i nyní), užívá více konservativní rétoriku ohánějící se významem rodiny a „blahem a štěstím našich dětí“. Usiluje o očistu společnosti, která je špatná a ničí tak i vznešeného a ve své přirozenosti dobrého bílého člověka, jehož činí změkčilým. Tento tak musí být zocelen – násilím a bojem – a společnost očištěna a ozdravena.

Současní neonacisté otevřeně či skrytě vychází z Hitlerova nacismu. Existují však samozřejmě i národně socialistické myšlenkové proudy od Hitlerova Německa se distancující. Významná část tzv. neonacistů o svých názorech jako o neonacismu neuvažuje, neboť jej přijala jen na základě indoktrinace a přijetí konformity určité subkultury k níž z části i náhodně patří³⁷.

Současný neonacismus splňuje všechny výše popsané znaky nacismu. V rámci ideji za očištění společnosti si do svého štítu vzal i boj proti novým fenoménům jako jsou drogy, zjevná homosexualita, imigrace či některé formy moderního umění a kultury.

Rasistický šovinismus je většinou pojímán jako nadřazenost bílé rasy rasám ostatním. Právě společnost bílých lidí má být předmětem očisty a zbožštění. Zároveň však jsou i v českém prostředí přítomny názorové proudy hlásající výlučnost přímo rasy árijské, jako vyššího rodu v rase bílé. Většinou to neznamena vědomí podřízení Čechů jakožto Slovanů Germánům, neboť společný původ bývá čten z kulturních podobností a z pohanských kořenů – především germánských a keltských. Navíc někteří teoretikové rasismu, jako byl například Robert Knox počítají mezi Árijce i Slovan³⁸.

V této návaznosti je třeba zmínit sílící trend neonacistického pohanství. S tímto směrem se pojí i velice specifická subkultura vážící se mimo jiné i na hudbu jako je black či pagan metal. Toto téma bude pojednáno dále v oddíle věnujícím se charakteristikám různých subkultur uvnitř extremistického spektra, pro něž je většinou právě hudba velice důležitá. Jednak jako spojující kulturní prvek, za druhé jako nositel a zprostředkovatel idejí.

Současné neonacistické skupiny stojí zcela v nacistickém duchu na vůdcovském principu a pro vědomí krevní spřízněnosti napříč národy se vyznačují vysokou měrou mezinárodní korporace. Charvát mezi neonacistická uskupení počítá v českém prostředí působící skupiny jako je Blood & Honour (B&H), která byla na vrcholu svých sil na konci devadesátých let, Bohemia Hammer Skinheads (B.H.S.), kteří stejně jako B&H jsou českou pobočkou rozsáhlé mezinárodní organizace, či Národní odpor (NO)³⁹.

Vedle těchto ideových proudů, které mohou sloužit pro základní a velmi obecnou klasifikaci jednotlivých hnutí a myšlenkových směrů na půdě ultrapravého spektra je třeba se obeznámit i s dalšími. Ty jsem nezahrnula do předchozího rozdělení, jelikož do té či oné míry prostupují všemi výše popsányými směry a zároveň je nelze chápat jako samostatné ideologie, které by samy o sobě mohli být základem pro nějaké hnutí či myšlenkový proud. Jedná se o rasismus a antisemitismus. A je právě i antisemitismus a to i ve své paranoidní podobě stále živý a značně akcentovaný mezi některými ultrapravicovými stoupenci. Opět zde nebude podán podrobný výklad a podrobná historie těchto myšlenek. Budou zde představeny jen do té míry, aby poskytly informace nezbytné k pochopení postojů některých příslušníků krajní pravice, jak budou pojednány dále.

Rasismus

Rasismus, ve smyslu své definice, tj. jako ideologie tvrdící existenci vrozených a neměnných odlišností mezi jednotlivými etniky a odvozující z těchto odlišností rasovou hierarchii, se v Evropě vyskytuje v podobě vědeckého rasismu v 19. století. Jako rasismus v biologické podobě se objevuje v 18. století. Předchozí podoba „rasismu“ byla spíše podobna náboženské nesnášenlivosti, nežli nesnášenlivosti vůči konkrétní rase. Výjimku tvoří rasismus zaměřený na černošské

obyvatelstvo, u nějž bylo již v počátcích otrokářské éry tvrzeno, že se jedná o rasu podřadnou a to jak inteligencí a morálkou, tak i náboženskou stigmatizací⁴⁰. Případné diskriminace jednotlivých ras, resp. národů nepocházely z nějakých rasových teorií, ale z čistě utilitárních a mocenských důvodů.

Pro současné pojetí rasismu a rasové teorie, jak se objevuje u stoupců radikální pravice jsou důležité především teze tzv. vědeckého rasismu. Půdu pro něj připravilo především osvícenství, jež zbavilo člověka výlučného postavení mimo říši přírody a i jej podrobilo vědeckému zkoumání. Tak byl dán základ pro zkoumání člověka jako druhu s jeho jednotlivými rasami, podobami. Víra ve vědu byla na vrcholu a věda nehleděla na náboženské teze o rovnosti lidí před Bohem, ale poukázala na faktické nerovnosti, které byly tehdy vědecky podkládané a platily tak za objektivní. Z tohoto nového pohledu na člověka vykrytalizoval v 19. století vědecký rasismus, jako legitimní disciplína vědy. Jedním z nejvýznamnějších rasových teoretiků byl Joseph Arthur comte de Gobineau⁴¹. Ten identifikoval jako příčinu zániku civilizací, s poukazem na ty starověké, míšení ras – tedy že krev nižší rasy otráví a zahubí rasu stojící výše a vede tak k zániku celé civilizace. Gobineau také rozlišil tři rasy – černou, žlutou a árijskou, která samozřejmě byla nejvítečnejší ze všech. Dalším zástupcem vědeckého rasismu byl již výše zmiňovaný Robert Knox⁴², který mj. Poukazoval na absolutní podřadnost rasy židovské. Další Angličan, James Hunt⁴³ se prohlásil za bojovníka s vědeckými předsudky a svým bádáním se snažil vyvrátit především „předsudek“ existence lidských práv.

Dalších sil nabral vědecký rasismus poté, co jeho teorie byly ovlivněny sociálním darwinismem. Z rasových teoretiků orientovaných též na sociální darwinismus sehrál asi nejvýznamnější úlohu, a proto není možno jej zde nezmínit, Houston Stewart Chamberlain⁴⁴, Angličan žijící v Německu, který ve svých pracích navázal na Gobineaua a souhlasil s jeho tezí o míšení ras jako příčině úpadku civilizací. Věřil však, že i „pošpiněná“ krev se může za pomoci přísné rasové hygieny řízené tvrdou rasovou politikou očistit. Tvrdil též, že nejnižší rasou je ta židovská a nejvyšší pak bílá, speciálně pak Němce označoval za národ s nejčistší krví. Chamberlainova významnost pak tkví v tom, že jeho teorie byly explicitní inspirací rasové politiky nacistického Německa⁴⁵.

V současnosti existují dva hlavní proudy v chápání rasy a rasismu, přičemž tyto se mohou dále různit:

- Existují rasy, které se ze své přirozenosti v různých ohledech liší.
  - o To však nezakládá důvod pro jejich hierarchické uspořádání. Nelze říci, že je nějaká rasa nadřazená jiné.
  - o Odlišnosti ras jsou reálným základem pro jejich hierarchii, některé jsou nadřazené, jiné pak podřadné.
- Rasy jsou čistě sociálním konstruktem vytvořeným z utilitárních důvodů a jejich existence není dokazatelná⁴⁶.

První pojetí pak lze označit za rasistické. Pokud člověk věří na existenci reálných a vrozených odlišností mezi rasami, mohly bychom mluvit o rasismu v širším smyslu. Tento názor nemusí být nikterak radikální. Jedinec je přesvědčen o rasových odlišnostech, ale nevyvozuje z nich další závěry. Případně může zastávat postoj tzv. kulturního rasismu, kdy je přesvědčen o stejné hodnotě ras, ale nesouhlasí s jejich prolínáním a s kulturním přenosem mezi nimi. Tento postoj je poměrně rozšířen mezi radikální pravici. Nejedná se však stále o extrémně nebezpečný postoj, byť může oscilovat od umírněného pojetí až po nenávist k imigrantům, a to i přesto že netvrdí podřízenost určité rasy. Tento postoj může částečně ilustrovat odpověď jednoho z respondentů na otázku, zda by mu vadili příslušníci jiných etnik na území ČR v případě jejich přizpůsobení naší kultuře a zda věří na existenci vrozených rozdílů mezi rasami: *„No, asi ne spíš. Spíš nevadili. (...)Na to částečně věřím, ale zároveň tou asimilací by se možná setřely ty rozdíly, že jo. Jako nějaký rozdíl asi určitě bude mezi rasama, když se kouknu jakoby do historie, jak si žila tak do 15. století Afrika a v jakým stavu byla tou dobou Evropa nebo..., nebo východní civilizace, tak... Tak mi přijde prostě zvláštní, že kdyby žádný rozdily nebyly, tak jak se poslední dobou říká s ideou multikulturalismu, že jako žádný rozdily nejsou vůbec..., že by byly větší podobnosti v tom historickém vývoji. To mi prostě přijde, jako že je to zvláštní, že to tvrzení je málo opodstatněný⁴⁷.“* Druhý pohled na věc, tedy nejen přesvědčení o diferenciaci ras, ale i o jejich dané hierarchii, bychom mohli nazvat rasismem v silném smyslu tohoto slova, nebo též rasismem v užším smyslu. Tento postoj se takřka nutně pojí s rasovou nenávistí, ospravedlňuje rasovou diskriminaci či dokonce rasově motivované vraždy. Vyznačuje se tedy mnohem

vyšší mírou nejen extrémnosti, ale i nebezpečnosti, než tzv. kulturní rasismus. Podobně extrémní názor vyjádřil další respondent, když odpověděl na otázku týkající se víry ve vrozené rozdíly ras následující: „*Ano, mají to v genech. U muslimů je to součástí jejich kultury a tisíciletých návyků, sklony k radikalizmu, nepřizpůsobivosti. U černochů jsou jejich sklony ke kriminalitě výsledkem jejich nízké inteligence (v subsaharské Africe je prům. IQ mezi 59 a 72, zdroj : Dr. Lynn, Dr. Vanhanen 2006), jejich afrických návyků, jejich způsobu myšlení, který je ovlivněn především jejich emocemi a pudy a vůbec nedokáže pojmut složitější věci, jako plánování a myšlení do budoucnosti. Stejný způsob myšlení je i u Cikánů, kteří nedokáží myslet na budoucnost (dostanou dávky a za 3 dny vše utratí s automatech, alkoholu)*⁴⁸.“ V tomto výroku je již obsažen hodnotící soud poukazující na „horší kvality“ určitých ras, čímž je nepřímo označil za „méně kvalitní“.

Postoje dnešní ultrapravic se pohybují většinou na úrovni kulturního rasismu nebo rasismu v silném smyslu, jiné pohledy na toto téma nejsou obvyklé. Dalším termínem, s nímž se lze v souvislosti s rasismem na ultrapravicové scéně setkat, je tzv. racialismus. Jedná se však spíše nikoli o změnu ideologickou, ale jen kosmetickou. Termín racialismus není tak negativně zatížen jako pojem rasismus. Racialisté se profilují jako rasisté kulturní, uznávající rozdílnost ras, aniž by tvrdili, že ta či ona je podřadná, avšak jsou striktní ve svém požadavku segregace ras. Racialismus je tak spíše termín pro prezentaci navenek, který je oproštěn od hanlivosti pojmu rasismus a slouží jako zástěrka jak pro opravdu „jen“ kulturní rasisty, tak i pro rasisty v silném smyslu a neonacisty, kteří na hierarchické uspořádání ras vskutku věří⁴⁹.

Antisemitismus

Antisemitismus, jakožto velice specifická podoba rasismu má v Evropské civilizaci poměrně dlouhou tradici, během níž se významně vyvíjel a varioval až k děsivým podobám, jichž nabyl za 2. světové války v podobě holocaustu a i nyní zůstává stále živým. Samotný pojem antisemitismus, který se jeví ve své podstatě jako nesmyslný, jelikož nemá žádný semitismus, vůči němuž by se mohl negativně vymezovat, se objevil v 19. století pro charakterizování negativního postoje vůči Židům, jež tehdy již byly předmětem mnoha konspiračních tezí.

Dřívější podoba antisemitismu, známá již v středověkých společnostech byla spíše náboženského charakteru a výstižněji ji lze označit pojmem antijudaismus. Nejednalo se přímo o přesvědčení o špatnosti Židů jakožto etnika, negativní postoj byl zaujímán k judaismu jako náboženství. Ten vycházel především z pohledu na Židy jako na národ, který stál za ukřižováním Ježíše Krista. Žid, který konvertoval ke křesťanství přestával být objektem tehdejšího antisemitismu a perzekuce. Samozřejmě existovalo i cosi jako lidový antisemitismus, který se negativně nevymezoval jen vůči judaismu, ale i vůči Židům jako osobám. Ten mnohdy, zvláště v krizových dobách ústil v násilí obrácené proti Židům. Nabíral také podob různých pověr a předsudků o Židech, jejichž příkladem jsou pověry o tom, že Židé otravují studně, či že potřebují ke svým rituálům křesťanskou krev. V lidovém antisemitismu můžeme vidět i prapočátky nejrůznějších konspiračních teorií o světovládných tendencích Židů, jak je známe z pozdějších forem antisemitismu. Objevovala se například tvrzení o tom, že morové epidemie jsou záměrně šířeny Židy jako způsob poškození křesťanské civilizace⁵⁰.

Když v 19. století začal ustupovat význam křesťanství, začaly vznikat nacionální myšlenkové proudy a objevily se různé vědou podložené rasové teorie, začala mizet i náboženská forma antisemitismu, již nahradil antisemitismus rasový. Z nějž se již Židé nemohli vymanit konverzí, neboť tento se obracel proti Židům jako etniku. V takřka všech rasových teoriích jsou Židé popsáni jako nejnižší a nejpodřadnější rasa. V této době se začíná prohlubovat i propracovanost konspiračních teorií o židovském spiknutí, které svou oporu hledají v poukazu na vyšší výskyt Židů v určitých profesních odvětvích, jako je bankovníctví, žurnalistika⁵¹ či politické vědy. Od toho se odvíjí i teorie o komunismu, liberalismu i demokracii jako „vynálezech“ Židů, jejichž prostřednictvím chtějí ovládat a řídit svět.

Po 2. světové válce se antisemitismus stál tabuizovaným a to platí až do současnosti, kdy málo kdo otevřeně říká, že je antisemitou. Přesto antisemitské postoje a víra v konspiraci Židovstva ve společnosti, nejen v jejím ultrapravém křídle, nemizí. Jen dostává nové názvy. Je přesnější říci jen nové názvy, než nové formy, neboť jeho podstata zůstává v základu stejná. Novými názvy jsou: antisionismus a revisionismus.

Antisionismus deklaruje své vymezení se proti „nelegitimnímu státu Izrael“ a proti „vyvyšování se Židů nad ostatní“. Antisionismus kritizuje politiku státu Izrael a zakládá tak mnohdy nelogické podporování Palestinců či muslimů obecně některými segmenty ultrapravice, jež je však na druhou stranu negativně zaměřená proti islámu jako takovému. Antisionismus v tomto smyslu je však často spojen i s některými ultralevicovými myšlenkovými proudy, které kritizují izraelskou zahraniční politiku a obviňují ji z militantnosti. Antisionismus na poli krajní pravice je však mnohdy spojen i s níže popsaným revisionismem a vírou v židovské spiknutí. To se dle nich snaží mocí peněz a implantací svých společenských teorií jako je demokracie, multikulturalismus, liberalismus ochromit zdraví společnosti a získat nad ní moc. To se Židům údajně daří, ovládají mezinárodní instituce a manipulují vládami jednotlivých států západní civilizace. Tyto vlády pak označují zkratkou ZOG (Zionist Occupation Government – Židovská okupační vláda). Toto přesvědčení je, možná překvapivě, rozšířené – zaznělo nejen během výzkumu k této práci, ale objevuje se často i v projevech a prohlášeních některých čelních zástupců ultrapravice, mimo jiné zazněly například na prvomájové demonstraci Dělnické strany v Praze⁵². Tento postoj dobře vystihuje úryvek z jednoho projevu proneseného na výše zmíněné akci: *„Jsme pro ně pól, vlastně víc dobytek než lidé! Jejich jméno se nesmí vyslovovat stejně jako jméno jejich boha. A jejich nástroje? To jsou finanční machinace obudných rozměrů, korumpování vlád, politických stran a státních institucí, účelové podporování neevropských imigrantů a multikulturní společnosti, zákony namísto spravedlnosti, teroristické praktiky a rozdmýchávání válek pro svoje sprosté sobecké světovládné zájmy*⁵³.“ Další dokladem této víry v konspirační teorie může být následující výrok jednoho účastníka výzkumu, jenž sám sebe označil jako antisionistu: *„...a říkám prostě, tak vznikl prostor pro určitou manipulaci a oni (Židé) to maj po mnoho, mnoho generací, po nějakých tři tisíce let nebo možná čtyři tisíce let, kdy takhle fungujou, zmáknutý. Takže oni umí získavat moc a třeba je ta moc skrytá...je třeba se mít před nima na pozoru*⁵⁴.“

Revisionismus sám sebe chce prezentovat jako legitimní směr historického bádání, který chce provést revizi dějin a vyvrátit omyly a lži v nich se vyskytující. V podstatě se však zaměřuje jen na jednu údajnou lež. A to sice holocaust, který prohlašuje za mýtus vytvořený Židy, aby podpořil jejich získávání moci a

v neposlední řadě i finančních prostředků. Jeho cíl je jasný, rehabilitace a očištění národního socialismu hitlerovského typu.

Abychom se vyhnuli nedorozumění, je zde třeba ještě říci, že samozřejmě ne každý ultrapravicově smýšlející jedinec je i antisemitou! Antisemitismus se váže spíše k neonacistické linii pravicového extremismu. Fašisté i nacionalisté a nacionalističtí skinheads se k němu staví chladně či odmítavě. Pro doložení toho předkládám vyjádření k tomuto tématu jednoho apolitického národoveckého skinheada z výzkumného vzorku: „A Židi? Tak to vůbec neřeším. Nějaký známí furt s Židama blbnou, jak jsou nebezpečný a tak, ale tomu nevěřím⁵⁵.“

Tak by tedy mohlo vypadat základní rozčlenění a vymezení ideologií a myšlenkového základu, z něž vychází ideály ultrapravice, která, jak bylo řečeno výše, zcela ultrapravicí ve smyslu vystupňování liberálních a konservativních myšlenek není. Výrazně stojí i na tématech socialistických. Toto, ač je to výše důkladně rozebráno, považuji za nutné zopakovat, abychom se vyhnuli omylům a nepravdám. Jako další, co považuji za nutné na závěr opět podtrhnout, je to, že výše popsané ideologie se ne vždy vyskytují v postojích extremistů a radikálů v čisté podobě. Většinou jednotlivé ideologie sebou prostupují, překrývají se, nebo slouží jako nedogmatické východisko na jehož základě si dotyční sami po reflexi žité zkušenosti vytváří stanoviska svá, osobní. Ale stejně tak je i častý extrém opačný. Tedy slepé přijetí určité ideologie jen na základě vlivu určité subkultury či skupiny, s níž se jedinec stýká, která je mu referenční skupinou. A opět je velice obvyklý i konglomerát těchto dvou postupů. Tedy že jedinec s určitým například vůči etnickým menšinám nedůvěřivým pohledem vstoupí do určité subkultury, která mu pomáhá se ve svých názorech utvrdit, ale on je i tak podrobuje jisté reflexi a kritickému posuzování na základě zkušenosti a jemu přístupných informací.

Toto jsem považovala za nutné na závěr podtrhnout, aby bylo jasně řečeno to, co již zaznělo a bude zaznívat i nadále. Tedy že stejně jako svět není černobílý, jenom dobrý nebo jenom zlý, není takový ani politický radikalismus a extremismus.

---

¹ Více k tomuto pojetí extremismu v FIALA, P. (ed.): *Politický extremismus a radikalismus v České republice*. 1998

² Danics, Štefan (1962): český politolog; spolupracoval s vědeckým fórem pro mezinárodní bezpečnost v Hamburku na zmapování bezpečnostní situace počátkem 90. let ve střední a východní Evropě; vysokoškolský pedagog oboru politologie na Policejní akademii ČR.

³ DANICS, ŠTEFAN: *Extremismus; hrozba demokracie*. 2002. s. 15.

⁴ DANICS, ŠTEFAN: *Extremismus; hrozba demokracie*. 2002. s. 10.

⁵ Vedle politického extremismu, obvykle klasifikovaného na extremismus pravicový a levicový, existují a jsou uváděny i další druhy extremismů, jejichž původ se neodvozuje od čisté politické ideologie či doktríny, byť mnohdy se jako politické profilují v oblasti prosazování svých zájmů. Nejvýznamnějšími zástupci těchto extremismů jsou extremismus náboženský a tzv. zelený extremismus taktéž zvaný jako ekoterorismus.

⁶ MAREŠ, M.: *Pravicový extremismus a radikalismus v ČR.* 2003. s. 21.

⁷ Pojem populismus neoznačuje konkrétní ideový obsah uskupení, kterému je tento termín predikován. Vystihuje spíše metodu získávání podpory pro své záměry, která nabízí lákavá a jednoduchá řešení, která jsou v celospolečenském kontextu nerealizovatelná. Nutno dodat, že populistického vystupování nejsou prosty ani etablované a za demokratické považované politické subjekty.

⁸ Sartori, Giovanni (*1924): italský politolog orientovaný zejména na srovnávací politologii; dílo: *Parties and Party Systems; The Theory of Democracy Revisited*.

⁹ Strmiska, Maxmilián (*1961): český politolog a vysokoškolský pedagog (Masarykova univerzita v Brně); specializuje se na problematiku politických stran, problematiku regionalismu; politiku v jihoevropských zemích; dílo: *"Ozbrojená opozice". Studie k subverzivnímu terorismu; Národní stát a etnický konflikt. Politologická perspektiva; Politický terorismus. Úvod do studia politického terorismu v demokratických systémech*.

¹⁰ STRMISKA, M.: Demokracie, extremismus, antisystémová orientace. In FIALA, P. (ed.): *Politický extremismus a radikalismus v České republice*. 1998. s. 32.

¹¹ BACKES, U.; JESSE, E.: *Politischer Extremismus in der Bundesrepublik Deutschland*. 1993. s. 464.

¹² Marx, Karel (1818 – 1883): německý filosof, socialista a teoretik komunismu; autor nauky o materialistickém pojetí dějin; učení o třídním boji a socialistické revoluci mající vést až k společnosti komunistické; dílo: *Kapitál; Manifest Komunistické strany; Základy kritiky politické ekonomie*.

¹³ Camus, Albert (1913 – 1960): francouzský filosof a beletrista; představitel existencialismu; levicově politicky orientovaný; dílo: *Mýtus o Sysifovi; Člověk revolutující; Šťastná smrt; Cizinec*.

¹⁴ Sartre, Jean-Paul (1905 – 1980): francouzský filosof a spisovatel; nositel Nobelovy ceny za literaturu; politicky levicově orientovaný; zabývá se zejména tématem svobody; dílo: *Bytí a nicota; Existencialismus je humanismus; Nevinnost; Zed'*.

¹⁵ Srov. CHARVÁT, J.: *Současný politický extremismus a radikalismus*. 2007. s. 85 – 86.

¹⁶ Intelektuální vzmach ultrapravice odvozuji jednak z toho, že značná část radikálů, s nimiž jsem byla ve styku patřila mezi vysokoškoláky či alespoň středoškolsky vzdělané. Dále pak z různých publikací

---

extremistů, které jsou často psány velice fundovaně a jejichž mnozí autoři jsou vzdělaní lidé. Viz. <http://cz.altermedia.info>, <http://www.odpor.org> aj.

¹⁷ CHARVÁT, J.: *Současný politický extremismus a radikalismus*. 2007. s. 85 – 86.

¹⁸ Srov. DANICS, Š.: *Extremismus. Hrozba demokracie*. 2002. s. 24, 58 – 62.

¹⁹ Hampl, Mojmir (*1975): český ekonom; víceguvernér ČNB; orientuje se na témata konservativní témata.

²⁰ HAMPL, M.: *O mýtu „pravického extremismu“*.

²¹ HAMPL, M.: *O mýtu „pravického extremismu“*.

²² SPOUSTA, c. d.; KREIDL, M.; VLACHOVÁ, K.: *Sociální zázemí extrémní pravice v ČR. Voliči SPR-RSČ v letech 1996-1998*. Sociologický časopis, roč. 35, č. 3/1999

²³ Na základě tohoto vymezení byly také vybírány názorové proudy, které jsou pojednány v této práci a s jejichž zastupiteli byl veden empirický výzkum.

²⁴ Někteří autoři (např. Charvát) preferují trojmístné dělení na: pravicový populismus, fašismus a nacismus. Domnívám se však, že nacionalismus je také základním myšlenkovým rámcem, na němž značná část radikálních a extrémních uskupení stojí, aniž by se byť jen inspirovala v myšlenkových proudech ostatních. Sem spadá mmj. Česká kališnická tradice (zvláště 90. letech silně zastoupená), mnohé odnože skinheads aj.

²⁵ Heider, Jorg (1950 - 2008): rakouský kontroverzní politik; guvernér Korutan; lídr pravicově populistické strany FPÖ

²⁶ Jean-Marie Le Pen (*1928): francouzský nacionalisticky orietnovaný politik; zakladatel strany Front National; zastával tvrdou politiku proti imigraci, hájil trest smrti a vystoupení Francie z EU; plynové komory označil za detail v dějinách 2. sv. války; kandidoval i v prezidentských volbách, ale byl poražen Jacquesem Chiracem.

²⁷ Srov. CHARVÁT, J.: *Současný politický extremismus a radikalismus*. 2007. s. 30.

²⁸ Více in: CHARVÁT, J.: *Současný politický extremismus a radikalismus*. 2007. s.38 – 41.

²⁹ MILZA, P.: *Evropa v černých košilích*. 2005. s. 23.

³⁰ Sorel, Georges (1847-1922): francouzský filosof; teoretik anarchismu a syndikalismu; zastával marxismus, zasazoval se o zborcení kapitalismu a o kontrolu výrobních prostředků pracujícími sdruženými v tzv. syndikátech (instituty podobné dnešním odborům).

³¹ Paxton, Robert O. (*1932): americký historik; zaměřuje se na Evropu za 2. sv. války; dílo: *Anatomie fašismu*; “*Parades and Politics at Vichy*”.

³² PAXTON, R. O.: *Anatomie fašismu*. 2007. s. 249 – 250.

³³ Srov. GENTILE, E.: *Politická náboženství. Mezi demokracií a totalitarismem*. 2008. s. 61 -64.

³⁴ CHARVÁT, J.: *Současný politický extremismus a radikalismus*. 2007. s. 65.

³⁵ CHARVÁT, J.: *Současný politický extremismus a radikalismus*. 2007. s. 74.

³⁶ CHARVÁT, J.: *Současný politický extremismus a radikalismus*. 2007. s. 69.

³⁷ CHARVÁT, J.: *Současný politický extremismus a radikalismus*. 2007. s. 79.

³⁸ SMOLÍK, J.: *Fotbalové chuligánství; Historie, teorie a politizace fenoménu*. 2008.

---

³⁹ Viz. CHARVÁT, J.: *Současný politický extremismus a radikalismus*. 2007. s. 81.

⁴⁰ Bylo argumentováno tak, že černoši jsou pokolení pocházející od Bohem prokletého Cháma, jehož potomstvo určil jako rasu otroků a na znamení toho jim ztmavla pokožka.

⁴¹ Gobineau, Joseph Arthur (1816-1882): francouzský aristokrat, spisovatel; rasový teoretik; obhajoval „vědeckou“ metodou nadřazenost „árijské rasy“; dílo: *Esej o nerovnosti lidských ras*.

⁴² Knox, Robert (1791-1862): skotský vědec, antropolog; zastánce rasových teorií.

⁴³ Hunt, James (1833-1869): stoupenec Roberta Knoxe; rasový teoretik.

⁴⁴ Chamberlain, Houston Stewart (1855-1927): myslitel britského původu žijící v Německu; rasový teoretik; propagoval nacionalistické, panárijské, rasistické a xenofobní myšlenky; dílo: *Základy devatenáctého století*.

⁴⁵ Srov. CHARVÁT, J.: *Současný politický extremismus a radikalismus*. 2007. s. 56.

⁴⁶ Srov. SMOLÍK, JOSEF: *Fotbalové chuligánství; Historie, teorie a politizace fenoménu*. 2008

⁴⁷ Viz. Rozhovor IV.

⁴⁸ Viz. Rozhovor V.

⁴⁹ Srov. CHARVÁT, J.: *Současný politický extremismus a radikalismus*. 2007. s. 60.

⁵⁰ Srov. FREDRICKSON, GEORGE M.: *Rasismus; Stručná historie*. 2003.

⁵¹ Viz. CHARVÁT, J.: *Současný politický extremismus a radikalismus*. 2007. s. 46.

⁵² „V čele okupačního režimu stojí pak ti, jejichž jméno se nesmí vyslovit. Opět všichni víme, co jsou zač. Nebo snad ne, kamarádi?!“ (Z projevu aktivistky RWU –Resistance Woman Unity; 1. 5. 2008 – náměstí Jiřího z Poděbrad, Praha; myšleni jsou samozřejmě Židé) Staženo 18. 1. 2009 z: <http://www.odpor.org/index.php?page=clanky&kat=2&clanek=808>

⁵³ Z projevu aktivisty za Autonomní nacionalisty; 1. 5. 2008 – náměstí Jiřího z Poděbrad, Praha. Staženo 18. 1. 2009 z: <http://www.odpor.org/index.php?page=clanky&kat=2&clanek=808>

⁵⁴ Viz. Rozhovor III.

⁵⁵ Viz. Rozhovor I.

Osobnost a politika - vymezení sledovaných témat

Světový názor člověka, jako fundamentální životní orientace, je, jak již ze samé definice plyne, klíčový pro život, jednání, smýšlení a jc také nedílnou součástí lidské osobnosti. Se světovým názorem se člověk nerodí, tvoří si jej během procesu své socializace, během přijímání hodnot, zaujímání postojů, během prožívání – záměrně říkám prožívání, nikoli jen promýšlení, jelikož světový názor má značně emotivní charakter - světa a své každodenní zkušenosti. Světový názor jc individuálním, osobním uchopením kolektivní ideologie. Právě světový názor mužů a žen, jež bychom označili za stoupence extrémní ideologie, leží v samém středu optiky této práce. Jakkoli tento se nám může (a nemusí) jevit jako scestný, održený od reality či realitu popírající, případně paranoidní, utváří se během stejných procesů a jeho konstituce se běře podobnými cestami, jako vývoj názoru mnohem konformnějšího, názoru mého či Vašeho.

Nežli tedy přejdeme k samotným konkrétním příkladům a analýzám konstituce takového světového názoru, k jeho významu v životě jednotlivce apod., měli bychom si ve stručnosti charakterizovat klíčové procesy, jež jej ovlivňují a utváří. Podíváme se tedy na obecné principy procesu politické socializace, pojetí sebe sama, potřeb a dále pak na vzájemné vztahy hodnot, postojů a právě světového názoru, abychom měli dostatečný pojmový aparát pro další analýzy¹.

Proces politické socializace

Politická socializace je specifickou dimenzí socializace jedince, ve smyslu jeho začleňování do společnosti, do jejích kulturních, historických a jiných aspektů. Socializace jako taková dává člověku sociální identitu, učí jej jeho životním rolím² a společenským normám, dává mu „manuál“ pro rozumění ostatním lidem a situacím, do nichž se dostává. Člověk v ní získává rozměr společenský, kulturní a rozvíjí tak své osobnostní dispozice. V specifickém procesu socializace politické se děje totéž

na poli politického názoru a reflexe společenských událostí v kontextu jejich politického významu. Zároveň je socializace jedincem přínosem i pro společnost jakožto celek, je jí zajištěna kontinuita společnosti i kultury a konsensus uvnitř society.

Během politické socializace jsou utvářeny hodnotové orientace člověka, z nichž se odvíjí jeho postoje, z nichž mohou plynout mnohé předsudky aj. a komplex tohoto všeho ústí v již zmiňovaný světový názor, inklinaci k určité ideologii a vymezuje rámec politické orientace člověka. Krejčí³ definuje politickou socializaci takto: „...*politická socializace je začleňováním jednotlivce do politických vztahů. Je cestou formování individuálního politického vědomí, vybavení jednotlivce hodnotami politické kultury, které mu pomáhají definovat vlastní místo v politickém systému, identifikovat strukturu systému a vymezit své politické zájmy*“⁴.

Jako je jedním z cílů socializace v obecném smyslu přijetí norem apod. vyznávaných většinou společnosti, aby jedinec v jejím rámci mohl úspěšně fungovat, je cílem politické socializace mimo jiné přijetí konformity vůči danému systému či zřízení, aby se v daných poměrech jedinec cítil co nejkomfortněji. Tím se rozevírá široké pole pro manipulaci, zvláště dobře patrnou v totalitních režimech a následně i pro případnou perzekuci. Psychologické poznatky tak dávají do rukou totalitářským režimům prostředek k označení např. disidenta za špatně socializovaného, de facto duševně nemocného, a jistě bychom našli řadu příkladů, kdy se těchto prostředků totalitní režim i chopil.

Je jisté, že politickou socializaci, jež neproběhla směrem k přijetí konformního postoje nemůžeme označit jednoznačně za špatnou, byť konformita jako taková je nutnou podmínkou samotné existence společnosti. Avšak jistá míry nekonformity dává společnosti dynamiku, pohyb, vývoj – i za vznik demokracie vděčíme nepřijetí striktně konformního postoje, tedy neúplně proběhlé politické socializaci ve smyslu pouhého přizpůsobení se dominantní normě. Nepřijetí konformity vůči politickému zřízení je charakteristické i pro radikály a extremisty. Do jaké míry je tato nekonformnost přínosná či inspirativní, si musí každý na základě svých hodnotových soudů uvážit sám. Mnohé též napoví budoucí vývoj.

Rozlišují se především dva typy konformity, konformita vnější způsobená normativním tlakem společnosti a konformita vnitřní, která je důsledkem tlaku

informačního. Jiným způsobem lze popsat přijetí konformního názoru na základě tří typů procesů: vyhovění – dočasné přizpůsobení; akceptace – stále přijetí norem, avšak bez hluboké náklonnosti k nim, spíše z utilitárních důvodů; identifikace – ztotožnění se na základě náklonnosti k dané normě. Další interpretace (kryjící se z části kryje s výše popsanou) motivů interiorizace určité politické hodnoty a přijetí konformity rozlišuje tři důvody: konformita ze strachu; konformita na základě konvence či uznání autority a konformita na základě vnitřního přesvědčení⁵. O způsobu přijetí či nepřijetí konformního stanoviska rozhodují především, vedle dalších složek osobnosti, hodnoty a postoje jedince, na jejichž základě je daná norma posuzována.

Existuje celá řada teorií, které pojednávají o tom, které vývojové období je pro proces politické socializace nejpodstatnější – zda útlé dětství, adolescence, či zda politická socializace se stejnou pružností a razancí probíhá celý život. Spor mezi těmito směry spočívá v tom, zda je pro hodnotový systém klíčová raná zkušenost, či zda se tento odvíjí především od aktuálního dění⁶. V této práci nebude striktně akcentováno ani jedno pojetí. Volen je spíše pohled uznávající jistou konfusi všech těchto koncepcí, uznávající význam rané zkušenosti a formování osobnosti v adolescenci pro přijetí politického a světového názoru, ale respektující i význam životních změn a zkušeností pro další utváření, posilování či přehodnocování politických stanovisek. Podobně i Bob Altemeyer⁷ přiznává v procesu politické socializace velkou roli vlivům v raném dětství⁸, v němž dochází k poznávání a akceptaci vnějších autorit, a adolescenci, během níž kognitivní změny umožňují abstraktní myšlení vedoucí k idealismu, k hledání alternativ a podněcují tak zájem o politické dění a jeho teoretické aspekty. Zároveň však proběhlou politickou socializaci nepovažuje po konci adolescence za ukončenou, do kamene vytesanou a neměnnou⁹. A tomuto pohledu koneckonců odpovídají i výsledky výzkumného šetření provedeného za účely této práce.

Nejvýznamnějšími činiteli politické socializace, stejně jako socializace v obecném smyslu, jsou udávány rodina, škola, vrstevnická skupina (peer group) a masmédia, jejichž působení ve své nejradikálnější a nejnásilnější formě má podobu propagandy. Jako další činitel sem lze započíst i životní zkušenost v širším smyslu¹⁰. Na roli těchto jednotlivých činitelů bude poukázáno dále v kapitole věnující se

politické socializaci jedince s radikálním či extrémním názorem a v jednotlivých případových studiích.

V procesu socializace obecné i politické získané normy, návyky, znalosti a hodnoty nelze považovat za nějaký společenský konstrukt, nadstavbu biologické, přirozené osobnosti, která se jich pouhým „oklepáním“ může zbavit. Naopak tyto se stávají integrální součástí osobnosti, zakládají její jedinečnost, leží v samém srdci toho, čím člověk jest, co o něm může vypovědět a rovněž toho, co on vypovídá o sobě. Neboť právě hodnoty, normy a znalosti jsou tím, z čehož vycházíme při našem jednání, rozvažování, pojmání světa, jsou v pravém smyslu námi. Nikoli tedy nějakým násilným a vnuceným vkladem do našich myslí. Díky nim jsme tím, čím jsme.

Hodnoty a postoje

Hodnoty spočívají v samém centru ideologií a jsou též klíčovými pro vytváření postojů, názorů a posléze i pro naše jednání, chtění, pro to, jaký život si volíme. Jsou součástí naší osobnosti, na jejich základě se utváří náš pohled na svět, jeho hodnocení a naše morálka. Nicky Hayesová¹¹ hodnoty považuje za „*poměrně stálé osobní předpoklady, které leží v samém základu postojů. Týkají se obecných principů, jako například toho, co je morální nebo sociálně žádoucí*“¹². Krejčí¹³ vymezuje funkci hodnot tak, že „*pomáhají redukovat komplexnost světa do srozumitelné podoby a organizují postoje do relativně vyváženého systému*“. Tvoří tak jakousi představu o tom, co je podstatné, zakládají představu ideálů, a na tomto základě hodnotíme okolní svět a jeho fenomény, přisuzujeme jim význam, interpretujeme a hodnotíme je, vytváříme si komplexní představu o světě. Stejným způsobem na základě svých hodnot hierarchicky uspořádaných dle jejich priority do tzv. žebříčku hodnot posuzujeme i politické dění, ideologie apod. Můžeme rozlišit čtyři základní kategorie hodnot¹⁴: biologické (zdraví, život, požitky...), kulturní (zábava, estetické prožitky, práce...), sociální (rodina, láska, přátelství) a duchovní (poznání, morálka, víra, politické ideje jako spravedlnost, svoboda aj.).

Od našich hodnot se odvíjí i naše postoje, které jsou hodnotícím, emotivně zabarveným soudem o určité věci, události, fenoménu aj. Právě ve své emotivní složce se postoje liší od názoru, který tuto dimenzi postrádá a je ryze racionálního

charakteru. Míra racionality v postojích může být různá – postoj můžeme zaujímat i k jevu, o němž máme minimum informací a znalostí a nejsme tak sto vytvořit si na něj čistě rozumový názor. Postoj lze vymezit jako „*naučenou predispozici k celkově příznivě nebo nepříznivě reakci na daný objekt, osobu či událost*¹⁵“. Postoj je tedy naučený, resp. získaný (byť někteří autoři o vrozenosti postojů, nebo alespoň o vrozenosti dispozic k nim, uvažují a hovoří, tyto teze jsou však nprokazatelné), má hodnotící charakter vyjadřující libost či nelibost, je značně konzistentní a zakládá i konzistenci v reakcích na určitý objekt, čímž vymezuje i naše jednání a chování.

Dle toho rozlišujeme základní složky postojů¹⁶: kognitivní složku, která zakládá stereotypní mínění, posuzování a hodnocení určitého fenoménu; afektivní složku, která vyjadřuje emotivní vztah k objektu postoje a zároveň funguje jako motivace pro jednání z daného postoje pramenící; a konativní aspekt postojů určující reakci a jednání ve vztahu k objektu postoje. Specifickou skupinu postojů označujeme jako předsudky či stereotypy, přičemž nás budou zajímat zejména stereotypy sociální. Sociální stereotyp je souhrn úsudků o rysech a charakteristikách skupiny lidí (např. stereotyp typického Roma, Němce aj.). Stereotypy nelze označit za nežádoucí, jejich přínos tkví v tom, že pomáhají zrychlovat zpracování informací, byť za cenu toho, že se tyto částečně zkrslí. Předsudky pak rozumíme předpojatost a názorovou strnulost, z níž vyplývají postoje, které jsou silně emotivně zabarvené (většinou negativně, ale ne vždy), opírají se o nedostatek informací a znalostí o posuzovaném a vyznačují se stereotypním myšlením. Tyto jsou jednak odvozené z hodnot, dále pak naučené a jelikož jsou přijaté a priori, snadno se zkušeností se svým objektem hlouběji utvrdí, jelikož tento již předem nazírají předsudečným prizmatem.

U postojů a též předsudků je typické, že vzájemně tvoří konzistentní celky, tzv. trsy postojů, jejichž vzájemnou souvislost a provázanost nazýváme interkonexí. Na jeden postoj se váže jiný a další je naopak vyloučen. Více postojů totiž může plynout ze stejné hodnoty a jiné s ní mohou být v rozporu. Stejně tak i hodnotové žebříčky vykazují určitou konzistenci, jelikož některé hodnoty jsou provázány s dalšími a s jinými jsou naopak nekompatibilní. Těžko bychom si představili zastánce hodnoty národního státu, který by jako další hodnotu zastával multikulturní

pestrost společnosti. Samozřejmě se však míra konzistence postojů i hodnot u každého jedince liší, mnohdy mohou být i v kontradiktorním postavení.

Vedle postojů můžeme sledovat i další dimenzi osobnosti s nimi související a podílející se na finální konstituci světového názoru a politického života jedince vůbec. Specifické typy postojů odkazují i na jisté charakteristiky osobnosti, které např. Eysenck rozlišuje jako stránku měkkou (tender-mindedness; přemýšlivou, teoretickou, intelektuální, emocionálnější) a tvrdou (tough-mindedness; tedy člověka činu, rigidnějšího myšlení, schopného, praktického)¹⁷. Tyto kategorie dle Eysencka analogicky odpovídají i konceptům osobnosti autoritářské a demokratické¹⁸. Bližší vymezení tohoto tématu bude provedeno v příslušné kapitole vycházející z Eysenckova testu. Pro tuto chvíli však je třeba shrnout, nejen že se jisté postoje vážou mezi sebou, ale že jsou vázány i na určité typy osobnosti. Neznamená to však, že nutně každý extravert je autoritářská bytost s extrémními postoji a naopak ani to že introvert nemůže být extremistou¹⁹. Plyne z toho jen to, že postoje mohou vypovídat o hlubších strukturách osobnosti a ty naopak mohou podněcovat tíhnutí k jistému typu postojů, dále pak tato Eysenckova teorie dokazuje, že postoje, světový názor a politická orientace jedince nejsou determinovány původem ani sociálním statutem jeho rodičů.

Náš hodnotový systém jako celek spolu s našimi postoji označujeme jako světový názor. Ten, je-li interiorizován velkou skupinou lidí může dojít formulace v určité ideologii. V ideologii nalezneme jednak (většinou) konzistentní systém hodnot a představ o světě, ale i představy ideální společnosti a jejích cílů, včetně představ o ideálních či legitimních prostředcích a podobách politiky. Mírou své komplexnosti a abstraktnosti se ideologie liší od doktríny, která je spíše utilitárního rázu a její tematický rozsah je užší.

Pojetí sebe sama

Pojetí sebe sama je jakýmsi vnitřním obrazem, který si jedinec o své osobě utváří. Jedná se tak o sebeschéma, které lze definovat jako kognitivní generalizaci vlastní osoby²⁰. Pojetí sebe samého je aspektem celku identity jedince, která je z pohledu psychologie souborem rysů, které jedince v určitém sociálním kontextu vystihují a zároveň je i uvědomováním a prožíváním vlastní jedinečnosti a odlišnosti

od jiných. Identitu lze chápat jednak jako identitu aktuální představující to, čím člověk reálně je, za druhé jako identitu potenciální spočívající ve vlastnostech a schopnostech, jež nebyly realizovány. V průběhu adolescence prochází lidé často krizí identity, jež může ústít do inklinace k sociálním skupinám, jež jedinci pomáhají formovat a definovat svou novou identitu, kterou by vyjádřili svou nespokojenost s identitou dosavadní. Toto vyjádření má podobu snahy odlišení se od ostatních, vymezení sebe sama a často se tak děje i prostřednictvím transformace vzhledu, image. Tento fenomén je poměrně obvyklým právě mezi extremisty a radikály, kteří právě tuto identitu danou ideologickou inklinací, mající charakter identity skupinové, v období dospívání a identitní krize často přijímají. Skupinová identita představuje ztotožnění se s určitou skupinou, politickou stranou či sdružením, ale i národem či etnikem, nese s sebou ochotu danou skupinu hájit a přesvědčení o její smysluplnosti.

Sebeschéma, jako deskriptivní i hodnotící celek představ o sobě samém, výrazně ovlivňuje to, jak jedinec posuzuje nejen sám sebe, ale i ostatní lidi a události, čímž je významný pro konstituci hodnotového žebříčku, reflexi vlastních postojů atd. Zvláště humanistické psychologické proudy zdůrazňují, že sebepojetí jako chápání vlastního „JÁ“, vlastních dovedností a potenci je základem pro hodnocení veškeré žité a percipované zkušenosti. Sebepojetí ovlivňuje, dle Rogerse, i chování a jednání jedince, neboť člověk usiluje o to, aby jeho počínání bylo v souladu s obrazem, jenž si o sobě utvořil.

Jc zřejmé, že jednání nemusí být vždy se sebepojetím konzistentní, jelikož ani sebepojetí nemusí být shodné s reálným já, s tím jaký člověk ve skutečnosti jc. Ze sebepojetí člověk však odvozuje principy, zásady a normativy, které pro sebe postuluje jako závazné a snaží se dle nich jednat, aby vlastnímu sebeobrazu vyhověl. Na podobu norem, jimiž se člověk chce řídit, má vliv i jeho představa ideálního já, tedy toho jaký by chtěl jedinec být.

Sebeschéma, které reflektuje „JÁ“ jedince i jako nositele hodnot a postojů s určitými obsahy, tak je fundamentálním a základním regulačním mechanismem, který určuje jednak počínání člověka, ale i jeho způsob nazírání světa. Promlouvá tak významným způsobem do každé sféry života člověka, určuje jeho morálku a samozřejmě se odráží i v počínání jedince jakožto osoby politické.

Potřeby člověka

Mimo jiné i humanistická psychologie vidí právě v potřebách jakousi hybnou sílu pro rozvoj jedince a následně i společnosti. Myšleny jsou zde samozřejmě lidské potřeby v širokém slova smyslu, zahrnující vedle těch fyziologických i potřeby psychogenní. Jejich hierarchie by se dle Abrahama Maslowa²¹ dala shrnout následovně: fyziologické potřeby; potřeba bezpečí, zázemí; potřeba sounáležitosti a lásky; potřeba uznání; potřeba poznání a vědění; potřeba řádu, krásy a estetických hodnot; potřeba seberealizace, sebenaplnění²². Zejména pak potřeby uznání, seberealizace a sebenaplnění jsou saturovány politickou aktivitou. Avšak účast na politice může být za jistých okolností vysvětlena jako saturace prakticky jakékoli potřeby člověka. James Davies²³ dělí potřeby jinak nežli Maslow, rozlišuje potřeby hlavní a instrumentální, které dělí na potřebu bezpečnosti, potřebu znalosti a potřebu moci²⁴. Tyto chápe jako navzájem propojené a významné právě pro politickou aktivitu jedince. Podle některých autorů²⁵ jsou právě potřeby spolu se zájmy, jakožto trvalým a emotivním zaměřením se na jistý fenomén, činnost aj., jedince vnímány jako hlavní hybné síly nejen politické aktivity, ale i tvorby světového názoru a přijímání hodnot. Pokud se hybatelem politické aktivity stane např. pouhá touha po moci či penězích, dostává se ke slovu tzv. racionalizace. Tento akt obrany sám před sebou hájí daný postoj či rozhodnutí tím, že mu přikládá racionální a eticky přijatelné vysvětlení. Člověk tak de facto lže sám sobě o čistotě a vznešenosti svého jednání. Racionalizace je ego-obranným mechanismem, který rozumově zdůvodňuje a ospravedlňuje určité chování, které by za jiných podmínek bylo nepřijatelné či tabuizované²⁶. Může mít též podobu stylizace či přikrášlování reality, případně zaměňování motivace, jež může mít charakteristickou podobu výmluvy a přenášení viny na vnější faktor. Ale samozřejmě tato koncepce racionalizace nemůže být vztáhnutelná na jakoukoli politickou činnost kohokoli.

Jistě mnozí lidé jsou tzv. politickým člověkem, jedincem o politiku se zajímajícím a o ní uvažujícím, či se snažícím aktivně prosazovat svou ideologii či vizi z opravdu čistších, ryze ideologických a neutilitárních důvodů. Otázkou pro psychology však nadále zůstává, zda i toto nepragmatické oddání se abstraktním ideálům a hodnotám, nemá své kořeny v některé z psychogenních potřeb.

Nezpochybnitelné však je, že potřeby se výrazně podílí na tom, nač se zaměřujeme a že jsou i hnacím motorem pro mnohé lidské usilování a snažení. Každá z výše jmenovaných potřeb je samozřejmě u každého člověka zastoupená v jiné míře a je i odlišně zaměřená a nachází tak své naplnění v něčem jiném – od toho se pak mimo jiné odvíjí i odlišného postoje, preference apod., neboť za důležité lidé považují mnohdy zcela odlišné oblasti lidské existence.

Toto psychologické pozadí konstituce hodnotové orientace, postojů a ideálů je třeba mít na paměti vždy, když rozvažujeme, jak budeme činit dále, o osobnosti člověka vzhledem k jeho politické orientaci a světovému názoru.

---

¹¹ Bude zde podán opravdu jen základní přehled daných témat, nikoli jejich hluboký teoretický rozbor, jelikož na ten zde není místo a není pro tuto práci ani nezbytně nutný. Bližší informace k daných tématům lze lehce dohledat v odborné literatuře, na níž je odkazováno.

² Více in: HAYESOVÁ, N.: *Základy sociální psychologie*. 2000. s. 9 – 20.

³ Krejčí, Oskar (*1948): český politolog; profesor na Vysoké škole mezinárodních a veřejných vztahů v Praze; dílo: *Politická psychologie; Mezinárodní politika; Geopolitika středoevropského prostoru; Americký konzervatismu*.

⁴ KREJČÍ, O.: *Politická psychologie*. 2004. s. 104.

⁵ Srov. KREJČÍ, O.: *Politická psychologie*. s. 108.

⁶ Více in: KREJČÍ, O.: *Politická psychologie*. s.108 – 117.

⁷ Altemeyer, Bob: americký psycholog; celým jménem Robert Altemeyer; specializuje se na teorie autoritářství a pravivocého autoritářství a na techniky jeho měření; dílo: *Right-Wing Authoritarianism; Enemies of Freedom: Understanding Right-Wing Authoritarianism; The Authoritarian Specter*.

⁸ ALTEMEYER, B.: *Enemies of Freedom. Understanding Right-Wing Authoritarianism*. 1988. s. 60.

⁹ ALTEMEYER, B.: *Enemies of Freedom. Understanding Right-Wing Authoritarianism*. 1988. s. 60.

¹⁰ Srov. LASSWELL, H. D.: *Psychopatology and Politics*. 1977. s. 261 – 262. Lasswell politickou socializaci pojímá ve třech krocích – východiskem jsou osobní motivy a předpoklady jedince (p), které se transformují vlivem rodinného, sociálního a zkušenostního prostředí (d), dále jsou racionalizovány (r) a výslednicí je politický člověk (P). Tento proces zaznamenává v rovnici: $p \} d \} r = P$

¹¹ Hayesová, Nicky: britská psycholožka, členka Britské psychologické společnosti; zabývá se metodami vyučování; dílo: *Základy sociální psychologie; Aplikovaná psychologie; Psychologie týmové práce*.

¹² HAYESOVÁ, N.: *Základy sociální psychologie*. 2000. s. 97.

¹³ KREJČÍ, O.: *Politická psychologie*. 2004. s. 94.

¹⁴ Viz ŠIMÍČKOVÁ-ČÍŽKOVÁ, J.: *Přehled sociální psychologie*. 2004. s. 94.

¹⁵ HAYESOVÁ, N.: *Základy sociální psychologie*. 2000. s. 95.

¹⁶ Srov. ŠIMÍČKOVÁ-ČÍŽKOVÁ, J.: *Přehled sociální psychologie*. 2004. s. 97.

¹⁷ Srov. EYSENCK, H. J.: *The Psychology of Politics*. 1968. s. 131.

¹⁸ KREJČÍ, O.: *Politická psychologie*. 2004. s.70 – 72.

¹⁹ Jak správně poukazuje a zdůrazňuje Hole. HOLE, G.: *Fanatismus. Sklon k extrému a jeho psychologické kořeny*. 1998.

²⁰ Viz ŘEZÁČ, J.: *Sociální psychologie*. 1998. s. 56.

²¹ Maslow, Abraham (1908–1970): americký psycholog; jeden ze zakladatelů humanistického psychologického proudu; nejznámějším jeho přínosem je teorie hierarchie lidských potřeb, dále teorie

---

motivace a sebeaktualizace; dílo: *A Theory of Human Motivation; Motivation and Personality; The Farther Reaches of Human Nature; Toward a Psychology of Being.*

²² V podstatě je zde vycházeno z vlyce známé koncepce tzv. Maslowovy pyramidy potřeb.

²³ James Davies: psycholog; rozvinul vlastní teorii potřeb.

²⁴ KREJČÍ, O.: *Politická psychologie*. 2004. s. 69.

²⁵ Např. Harold D. Lasswell, Tom Bryder aj.

²⁶ HARTL, PAVEL; HARTLOVÁ, HELENA: *Psychologický slovník*. 2004. s. 494.

Generace svobody – mladí Češi, jejich postoje, hodnoty a sklon k extrému

Nynější středoškoláci jsou první generací narozenou do svobody. Na období totality nemají ani mlhavé, optikou dětství zabarvené vzpomínky, což se může projevit i v jejich reflexi politických a společenských témat. Právě tato generace je mimo jiné potenciálním rezervoárem budoucích extremistů a radikálů a též značná část nynějších aktivistů krajně politického spektra do této generace patří¹. A mladí lidé nejsou jen skupinou, ze které mohou vzházet přímo aktivisté, extremisté, ale též skupinou, jež může extrémním či radikálním myšlenkám dávat tichý souhlas, oporu. Je proto třeba i pro tento výzkum politického extremismu a především profilu extremisty samotného znát jeho vrstevnickou skupinu. Je třeba vědět, jaké jsou postoje a názory středoškolské mládeže, jak se shodují s radikálními a extrémními stanovisky, jaké frustrace a pochyby jsou typické pro tuto věkovou skupinu.

Tato kapitola se zabývá zjištěnými výsledky z dotazníkového výzkumu², který probíhal na českých školách. Výzkum zpracovává odpovědi vzorku 323 studentů³ ve věkovém rozmezí 15 – 22 let, přičemž průměrný věk respondenta byl 17,2 roku. Data byla sebrána na 9-ti školách sekundárního školství (odborná učiliště, střední odborné školy, gymnázia) v ČR ležících v obcích lišících se svou velikostí i geografickou polohou. Strukturu výzkumného vzorku zachycuje Tabulka č. 1.

Tabulka č. 1: Struktura vzorku středoškolských studentů podílejících se na dotazníkovém kvantitativním výzkumu							
Průměrný věk respondentů:				17,2 let			
	muži	ženy	Studenti prvních ročníků	Studenti posledních ročníků	gymnázia	SOS	učiliště
Počet v procentech:	48,29 %	51,71 %	48,92 %	51,08 %	33,44 %	39,32 %	27,24 %

Značná část dat bude komparována s výsledky zjištěnými při dotazníkovém výzkumu se samotnými extremisty. K tomu byly užity částečně upravené dotazníky použité při výzkumu na středních školách.

Následující stránky se budou věnovat těmto tématům:

- Vázanost politické orientace na názory rodiny jakožto jednoho z činitelů politické socializace.
- Sklon k extrémním postojům a k předsudkům mezi českou mládeží.
- Provázanost hodnot a z nich plynoucích postojů.
- Komparace hodnotové orientace a postojů české mládeže, radikálů a extremistů.

Rodina – vzor či objekt vzdoru?

Ukázalo se, že na rozdíl od generace teenagerů ze západních zemí, jsou ti čeští mnohem více konformnější, mnohem více podobní generacím předchozím. Zastávají podobné hodnoty, postoje i politickou orientaci jako jejich rodiče, nerevoltují, neakcentují příliš témata vlastní jejich západním kolegům, jako je ekologie, boj proti rasismu, kritika globalizace aj.⁴. Jednotlivé, pro tuto práci významné, postoje a názory českých středoškoláků budou rozvedeny v následujících kapitolách. Tato se bude zabývat především mírou konformity jejich politické orientace vůči rodině a reflexi spokojenosti s vlastním životem.

Tabulka č. 3: Politická orientace středoškolských studentů a jejich rodičů. První část tabulky zaznamenává procentuální podíl respondentů, jejichž politická orientace je shodná s politickou orientací jejich rodičů.

Shodná politická orientace respondenta a jeho rodičů.	69,35 %				
Rozdílná politická orientace respondenta a jeho rodičů.	30,65 %				
Druhá část zaznamenává politické preference studentů a jejich rodičů v rámci pravolevého politického spektra – jedná se však o interpretaci politické orientace studenty, reálně mohou být jejich rodiče vyhraněni jinak. Do této tabulky nejsou započtení respondenti, kteří svou politickou orientaci nevedli – ať již z toho důvodu, že tyto informace uvádět nechtěli, či proto – což bylo poměrně časté – že se v rámci pravolevého politického spektra neorientují.					
	Středová	Pravicová	Levicová	Krajně pravicová	Krajně levicová
Studenti	42,56 %	40 %	15,9 %	1,54 %	0 %
Rodiče respondentů	50 %	33,17 %	12,98 %	2,88 %	0,96 %

Konformita politické orientace v rodině je poměrně značná, byť jen minimum studentů přiznává své rodině významnější vliv na formování vlastního politického názoru⁵. Celých 69,35 % respondentů se hlásilo v rámci pravolevého politického spektra k stejné jeho části, jako jejich rodiče (viz Tabulka č. 3.)⁶, což potvrzuje i výzkum Jeden svět na školách provedený společnostmi Člověkem v tísní a Millward Brown⁷. Ten poukazuje i na to, že jednoho z rodičů či rodiče oba považuje okolo 10

% českých teenagerů za svůj hlavní životní vzor. Dále pak 34 % českých středoškoláků uvádí rodinu jako nejdůležitější zdroj pocitu životní spokojenosti⁸.

Zdá se tedy, že současní čeští středoškoláci jsou ve svých rodinách pevně ukotveni, přebírají většinou názory a hodnoty svých rodičů a revolta vůči starší generaci je jim tak více než cizí. V české společnosti tak rodina stále sehrává jednu ze svých typických a významných úloh, distribuci hodnot, politického a světového názoru.

Sklon k extrému – tolerance či odmítání extrémních stanovisek

Díky výše popsané vysoké míře politické konformity české mládeže vůči rodičům a celkové společenské atmosféře, nelze hovořit o generaci současných studentů středních škol jako o skupině mladých toužících revoltovat a vykazující příslovečnou radikalitu mládí. Ty sklony k extrémním postojům, jež tento výzkum zachytil, odpovídají spíše typickým předsudečným postojům rozšířeným napříč společnostmi jako reakce na určité společenské problémy a otázky, nežli radikalitě mládí, jak je známa především ve společnostech západní Evropy. A právě inklinace k těmto formám předsudečného a stereotypního myšlení může sblížit dnešní populaci středoškoláků s extremistickými či radikálními tezemi myšlenkově krajních politických proudů. Dále i ona schopnost konformity či poslušnosti dnešních teenagerů může být z hlediska jejich inklinace k nějaké formě extremismu chápána jako výhoda, jelikož, jak bude ukázáno dále, jsou právě tyto osobnostní rysy spjaty s autoritářstvím, jež je typickým pro stoupence radikálních a zejména extrémních politických názorů a ideologií.

Přímo k ideologiím z krajně pravicového politického spektra se hlásí jen 1,54 % respondentů (viz Tabulka č. 3: Konformita politického názoru v rodině). Avšak za sympatizanty krajní pravice se označilo již celých 10,22 % dotazovaných⁹. 10,22 % procent se může jevit jako číslo poměrně nízké, avšak pokud by i v tomto směru kopírovaly politické názory středoškoláků obecné trendy ve společnosti, bylo by mezi českými občany na statisíce sympatizantů extrémní pravice a to už je obrovská politická síla. Avšak zde bychom se již dostali na pole pouhé spekulace.

Z našeho hlediska je velice důležité sledovat postoj české středoškolské mládeže k etnickým minoritám, zejména pak k Romům. Dle výzkumu Jeden svět na školách považuje například 45 % středoškoláků za významný problém soužití s romskou menšinou, přičemž za problém zcela nejvýznamnější jej považuje 19 % respondentů, díky čemuž je považován za druhý nejvýznamnější společenský problém. Naproti tomu rasismus a xenofobie jsou považovány za problém jen 17 % respondentů¹⁰. Minority žijící v České republice chápe téměř 36 % středoškoláků

jako negativní jev, který však tolerují a respektují. Významná část respondentů se též domnívá, že přístup k minoritám by měl být stejný jako k majoritě (47 %) a pozitivní diskriminaci jako problém vidí 36 % středoškoláků¹¹. 7,12 % respondentů se domnívá, že by etnické menšiny měly být eliminovány z naší společnosti, je otázkou, zda těchto sedm procent považovat za marginální či naopak až příliš vysoké. Naopak za nedílnou a přirozenou součást naší civilizace chápe minority jen zhruba čtvrtina respondentů. Ještě více se jistá forma šovinismu či xenofobie projevila tak, že celých 35,91 % středoškoláků si myslí, že společnost by měla být kulturně a etnicky jednotná¹². Celkově však lze říci, že čeští středoškoláci zaujímají vůči etnickým menšinám sice spíše tolerantní, ale zároveň kritické a trochu nedůvěřivé stanovisko, obzvláště pak vůči Romům. Z tohoto hlediska tedy lze konstatovat, že téma rasových otázek a zejména pak např. téma řešení problematických situací plynoucích ze soužití s romskou menšinou by mohlo být tím, co by potencionálně nynější teenagery mohlo oslovovat.

Velmi výrazný je mezi nynější středoškolskou populací též trend velice kritického postoje vůči vládě a politice jako takové. Těžko říci, do jaké míry se jedná o čisté kritické přemýšlení a hodnocení současné situace, vyznačující se idealismem a touhou po změně a dosažení co nejideálnějšího stavu společnosti, a do jaké míry o fundamentální nespokojenost, jež snadno může přerůst do antisystémového postoje. V dotazníkovém výzkumu některou z kladnějších tezí hodnotilo současnou politickou situaci jen 17,02 % respondentů, kdežto zásadní nespokojenost vyslovilo zbývajících 84,82 % účastníků výzkumu¹³. Dobrou politickou kulturu a vysokou úroveň připisuje současné politické scéně dokonce jen 0,92 % respondentů, dalších 16,09 % ji považuje za relativně uspokojující. Celých 51,39 % dotazovaných považuje politiku za prostor korupce a nečistých praktik. Nakonec 21,36 % respondentů se ve svých odpovědích profilovalo jako antievropští a požadující radikálnější politický styl, který by měl být více paternalistický a více akcentovat sociální témata. Dalších 15,17 % studentů se též dovolávalo méně proevropského a radikálnějšího politického stylu, který by však měl akcentovat tvrdší imigrační politiku a razantněji postupovat proti problémovým minoritám. Poslední dvě jmenované skupiny mladých Čechů se tak přihlásili když už ne k extrémním, tak alespoň k radikálním proudům politického myšlení, byť třeba sami sebe za radikály

nepovažují. I přes zásadní kritičnost české mládeže vůči politickým poměrům a společenskému stavu volí většina české mládeže spíše postoj rezignace, nevěří v možnost ovlivnit toto dění, nebo jej ovlivňovat prostě nechtějí. Jen něco mezi 8 až 12 % středoškoláků se hodlá samo aktivně zapojit do řešení problémů současného světa a společnosti¹⁴.

V kontextu sklonu k extrémním názorům a postojům se ukazuje jako důležitá i zarážející je mimo jiné neschopnost orientace se na politickém spektru a v pojmech pravice, levice aj.. To se často ukázalo i jako problém při vyplňování dotazníků a bylo nutno například otázku politického spektra osvětlit. O politické dění se navíc nezajímá 55,28 % respondentů a o politickou teorii, hodnoty a ideologie neprojevuje zájem dokonce 70,41 % středoškoláků¹⁵. Zrovna tak alarmující je minimální povědomí mladých lidí o totalitě, komunistickém režimu, který u nás panoval před rokem 1989. Jen 25 % studentů si myslí, že má o období totality dostatek informací¹⁶. 21 % respondentů si také myslí, že život v komunistickém Československu byl lepší než nyní. Nevědomost o vlastních dějinách a především následná idealizace totalitního režimu může napomoci méně kritickému hodnocení, akceptování či přijetí autoritářských či totalitářských ideologií. Ostatně jako každá neznalost a nevědomost.

Z celkového pohledu lze shrnout, že mladí čeští studenti netouží po revoltě, značně přejímají společenské normy, ale i bolesti, předsudky a stereotypy pevně zakořeněné v celé společnosti. I přes zdánlivé nevybočování z názorového spektra české společnosti, vykazují středoškolští studenti tři oblasti, jež lze označit jako rizikové pro potenciální inklinaci k extrémním názorovým směrům. V první řadě jde o jejich postoj k menšinám, především té romské, kterou považují za značně problematickou. Dále pak o schopnost přijetí představených hodnot a názorů – stejně jako více méně nekriticky přejali politickou orientaci vlastních rodičů, je možná také stejně snadná jejich indoktrinace vůči radikální či extrémní ideologii. Navíc schopnost vysoké společenské konformity (jinak nutné podmínky socializace a dozajista v přiměřené míře kladného osobnostního rysu) je také výrazným rysem autoritářské osobnosti mající nejbližší k extrémním politickým názorům. Další rizikový faktor je zmiňovaná zásadní nespokojenost se současnou politickou situací a reprezentací, jež se za jistých podmínek může stát základem antisystémovosti a třeba

i antidemokratického názoru (zde je třeba zmínit, že více než 17 % dotazovaných studentů připouští, že v boji za ideály mohou jít principy demokracie stranou¹⁷). Posledním fenoménem, jenž lze považovat za ukazatel jistého rizika je velká míra neorientování se českých studentů v politice, případně nezájem o ni. Tento fakt se jeví jako rizikový tím, že právě neznalost může svést k předsudečnému, zjednodušujícímu smýšlení a také umožňuje rychlejší podlehnutí vábivým řečem z úst populistů.

Zdá se tedy, že pro české studenty není sice typický výrazný sklon k extrému, ale přesto v této populaci působí řada faktorů, podobně jako v celé české společnosti, jež mohou napomoci přijetí krajních politických názorů či mohou vést k sympatizování s nimi.

Postoje – relace k hodnotové orientaci a životní zkušenosti

Zatímco v předchozí kapitole byly reflektovány jen spíše negativní aspekty názorů a postojů středoškolské mládeže vykazující určitou míru podobnosti s extremistickými názory a postoji, podívejme se nyní i na kladné stránky postojů a hodnotové i politické orientace teenagerů jako na celek, ovšem stále s důrazem především na radikální či extrémní stanoviska, jež jsou předmětem našeho zájmu.

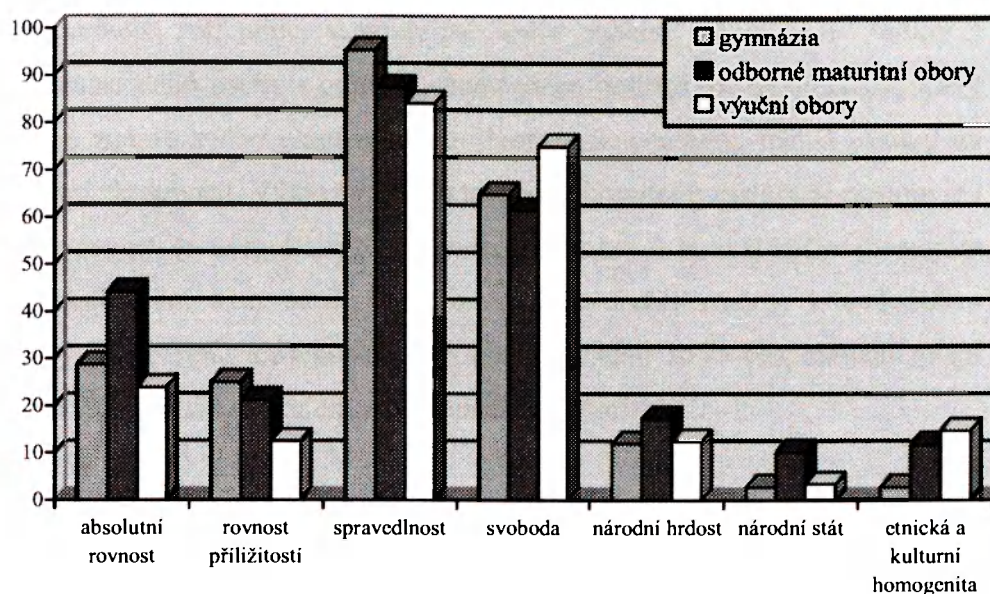
Jak již bylo řečeno dříve, postoje tvoří tzv. trsy na základě své příbuznosti k zastřešujícím a vzájemně provázaným hodnotám. Provedený výzkum vedl k zjištění nejen četnosti výskytu určitých postojů a hodnotových preferencí v populaci české mládeže, ale také ukazuje, s jakými hodnotovými orientacemi jsou nejčastěji provázány a také, v jakých trsech se vyskytují a jak jsou tyto postoje navzájem konsonantní.

Hodnotová orientace

Hodnotová orientace české mládeže jednoznačně preferuje hodnoty jako je spravedlnost (89,16%) a svoboda (66,25%). Za nejméně podstatné či dokonce za negativní pak většinou považuje hodnoty extrémního šovinistického či rasistického rázu: národní stát a etnickou a kulturní homogenitu společnosti (viz níže Graf č.4: Hodnotová orientace-komparace)¹⁸.

Graf č. 5: Hodnotová orientace dle typu studované školy

Výše uvedený graf¹⁹ (Graf č. 5) ukazuje rozdíly v preferenci jednotlivých hodnot na základě studovaného typu školy. Hodnoty spíše altruistického rázu jako je spravedlnost či rovnost příležitostí byly nejvíce preferovány gymnaziálními studenty. Naproti tomu idea etnické a kulturní homogenity společnosti zaznamenala větší úspěch na odborných učilištích, kde ji jako podstatnou uvedlo 14,77 % respondentů, kdežto na gymnáziích získala o celých 12% méně. Přičemž tato idea byla rovněž více preferována chlapci než dívkami²⁰. Rovněž i svoboda byla preferována ve větší míře studenty odborných učilišť. Přesto rozdíly mezi jednotlivými typy škol nebyly, až na výjimku položky etnické a kulturní homogenity, natolik výrazné, aby bylo možno vyvodit závěr, že hodnotová orientace nutně souvisí s typem studované školy či dokonce s inteligencí respondenta.

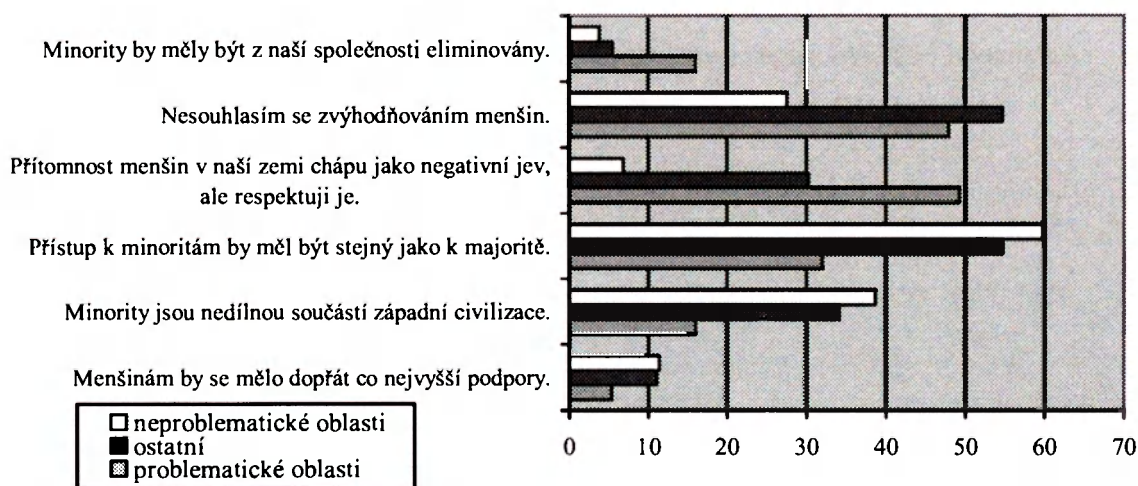
Významnější rozdíly v hodnotové orientaci byly zaznamenány mezi chlapci a dívkami²¹. U hodnot jako jsou nejvíce preferované ideje svobody a spravedlnosti byl podíl mužů a žen takřka vyrovnaný. Rozdíl byl především u ideálu národní hrdosti, která z celkového počtu voleb získala více než 70 % preferencí mezi chlapci a rovněž u ideje etnické a kulturní homogenity tvořili chlapci více jak 80 % těch, kteří tuto hodnotu považují za podstatnou. U dívek se naopak větší oblíbenosti těšily ideály jako absolutní rovnost a také silný národní stát.

Z výzkumu v oblasti významných determinantů hodnotové orientace a postojů vyplývá, že vzdělání a typ studované školy není příliš významným faktorem. Mnohem zásadnější roli hraje, samozřejmě vedle pohlaví jedince, vliv rodiny a osobní zkušenost dané osoby s určitým společensko politickým fenoménem, který bezprostředně zná ze svého okolí a svého života, s fenoménem, jemuž rozumí na základě vlastní zkušenosti. Významným faktorem ovlivňujícím zastávané postoje je i životní spokojenost či nespokojenost. Tendenci tíhnout k radikálnějším postojům (např. ke schvalování užití násilí; k preferování revoluční změny; k nedodržení demokratických principů; k rovnostářským pozicím) mají spíše nespokojení mladí lidé, zároveň však jsou nespokojení tolerantnější k minoritám²².

Postoje k minoritám

V šetření se ukázalo, jak velkou roli hraje osobní zkušenost při formování postojů, případně předsudků. Je to jasně patrné v následujícím grafu, který zaznamenává rozdíl v postojích k menšinám na základě lokality, z níž respondent pochází. V grafu č.7²³ jsou zaznamenány tři kategorie lokalit²⁴, nazvané jako problematické (tedy lokality se značným podílem ghett, sociálně vyloučených oblastí a vyšší koncentrací příslušníků minorit); neproblematické (lokality bez sociálně vyloučených oblastí a s nižším podílem příslušníků minorit mezi obyvatelstvem) a ostatní (lokality s průměrným výskytem výše zmíněných fenoménů). Graf zaznamenává procento respondentů, kteří souhlasili s danou tezí²⁵.

Graf č. 7: Postoj k menšinám dle lokality

Na základě tohoto grafu je zřejmé, že respondenti v problematických lokalitách, kteří se takřka denně setkávají s lidmi ze sociálně vyloučených oblastí, jsou v častější interakci se sociálně neadaptovanými občany zaujímají negativnější postoj obecně ke všem menšinám, na rozdíl od svých kolegů, kterým tato zkušenost chybí. Výmluvné je, že celých 16 % studentů z problematických oblastí se domnívá, že minority by měly být z naší společnosti odstraněny, přičemž totéž by řeklo jen 3,78 % procent středoškoláků z oblastí neproblematických. Ještě markantnější je rozdíl u teze označující přítomnost menšin v naší zemi za negativní jev. Celých 49,33 % mladých lidí z problematických oblastí s tímto souhlasí, kdežto v lokalitách bez problematických minoritních skupin si totéž myslí jen 6,81 % studentů.

V porovnání s velmi diferentním postojem k menšinám na základě lokality se rozdíly mezi studenty různých typů škol nezdají natolik významné²⁶. Avšak nelze říci, že by tyto rozdíly byly zanedbatelné. O studentech gymnázií lze říci, že je pro ně klíčové to, aby členové minoritních skupin měli stejné možnosti jako majorita, ale zároveň aby nedocházelo k pozitivní diskriminaci menšin. Šovinistické postoje pak převládají u studentů odborných učilišť, avšak mají své zastoupení i na ostatních typech škol. Přesto se však i v této oblasti postojů ukazuje, že vzdělání a intelekt, resp. typ studované školy, není tolik důležitým činitelem utváření postojů a hodnotové orientace, jak by se možná dalo předpokládat.

Postoje a politická orientace

Zajímavá zjištění přinesla analýza politické orientace respondentů na základě jejich inklinace k radikálnějším či extremistickým postojům. Tento rozbor podporuje myšlenku, že se vine celou prací, že povaha extremismu je spíše bytostně levicová a že tzv. pravicový extremismus se velice úzce váže na levicové smýšlení.

Tabulka č. 11: Postoje v kontextu politické orientace. Tabulka zaznamenává, jakou politickou orientaci v rámci politického spektra uvedli respondenti souhlasící s uvedenou tezí.

	Středová orientace	Pravicová orientace	Levicová orientace	Krajně pravicová orientace	Krajně levicová orientace *
Myslím, že minority by měly být z naší společnosti odstraněny.	17,39 %	26,08 %	43,48 %	4,34 %	0 %
Za podstatnou hodnotu považuji etnickou a kulturní „čistotu“ společnosti.	12,9 %	32,26 %	45,16 %	0 %	0 %
Česká politika by potřebovala nové náměty, mnohem radikálnější, méně proevropské a méně sociálně citlivé. Potřebovala by tvrdší emigrační politiku a tvrdší postupy proti problémovým etnickým menšinám.	22,45 %	24,49 %	46,94 %	2,04 %	0 %
V některých případech prosazování důležitých ideálů neodmítám násilí	12,5 %	25 %	37,5 %	0 %	0 %
Jsem proti registrovanému partnerství homosexuálů.	26,32 %	24,56 %	50,88 %	3,5 %	0 %

* Žádný z respondentů se v rámci výzkumu ke krajně levicové orientaci nepřihlásil. A to dokonce ani ti, kteří se hlásí k anarchismu, marxismu či komunismu.

Tabulka č.11 jasně ukazuje, že největší odezvu zaznamenaly šovinistické a radikální postoje především mezi levicovým elektorátem²⁷. Možným překvapením je, že negativní postoj k registrovanému partnerství homosexuálů, byl zastáván z více jak 50 % levicově smýšlejícími respondenty, přičemž otázka rovnosti práv menšin je ze své povahy spíše levicové téma. Taktéž i myšlenka etnické homogenity byla preferována zejména studenty vnímajícími sami sebe jako levicově orientované. Rovněž i schvalování užití násilí v boji za ideály bylo schvalováno zejména levicově orientovanými studenty.

Zdá se tedy, že radikální témata jsou bližší spíše těm mladým Čechům, kteří se v kontextu české politické scény považují za stojící na straně levice. To odpovídá jak smýšlení samotných extremistů, kteří sebe taktéž definují jako levicově orientované, tak i výše citovanému průzkumu ukazujícímu, že voliči pravicově populistických a radikálních politických stran svým sociokulturním statutem a i dalšími postoji odpovídají typicky levicovému elektorátu²⁸.

Konsonance postojů a hodnot

Postoje, jak již bylo vícekrát zmíněno, jsou interkonexní, tvořící tzv. trsy, tedy skupiny postojů sdružených u jedince na základě obecnějších tendencí²⁹, na základě své vzájemné příbuznosti či na základě své příslušnosti k podobnému ideovému či hodnotovému spektru.

Ukazuje se, že čím je jeden postoj radikálnější, tím více je pravděpodobná inklinace k dalším radikálním názorům a postojům³⁰. Například 65 % respondentů domnívajících se, že česká politika by měla být radikálnější a nesmlouvavější vůči imigrantům a etnickým minoritám rovněž schvaluje užití násilí v politickém boji. Z respondentů považujících politiku za zkorumpovanou a nečistou by více než 56 % preferovalo odstranění etnických menšin z naší společnosti a 40 % souhlasí se stanovisky krajní pravice. Přestože většina výsledků analýzy konsonance postojů českých středoškoláků podporuje tvrzení o jejich interkonexi, zůstává mnoho postojů české mládeže disonantních. Například více než 60 % respondentů preferujících etnicky a kulturně jednotnou společnost nesouhlasí s odstraněním menšin v naší společnosti. Podobné disonance v postojích byly zaznamenány i v postojích extremistů a radikálů a jsou popsány dále.

Podobně vyznívá i rozbor hodnotové preference ve vztahu k zastávaným postojům³¹. Ten dokládá, že k radikálním postojům tíhnou spíše lidé preferující jako fundamentální hodnotu národní stát, národní hrdost a především etnickou a kulturní homogenitu společnosti. Kladné hodnocení politické scény relativně předpokladatelně zastávají respondenti považující za zásadní hodnotu svobodu a rovnost příležitostí, ale také dotazovaní, kteří za zásadní politickou hodnotu označili ideu národního státu. Největší nespokojenost pak vykazují zastánci homogenní společnosti.

Obecně lze tyto analýzy shrnout tak, že ve většině případů jedinci zastávající jeden postoj z radikálního postojového spektra tíhnou i k dalším krajním postojům. A také se radikální postoje váží spíše na šovinistické či vlastenecké hodnotové orientace. Naproti tomu je-li zastávána hodnota demokratická je souhlas s radikálními názory nižší.

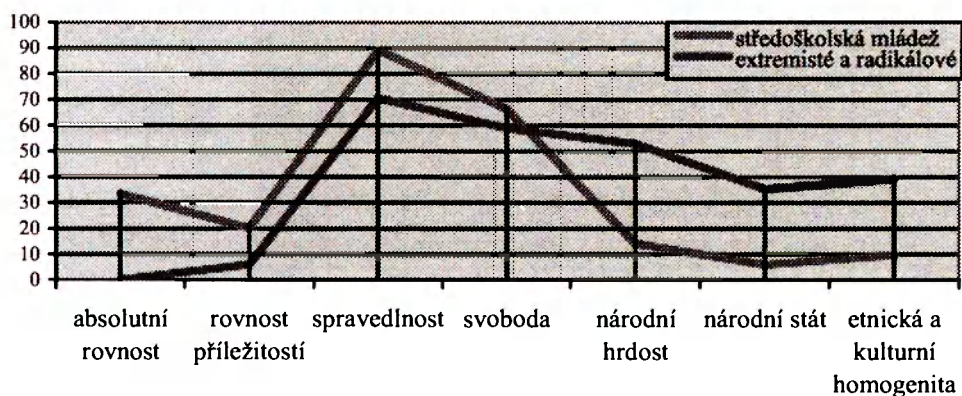
Současné generace středoškolských studentů a extremistů – analogie a difference ideálů, hodnot a postojů

V této kapitole bude představena komparace hodnotové orientace, postojů a názorů české středoškolské mládeže a sympatizantů, příslušníků a aktivistů extrémních či radikálních hnutí a subkultur. Sledovány budou konkrétně tyto oblasti: hodnotová orientace, postoj k minoritám a postoj k určitým společenským a politickým otázkám.

Hodnotová orientace

Dotazníky měřené hodnotové orientace se týkala duchovních hodnot majících konotace k politickému životu a dění. Respondenti označovali ty hodnoty, kterým přisuzují ve svém životě i v životě společnosti velký význam, přičemž mohli vybrat více položek ze seznamu. Na výběr byly nabídnuty tyto hodnoty: svoboda; spravedlnost; rovnost příležitostí; absolutní rovnost ve všech oblastech života; národní stát; národní hrdost; etnická a kulturní homogenita. Výsledky měření zachycuje následující graf³².

Graf č. 4: Hodnotová orientace - komparace

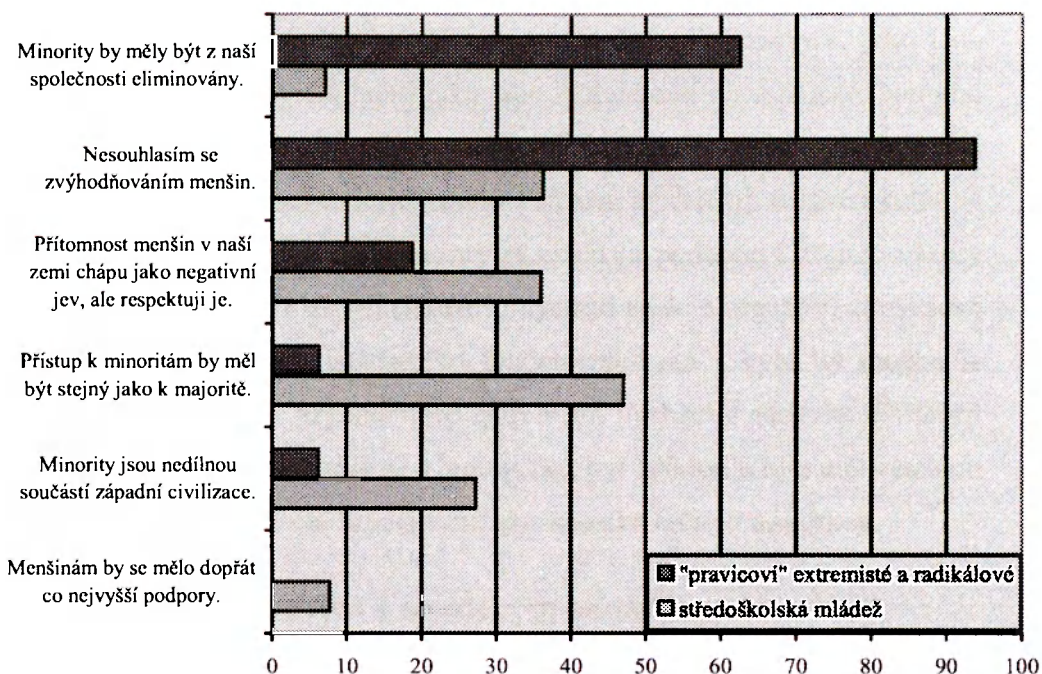
Za nejvíce klíčové byly oběma srovnávanými skupinami považovány hodnota spravedlnosti a svobody. Největší rozdíly jsou patrné v pravé části grafu, v níž jsou

zaznamenány hodnoty, které se obvykle přisuzují jako typické extrémně „pravicové“ scéně. U těchto je samozřejmě patrná značná preference extremisty a radikály, byť ani mezi těmi nedosáhla preference hodnoty etnické a kulturní homogenity více než 50%, za klíčovou ji považuje „jen“ 39,29% jedinců z této scény. Přesto je třeba vzít na pováženu, že téměř 10% studentů středních škol jednotnost etnickou a kulturní považuje za významnou společenskou a politickou hodnotu. Podstatně vyšší důraz je kladem spíše na národní hrdost, která získala i mezi běžnou populací středoškoláků 14,24%.

Postoje k minoritám

Jako další byl posuzován i postoj k menšinám. Zde nám jasně vyvstávají rozdíly mezi postoji běžné populace a postoji extremistů a radikálů, což výmluvně ukazuje graf³³.

Graf č.1: Postoj k minoritám - komparace

Podle očekávání značné procento lidí s krajním politickým názorem zastává teze xenofobní či až rasistické, kdežto u tezí tohoto charakteru jdou u běžné populace procenta souhlasějících prudce dolů. Jasně rasistický názor volající po eliminaci minorit v naší společnosti zastává 62,5 % lidí s krajně „pravicovým“ politickým

názorem (mezi nimi především extremisté v silném smyslu, kdežto radikálové jsou k takovému postoji zdrženlivější), ale jen 7,12% studentů středních škol. Poměrně významná část středoškolské mládeže, celých 35,91% respondentů, však vidí etnické menšiny v naší společnosti jako negativní jev, byť je respektuje a toleruje. Rovněž i k pozitivní diskriminaci se staví více než polovina studentů středních škol, konkrétně 67,80%³⁴ odmítavě. U extremistů a radikálů pak pozitivní diskriminaci odmítá 93,75% respondentů.

Středoškoláci vyslovující negativní stanovisko k minoritám často do dotazníků vpisovali, že mají na mysli především naši nejpočetnější menšinu, Romy. Nelze tedy z výsledků dotazníku usuzovat, že oněch 7,12% středoškoláků jsou rasisté zastávající určitou rasovou teorii a zastávající nadřazenost „bílé rasy“, mnohdy se jedná spíše o reakci na osobní sociální zkušenost s méně adaptovanými příslušníky romské menšiny. Podobně se to má i s radikály, kteří se svým smýšlením stále ještě nalézají na poli ústavně-konformního spektra. Ti se rozvrstvením svých předsudků a antipatií vůči minoritám blíží spíše běžné populaci – negativně hodnotí Romy, případně muslimy. Extremisté, kteří zastávají stanovisko antisystémové, jako jsou například sympatizanti a aktivisté hnutí jako jsou Autonomní nacionalisté, Národní odpor, či skalní příznivci Dělnické strany, se negativně a nepřátelsky vymezují vůči minoritám všem. Zastávají rasové teorie v silném smyslu a preferují rasově i kulturně zcela homogenní společnost. Zatímco názory radikálů (a podobně i zřejmě názory části běžné populace středoškolských studentů) vychází spíše z negativní zkušenosti ať již s Romy či s fenoménem islámského fundamentalismu a bylo by možno je označit za rasismus kulturní. Argumentace extremistů vychází z abstraktních teorií nadřazenosti nejen kulturní, ale i rasové a biologické, byť příklon k nim měl většinou prvotní impuls v osobní negativně pocíťované zkušenosti s určitou minoritou.

Postoje k dalším společenským a politickým otázkám

Ačkoli se čeští středoškoláci považují z více než 90 % za spokojené, čeští extremisté a radikálové se cítí spokojenější³⁵. V tomto smyslu se tedy mezi jedinci s krajním politickým názorem neprokázala souvislost mezi jejich politickou orientací a zásadní nespokojeností v osobním životě. Extremisté a radikálové svou nespokojenost vymezují spíše vůči vnějším okolnostem – společenské atmosféře,

konkrétním fenoménům, politické scéně. Zatímco tedy u respondentů z řad studentů platí, že čím větší nespokojenost pociťují v osobním životě, tím spíše jsou nespokojeni³⁶ i se současnou politickou situací³⁷, má se to u krajně politicky smýšlejících jinak. Dalo by se čekat, že jejich fundamentální nespokojenost s politickou scénou a společenskými poměry se odrazí i v reflexi vlastní životní spokojenosti, jako je tomu u středoškoláků, není tomu však tak.

Výrazné překvapení nenastalo ani v oblasti komparace dalších postojů hodnocených na škálách souhlasu. I zde se samozřejmě stoupenci krajních názorů profilovali jako radikálnější, šovinističtější a kritičtější³⁸. Přesto však rozdíly mezi populací středoškolských studentů a extremistů a radikálů nebyly až tolik hluboké, jak by se dalo očekávat. Jako by ve výzkumu středoškoláci ukázali svou radikálnější tvář a extremisté naopak odpovídali umírněněji. Například tezi o homogenitě společnosti udělili středoškoláci známku 2,96 (příčemž zcela kladné hodnocení odpovídá známce 1, nejzápornější známce 5 – stejně jako ve škole) a extremisté s radikály 2,06. I v hodnocení dalších výroků se udělené známky od sebe lišili maximálně 1,2 stupně. Při podrobnějším pohledu nejen na průměrnou přidělenou známku, ale i na procenta souhlasejících a nesouhlasejících však vyvstanou rozdíly jasněji a zřetelněji³⁹. Ukáže se například, že zatímco násilí jako prostředek politického boje neodmítá 62,5 % extremistů, totéž stanovisko zastává 18,58 % středoškoláků, což však je také relativně vysoké číslo.

Resumé

Bohužel se ukazuje, že mnoho témat vlastních extrémní pravici, jí zastávaných a hláсанých je blízkých značné části středoškolských studentů. Souhlas s jednotlivými extremistickými názory vyslovovalo 7 – 20 % středoškoláků. A rozdíly v některých postojích mezi radikálně a extrémně smýšlejícími a českou mládeží nejsou tak hluboké, jak by člověk čekal mezi jasně vyhraněnou skupinou extremistů a většinovou populací v demokracii dospívajících mladých lidí. Tyto skupiny, alespoň teoreticky, by měly stát spíše na opačné straně barikády. Zdá se však, že žádná barikáda nestojí, že se mezi běžnými středoškoláky a extremisty rozkládá spíše pole šedé zóny, které je mnohdy lákavé a zajímavé pro část mladých mužů a žen, které oslovují či by oslovit mohly některé z názorů politicky krajních.

Přestože může tento rozbor postojů, názorů a hodnot české populace středoškolských studentů vyznívat skepticky a negativně, jelikož je vyhodnocován v obzvláště silném kontextu extrémních názorů, je třeba zdůraznit, že pro většinu mladých Čechů jsou demokratické ideály středem jejich politického názoru. Dnešní středoškolští studenti sice nerevoltují, jsou názorově blízcí generacím starším, přesto však jsou do demokracie plně vrostlí. To, jak bude tento trend pokračovat, zda se mladí lidé více utvrdí v demokratických postojích, či je naopak zláká ono pole šedé zóny, pak záleží především na demokracii samé. Na obrazu, který o sobě vytvoří politická reprezentace a na tom, jak se tato dokáže vypořádat s negativními sociálními fenomény, které krajní názory skrze osobní zkušenost občanů podněcují. A velká tíha spočívá také na školách a autoritách, zda dokáží předat dostatek informací o hodnotách demokracie a o tom, co je to totalita, nesvoboda, jaké jsou její projevy a podoby.

---

¹ Nejčastěji se extrémní politický názor formuje mezi 12 – 17 lety, a skupina středoškoláků ve věku 16 – 20 let je značně početná mezi sympatizanty i aktivisty jednotlivých radikálních a extrémních hnutí. Elitou extrémní scény jsou nyní stále především starší ročníky, muži a ženy totalitu pamatující a nesoucí si její odkaz s sebou, přesto i na špičkách jednotlivých hnutí lze po čase očekávat generační obměnu.

² Podoba dotazníku in: Přílohy; Dotazník 1

³ Viz Tabulka č.1: Struktura výzkumného vzorku studentů středních škol podílejících se na dotazníkovém kvantitativním výzkumu (Tabulková část)

⁴ Zdroj: Jeden svět na školách: Dotazníkové šetření. Zdroj: Člověk v tísni a Millward Brown. http://www.jcdensvetnaskolach.cz/download/pdf/jsnspdfs_249.pdf staženo 6. 3. 2009

⁵ Viz. Tabulka č.4: Zdůvodnění vlastní politické orientace (Tabulková část)

⁶ Tabulka č.3: Politická orientace středoškolských studentů a jejich rodičů

⁷ Zdroj: Jeden svět na školách: Dotazníkové šetření. Zdroj: Člověk v tísni a Millward Brown. http://www.jedensvetnaskolach.cz/download/pdf/jsnspdfs_249.pdf staženo 6. 3. 2009

⁸ Zdroj: Jeden svět na školách: Dotazníkové šetření. Zdroj: Člověk v tísni a Millward Brown. http://www.jedensvetnaskolach.cz/download/pdf/jsnspdfs_249.pdf staženo 6. 3. 2009

⁹ Viz Tabulka č.5: Sympatizování s krajními politickými názory (Tabulková část)

¹⁰ Tato čísla se vztahují k odpovědím na to, co respondenti považují za problém na lokální úrovni (tj. v oblasti regionů, s nimiž mají největší osobní životní zkušenost), v úrovni celorepublikových problémů procenta takto soužití s Romy mírně klesají.

¹¹ Viz Graf č.1: Postoj k minoritám – komparace a Tabulka č.6: Postoj k minoritám – komparace (Tabulková část)

¹² Viz Tabulka č.7: Postoje, souhlas s tezemi (Tabulková část)

¹³ Viz Tabulka č.8: Hodnocení současné politické scény (Tabulková část)

¹⁴ Zdroj: Jeden svět na školách: Dotazníkové šetření. Zdroj: Člověk v tísni a Millward Brown. http://www.jedensvetnaskolach.cz/download/pdf/jsnspdfs_249.pdf staženo 6. 3. 2009

¹⁵ Viz Graf č.2: Zájem o politické dění a Graf č.3: Zájem o politickou teorii (Tabulková část)

¹⁶ Zdroj: Jeden svět na školách: Dotazníkové šetření. Zdroj: Člověk v tísni a Millward Brown. http://www.jedensvetnaskolach.cz/download/pdf/jsnspdfs_249.pdf staženo 6. 3. 2009

¹⁷ Viz Tabulka č.7: Postoje, souhlas s tezemi (Tabulková část)

¹⁸ Více viz. Tabulka č.9: Preference hodnot – komparace (Tabulková část) a Graf č.4: Hodnotová orientace-komparace

¹⁹ Viz Graf č. 5: Preference hodnot dle typu studované školy

²⁰ Viz Graf č.6: Preference hodnot dle pohlaví (Tabulková část)

²¹ Viz Graf č.6: Preference hodnot dle pohlaví (Tabulková část)

²² Viz Tabulka č. 10: Postojová stanoviska a hodnotová orientace v závislosti na spokojenosti či nespokojenosti s vlastním životem (Tabulková část)

²³ Viz Graf č. 7: Postoj k menšinám dle lokalit

---

²⁴ Problematické: Ústecko; neproblematické: Vysočina; ostatní: Praha, méně problematické lokality severních Čech, východní Čechy.

²⁵ Vzhledem k tomu, že u žádné teze nebylo přesáhnuo hranice 70-ti%, je tato hodnota na ose x brána jako konečná, byť samozřejmě uvedená čísla jsou procentuálními hodnotami vzhledem k 100%.

²⁶ Viz graf č. 8: Postoj k menšinám dle typu studované školy (Tabulková část)

²⁷ Tabulka č. 11: Postoje v kontextu politické orientace

²⁸ SPOUSTA, c. d.; KREIDL, M.; VLACHOVÁ, K.: *Sociální zázemí extrémní pravice v ČR. Voliči SPR-RSČ v letech 1996-1998*. Sociologický časopis, roč. 35, č. 3/1999

²⁹ Srov. ŘEZÁČ, J.: *Sociální psychologie*. 1998. s. 34.

³⁰ Viz Tabulka č. 12: Provázanost postojů (Tabulková část)

³¹ Viz Tabulka č. 13: Provázanost hodnotové orientace a postojů (Tabulková část)

³² Viz Graf č. 4: Hodnotová orientace - komparace

³³ Graf č. 1: Postoj k minoritám – komparace; Tabulka č. 6: Postoj k menšinám – komparace (Tabulková část)

³⁴ Tohoto čísla bylo dosaženo celkovým součtem respondentů, kteří označili buď tezi d) Přístup k členům menšinových skupin a jejich možnosti by měly být stejné jako u většinové společnosti.; nebo tvrzení e) Nesouhlasím se zvýhodňováním menšin.; případně obě možnosti. Nejedná se o pouhý součet procent u odpovědi d) a e).

³⁵ Viz Tabulka č.: Spokojenost s vlastním životem – komparace (Tabulková část)

³⁶ Viz Tabulka č.10: Postojová stanoviska a hodnotová orientace v závislosti na spokojenosti či nespokojenosti s vlastním životem:

³⁷ Viz Tabulka č. 8:Hodnocení současné politické scény – komparace (Tabulková část)

³⁸ Viz Graf č. 9: Postoje k dalším společenským a politickým otázkám (Tabulková část)

³⁹ Viz Tabulka č. 7: Postoje, souhlas s tezemi (Tabulková část)

Vyznavači extrémů – společenské a psychologické aspekty pravicového extremismu a radikalismu

Stále větší míra demokracie, svobody, otevřeného prostoru pro konvencemi a dogmaty nesešňovaného myšlení, je naší žijící realitou. Možná jedním z největších výdobytků západní civilizace. Ale je také naší fundamentální nejistotou, kladoucí dříve nepředstavitelné nároky na osobnost člověka. Ten je, vedle markantního vybičování se k co největším výkonům a efektivitě vlastní práce, nucen i k přijetí své svobody a s ní spjaté odpovědnosti. Svoboda je mu křídlem k letu, odpovědnost, věčná sestra svobody, koulí u nohy. Krása svobody tkví právě v obtížnosti jejího naplnění, žít svobodně je těžší, než žít v autoritářském či dogmaty svázaném státě, který jasně říká, jak má člověk jednat, dává záruky budoucnosti státem dopředu určeného a zajištěného života – a tato jistota, zaručenost, existenciální, mravní, společenská nyní chybí, což je pro mnoho lidí značně náročná a obtěžující situace. Cítí pocit vykořeněnosti, ohrožení tradice a mravů. Ale i vlastní identity a existence, již v neumění pracovat s vlastní svobodou, chápou jako ohroženou, vytrácející se.

Právě takové žehráni nad dnešním světem je spojnicí mezi tzv. pravicovými extremisty. Oni jasně tíhu svobody pocítují¹ a implicitně definují. Je také však spojnicí mezi nimi a veřejností, jež se právě v tomto diskursu může najít. Je zřejmé, že pocit ohrožení vývojem ku stále větší svobodě, autonomii, individualismu, vede k touze říci tomuto dost, vrátit vše do starých, případně starých pozměněných kolejí. V tomto smyslu je pak třeba konstatovat, že volání extrémů po revoluci, je spíše bažením po devoluci či antirevoluci. Netouží po skokové změně vpřed, ale vzad.

Tyto tendence a žití v nejistotě, ve strachu ze svobody, jak říká i Fromm², je třeba vidět v samotném středu osobnosti extremisty. Ale nejistotu jako jednu tvář svobody, bychom měli vidět i v samém středu našeho světa. Být na ni připraveni, abychom také nezačali svobodu nenávidět, děsit se jí.

Pluralitní společnost – motiv pro opuštění demokratických hodnot ?

Pluralitní demokracie, výdobytek moderního světa stojící na nejvyšších ideálech, je stejně tak krásná, jako nebezpečná. Dává, jak již bylo řečeno, křídla svobody, která nás mohou vynést za naše ideály, ale zároveň bere pevnou půdu pod nohama, od níž bychom se před vzletem mohli odrazit. Pro fenomén nepevnosti a absence pevných, všeobecně akceptovaných hodnot a norem se v sociologických kruzích vžil pojem „tekutá modernita“³. Hodnoty, normy, ideály, možnosti jak žít, doslova protékají kolem nás, ale jsou natolik nepevné, tekuté, že se jich pevně chytit není vůbec snadné, je-li to vůbec možné.

Postmoderní (či neomoderní?) společnost, pluralitní, vskutku nedává návody, jak žít. Neposkytuje člověku příklady správného přístupu k životu v podobě mýtů či legend, neříká, co je správné, etické, dobré. Pluralitní ideál individuality je doveden k vrcholu a člověk se může stát individuem na vrcholu. Ale také individuem ztraceným v chaosu plurality.

Je těžké zorientovat se v nepřehledné nabídce životních cest a interiorizovatelných norem a hodnot. Je těžké zvolit si vlastní životní cestu a hodnotovou hierarchii, když společnost, její instituce a její elita nedávají jasné instrukce k tomuto výběru. A tento fakt může vést stejně tak k naprostému štěstí a upevnění vlastního přesvědčení jedince, jeho pevného a morálního postoje k životu s možnostmi většími, než kdy dříve měl, jako i k pocitu vykořeněnosti. K pocitu anomie, bezzákonosti⁴, ztracenosti v nepřehledných možnostech.

Modernita vskutku klade velké nároky na psychiku jedince. Vyžaduje od něj odpovědnost, odvahu stát si za svým, pevnost v názorech, sebevědomí, stabilitu v jeho mínění. Nedává mu oporu, oporou si musí být on sám. Avšak ne každý má patřičné předpoklady pro to, stát se štikou modernity. Umět se v době tekutých hodnot pohybovat, těžit z ní a být sám sobě pevným bodem v rozpohybovaném vesmíru světa zároveň tak velkého a zároveň i neskutečně malého. Opravdu jen málo silných jedinců, psychicky silných, reflektujících, s pevně interiorizovaným vlastním žebříčkem hodnot, norem a mravních zásad vnímá tuto dobu jen v jejích pozitivních

aspektech, bez existenciálních úzkostí z její nepevnosti. Ostatní pak, aby byli schopni nějakým způsobem fungovat a pociťovat osobní štěstí, radost a žít v tekuté modernitě tak, jak je jim příjemné, volí některou z adaptivních strategií, či výstižněji řečeno, mechanismů úniku.

Těmito mechanismy se zabýval i Erich Fromm⁵ a vnesl tak dosti neradostný pohled na možnosti vykořeněného člověka najít svého (alespoň zdánlivě) pevného bodu ve světě. Ačkoli tato Frommova teorie byla v knize *Strach ze svobody* publikována již v roce 1941, od něhož se charakter doby značně proměnil, stále dobře vystihuje strategie, jimiž se lidé s novými výzvami, jež nejsou s to zvládnout, vyrovnávají. Zvláště pro studium extremismu poskytuje cenný pohled na vnitřní motivaci k přiklonění se k některému z krajních myšlenkových proudů. Triádou mechanismů úniku⁶ je dle Fromma autoritářství, destruktivita a automat konformity.

Autoritářství je strategií, kdy se jedinec vzdává své individuality, vlastního já aby se mohl spojit s něčím vnějším. Se skupinou či ideologií, zkrátka s něčím mimo sebe, co mu dá sílu. Fromm toto shrnuje slovy, že člověk tak hledá „*nové sekundární vazby jako náhradu za vazby primární, které ztratil*“⁷. Vzdává se tak své vlastní odpovědnosti, již deleguje na entitu, které se oddal. Ztrátou odpovědnosti a získáním pocitu síly uniká z reality vlastního odpovědného žití. Mechanismus destruktivity stojí dle Fromma na základní myšlence, že „*pocitu své vlastní bezmocnosti vůči okolnímu světu mohu uniknout tím, že jej zničím*“⁸.

Strategii destruktivity Fromm zejména jedincům trpícím izolovaností a pocitem potlačení rozvoje vlastních schopností⁹.

Zatímco mechanismy autoritářství a destruktivity jsou ve společnosti řidčeji volenými strategiemi a zcela intuitivně bychom je připsali mimo jiných i jedincům se sklonem k extrému, třetí mechanismus se týká většiny lidí. A tato většina, byla-li by ještě schopna reflexe a měla-li by odvahu přiznat si o sobě pravdu, by se v automatu konformity mohla zcela snadno poznat. Fromm člověka, jenž je automatem konformity popisuje takto: „*jedinec přestane být sám sebou, vnitřně si osvojí model osobnosti, který mu nabízejí kulturní vzory, a proto se stane přesně takový, jako jsou ostatní a jak to od něho očekávají*“¹⁰. Člověk přijme bezmyšlenkovitě falešnou, povrchní morálku¹¹, přijme normy společnosti a uchýlí se do plytkosti a, řečeno slovy Martina Heideggera¹², neautenticity bytí. Přestane být sám sebou.

V současnosti se to projevuje asi nejmarkantněji v způsobu života, který se označuje dosti zprofanovaným názvem „konzumní“ – ve sklonu k povrchnosti a k zavírání očí před problémy světa i osobních životů, v sleposti k vlastním možnostem a výzvám, jež nám život a současný svět klade.

Lidé volící první dva mechanismy úniku, autoritářství a destruktivitu, mezi nimi tedy i mnozí (nemohu a ani nechci tvrdit že všichni) extremisté, mají neobyčejně citlivý smysl pro odhalení mechanismu třetího. Ten pak, snad v duchu myšlenky, že nejvíce člověku vadí ta negativa, která jsou mu vlastní a jemu podobná, vehementně kritizují a vymezují se vůči němu. A mnohdy stejně silný odpor cítí „automaty konformity“ k těm, jež se s výzvami soudobé reality zvládli vyrovnat autenticky.

Bylo již řečeno, že pro jedince s krajním politickým názorem jsou typické zpátečnické tendence – tendence derevoluční či antirevoluční. To je typické zvláště pro ty, jež si za strategii úniku zvolili autoritářství. Hledají to, co současný stav světa neposkytuje – pocit sounáležitosti s jasně vymezenou (nejlépe silnou a mocnou) skupinou, pocit kontinuity s minulostí, pevné ukotvení v mýtických příbězích, legendách. Odtud se snad v některých případech bere i ona akcentovaná láska k národu, který dává pocit kontinuity s tradicí společenství, identitu i velké příběhy. Podobný kořen má i zalíbení v mocných symbolech jako jsou keltské kříže, svastiky, Thorova kladiva... I ty dávají vědomí síly, sounáležitosti s minulostí, identitu, pocit sejetí s něčím vyšším, mocnějším. Jejich síla je stejně živá a mocná nyní jako ve Třetí říši a bude mocná i nadále, jelikož lidé stále budou unikat, utíkat sami před sebou. Avšak opět musím poznamenat, že jistě ne všichni národovci či nositelé Thorova kladiva jsou lidmi na útěku před vlastním já, takováto generalizace by byla hloupá a navíc i nepodložená.

Na závěr je ještě nutno říci, že autorka této práce výše uvedenými slovy o současnosti se nestaví do pozice kritika hodnotově pluralitní demokracie a ani modernity. Koneckonců jedním z motivů napsání této práce byla láska a obdiv k demokracii, pluralitě a svobodě a též fascinace její odvrácenou tváří. Neboť jen díky této rubové straně současnosti jsou možný všechny klady a krásné možnosti, jež současnost skýtá. A jen reflexe a znalost fenoménu modernity jako celku může zakládat snahu o autenticitu žití.

Proces politické socializace – konstituce krajně politického názoru a cesta k extrému

Zkoumáme-li politickou socializaci člověka, zabýváme se vlastně jeho životním příběhem. Jeho zkušenostmi, prožitky, vztahy a také se zabýváme životem jeho myšlenek – a to doslova. Sledujeme jejich zrod, vývoj, utřídování, jejich pojení se s jinými, možné transformace a někdy i jejich zánik... Ve výzkumu politické socializace musíme mít před sebou vždy celek dané osobnosti a horizont jejích sociálních, ekonomický a kulturních relací. Tento výzkum nemá ambici říci, že k politickému extremismu či radikalismu vede vždy jen jedna a to taková cesta. Klade si za cíl představit několik příběhů vytváření politického názoru, poukázat na časté vlivy a faktory ovlivňující politickou socializaci a vyzdvihnout typické klíčové momenty ve vývoji politicky extrémního názoru. Zároveň je nutno připustit, že je možná i zcela jiná cesta k extremismu a že v životě jedince nemusí figurovat ony typické faktory a přesto se může extremistou stát.

Reflektované počátky politické socializace

Politická socializace, stejně jako socializace v obecném smyslu, se počíná již ve velmi raném věku. Tehdy je neuvědomělá a v oblasti politické socializace má podobu přejímání zárodků politických názorů od rodičů a z nejbližšího okolí. Díky tomu, že je tento proces nereflektovaný jako uvažování o politických fenoménech a že je závislý na rodinném prostředí, bude o něm více pojednáno v kapitole Rodina. Zde se zaměříme na období staršího školního věku a adolescence, v němž většina respondentů vidí kořeny svých politických názorů.

Obecně se soudí, a tento výzkum to jen potvrzuje, že politicky extrémní názor se začíná ve své zřetelné, výslovné a uvědomované podobě projevovat nejčastěji zhruba mezi 12-ti či 13-ti až 17-ti lety. Průměrný věk, který respondenti udali jako počátek svého vědomého zájmu o politické dění s již jasně radikálními rysy, je 13,6 let. Avšak ne všichni ke svému světovému názoru dospěli v takto brzkém věku, někteří datují svou inklinaci k extrémnímu názoru i k 18-ti až 20-ti letům, jiní naopak k stáří mnohem nižšímu (okolo 10-ti let). Mezi 12-ti až 17-ti lety se však radikální či

extrémní názor vyvinul u více než 50% respondentů. Toto věkové rozmezí odpovídá období pubescence a adolescence, jež lze v kontextu utváření světového názoru vystihnout jako vývojovou etapu vyznačující se hlubším reflektováním na sebe sama, úsilím o poznání sebe sama, hledáním vlastní cesty životem a osobní identity, jež je mnohdy doprovázeno tzv. krizí identity. Tato krize a její zvládnutí je, dle Eriksona¹³ vývojovým úkolem dané životní epochy a je nutné pro správný vývoj jedince a jeho další socializaci¹⁴. Nelze tedy krizi identity hodnotit jako cosi negativního, neboť je navýsost pozitivní a vede člověka k hlubšímu sebepoznání a k vytyčení životního směru, negativní může být naopak nezvládnutí či absence krize identity vedoucí k identitě přejaté, jež má neblahé důsledky pro život jedince.

Za nejčastěji reflektovanou příčinu jednak započetí zájmu o politiku a za druhé vytvoření radikálního či extrémního politického názoru označit osobní negativní zkušenost a fundamentální nespokojenost se společenskými fenomény. Vedle tohoto motivu se objevuje i vliv rodiny, školy, přátel, nebo prostý a přirozený zájem o politiku jako o další sféru lidského života. Avšak opravdu zcela nejčastěji, v 76 % případů¹⁵, se jedná o negativní zkušenost s některou z minorit, zejména s Romy, případně s drogově závislými, která zájem o věci veřejné odstartuje. Tuto zkušenost shrnuje jeden z respondentů takto: *„Tak třeba už od malička konflikty s Cikánama, to je takových příběhů s nima... Už když jsem přišel s nima prvně do styku, a bylo to dáno jejich nevypočitatelností... To mě třeba ovlivnilo hodně.“*¹⁶ Mnohdy však tyto zkušenosti vedli jen k povrchnímu vymezení se vůči danému etniku, které v počátku nemělo v základu nějaký politický názor, nějakou ideologii, což jeden z respondentů vystihl slovy: *„Spíš takhle bych začal. Na základce mě šikanovali Cikáni, protože jsem byl strašně malej a hubenej. A prostě od té doby jsem začal utvářet a ukazovat svůj názor. Byl jsem prostě ten skin pro sebe, měl jsem bomber a chtěl jsem vypadat tvrdě a hrát tvrdáka...“*¹⁷ Avšak i od takového mělkého a povrchního vymezení se a budování identity může vést cesta, jako v případě citovaného jedince, k hlubšímu proniknutí do ideologií, jež jsou považovány za spřátelené a také otvírá cestu do subkultury radikálů a extremistů, kde je velmi záhy možná výrazná indoktrinace jedince.

Faktor nepříjemné zkušenosti se projevuje i ve vymezení se vůči konzumnímu a materialisticky orientovanému způsobu života dominantnímu ve

společnosti, který bývá také jedním z prvních kroků k formování vlastního politického a světového názoru. Takovýto názor často vyplývá z celkového negativního vymezení se vůči stávajícímu řádu – ke kapitalismu a demokracii, který je spatřován jako kořen těchto negativních jevů.

U starší generace radikálů či extremistů hraje významnou roli podněcovatele zájmu o politiku prožitek Sametové revoluce. Jako významný motiv pro zájem o politické dění a politické teorie ji jmenovalo sice jen 9,5 % respondentů¹⁸, ostatními však byla taktéž reflektována. Tuto svou zkušenost jeden respondent shrnuje takto: *„Mně bylo necelejch deset a celý jsem to prožíval a byl strašně nadšený. Moc se mi to líbilo a byl rád. Od rodičů jsem věděl, že to předtím bylo špatný a že komunisti to tu nevedli dobře, že tu byla nesvoboda. Takže z revoluce jsem byl nadšený a říkal si, že teď bude ta demokracie a bude to super. Jasně, že jsem tomu moc nerozuměl... Ale co jsem chápal, tak tím jsem žil. To jsem měl tehdy i pěkný průšvih, když jsem v družině navočkoval děti a hrály sme si na revoluci a demonstrace a učitelky byly zoufalý. (směje se).“* Mezi respondenty, kteří pád komunismu uvedli jako významný milník v jejich uvažování o světě je časté, že nejprve byl jejich názor konformní, demokratický a podporující tehdejší vládu. Brzy však přišla skepse, po které následovalo případné nadšení a okouzlení Miroslavem Sládkem. Od zklamání a případného sympatizování se SPR-RSČ se pak odvíjí další utváření a posilování politicky radikálního či extrémního názoru. To byl i případ výše citovaného respondenta, ten svůj příklon k SPR-RSČ vysvětluje takto: *„Jako dítě jsem asi nerozuměl všemu, ale snažil jsem si to nějak vykládat. Ale jak jsem tomu nerozuměl, tak jsem hledal něco, co by pro mě nebylo zatměný, co bych chápal. Vlastně všichni mi přišli, že mluví naprázdno. No a pak jsem jednou slyšel mluvit na nějakým mítinku Sládka. A tomu jsem rozuměl. To mi dávalo smysl. Tak je to ale asi vždycky u populistické stran. Že jsou srozumitelný a vše zní hrozně pěkně, ale vevnitř jsou shnilý. Ale to jsem tehdy nechápal. To mi došlo až později, že populismus není ta správná cesta. Ale zhruba od toho roku '92 jsem začal na Sládka jezdit. Hrozně se mi líbilo, že je vlastenec a myslel jsem, že mu jde o naši zemi.“*¹⁹

Případová studie I.

Respondent I., 28 let, který získal magisterské vzdělání v humanitních vědách, pracuje paradoxně na dělnické pozici v pivovaru. Je to tradice jejich rodiny, kdy všichni muži v pivovaru pracovali a jemu to vyhovuje i z hlediska finančního ohodnocení a ztížených možností hledání práce v regionu, z něž pochází. Respondent I. má velký přehled v humanitních vědách a to i takových, jako je politologie a filosofie. Jednou by chtěl změnit povolání a pracovat v oboru a založit rodinu, v níž vidí větší naplnění než v práci. Momentálně žije u rodičů.

Respondent I. sám sebe prezentuje jako apolitického skinheada, byť v politických názorech má zcela jasno. Neúčastní se však žádných demonstrací a jiných akcí s politickým podtextem. Že existuje nějaké politické dění zaregistroval v době sametové revoluce, kdy mu bylo devět let. Již předtím však neměl v lásce komunisty, jelikož k tomu byl v rodině veden. Na začátku devadesátých let, cca ve 12-ti letech, se počal o politiku zajímat víc a víc. Nerozuměl však tomu, co politici říkali – nyní to přiznává na vrub tomu, že byl ještě dítě. Jednou však se ocitl takřka náhodou na mítinku Miroslava Sládka a jeho slovům rozuměl – uvěřil mu. Nyní to reflektuje jako omyl. V 15-ti letech odvrhl SRPČ-RSČ, vlastenecký étos mu však zůstal vlastní a vstoupil do Vlastenecké ligy. Porozpadu vlastenecké ligy se již politicky neangažoval.

Sám vidí čtyři významné faktory v utváření svého světového názoru. Antikomunistickou dělnickou rodinu, která mu dala lásku k demokracii a zároveň vědomí potřeby rovnosti příležitostí – sám říká, že rovnost by měla panovat podle zásluh lidí, říká, že nemůže vidět, nemají-li příliš šanci k prosazení poctiví a pracující lidé. Dále pak přátelé – skinheads, které poznával od svých 12-ti let. Ti však jeho názory spíše jen utvrdili, vytvořené je měl již dříve. Dále pak samozřejmě odkaz sametové revoluce, ten je pro respondenta I. důležitý kvůli hodnotám jako svoboda a demokracie. A nakonec pak kompromitace Stanislava Grosse, jemuž důvěřoval – jeho zkompromitování znamenalo pro N. ztrátu důvěry v politiku a politiky.

Jeho postoje nejsou antisystémové a rozhodně ne extrémní. V jistých oblastech zastává radikální stanoviska, například v otázce tvrdosti postihů násilných činů, politiky integrace Romů aj. Nevěří však v žádné spiklenecké ani rasové teorie, jistě i díky své erudici. Být skinheadem pro něj znamená být vlastencem, zastávat hodnoty jako přátelství, důvěra, čest aj. a především pak zábavu – návštěvy akcí typu grilování, fotbalové turnaje, oslavy, koncerty a samozřejmě příslušnost ke svým přátelům, rovněž apolitickým skinheads, kteří s ním sdílí hodnoty a světový názor. Přátelé, které má z období adolescence jsou mu hlavním poutem se subkulturou a hrají jednu z nejzásadnějších rolí v jeho životě.

V testu vícefaktorové politické motivace se přiblížil spodní hranici tvrdé, autoritářské osobnosti. Na rozdíl od extremistů nevykazuje levicové smýšlení, jeho názory jsou středové. Respondent I. se projevoval jako vzdělaný, mladý muž, který je ve svých názorech relativně umírněný a je schopen kritického náhledu na sebe sama i okolní realitu.

Dalším významným zkušenostním momentem na cestě budování politického názoru a také jeden z faktorů burcujících k zájmu o politiku je zkušenost se sociální nerovností, častá u dětí z dělnických rodin, kde rodiče, příbuzní či rodinní přátelé pracují hodně a tvrdě za nepříliš vysoký plat. Za hlavní motiv zájmu o politiku a politické hodnoty považuje zkušenost nepříznivé sociální reality vlastní rodiny 14,3

% respondentů, přičemž plných 66,7 % z nich spadá mezi extremisty a na základě tohoto prožitku preferuje levicové myšlenkové zázemí krajní pravice²⁰. Jeden již citovaný respondent tento faktor uvedl jako motiv zájmu o politiku těmito slovy: *„Potom samozřejmě sociální otázky. Mí rodiče, my prostě nepatříme mezi nějak zvlášť bohatý rodiny...člověka mrzí, když oni celý život dřou a nic z toho nemaj. (odmlka) Potom i to, když jsem byl mladej, jak člověka chápal privatizace a podobně, hlavně teda vznikání podnikatelský třídy... Prostě změny, který tady byly nebyly pro normální lidi. To mě ovlivnilo taky hodně.“*²¹ Toto se týká především rodin, které nebyly úspěšné v porevoluční transformaci ke kapitalismu. Zde se však již dostáváme na pole vlivu rodiny na formování politického názoru, který je předmětem následující kapitoly.

Role a vliv rodinného prostředí

Rodina je obecně považována za jednoho z nejvýznamnějších činitelů socializace a totéž platí o socializaci politické. Rodina je nositelkou hodnot, způsobu přístupu ke světu aj. Dítě se v ní učí základním postojům, ale i předsudkům. Politická orientace i rysy autoritářství či demokratismu, o nichž je pojednáno níže, jsou napříč generacemi v rodině přenosné, byť toto, zejména u politické orientace, neplatí vždy. Jen 19,04 % dotazovaných uvádělo politické názory rodiny jako primární motiv pro ultrapravicové smýšlení v tom smyslu, že je samotní rodiče a zastávali a jim vštípili²². Ovšem velká část se rodinným prostředím a myšlenkovým zázemím cítí značně ovlivněna.

Výzkumem prováděným pro účely této práce prošla řada lidí jak z rodin, které jejich extrémní či radikální názor do jisté míry sdílejí, tak též z rodin, které takovéto postoje a názory striktně odmítají a svému dítěti či sourozenci je mají za zlý, často se kvůli němu trápí. Obě krajnosti přístupu rodiny k názoru radikála či extremisty se vyskytovaly jak u mladých, dosud žijících u rodičů a studujících respondentů, tak i u těch starších, plně samostatných. Pro svou konservativní a prorodinnou orientaci je odmítání jejich politického názoru většinou reflektováno jako tíživé, nepříjemné, což jeden z respondentů vystihl takto: *„Moje rodina tohle odsuzuje. A je to někdy docela těžkej boj. Já nechci rodině lhát a prostě když řekneš, že jedeš do Janova, například, tak se pak na tebe dívaj jako na debila. A právě i*

tohle mě hodně vyčerpává. Třeba máma je taková jako že humanitně založená...²³.“

V případech, kdy byl politický názor respondenta v rozporu s politickou orientací rodičů, nebyl nikdy pojímán jako vzdor či negativní vymezení se vůči rodině, rodičům, předkům a jejich ideálům²⁴.

Stejně jako je přístup rodin k ideologii jednotlivých rodin různý, různí se i jejich socioekonomické a kulturní statusy. Během výzkumu jsem spolupracovala s respondenty z dělnických rodin, z rodin vysokoškolsky vzdělaných rodičů s vyššími příjmy, ale i z rodin typicky středostavových. Hledat tedy příčinu radikální či extrémní politické orientace v socioekonomickém či třídním původu se jeví jako nesmyslné, jak koneckonců poukázali i mnozí odborníci na téma politické socializace²⁵. Přesto sociální a ekonomický status rodiny vývoj politického názoru jedince ovlivňuje. Vede totiž k jistým zkušenostem, ke konfrontaci s realitou světa, určité skupiny či vrstvy. Tak se jedinci z ekonomicky slabších, v období transformace spíše neúspěšných rodin zaměřují na kritiku sociální nerovnosti, nespravedlnosti a dle nich „korumpující, zkorumpované a zlodějské“ elity podnikatelů. Jedinci ze středostavových rodin pak kritizují nekulturnost a zkaženost společnosti, pornografii, konzum, obchod s drogami aj. Obě cesty však mohou ústít v podobnou či stejnou ideologii. Rodina tak vymezuje základní prostředí, v němž se realizuje poznávání světa jedincem, který v něm nachází pozitiva i negativa, může k němu zaujmout konformní přístup či naopak se vůči němu vymezit na základě nespokojenosti se svou každodenní realitou.

U některých respondentů hrál též významnou roli vzor některého z členů rodiny (často je to některý z prarodičů), který sehrál úlohu nositele vlasteneckých nebo národně šovinistických a xenofobních názorů a který podléhá jisté idelizaci. Například nejmladší respondentka pochází z nacionálně, xenofobně a rasisticky orientovaného prostředí, které sama vidí jako jeden ze zdrojů pro vytvoření vlastního přesvědčení²⁶. Ta však byla mezi ostatními respondenty spíše výjimkou, u ostatních respondentů sehrála rodina spíš roli distributora hodnot konservativních či orientovaných na sociální rovnost a spravedlnost.

V případě radikálů, nikoli extremistů, je pak časté (nikoli nutné), že se od politické orientace příliš neodchýlí, ve většině případů je politická orientace rodin radikálů pravicová (50%) či středová (37,5%)²⁷. Oni sami pak zůstávají také

orientovaní ve většině politických otázek spíše pravicově či středově jako jejich rodiny, jen dané přesvědčení obohacují o např. nacionalistické prvky. Obecně lze říci, že názory radikálů na rozdíl od extremistů obsahují mnohem méně radikálně levicových názorů, jsou spíše ultrakonzervativní či středově nacionální. Samozřejmě toto neplatí ve všech případech, jedná se jen o velmi často se vyskytující fenomén.

Případová studie VII.

Teprve šestnáctiletá dívka pochází z rodinného prostředí, které je silně nacionalistické a rasisticky smýšlející. Je nejstarší ze tří dětí – má dvě mladší třináctileté sestry, dvojčata, které se momentálně od rodinného prostředí odlišují svým obdivem k černošské kultuře a hudbě. V současnosti děti vychovává jen matka, která zároveň prezentuje nesnášenlivost vůči minoritám, nacionalismus a touhu po paternalistickém silném státě.

Navštěvuje zatím základní školu, studijní výsledky má poměrně dobré. Její vyjadřování je souvislé, nechybí mu provázanost – dívka se tak jeví poměrně inteligentní.

Když se dívka asi ve dvanácti letech začala stýkat s prvními skinheads, snažila se jí v tom matka bránit – měla obavu, aby se nepřiklonila k nacismu, nedoupouštěla se násilí apod. Přesto spolu mnohé názory a postoje sdílely. Nyní již matka dceru toleruje, byť jí nepovoluje účast na všech akcích pořádaných subkulturou či hnutími, k nimž dívka inklinuje.

I přes matčiny obavy získala dívka náklonost k hnutím stavějícím na národním socialismu a neofašismu (přestože není zatím nikterak zapojena do jejich struktur), snaží se aktivně účastnit jejich veřejných akcí, studovat jejich články apod.. Z jejich vyjádření je jasně patrná její indoktrinace těmito uskupeními. Bezděčně, aniž by si toho byla vědoma, cituje jejich teze a drží se jejich diskurzu. Věří takřka všemu, co tyto publikují, a to včetně různých teorií o spiknutí atd.

Značnou část přátel má mezi skinheads a v dalších částech extrémní scény a to i té čistě levicové – tyto respektuje proto, že mají alespoň nějaký názor, byť dle ná pomýlený. Další pak mezi obdivovateli vojenské historie, o níž se sama intenzivně zajímá. Ráda by studovala střední vojenskou školu, avšak její účast na extremistických akcích může přijetí komplikovat.

Její předsudečné postoje se vyznačují velkou mírou racionalizace a často jsou i celkově převzaty od hnutí, jež obdivuje, ale jsou pro ni zatím nedostupné – chápe je jako elitní útvary. Samu sebe však pojímá jako lepší než je většina jejích vrstevníků, jelikož se vidí jako člověk přemýšlející o problémech, mající ucelené názory, jemuž není lhostejný svět. V jejím případě hraje zřejmě velkou roli mládí, jelikož se ve svých představách o prostředcích politického boje přiklání k značně militantním stanoviskům. Netají se například touhou inspirovat se v Turnerových denících a jejich ideou totálního zničení stávajícího systému ozbrojenými prostředky doprovázenými vyhlazováním jiných než „bílých“ etnik.

Připouští silný vliv rodinného prostředí na utváření svých názorů. Velkou roli hraje i okruh jejích přátel, ostatně jako u většiny extrémně či radikálně smýšlejících. Své názory odvozuje i od referenční skupiny, jíž jsou špičky extrémní scény.

V testu vícefaktorové politické motivace dosáhla vysokého stupně uzavřeného myšlení odpovídajícího zcela autoritářské osobnosti a taktéž vysokého stupně levicového radikalismu signalizujícího přítomnost nonkonformních postojů a tíhnutí k levicovým ideálům.

Výše zmínčné rodinné faktory podílející se na konstituci politického názoru většina respondentů sama reflektuje a uznává jako významné pro směr svého smýšlení. Vedle výše jmenovaných činitelů utváření politického názoru zprostředkovaných rodinou jmenovala část respondentů i vyrovnávání se s komunistickým odkazem. Jelikož v době totality byly ještě dětmi, interpretovali si tehdejší realitu pomocí toho, jak se k danému zřízení stavěla jejich rodina a tento zděděný postoj v jejich názoru, stále více či méně modifikovaný, přetrvává a rezonuje. Ve většině případů je éra komunismu negativně hodnocená a jako taková byla povětšinou chápána i rodinami respondentů. Vymezení se proti komunismu je často také respondenty pokládáno za významný moment v procesu utváření jejich politického názoru a stanoviska.

Pokud bychom měli výše popsané vlivy rodinného prostředí na politickou socializaci jedince s krajním politickým názorem shrnout, musíme konstatovat následující zjištění. Vliv rodiny na vlastní politické přesvědčení hodnotí většina respondentů jako významný, přestože působil v různých podobách a různými cestami dle toho, z jakého sociálně ekonomického prostředí rodina pochází a jaké politické orientace je. Největší význam rodina sehrála jako pole poznávání určité sociální reality, která po kritickém ohodnocení (např. nespokojenost se sociální nerovností, nešvary společnosti, konzumem aj.) otevřela cestu k hledání alternativ a možností změn, jež nakonec vyústilo do krajně politického názoru. Dále pak poskytla základní informace o politickém spektru, zejména ve vztahu k éře komunismu. Rodina se také ukázala jako reflektovaný nositel hodnot – pravicových či středových, konservativních, nacionálních, ale i levicových, to ovšem jen v oblasti sociální a ekonomické. Nakonec je důležité podtrhnout, že v duchu konservativních hodnot se všichni respondenti vyjadřovali o svých rodinách s úctou, někdy s blahosklonností a láskou, nikdy však negativně či odmítavě. Prvek revolty vůči rodičům tedy můžeme jako činitele politické socializace krajně pravicově smýšlejících zřejmě vypustit.

Cesta k extrémumu

Výše byly zmíněny faktory, které samotní extremisté většinou považují za hybné mechanismy svého zájmu o politiku a které jejich zájem nasměrovaly směrem od konformity pryč, na okraj politického a názorového spektra.

Avšak tyto činitele sami o sobě nestačí k tomu, aby se člověk stal extremistou či radikálem v silném smyslu. Extremistou náležejícím k určitému hnutí, schopným identifikovat vlastní názory s určitou ideologií a ani k tomu, aby podnítili touhu po aktivním působení a prosazování toho, co je jedincem považováno za správné a dobré. Mít totiž výhrady k soužití např. s romským etnikem, vůči konzumnímu způsobu života či vůči politickému establishmentu nutně neznamená být extremistou. Jedinec musí minout další milníky aby překročil rubikon extrémumu. Aby přestal být jen nespokojeným občanem. Aby se stal radikálem, extremistou.

To, zda jedinec opravdu projde kolem oněch milníků, nemůže do značné míry sám ovlivnit. Velký význam zde hraje i moment nahodilosti, nepředvídatelnosti. K tomu, aby jedinec opravdu byl extremistou v plném smyslu tohoto výrazu, je nutné společenství dalších podobně smýšlejících lidí. Skupina, která jeho názory a postoje stvrzuje, schvaluje, legitimuje. A zároveň další zprostředkovává, jedince indoktrinuje a povzbuzuje k aktivitě. To, zda takovou skupinu daný jedinec potká, je v části případů skutečně otázkou náhody.

Je tedy málo pravděpodobné, že se mladý muž či žena stanou extremisty v prostředí, kde nemají možnost vejít ve styk s jinými extrémně či radikálně smýšlejícími vrstevníky. Naopak v prostředí, kde je politický extremismus rozšířeným fenoménem (většinou se jedná o oblasti, které zároveň skýtají vyšší možnost získání negativní zkušenosti, jež generuje vznik prvních postojů s extrémním nádechem) je spíše pravděpodobné, že se řady extremistů budou rozrůstat. Poměrně časté je i to, že kontakt s radikály či extremisty a se související subkulturou je prvním impulsem k rozvažování, případně i automatickému přijetí postojů, názorů a hodnot s tímto myšlenkovým okruhem souvisejících. Někdo se zkrátka stane radikálem či extremistou jen proto, že se skamarádil s někým z dané subkultury. Pro jiného hraje sociální kontakt s touto komunitou roli sekundární,

dotváří jeho postoje a názory a pomůže je srovnat do konzistentnějšího celku a otevře jedinci dveře k otevřené aktivitě.

Podívejme se nyní ještě jednou v kontextu přerodu jedince v extremistu na významné faktory hrající roli v tomto procesu. Značná část těchto činitelů byla již popsána v kapitole věnující se reflektovaným počátkům politické socializace, jelikož se tyto dvě oblasti překrývají a prolínají, přesto nebude bez užitku je shrnout i zde v kontextu přijímání identity radikála, extremisty či politického aktivisty (jak by značná část lidí v extrémní části politického spektra sama sebe nazvala). To, co je prvotním motivem zájmu o politické dění pak zůstává i nadále v centru zájmu jedince a další zkušenosti s daným fenoménem a rozvažování o něm se stávají významnými činiteli vymezujícími následný vývoj politického názoru. Navíc na základě prvotní zkušenosti s politickou sférou vznikají i první postoje politického charakteru, které, díky své primárnosti, se stávají postoji centrálními, tedy nejpevnějšími a pro jedince nejzásadnějšími. I proto většinou prvotní motiv pro zájem o politiku provází jedince celým jeho ideovým a politickým vývojem. Jedná se zejména o tyto činitele dále formující politický názor:

- faktor negativní zkušenosti
- faktor deziluze a skepse
- faktor vlivu sociální skupiny a subkultury

Jako další faktor by mohla být jmenována i jistá „fascinace zlem“. Tato však není podložena v samotném výzkumu, proto zde nebude šířeji pojednána. Zmiňuji ji zde jen na základě osobní zkušenosti z různých výchovných institucí, kdy se uhrnutí zejména neonacismem, osobností Adolfa Hitlera apod. u určité části zejména chlapců vyskytovalo, aniž by bylo spjato s konkrétnějšími národně sociálními postoji. Tito chlapci obdivují fenomén zla a jsou omámení společenskými tabu rozprostírajícími se okolo obdivu druhé světové války, Hitlera a veškerého zla zastřešujícího toto téma. Troufám si však tvrdit, že tato fascinace, není-li podpořena hlubší indoktrinací v určité sociální skupině, nemá zřejmě dlouhého trvání. Dále se tímto faktorem zabývat nebudeme, jelikož ve výzkumném vzorku se žádný respondent tomuto činiteli neblížil, jak již bylo řečeno, tato poznámka představující další alternativu k zde šířeji rozpracovaným činitelům cesty k extrému vychází jen z nestrukturovaného pozorování a nemá ve výzkumu konkrétní oporu.

Faktor osobní zkušenosti

Jako osobní zkušenost startující nejen zájem o politiku, ale i utváření předsudečných postojů, byla nejčastěji negativní zkušeností s romskou menšinou. Tu zmiňovala většina respondentů často s poukazem na to, že podobně se to má i s jejich přáteli a lidmi na extrémní či radikální scéně obecně. Vzhledem k tomu, že postoje mají tendenci sdružovat se v navzájem konsonantních trsech, není překvapivé, že zaujetí negativního postoje či přijetí dehonestujícího stereotypu vůči kupříkladu romské komunitě s sebou postupně nese další předsudky a postoje podobného ideového spektra. Těmi může být nedůvěra k dalším minoritám jako k „cizorodému elementu“ ve společnosti, což je jejich společným rysem právě třeba s Romy jako původci onoho nepříjemného prožitku jedince, který se začíná prichylovat ke krajnímu politickému názoru²⁸. Odtud se zcela logickými kroky dá dojít k postojům preferujícím homogenní společnost, národní stát, menší mezikulturní kooperaci apod. Po identifikování vlastních postojů a stereotypů myšlení takového charakteru s ucelenější ideologií, která tyto obsahuje, pak je snadné přijmout i další její body a stát se indoktrinovaným.

Jelikož v největším počtu případů 76,19 % byla osobní negativní zkušenost²⁹, ponejvíce zkušenost s romským etnikem, prvotním startovacím mechanismem zájmu o politiku a jádrem politicky krajního názoru, bývají předsudečné postoje vůči minoritám postoji centrálními. Neměnnými, nejpevnějšími a majícími největší relevanci pro politického radikála či extremistu. Právě prizma takového centrálního postoje je klíčové pro nazírání a hodnocení okolní reality a utváření dalších postojů. I proto je šovinismus, xenofobie a rasismus nejmarkantnějším rysem obsahu krajních ideologií a samotným základem motivace k politické aktivitě jedince.

Faktor deziluze a skepse

Faktor zklamání je velice zajímavým fenoménem. Funguje jako spouštěcí mechanismus odklonu od politicky konformního názoru a podnět k hledání alternativ. Jako takový je dvousečnou zbraní. Může podněcovat kritický pohled na zažitě normy a podporovat pozitivní změnu, ale může vést také k najetí alternativy v právě extrémních názorových proudech. Jak již bylo řečeno, původcem zklamání bývá většinou nějaká vzdálenější entita, na níž jedinec nemá přímý vliv a které dříve více či méně důvěřoval. Tento faktor se jasně ukázal v devadesátých letech, kdy lidé

vložili mnoho nadějí do nové, demokratické reprezentace, která však nenaplnila jejich očekávání. Toto hrálo i významný vliv v silném nástupu SPR-RSČ. Další zklamání pak vyvolávaly události na naší politické scéně, jako například obecně společností negativně hodnocená Opoziční smlouva, ale i události mezinárodní – bombardování Srbska a Kosova, vláda George W. Bushe a válka v Iráku apod. V současnosti může podobnou roli sehrát zejména finanční krize, ale i boje v Palestině, či nestabilní politická situace u nás apod. Ne nadarmo lze říci, že čím je demokracie slabší, důvěra lidí v instituce i politickou reprezentaci umenšenější, tím spíše lidé demokracii a pluralismus odmítnou jako celek, který je zklamal a přikloní se v hledání řešení „nezkompromitovanými“ cestami, cestami nedemokratickými.

Faktor deziluze může být startérem identitní krize, jež podnítl hledání a následné přijetí identity nové, jež za jistých okolností může odpovídat právě identitě radikála či extremisty.

Zklamání jako bytostný rys cesty vývoje politického názoru některé z respondentů provází celým jejich životním příběhem³⁰. Ona totiž deziluze může být pocíťována i vůči na základě zklamání předchozího přijaté radikální či extrémní ideologie a identity. Na základě takového typu zklamání pak dochází buď k umírnění postoje a jedinec se stahuje do politicky konformního spektra, případně se stává apolitickým³¹, nebo naopak dochází k ještě větší radikalizaci jedince³².

Dialektika deziluze se tak opravdu může typicky dialekticky zmiat mezi extremismem a konformitou, nebo naopak prohlubovat propast extrému, v níž je jedincem hledán úkryt a zároveň východisko pro útok proti realitě, jež zklamání způsobila.

Faktor vlivu sociální skupiny či subkultury

Specifickým distributorem postojů je i subkultura krajní pravice, která pro jejího mladého člena může mít zpočátku ryze kulturní charakter. Velkou roli v tomto hraje samozřejmě hudba. Většina respondentů se k OI! kapelám³³ (ty samozřejmě nemusí být vždy nositeli politických postojů, OI! scéna je značně diferencovaná a mají na ní zastoupení i apolitické či antirasistické proudy) dostala přes poslech punkové hudby³⁴. OI! jako preferovaný hudební styl také někdy, nikoli však vždy, předcházet příklonu k „tvrdším kalibrům“ krajně pravicové hudební scény³⁵ a znamenal samozřejmě kontakt s danou subkulturou. Postoje charakteristické pro tzv.

krajní pravici pak jsou předávány a posilovány (v některých případech) prostřednictvím textového poselství, ale i mezi členy subkultury navzájem. Subkultura může sehrát významnou úlohu v procesu politické socializace extremisty třemi způsoby:

- Jedinec přichází do subkultury s již utvořenými názory a postoji podobnými těm, jež subkultura zastává. Skupina pak pro něj hraje roli stvrzovatele jeho vlastních postojů a distributora nových myšlenkových a názorových inspirací. Jedince se skupinou identifikuje na základě reálné vzájemné podobnosti. Při tomto postupu je pravděpodobně jedinci zachována nejvyšší možná autonomie a nezávislost na dané sociální skupině.. (Případová studie VIII.)
- Jedinec během kontaktu s danou subkulturou získává informace o jejím ideovém pozadí, začíná se v nich orientovat a cíleně o nich kriticky uvažuje. Načež eklekticky přijímá ty, jež jsou mu blízké, ostatní zamítá. (Případová studie I. a Případová studie II.)
- Jedinec přejímá ideový základ subkultury nekriticky, plně se s danou skupinou identifikuje a svou identitu odvozuje jen od příslušnosti s danou skupinou. Vůči skupině pak je konformní a slepě nekritický. (Případová studie VII.) Subkultura jako zcela prvotní činitel stimulující zájem o politická témata byla uvedena 9,5 % respondentů³⁶.

Za jeden z typických příkladů cesty v tomto případě k radikalismu skrze subkulturu a sociální kontakty může být považován způsob, kterým se mezi skinheads dostal jeden z respondentů, který na otázku, jak se dostal ke skinheads a jak si utvářel své názory, odpovídá slovy: „*Tak to se mi přihodilo na základce a tam jsem měl kámoše, vedle ve vyšším ročníku, a ten poslouchal punk. Takže do té komunity jsem se vlastně dostal přes punk. Do nějakých patnácti jsem poslouchal punk, v šestnácti sedmnácti jsem potkal první jakoby skinheads v Čechách, nepolitický, ne rasisty a začalo se mi to hrozně líbit a od nějaký týhle doby prostě se v tom prostředí pohybuju. Našel jsem si tak kamarády, plešky... Ale rozhodně se nedá říct, že bych se jeden den rozhod, tak a budu skin, ale byl to spíš takový ten plynulý vývoj.*“³⁷ Tento respondent velmi vztahuje svou identitu k subkultuře, k níž náleží – tedy k apolitickým, vlastenecky orientovaným skinheads a velmi si na tom zakládá. Přesto, zřejmě i díky věku a vzdělání, dokáže být k této komunitě kritický,

eklekticky vybírat postoje, jež přijme a zároveň své přátele z řad subkultury soudit spíše dle charakteru než jen na základě toho, že jsou také skinheads.

Případová studie II.

Respondentem II. byl 26-letý doktorand vysoké školy technického zaměření v Praze. Tento je apolitickým skinheadem, majícím přesto jasné a radikální politické názory, žádných politicky zaměřených akcí se však neúčastní, extrémní a militantní uskupení na této scéně hodnotí negativně a nedůvěřuje jim. Jeho zájmy jsou sport (fitness, fotbal), čtení, kontakt s přáteli, jeho kapela a samozřejmě hudba (OI!, punk, rock, metal), dále historie, zejména novodobé dějiny a 2. sv. válka. Na základě jeho názorů a postojů je třeba jej označit jako radikála, v žádném případě extremistu.

O politiku se začal zajímat na střední škole, přirozenou cestou zájmu o dění kolem. V jeho případě jej k skinheads (dále jen SH) nepřivedly zkušenosti s Romy (pochází z okraje Prahy, kde s Romy do kontaktu nepřicházel a když, tak jen s těmi plně včleněnými do společnosti), ale právě hudba. V asi 16 letech se přes punk se dostal k OI! a tak poznal první politické, spíše nerasistické skinheads. SH chápe jako komunitu s vlastní kulturou, jež mu vyhovuje, své přátele si na této scéně vybírá spíše podle osobnostních kvalit, věří v pouto jejich přátelství – to hodně akcentuje, stejně jako čest.

Obecně je jeho názor středo-pravicový mírně konzervativní, v čemž sehrála značnou roli jeho rodina jako nositel hodnot, v jistých otázkách zastává postoje radikální. Podporuje například trest smrti, odmítavě se staví k nepřizpůsobivým minoritám. Ty integrované však plně respektuje, neuznává rasové teorie o rasové nadřazenosti apod., jeho výtky k minoritám jsou spíše kulturního charakteru.

K politice má vztah spíše skeptický. V mladším věku (cca do 18 až 19-ti let) věřil v možnost pozitivní změny společnosti politickou cestou, nyní ji odsuzuje jako zkorumpovanou a nečistou hru. Větší váhu přisuzuje tomu, aby o co nejlepší život usiloval člověk jako jedinec, podporoval svou rodinu a ideální společnost si vytvářel v okruhu svých přátel a tak si učinil vlastní svět lepší.

SH chápe jako společenství mnoha lidí, dobrých i špatných, v nichž ovšem má skupinu pár dobrých přátel, s nimiž může sdílet hodnoty a životní styl. To, že SH je pro něj spíš synonymem zábavy a životního stylu, jež mu vyhovuje, který však neprohlašuje za lepší či horší než jiné životní způsoby.

V testu vícefaktorové politické motivace mírně překročil spodní hranici kategorie autoritářství i demokratismu a přiblížil se i spodní hranici levicového radikalismu.

Respondent působil dojmem sympatického, vzdělaného a spíše umírněného člověka, který neprosazuje svůj názor, je schopen respektovat názory jiné a cenit si jich. To ilustruje i výrok, jímž charakterizoval to, co on považuje za politický extremismus a hodnotí negativně: „*Ale za extremistu bych prostě označil někoho, kdo slepě věří jedny věci a není schopný akceptovat jiný pohledy.*“

Důležitost subkultury či sociální skupiny pro jedince s krajním politickým názorem výmluvně ilustruje i fakt, že většina radikálů a extremistů má za přátele podobně smýšlející jedince. Jen 8,3 % respondentů z krajně politického spektra uvedlo, že má přátele zejména mezi lidmi s krajně politickými názory nesympatizujícími. Ostatní pak za přátele považují spíše ty, kteří alespoň částečně sympatizují s krajními názory³⁸.

To, že někdo náleží k subkultuře, resp. subkulturám, blízkým ultrapravicovému názorovému spektru, samozřejmě neurčuje, jakým způsobem se jeho politický názor utvoří a kterým směrem se vyvine. Zda bude apolitickým, radikálem, či extremistou. Je nutné, abychom si byli vědomi i faktu, že, jak správně podotýká Nikolaj Demjančuk³⁹, příslušnost k subkultuře a manifestace toho vnějšími znaky – vizáží, oděvem, úpravou (či absencí) vlasů...nemusí vypovídat nic o postojích a ideálech člověka, který se tak prezentuje⁴⁰. Toto musíme mít na vědomí, abychom nesklouzávali do sféry jednoduchých odsudků a nedemonstrovali vlastní nevědomost, jak tomu mnohdy bývá v případě médií, tím, že bychom urazili označením kupříkladu neonacisty k demokratickému zřízení konformního apolitického skinheada. Subkultura a hudební scéna není nutnou podmínkou extremismu, představuje spíše otevřené dveře na tuto scénu a je též faktorem, který může specifické postoje a ideály představovat, šířit a nutit jedince o nich alespoň přemýšlet, popřípadě je přijmout.

Tyto tři faktory lze považovat především za startéry konstituování postojů typických pro radikální či extrémní politický názor. Jejich další vývoj většinou pokračuje přes níže zmíněný přenos a projekci ke konsonanci postojů a přes přijímání postojů vzájemně příbuzných, přes zprostředkovávání uvnitř subkultury, přátel či přes indoktrinaci jako takovou.

U faktoru negativní zkušenosti a faktoru zklamání získává člověk jako první určité postoje, které později musí být rozvinuty v sociální skupině podobně smýšlejících jedinců. U faktoru subkultury je kontakt s lidmi s extrémním či radikálním názorem předchůdným konstituci vlastního extrémně laděného světového názoru, který je pak utvářen pod vlivem dané sociální skupiny jako nositelky ideologie, hodnot a postojů.

To, jakým způsobem se začnou utvářet postoje jedince s krajním politickým názorem však nikterak nedeterminuje, zda bude apolitickým skinheadem, radikálem či extremistou. To záleží zčásti na osobní zkušenosti a dosti též na tom, zda jedinec uzavře přátelství spíše s radikály či s extremisty, od čehož se bude odvíjet podoba přejímaných názorů, postojů a hodnotových soudů a také míra a způsob indoktrinace a míra vědomí skupinové identity, jakož i představa o normách pro vlastní chování a

jednání. Avšak závisí to – a to z velmi významné části – i na osobnostních charakterových předpokladech. K tomuto tématu bude o něco blíže pojednáno dále v kapitole věnující se autoritářské osobnosti.

Postoje, hodnoty – forma, specifika a obsah krajních stanovisek

Hodnoty

Jak již bylo řečeno v předchozích kapitolách, hodnoty se týkají obecných principů a vyjadřují to, co člověk považuje za důležité, fundamentální. Odvíjí se od nich naše postoje a reflexe reality, potažmo celý světový názor.

V provedených šetřeních s jedinci s krajním politickým názorem byly zejména radikály jako klíčové zdůrazňovány v první řadě hodnoty biologické a sociální⁴¹. Zejména pak ty, jako je zdraví, pohodlí a štěstí rodiny a přátel, dobré rodinné vztahy a přátelství. Z duchovních hodnot pak byla, opět především mezi radikály, zdůrazňována především čest, spravedlnost a vystupování v souladu s pravdou. Další duchovní hodnoty pak sami od sebe jmenovaly jen velmi činní aktivisté extrémních hnutí, kteří se právě ideologiemi daných skupin zabývají⁴². Celých 75 % respondentů, kteří preferovaly hodnoty osobní, biologické a sociální se řadí mezi radikály⁴³. Radikálové se tedy orientují spíše na hodnoty praktického života, které považují za podstatné pro to, aby mohli žít dobrý a správný život. Zde je třeba se zeptat, co pro radikály takový správný život znamená? Jejich chápání „dobrého a správného života“ je podobné jako asi u většiny lidí. Chtějí žít v porozumění se svou rodinou, již v duchu konservativních hodnot přisuzují velkou váhu, pracovat, mít milovaného partnera (většina radikálů, kteří prošli výzkumem či jinak v průběhu výzkumu vešli se mnou do kontaktu měla ve svém životě především dlouhé monogamní vztahy), jednou založit rodinu, mít své přátele a být k nim čestný. Věnovat se svým koníčkům, zábavě a nečinit nic, co by bylo v rozporu s jejich přesvědčeními. Příliš je neláká cestování, život v zahraničí či budování závratné kariéry⁴⁴ – spokojí se s prací, která je baví, dopřeje jim dostatek volného času a považují ji za „poctivou“. Představa pobírání sociálních dávek a nezaměstnanosti pro radikály představuje největší postrach⁴⁵. Naproti tomu extremisté v rozhovorech tyto praktické stránky života tolik neakcentovali. Smyslem života pro ně není prožít jej čestně a kvalitně, budovat konservativní hodnoty, ale je jím pro ně politický nebo i

jiný boj za jejich ideály, hodnoty a postoje. Narozdíl od radikálů nesdílí přesvědčení, že i v nejhroší společnosti lze žít dobrý a čestný život a tím třeba i nepatrně změnit své okolí k lepšímu, ale že dle jejich pojetí ideální společnost je nutnou podmínkou pro dosažení možnosti takový život vůbec žít. Proto mčli-li hovořit o vlastních hodnotách podtrhovali především ty duchovní: státní suverenitu, emancipaci celé společnosti a pospolitost, sociální spravedlnost (pro „bílé), spravedlnost, odstranění moci peněz, kulturní a etnickou jednotu společnosti a vyřešení „problému míchání ras a kultur“ či obecně hodnoty národně sociální⁴⁶. Příkladem tohoto budiž citace respondenta III., který hodnoty, jež považuje za fundamentální shrnul následujícími slovy: *„Tak především je to láska ke své krvi, ke svému národu, ke svým předkům, ke svým příbuzným. Je to i láska k bližním. Bližním v tom smyslu, že jsou příslušníci stejného národa. Jako na tomhle je potřeba stavět. Je to láska a je to svým způsobem i sebeobětování. Ten, kdo dokáže prostě svůj život nebo cokoli, dát za to, aby prostě ta společnost se měla líp. A nemyslím to jenom v tom materiálním smyslu, ale i v tom smyslu duchovním. Jinak samozřejmě rodina, děti. Nevím, co bych k tomu víc řek’.⁴⁷“*

V dotazníkovém šetření, v němž byly nabídnuty jen hodnoty duchovní, získaly, zcela nepřekvapivě, mezi extremisty a radikály více než 50% preferencí tyto: spravedlnost, svoboda, národní hrdost. Okolo 35 % pak rovnost příležitostí a idea národního státu⁴⁸. Opět se v dotazníkovém šetření projevíly významné rozdíly v hodnotové orientaci mezi radikály a extremisty⁴⁹. Radikálové vykávali opět mnohem vyšší stupeň umírněnosti než extremisté⁵⁰. Výrazněji se u nich projevíly preference hodnot jako spravedlnost, rovnost. Naopak hodnotám národní hrdosti a národního státu přiřkládali nižší váhu než extremisté, etnickou a kulturní homogenitu společnosti dokonce za významnou hodnotu nepovažoval žádný z radikálů⁵¹.

Velmi zajímavým fenoménem jsou v oblasti hodnotové orientace mezi jedinci s politicky extrémním názorem skupiny žen a dívek na této scéně působících. Zde existuje propast mezi pojetím role ženy a jí vlastních hodnot mezi Českou republikou a západní Evropou. Zatímco krajně pravicová hnutí žen západní Evropy prosazují emancipovanou, úspěšnou a kariéru budující ženu, ženu bojovnici rovnou mužům, české extremistky ve většině případů hlásají ideál ženy pečující o svého muže, domácnost a rodinu. Antifeminismus je, podobně jako pro celou českou

společnost, pro krajně pravicová hnutí žen typický. Kloní se tak k ultrakonzervativním názorovým proudům orientovaným na rodinné hodnoty, které považují i za prostředek boje žen za budoucnost „bílé rasy“⁵².

Nejdůležitějším zjištěním v oblasti hodnotové orientace je zřejmě ona dichotomie mezi extremisty a radikály, která nás bude provázet též následujícími kapitolami. Dichotomie v zaměření se buď na praktické stránky osobního života nebo na ideologie, politický boj, abstraktní a duchovní hodnoty.

Postoje a předsudky

Postoje i předsudky jsou do značné míry kulturním dědictvím, více či méně rezonují v každém společenském uskupení. Společenské klima a akceptace předsudečných stanovisek do značné míry posiluje či naopak utlumuje jejich výskyt a sílu ve společnosti, jak správně poukazují⁵³ například Middleton, C. R. Rogers⁵⁴ či Bagley⁵⁵. Lze tedy říci, že předsudky, které v jejich vyhocené podobě zastávají extremisté, jsou zároveň jakýmsi ukazatelem na značně předsudečné prostředí samotné demokratické společnosti, z níž tito, jako její děti, vyrůstají. Mluvit však pouze o společenské determinovanosti předsudků by bylo nejvýše zjednodušující. Faktorů podílejících se na vzniku předsudečných postojů je celá řada a jsou popsány mnohými teoriemi předsudků. Mnohé z nich došly svého potvrzení ve výzkumu vývoje předsudků mezi extremisty. Jak již bylo řečeno, tato práce opomene biologické a etiologické teorie a bude se zabývat dalšími činiteli utváření předsudků, tak jak byly zjištěny u respondentů z řad zastánců radikálních či extrémních teorií.

Faktory ovlivňující konstituci hodnot, postojů a předsudků

Stejně jako u studentů středních škol hraje, resp. hrála ve vývoji postojů a předsudků extremistů a radikálů nejvýznamnější roli osobní zkušenost v rámci nejbližšího okolí, vlastního životního prostředí. A to většinou zkušenost negativní. Dalšími faktory, které ovlivnily konstituci krajních postojů, byla v některých případech rodina, jindy vrstevnická skupina a s ní sdílený životní styl, který se stal distributorem hodnotových soudů a postojů. Jako další faktor se ukázalo i určité zklamání vlastních ideálů, ke kterému došlo taktéž zkušeností, avšak zkušeností se sférou společenské reality, která je mimo dosah osobního prožitku. Lze tedy říci, že

kořeny postojů se značně překrývají se samotnými činiteli stojícími za procesem politické socializace a cesty k extremismu, jak byly nastíněny výše.

Případová studie IV.

Osmnáctiletý respondent IV. je studentem pražského gymnázia a chystá se studovat vysokou školu humanitního zaměření, uvažuje o historii, politologii a sociologii. Pochází z pravicově orientované rodiny, středostavovské rodiny, která se vyznačuje zájmem o politiku a společenská témata. Otec respondenta byl před rokem '89 ve vězení, tudíž rodiče respondenta IV. jsou silně antikomunisticky založení a tento postoj přijal i respondent IV. otec je též věřící, respondent IV. religiózně založený není.

Jeho hlavními zájmy jsou sport, historie a hudba, přičemž inklinuje k národoveckým proudům metalu (black, pagan s vlasteneckou a rasistickou tematikou). Nepatří však k žádnému hnutí ani k subkultuře.

Respondent IV. sympatizuje jak s parlamentní ODS, tak i s Národní stranou. Zastává silně negativní postoje k přítomnosti etnických minorit v západních společnostech, multikulturalismu, k Evropské unii a preferuje vizi silného národního státu. Sám se považuje za rasistu, přičemž se názorově pohybuje mezi rasismem kulturním a biologickým. Často poukazuje na vrozené vlastnosti a rysy (např. údajná nižší inteligence u lidí černé barvy pleti), ale i na kulturní rozdílnosti a svébytnosti jednotlivých etnik, jež respektuje a preferuje jejich zachování v domovině daného etnika. Říká však, že při osobním kontaktu s příslušníkem etnické minority nemá žádné problémy, že na osobní rovině posuzuje každého jako individuum, nikoli jako člena určité skupiny.

Jeho názory jsou ultrakonzervativního nacionalistického charakteru. Neusiluje o vlastní politickou aktivitu a preferuje změnu státního zřízení politickou, parlamentní cestou. K institutu parlamentní demokracie má kladný vztah.

Význam vlastního politického přesvědčení pro osobní život hodnotí jako pozitivní, chápe jej jako něco, co mu dává jistotu v životě a v reflexi sebe samého. Zároveň je pro respondenta IV. jeho politické přesvědčení významné v tom smyslu, že díky němu má jasnější představu o své budoucnosti a o tom, jakým člověkem chce být.

Specifika postojů a předsudků představitelů krajní politické scény

V této kapitole budou pojednány specifické obsahy postojů představitelů krajní politické scény, ale také jejich specifické rysy z obecného hlediska.

Rigidita myšlení a centrálnost postojů

Pro postoje jedinců z extrémního i radikálního spektra politických názorů je typická vysoká rigidita. Ta ostatně není charakteristická jen pro postoje, ale i pro myšlení a kognitivní schopnosti jako takové, jelikož se takřka všichni respondenti ze vzorku extremistů a radikálů umístili v testu vícefaktorové politické motivace v pásmu autoritářství, pro něž je právě rigidita typická. Vzhledem k této vysoké míře rigidity myšlení a tedy i postojů osobností se sklonem k extrému, jsou jejich postoje a předsudky tužší než u většinové společnosti. Rigidita myšlení projevující se

v zarytějším lpění na stereotypech a zjednodušených generalizovaných úsudcích má tři dimenze. První je již zmíněné autoritářství jakožto významný osobnostní rys jedinců s extrémním názorem, které bude rozvedeno dále. S tím souvisí význam rigidity jako kotvy v nejisté, pluralitní a multihodnotové společnosti, rigidity dávající určité status quo, o němž se hovořilo výše. Druhou dimenzí rigidity je pak to, že většina postojů, zejména pak těch xenofobních a nejvíce markantních, je postoji centrálními. Centrální jsou, jelikož většinou stáli v samotném počátku zájmu o politické a veřejné dění⁵⁶, na počátku již uvědomělé politické socializace, na počátku vytváření vlastní specifické identity extremisty či radikála. Třetí dimenzí rigidity postojů krajně politicky smýšlejících je fakt, že stejně jako jsou pevnější postoje centrální, tak se vyšší mírou pevnosti vyznačují též postoje extrémní⁵⁷. Lze říci, že čím extrémnější postoj je jedincem zastáván, tím pevněji na něm bude lpěno a tím hůře se nechá dotyčný přesvědčit o opaku.

Oba tyto faktory prohlubují ztíženou možnost změny postojů a případnou přístupnost racionální a věcné argumentaci ve prospěch opačného názoru, což je typické pro extremisty. Radikálové se obvykle vyznačují nižší mírou rigidity a taktéž se staví otevřeněji k případné diskusi⁵⁸.

Konsonance postojů

Postoje extremistů a radikálů se jeví jako konsonantnější v oblasti centrálních postojů, kterými jsou ve většině případů postoje k minoritám a k sociálním tématům⁵⁹. V ostatních postojích se projevují zhruba ve 20 % případů významné disonance, mnohdy mající až kontradiktorní charakter, kdy si jedinec ve svých postojích odporuje⁶⁰. V provedených rozhovorech se také projevila úměra mezi kognitivními schopnostmi a vzděláním jedince a konsonancí jeho postojů. Konsonance postojů je také nižší v případě mladších jedinců, kteří nemají dosud všechny svá stanoviska promyšlená. Například Respondent IV., student gymnázia, se hlásil spíše k rasismu kulturnímu, avšak při vysvětlování vlastního postoje užíval argumentů biologických, jasně též říkal, že není přesvědčen o nadřazenosti jedné určité rasy, ale ve výpovědi o nich s myšlenkou hierarchie ras operoval.

Radikálové a extremisté též často deklarují svou snahu o konzistenci zastávaných postojů a vlastního jednání a chování. Tato konzistence o přesvědčení o nahlédnutí pevných mravních imperativů pro vlastní jednání bylo často považováno

za jeden z hlavních přínosů vlastní politické orientace pro osobní život. Tento přínos jeden z respondentů, nacionální socialista (Respondent VIII.), shrnul slovy: „*Tady nejde o to, že bysme si vůbec neužívali života, ale jde hlavně o ty myšlenky, o to jak žiješ... Že se právě nestýkáš s těma Cikánama a tak. Protože už jenom bejt mezi nima musí být pro bílýho člověka ponižující, protože oni se chovaj nadřazeně. Bych to přirovnal, jako že se dostaneš do židovský komunity a seš pro ně ten jiný, podřizenej a voni s tebou tak jednaj. Já tomu říkám bílej vodpad, těm co se s nima baví. Ono to fetuje, chlastá, neplatí nájem...a voni se takhle samozřejmě sdružujou. (odmlka) Je to dobrý v tom, že – jak to formulovat? – je to dobrý v tom, jako že máš prostě svůj styl života, takhle.“ Další respondent konzistenci svých postojů a jednání vyjádřil takto: „*Ano, jistě jako rasista si volím výhradně bílé přátele. Nedovedu si představit sexuální vztah s osobou jiné rasy a toto odsuzuji. V zaměstnání občas diskutujeme, vzhledem k trestnímu právu ČR ale nemohu vždy argumentovat bez rizika tak jak bych chtěl. Snažím se nenakupovat u osob jiné rasy (Vietnamci, Židé, černoši) a zejména jako nacionální socialista žít v souladu s přírodou⁶¹.“ Skrze aplikaci vlastního přesvědčení do sféry každodenního života získávají krajně politicky smýšlející především jasná pravidla a morální kodexy, jež v současné pluralitní době bolestně postrádají.**

Snaha o kontinuitnost postojů s tradicí a další typické rysy argumentace

Pro příslušníky krajní pravice, ať již se jedná o extremisty či radikály, je typická touha po, alespoň zdánlivé, kontinuitě jejich postojů s tradicí, historií, s postoji a hodnotami minulých generací, předků. Tento rys postojů a také charakter argumentace na tradici či dávné autority odkazující může být vysvětlen více méně dvěma způsoby. Za prvé jej lze interpretovat jako projev dominantního rysu autoritářství zjištěného mezi extremisty a radikály, pro které je touha po kontinuitnosti a opoře v tradici typická. Ale za druhé musíme také připustit, že ne vždy tradicionalismus, obdiv k historii a minulosti národa musí být jen důsledkem autoritářského charakteru. Jistě může prýštit i z jiného, čistšího pramene. Snaha o soulad s tradicí a historií daného etnika může plynout z vlastenectví pozbývajícího jakýkoli patologický charakter, může plynout z prostého obdivu a lásky k vlastní kultuře. Tyto dva zdroje tradicionalismu lze poměrně snadno identifikovat v argumentaci jedince, zejména na základě toho, jak zarytě a dogmaticky na svém

tradicionalistickém stanovisku trvá, či naopak do jaké míry je otevřen postojům a argumentům odlišným. Též na základě toho, zda je pro něj tradice neměnným imperativem, či pouze morálním vodítkem.

Stejně jako výše popsaná specifika postojů a níže zmíněné charakteristiky argumentace jedinců s krajním politickým názorem je typické i myšlení v intencích „my a oni“. Pojem „oni“ má dva obsahy. Za prvé může představovat mainstreamovou, většinovou společnost, vůči níž probíhá vymezení se ze strany extremistů a radikálů. Za druhé má „oni“ obsah vystihnutečný jako „ti nepřátelé“. Představa nepřítele, podvratného živlu působícího negativně na lidskou společnost, jež od něj musí být osvobozena a tak ozdravěna je v postojích, především extremistů ale i radikálů, značně živá a hrající významnou roli. „My“ se tak vymezuje vůči „oni“ v prvním smyslu jakožto většinové společnosti, již chce ozdravit a očistit, aby byly s to bojovat proti „oni“ jakožto nepříteli.

Obecně je způsob argumentace krajně politicky smýšlejících zajímavým fenoménem. V debatách lze na základě diskuse snadno vypožorovat míru dogmatismu či otevřenosti v smýšlení jedince. Danics vystihuje ostatní hlavní kontury argumentace (a též smýšlení) extremistů jako:

- víru v existenci absolutní pravdy a přesvědčení o vlastním nahlédnutí oné pravdy;
- z tohoto přesvědčení plynoucí nereálné hodnocení skutečnosti;
- sklon k dogmatismu a netolerance až odpor k odlišným názorům;
- populistické a ideově manipulativní vyjadřování;
- zostřování některých společenských problémů a radikální konfrontace s nimi;
- vytváření obrazů nepřátel;
- sklon k víře a osnování konspirativních teorií⁶².

Obsahová stránka postojů jedinců s krajním politickým názorem

Jelikož již bylo řečeno, že šovinistické, xenofobní či rasistické postoje jsou u jedinců s krajně politického spektra většinou postoji centrálními, podívejme se nejprve na jejich postoje k minoritám. Opět budeme sledovat rozdíly v postojích extremistů a radikálů a budeme na ně pohlížet se zvláštním zřetelem k politické socializaci těchto jedinců.

Ostatní postoje k jako například k rodinným otázkám, homosexualitě, víře aj. jsou zmíněny na jiných místech této práce a zachyceny v tabulkové části⁶³. Zde se zaměříme pouze na postoje rasistické a antisemitské, na postoje a představy ideálního státního zřízení a stavu společnosti a na postoje k tomu, jak k ideálu dospět.

Rasismus a antisemitismus

Postoje k minoritám, zcela předpokladatelně, jsou mezi extremisty a radikály značně kritické a negativní. Jsou poznamenány stereotypizací a mají formu předsudků. Jediné, co může být v kontextu intuitivního předpokladu překvapivé, je opět rozdílnost v postojích extremistů a radikálů. Ukázalo se, že postoje extremistů jsou opravdu mnohem více extrémní, nežli postoje zastávané radikály. Zatímco 100 % extremistů horovalo pro eliminaci minorit z naší společnosti, stejný názor zastávalo jen 12,5 % radikálů⁶⁴. Někteří radikálové se vyslovili, že etnické minority jsou přirozenou součástí naší společnosti (12,5 %), případně že je vnímají jako negativní jev, ale plně je respektují (37,5 %, přičemž tento názor vyslovilo i 35,91 % středoškolských studentů). Zatímco tedy radikálové zastávají spíše konformnější postoje k menšinám, extremisté jsou v tomto nesmlouvaví⁶⁵, což souvisí i s typem rasismu, které tyto skupiny zastávají. Obecně je více na krajně pravicové scéně zastáván rasismus ve své biologické podobě (58,3 %)⁶⁶. Biologický rasismus předpokládá vrozené a neměnné rozdíly mezi rasami, díky kterým většinou poukazuje k jisté hierarchii ras. Za stoupence biologického rasismu lze považovat 91,7 % extremistů a 25 % radikálů. Celých 75 % radikálů pak zastává pozici rasismu kulturního, který poukazuje na rozdíly v kulturách a životních hodnotách jednotlivých etnik a tvrdí, že by se kultury neměly navzájem prolínat, aniž by (většinou) předpokládal hierarchii těchto kultur. Zatímco tedy biologičtí rasisté, extremisté volají po etnické homogenitě z pozice nadřazené „bílé rasy“, již jiná etnika ohrožují, kulturní rasisté požadují uchování čisté vlastní kultury, aniž by jiné odsuzovali – tedy alespoň v kontextu jejich domoviny. Radikálové jsou negativně zaujatí především proti Romům. K ostatním etnikům jsou mnohem tolerantnější a nepodléhají ani v takové míře stereotypizaci, posuzují je spíše podle jednotlivců, než podle obecného stereotypu. Tomu odpovídají i některé výroky respondentů (citován Respondent I.): „*Tak u Cikánů je právě problém s vysokou kriminalitou a*

s nepřizpůsobivostí. Že nepracujou, dělají bordel a hrozně zneužívají pozitivní diskriminaci. S tou mimochodem absolutně nesouhlasím. (...) Asiati mi nevadí vůbec. Ty makaj a nejsou s nima problémy. Jsou přizpůsobení a všechno je v pohodě. Proti muslimům taky nic nemám, pokud jsou u sebe doma. Oni by mi nevadili ani tady, ale když jich je moc, tak hrozí, že se stanou uzavřenou skupinou a nikdo neví, kdy se tam vyvine fundamentalismus, kterej je nebezpečnej. Ale v jiným smyslu mi nijak nevadí. A Židi? Tak to vůbec neřeším. Nějaký známí furt s Židama blbnou, jak jsou nebezpečný a tak, ale tomu nevěřím.“

Otázka postojů k Židům je pak zcela specifickým fenoménem. Významným a děsivým. Antisemitismus a víra v židovskou konspiraci je stále živá. Během výzkumu se k těmto postojům hlásili jen jedinci z extremistického spektra, radikálové se ke konspiračním teoriím a antisemitismu stavěli negativně, nanejvýš připustili něco ve smyslu, že „Židé sice mají určitou moc a velký vliv skrze kapitál, což však neznamená nějaké spiknutí“. Otevřeně o židovském spiknutí a svém antisionismu, či spíše antisemitismu, hovořili členové nejextrémnějších uskupení. Z veřejných projevů a publikací na internetu jsou tyto postoje známy u uskupení jako je Dělnická strana, Autonomní nacionalisté a především Národní odpor⁶⁷. Jeden, stále ještě nikoli nejradikálnější, zastával respondent (Respondent VIII.) hlásící se k nacionálnímu socialismu: „Ale Židi určitě vládnou velkým bankám. A věřím tomu, že oni mají nějakou sváji společnost lidí, který prostě ten svět určují, který tahají za ty nitky a určují si, jak má svět dneška vypadat.“ Po dotazu na to, zda věří teoriím říkajícím, že Židé stojí za prosazením demokracie, multikulturality a dalších idejí, kterými se snaží uškodit „bílé rase“, odpověděl: „To jsou takový ty teorie, že už opravdu vidíš Žida za vším a vidíš ho i když spíš...“ Jiný, velmi čelný představitel významné extrémní skupiny u nás (Respondent III.), zastává však na teorie židovského spiknutí názor mnohem tvrdší, věří, že existuje reálná a řízená konspirace: „Opravdu se o něco jako spiknutí jedná. Oni díky tomu, že vymysleli peníze vládnou a od začátku dokázali kočírovat chod peněz a vlastně ohlupovat ostatní. Tak se jim nahromadily takový majetky, že to dokázali a vnutili ten chod světa v ekonomickým hledisku světa. V té době, kdy fungoval směnný obchod, tak zboží mělo takovou cenu, jakou opravdu mělo a jaká poptávka po něm opravdu byla a tato přirozenost se hrozně změnila tím, že vznikly peníze. A říkám prostě, tak vznikl

prostor pro určitou manipulaci a oni to mají po mnoho, mnoho generací, po nějakých třech tisících let nebo možná čtyřech tisících let, kdy takhle fungují, zmáknutí. Takže oni umí získávat moc a třeba je ta moc skrytá...je třeba se mít před nimi na pozoru.“ Od přesvědčení, že moc peněz je spojena s židovskou konspirací, je jen krůček k pochopení nutnosti zlomení této jejich moci, nutnosti zborcení celého stávajícího řádu, aby mohla nastat „pozitivní“ změna společnosti a světa.

Případová studie III.

Respondent D. je jedním z čelných představitelů významné a velmi aktivní skupiny na extrémní scéně. Je 28 let starý, má střední vzdělání s maturitou a žije se technickou profesí, žije sám. Je zcela pohlcen činností hnutí, jež mu je největším koníčkem, ale chápe je i jako své poslání. Vedle toho je jeho hlavním zájmem historie, zejména pak starověk.

O politiku se začal zajímat již v dětském věku. Impulsem byly samozřejmě negativní zkušenosti s Romy, dále pak porevoluční transformace společnosti. Velkou roli sehrála i postava jeho dědečka, jenž jej vedl k nacionalismu, předával mu xenofobním a antisemitské postoje a obecně pro D. byl velkou morální autoritou, k níž choval velmi úzký a citový vztah. V 90. letech ve věku 8 – 12 let sdílí skepsi spolu se svými rodiči, kteří přišli o práci. Pracovali na dělnických postech, jejich továrny však dospěly ke krachu. Zhruba ve věku 12-ti let pod vlivem staršího kamaráda se přiklonil ke klerikálnímu fašismu. I zde však po čase nastoupila skepse a zklamání lidmi z této komunity, kteří údajně nežili v souladu s tím, k čemu se hlásili. V tomto věku začíná hrát významnou roli antiamerický postoj D., který jej dovádí až k tezí o židovském spiknutí, jež je v antisemitských kruzích s americkým kapitalismem a politikou spojováno.

Do 15-ti let se pohybuje na skinheadské scéně, aniž by se plně ztotožnil s jejím kališnickým či národně sociálním (NS) proudem. V patnácti se stává členem Vlastenecké fronty (VF), v níž je aktivní do cca 20-ti let, definitivně s ní po opětovném stadiu zklamání končí o 3 roky později. Poté se, jak doslova řekl, stal autonomním nacionalistou (AN) a v tomto hnutí působí stále. Jeho ideologie mu vyhovuje, byť ji interpretuje jinak, než jaký je obecný trend mezi autonomními nacionalisty v západních zemích. Není zcela nacionálně orientovaný, za zásadní bere spíše zájmy evropské, resp. „bílé“ společnosti. Za inspirativní považuje myšlenky jak NS, tak zejména neofašismu.

Za ideální považuje korporativní stát. k němu by chtěl dospět skrze vyvolání rasových nepokojů a revoluční nálady ve společnosti, k čemuž, jak se domnívá, může napomoci např. finanční krize. Nebrání se sebedestruktivnější cestě, za ideální považuje zhroutění hodnoty financí, nemovitostí apod., jež by vedly k jakémusi precivilizačnímu stavu, donutili lidi kooperovat na úrovni menších celků, jakýchsi polis a které by „oddělily zrna od plev“. Samozřejmostí je vytvoření čistě „bílé“ společnosti, zamezení míšení kultur a jejich minimální interakce.

Sám sebe vidí jako revolucionáře, mučedníka. Jako toho, kdo pochopil, jak se věci mají a proto tuto pravdu musí šířit, otvírat lidem oči. Bere to jako své poslání, smysl svého života.

Vedle obvyklých motivů a reflektovaných zkušenostech, jež stávají u vytváření extrémních názorů, jako jsou negativní prožitky s minoritami, pocity vykořeněnosti a úpadku společnosti, intuitivního tušení, že „něco je špatně“, je v případě D. velmi významná role i období skepse, zanevření a zklamání. Po nich vždy nastoupila větší radikalizace. D. je velice emocionální, svému přesvědčení zcela oddáný – jak rozumem, tak i srdcem.

Nutno říci, že D. je velice dobrý řečník, charismatický, sugestivní a jeho projev je značně dramatický. Prokázal i značnou orientaci (až na drobné odchylky a chyby) v historii, byť její interpretace je asi běžnému člověku nepochopitelná a zcela proti mysli, ve společenských vědách a světovém dění. Jistě patří k oné extremistické elitě, která potenciálně umí oslovit lidi, získat si je a opravdu zastávané teze šířit.

V testu vícefaktorové politické motivace dosáhl takřka nejvyšších možných hodnot v oblasti autoritářství i levicového radikalismu.

Osobně byl pro mne rozhovor s D. nejsilnějším zážitkem celého výzkumu. Díky oné sugestivitě projevu a evidentní zapálenosti až děsivý, nečekaný, dávající vskutku hluboký vhled do myšlenkových možností této scény, jež jsou širší a propracovanější, než by se zřejmě dalo čekat.

Představa o možnostech změny společnosti a prosazení svých ideálů

Pojetí ideálního státního zřízení se opět různí u radikálů a extremistů, což je samozřejmé, jelikož radikálové jsou pojeti jako jedinci jejichž názor je ústavně-konformní⁶⁸. Ti tedy uznávají jako ideální zřízení demokracii ve většinou národním státě schopném hájit národní zájmy. Někdy volají po prosazení prvků přímé demokracie a vyšší míře decentralizace moci⁶⁹. Extremisté naopak demokracii jako vhodné státní zřízení takřka nikdy neuznávají. Ideál vidí v silném národním státu kooperujícím s jinými státy „bílých“ občanů, majícím jednotnou státní ideologii, stát musí být sociálně spravedlivý, často je prosazován stát korporativního typu případně stát inspirovaný fašistickou Itálií. Někteří z respondentů zastávali i vizi vlády (či vládců) volené nikoli v stranickém systému ale na základě osobnostních schopností, jež se projeví v jeho postavení v hierarchii státní elity.

Vzhledem k ústavní konformitě viděli radikálové možnost zlepšení situace státu a společnosti cestou voleb (40 %), vyburcováním zájmu společnosti o dění veřejné a změnou společenské atmosféry (40 %), případně možnost změny vylučovali zcela (30 %), nebo věřili v možnost změny jen v okruhu nejbližších, tím, že povedou sami vzorný život a půjdou příkladem ostatním. Naproti tomu nikdo z extremistů se nedomníval, že by kýžené změny nebylo možno dosáhnout. Změnu společnosti požadovalo 60 % extremistů, cestu ozbrojeného převratu preferovalo 50 % a totální zničení stávajícího řádu 40 %⁷⁰.

Velice zajímavou a neméně děsivou představu procesu přerodu podal Respondent III. a byť je tato poněkud delší, nelze ji zde necitovat. Je natolik znepokojivá, že by měla posloužit jako vhodná ukázka toho, co také může být zamýšleno lidmi z extrémního politického spektra: Společnost by dle něj mohla vyburcovat „*ekonomická krize a zvýšená imigrace neevropanů a rasový nepokoje*“.

To je věc, která by mohla nějakým způsobem ty lidi nabudit, nakopnout. Až jim půjde o holý životy, tak snad začnou chápat, že to nepůjde řešit jinak než tím, že budou držet při sobě. Prostě ta společnost se bude muset dostat de facto na pokraj občanský války. V politickou změnu bohužel nevěřím. (...) Může třeba nastat třetí světová válka a vůbec bych se tomu nedivil. A to je další věc, která by mohla pomoci. Hlavně by i snížila počet lidí. (...) Je to prostě o tom, zlomit moc peněz. Jde o to, aby nějakou dobu peníze nebyly, aby přestaly existovat. Prostě vymazat peníze na určitou dobu z mapy světa. (...) Ale hladomor pak nastane jen těm, co nejsou schopni zasít a sklídit. Hladomor by se pak týkal samozřejmě Afriky, části Asie a nejnilejších částí Evropy. (...) Samozřejmě, oni by lidi museli držet při sobě. Aby se ty menší společenství, vesnice, města dokázali semknout a držet při sobě, aby tam lidi nefungovali jako jednotlivci, ale aby vytvořili opravdový společenství, které si stojí za svým a bojuje za to. A až se potom začne takhle polarizovat společnost, tak nastane nový věk. Protože dokud ty nahoře, ty bankéři budou házet takhle papírkama a cinkat zlatem a pak se půjdou nažrat, tak i lidi půjdou jen za tímhle tím, byť je to ve skutečnosti jenom přelud. A není to skutečný život. (...) Mám představu korporativního státu, kde na jednu stranu bude jedna politická strana, která je nositelkou nějaký doktríny, která musí být uznávaná a stále modernizovaná, nesmí to být něco ustrnulýho, něco vytesanýho do kamene, musí se ta ideologie vyvíjet. Musí tam být určitá inteligence, určitá elita, která vlastně bude držet tu linii toho státu. A zákonodárná bude naopak vláda širší masy, která bude ze svého středu volit lidi. Ne na bázi politické stran ale podle schopností do toho vedení státu. Prostě měl by to být korporativní stát italskýho typu. Tam byl bohužel ten problém, že se ten stát nedokázal rozvinout do té nejlepší a nejefektivnější podoby.“

Sebereflexe – pojetí sebe sama pod prizmatem extrémního a radikálního názoru

Pohled a chápání sebe samého, sebeschéma krajně politicky smýšlejícího člověka zde nebude rozebíráno po jednotlivých složkách (sebeobraz, sebepojetí), jež je konstituují, ale jako celek. Tedy jako schéma vlastní osoby obsahující jak deskriptivní uchopení sebe samého, tak i hodnotící soudy o sobě, vlastní myšlenky, cíle, v paměti drženou minulost i předpokládanou budoucnost. Cílem bude ukázat, kterak extrémně či radikálně smýšlející jedinec chápe a reflektuje sám sebe v kontextu svého politického a světového názoru.

Na rozdíl od většinové populace stojí více či méně v centru koncepce sebeschématu extremisty či radikála právě jeho politický názor, ideologie již uznává a které je věrný. Mállokterý běžný občan by po dotazu ^o kterak chápe sám sebe odpověděl například: jsem pravicově orientovaný liberál věřící ve svobodu jedince jako hlavní princip společnosti; či jsem sociální demokrat a sociální spravedlnost je pro mne prioritou. Většina lidí by se v popisu schématu či pojetí sebe samého orientovala spíše na své schopnosti, sociální či profesní role, případně na náboženskou víru a na nejzásadnější položky vlastního žebříčku hodnot. Krajně politicky orientovaný jedinec však většinu z těchto výše jmenovaných položek zahrnuje pod hlavičku své ideologie a přesvědčení. Jeho významnou schopností bylo utvořit si daný názor, sociální role je do značné míry ovlivněna daným přesvědčením, a víra i hodnoty jím zastávané jsou součástí daného světového názoru či ideologie. Politický názor extremisty je, jednoduše řečeno, mnohem více propojen s ostatními složkami života a s identitou jedince než politický názor většiny běžných občanů. Jeho politický a světový názor podstatně více ovlivňuje jeho interpretaci světa a fenoménů každodenní zkušenosti, více reguluje jeho jednání a chování, a tím samozřejmě i pohled na sebe samého.

Smysl přikládáný vlastní politické či subkulturní aktivitě

Jak je jistě zřejmé, velice se bude lišit smysl, který jedinec přikládá své činnosti subkulturní, či naopak aktivitě politické. Apolitičtí skinheads realizující se čistě na subkulturním poli vidí v tomto svém působení zcela jiný smysl nežli muži a ženy, kteří se rozhodli prosazovat své politické ideály a hodnoty a bojovat za ně. Apolitičtí skinheads vidí ve svém pohybování se na dané scéně především zábavu, možnost být v okruhu lidí, s nimiž si rozumí a jež považují za dobré přátele a s nimiž mohou sdílet společné postoje, názory a hodnoty a normy. Smysl subkulturní aktivity jakožto zábavy a sociální interakce odpovídá slovům Respondenta II.: *„No, tak pro mě je to furt hlavně zábava a kamarádi. A myslím, že pro většinu lidí taky, každé má jako nějaký politický vědomí, ale nepotřebuje někoho kádrovat, nebo někoho přesvědčovat vo tom, že to jeho je správný. Prostě většina těch lidí je na stejný úrovni, teda aspoň ty, mezi kterejma se pohybuju a prostě furt je to jakoby víc zábava.“*

Cíle a smysl snažení, který svému působení na ultrapravém křídle politické scény připisují jednotliví aktéři, opět odpovídá dichotomii extremistů a radikálů. Toto dichotomické rozdělení přesně koresponduje s teoretickou hranicí rozdílu mezi extremisty a radikály tvořenou jejich ústavní konformitou či naopak antisystémovostí⁷¹. Další dělicí čára v oblasti cílů pak probíhá mezi apolitickými skinheads a radikály, jelikož apolitičtí skinheads sice politické přesvědčení (mnohdy velmi pevné a pro ně samé významné) mají, avšak nestanovují si politické cíle. Jejich cíle a význam přikládáný vlastní aktivitě mají opravdu ryze apolitický charakter vztahující se na určitý typ zábavy, sociálních kontaktů a kultury.

Na politickou aktivitu orientovaní radikálové a extremisté spatřují cíl svého působení na ultrapravicové scéně právě v působení politického charakteru a se společenským či dokonce politickým dopadem. Radikálové si stanovují cíle spíše ústavně-konformní, jakými jsou například probouzení zájmu společnosti o aktuální problémy, či úsilí o změnu parlamentní cestou, cestou voleb. Oproti tomu cíle kladené extremisty se pojí s již takovými fenomény jako je násilný, ozbrojený převrat či totální zbourání politického a společenského systému⁷².

Vlastnímu působení na politické scéně je obvykle přikládán velký význam. Politicky orientovaná činnost je pro jedince klíčovou v jeho životě a určující i pro jeho chápání sebe sama. Politicky podbarvená činnost je zároveň chápána jako nutnost, která žít a jak jednat. Extremisté a radikálové ji berou jako samozřejmost, jako nutný imperativ platící pro ty, kdo nahlédli určitá fakta a pravdy, jako právě oni. Často je reflektovaný pocit, že zkrátka nemohou jinak, že vzhledem ke svému přesvědčení musí aktivně postupovat v jeho prosazování. Politickou činnost chápou většinou jako integrální součást vlastní osobnosti, jako cosi absolutně nezbytného, patrně lze dokonce říci, že v některých případech ji pojmají jako to, k čemu byli předurčeni. Například Respondent III. reflektuje na své konání takto: *„Vždycky jsem rád ukazoval na to, co je dobrý a co špatný a proto se tak cítím šťastný. Nevím prostě proč, ale je to tak. Je to asi nějakým způsobem ve mně, no.“* Podobně i Respondent VIII.: *„Já se snažím, nebo i spousta lidí z hnutí se snaží být vzdělaná, koukat se na ten momentální politický trend a nějak na něj reagovat. To musíš, protože ať seš rváč, nebo ne, tak v tomhle jsi prostě politik – máš politiku v sobě. Jseš NS, jseš politik. Pokud ne, tak můžeš maximálně jít na stadion a být chuligán.“*

Pocit jisté výlučnosti je dán i samotnou možností aktivně působit a být začleněn do struktur určitého hnutí, majícího jistou vnitřní hierarchii⁷³. Samozřejmě, že účastnit se veřejné demonstrace, protestního pochodu apod. může prakticky každý sympatizant, ale účast na samotném chodu hnutí, pořádání nejrůznějších akcí, propagování idejí, zapojení do aktivit dané komunity a společného sdílení idejí apod. je již prestižní záležitostí. Aby jedinec pronikl do struktur daného uskupení musí již mít určitou síť kontaktů, na kontaktech a přátelských stycích s ostatními aktivisty záleží především, dále musí být známý svou pověstí spolehlivého, přesvědčeného a schopného muže či ženy. Sama účast na životě takového uskupení je pak potvrzením člověka samého a jeho kvalit, dává mu pocit saturace a zadostiučinění. Respondent VIII. toto popisuje následovně: *„Musí to být přes známý, protože...jako že... Prostě přes známý. Tam to jinak nefunguje, než přes známý. Pak je to tak, když potkáš (jmenuje čelního představitele scény)máš jeho číslo, pokecáš si s ním a on tě bere jako kamaráda a zve tě na narožky, tak si můžeš říct, že je to fakt dobrý... Že někde jsi. Že někdo jsi.“*

Reflexe významu vlastního politického přesvědčení pro osobní život

Jak již bylo řečeno v úvodu kapitoly týkající se pojetí sebe samého, má přijaté politické přesvědčení velký význam pro jedince, který je zastává. Extremista či radikál si ve svém přesvědčení, světovém názoru nachází novou identitu, děje se tomu zejména v období krize identity která spadá do období pubescence a adolescence. V případě některých umírněnějších jedinců se jedná jen o identitu partikulární, která doplňuje jejich identitu individuální, identitu Čecha, Evropana. Mnohem častěji se však daná nová identita, mající povětšinou charakter identity skupinové, stává dominantním a prvotním rysem toho, kterak jedinec sebe sama chápe.

Přijatá skupinová identita se odvozuje od osvojeného a interiorizovaného přesvědčení, které se podílí nejen na novém pohledu na svět, ale i v přijatých normách pro jednání jedince. Dalšími manifestacemi této nové skupinové identity je změna vzhledu, který ji má vyjadřovat, inklinace ke kultuře, která je spjata s danou ideologií zakládající onu identitu. Nově přijatá skupinová identita zakládající se na ztotožnění se s určitým světovým názorem, ideologií a skupinou, která je reprezentuje, tak penetruje a zasahuje do všech dílčích aspektů života jedince a proniká i do jeho různých sociálních rolí.

Sami aktéři krajně pravicového křídla politického spektra reflektují vlastní přesvědčení a názorovou orientaci buď jako něco naprosto samozřejmého, jako integrální součást vlastní osobnosti, či jako to, co jim výrazně změnilo život. Přičemž vztah těchto dvou interpretací významu vlastního přesvědčení může být buď disjunktivní, anebo se obě interpretace mohou spojovat v jednu. Mnoho jedinců je vidí též jako motivaci k dalšímu osobnostnímu rozvoji: „*Mé přesvědčení částečně změnilo můj život. Díky němu neustále komunikuji s množstvím lidí a daří se mi některé získávat pro naše názory. Abych mohl vyjadřovat naše názory a argumentovat, musím se zajímat o spousty nových věcí, o politiku, četbu knih, zpravodajství, marketing, psychologii atd.*“⁷⁴

Případová studie VI.

Respondent VI. je 22 letý asistent archeologa, původem z většího krajského města. Trvalé bydliště má u rodičů, ale většinou bydlí tam, kde pracuje, jelikož s archeologickým výzkumem jezdí po celé republice. Má středoškolské vzdělání s maturitou v oblasti ekologie a environmentálních studií získané na křesťanské škole.

Jeho zájmy a koníčky jsou pro ultrapravicovou scénu poměrně atypické. Patří mezi ně jízda na kole, četba, akvaristika a rybaření. Též se zajímá o historii, zejména o období středověku a starověku. Z hudby preferuje klasický metal a muziku Daniela Landy.

Sám sebe považuje za konzervativního nacionalistu. Je sympatizantem Národní strany, často se účastní jí pořádaných akcí – demonstrací, smutečních i protestních pochodů apod. Je silně protiromsky orientovaný a i k ostatním etnickým minoritám zaujímá negativní postoj. Preferoval by separaci těchto minorit ze západní civilizace. Sám sebe hodnotí jako xenofoba a rasistu, přičemž jeho postoje odpovídají formě kulturního rasismu. Vyznává velice nekompromisně konzervativní rodinné hodnoty.

O politická témata se částečně začal zajímat již na základní škole. Jeho zájem vzrostl během studia na střední škole, kde potkal kamarády s podobným smýšlením. V utvrzení vlastních postojů hrála roli i tendence k vymezování se vůči ostatním spolužákům, kteří byli alternativně a levicově orientovaní a vůči jejich životnímu stylu. Většina jeho přátel, nejen těch ze střední školy, je stejné či podobné politické orientace.

Vlastní politický názor bere jako nedílnou součást vlastní osobnosti a je pro něj naprostou samozřejmostí, bez níž by se cítil jako někdo jiný. Zároveň vlastní přesvědčení chápe jako něco, co mu pomáhá orientovat se ve vnějším světě, pomáhá mu též stanovit si základní normy vlastního chování a jednání, jako je žít v souladu s konzervativními hodnotami (např. plány na život v manželství a na otcovskou roli, sexuální zdrženlivost, snaha o čestné jednání), přistupování k minoritám (např. nepřátelení se s Romy, nakupování u českých prodejců aj.) a též podněcuje vědomí důležitosti vlastní politické emancipace.

V testu vícefaktorové politické motivace se Respondent VI. profiloval jako osobnost autoritářská a překročil též hranici konzervatismu a částečně i levicového radikalismu.

Respondent VI. působil jako spíše málomluvný, tišší až plachý člověk, byť asi v některých situacích vznětlivý, což bylo možno pozorovat tehdy, pokud se vyjadřoval k tématu, k němuž zaujímal negativní postoj.

Pojetí sebe samého

V chápání a vidění sebe sama, jak již bylo ukázáno, se značně promítá přijatá ideologie a od ní odvozená identita. Většina respondentů se brání otevřeně říci, že by sebe samotné chápali jako určitou výlučnou či nadřazenou skupinu vlastníci jistou pravdu a od ní se odvíjející vyšší hodnotu. Přesto se vědomí určité výlučnosti promítá do jejich sebehodnocení. Z hlediska vědomí vlastní výjimečnosti by se daly výroky jednotlivých respondentů rozřadit do třech skupin.

První by tvořili ti, kteří své přesvědčení chápou jen jako určitý aspekt svého občanského života a nepřisuzují mu tolik fundamentální význam ani pro svou identitu a ani pro svou hodnotu⁷⁵.

Další kategorie představuje jedince, pro jejichž sebeschéma a chápání vlastní identity má jimi akceptovaná ideologie již podstatně větší význam a kteří ji i pojmají jako cosi, co je činí lepšími, moudřejšími a výlučnějšími ve většinové společnosti⁷⁶, z níž se vymykají. Společnost jako celek totiž kritizují za její konzumní styl života, jenž odmítají, a za oblasti jako je drogová problematika, pornografie a obecně morální a hodnotová rozvolněnost. Sami se drogám vyhýbají a usilují o život v souladu s konzervativními hodnotami, což je v jejich pohledu od mainstreamu odlišuje.

Poslední skupina by byla ta, která je s danou ideologií a z ní vycházejícími činnostmi zcela identifikována, chápe je jako své poslání, smysl svého žití a jako cosi, co jejich existenci a život povyšuje a vyzdvihuje z průměru. Například Respondent III. shrnul rozdíl mezi sebou samým a většinovou společností vyznačující se nečinností, již trochu blahosklonně omlouvá, takto: *„Tak každé se nenarodí jako mučedník, že jo. Prostě 99% lidí myslí jenom na sebe a pak je vlastně jedno procento těch mučedníků a těch vůdců a mesiášů, kteří dokážou z toho ty lidi vytrhnout a trošku jim otevřít oči. (...) Každý prostě hledá určitéj smysl svýho života a já ho vidím v tom pomáhat ostatním lidem pochopit, že to, co dělají a v čem žijou, že není to nejlepší.“* Jako podobně výjimečné chápe své „poslání“ i Respondent VIII., který si je však zároveň uvědomuje jako jisté břímě, které na něj klade neobyčejné nároky: *„Ale určitě se cítíš, no, nechci říct přímo nadřazená – to ani nemůžeš, abys probudila lidi z letargie, ukázala jim, co nabízíš. Ale někdy toho máš prostě plný kecky. Jo, říká se, že hrdinové nejsou nikdy unavení. Ale já jsem člověk a beru to tak, že občas si potřebuju dát pauzu a nemyslet na nic.“*

V reflexi sebe sama se často objevuje i motiv svobodné volby. Vědomí toho, že čím daný jedinec je, si vybral a zvolil sám, že sám sebe následně utvořil. Respondenti často definovali potenciální možnosti, kudy může člověk jít a čím se stát, přičemž jejich cesta z daného hodnocení pod jejich prizmatem vyšla jako ta nejsprávnější: *„Když vyrůstáš, máš několik možností, kudy se dát. Buď se dáš mezi hiphopery, nebo se dáš mezi pankáče, nebo prostě anarchisty, nebo vpluješ do toho*

konzumního života a právě se staneš takovým tím...konzumentem života. Tady nejde o to, že bysme (národní socialisté) si vůbec neužívali života, ale jde hlavně o ty myšlenky, o to jak žiješ... (...) Je to dobrý v tom, že – jak to formulovat? – je to dobrý v tom, jako že máš prostě svůj styl života, takhle.⁷⁷“ Vědomí svobodné volby vlastního přesvědčení se jeví jako důležitý moment pro hodnocení sebe sama. Významné je v tom, že si jedinec může říci, že dokázal nepodlehnout tlaku mainstreamové společnosti, že si zvládl svobodně zvolit vlastní identitu a pohled na svět, zorientovat se v chaotickém světě a najít si sám, vlastní zásluhou, vlastními silami a díky svým schopnostem tu nejlepší možnou cestu.

Díky silné interiorizaci určité ideologie si jsou pravicový extremisté a radikálové pevně vědomi toho čím jsou, jaká jejich identita je a tak se i vymezují vůči okolnímu světu, reflektovanému jako nestabilní, anomický, v němž se díky svému přesvědčení cítí pevnější a jistější.

Zároveň se zdá, že extremisté a radikálové jsou sebevědomí lidé, značně spokojení sami se sebou, byť vystupující alespoň do jisté míry skromně a pokorně. Dále se ukazuje, že jsou to jedinci netrpící výraznějším rozparem mezi reálným a ideálním já. Jejich současná identita je totiž odvozena takřka beze zbytku z interiorizované ideologie a ideální já je předmětem dané ideologie, tudíž zde není mnoho prostoru pro výrazné odchylky reálna a ideálna.

Jedinec s krajním politickým názorem je ze svého vlastního pohledu zejména reprezentantem určitého souboru idejí, jež jsou pro něj a jeho život zcela fundamentální, zcela jej ovlivňují ve všech sférách lidského bytí a konání. Takřka veškeré sociální role, profesní seberealizace, výběr přátel, preferovaná kultura, životní hodnoty a normy, morálka, interpretace světa atd., to vše je vymezeno a formulováno zastávanou ideologií, která je klíčovým fundamentem osobnosti daného jedince. I proto osobní identita a reflexe sebe sama se děje především v intencích dané ideologie, jejíž komplexnost v sobě zahrnuje a objímá celého člověka jako individuum v jeho specifickém postavení vůči světu.

Autoritářství – osobnostní předpoklady pro fascinaci extrémem

Již v samotném úvodu byla nastíněna problematika toho, zda vůbec je možné používat termín „extrémní pravice“, zda toto označení není kontradikční. Tato otázka během celého výzkumu silně rezonovala a byla reflektována. Vystávala v dotazníkovém šetření, v rozhovorech a jasných kontur nabyla i v testu vícefaktorové politické motivace. V této práci je označení „extrémní pravice“ užíváno v uvozovkách jako jakási nálepka pomáhající nám nazvat předmět zkoumání. Není ničím víc.

Výzkum nám ukázal, že hovoříme-li o radikálech jako jsou třeba apolitičtí skinheads, většinou se jedná opravdu o ultrakonservativce, jimž je opravdu vlastní jistá forma pravicového smýšlení. Šetření s extremisty v pravém smyslu tohoto slova však ukázalo opak. Jedná se o jedince s bytostně levicovými názory, postojí a smýšlením. Většinou tuto skutečnost i sami reflektují a označení „extrémní pravice“ kategoricky odmítají.

V této kapitole se budeme zabývat právě onou otázkou, zda pravicový extremistu je opravdu pravicový a dále četností výskytu autoritářských či naopak demokratických rysů osobnosti mezi radikály a extremisty. Obě tyto škály politické orientace zachycuje test britského sociologa německého původu Hanse Eysencka. Jeho dotazník pracuje s dvěma pojmovými diádami: konservatismem (odpovídá pravicovému, tradičnímu konservatismu) a radikalismem (který odpovídá levicovému, případně krajně levicovému názoru) (tuto škálu nazývá R-faktor); autoritářstvím (tough-mindedness) a demokratismem (tender-mindedness)⁷⁸ (T-faktor). Obě diády jsou na sobě nezávislé. Eysenck zdůrazňuje, že T-faktor nepředstavuje žádný ekvivalent ideologie, ale spíše odhaluje pronikání osobnostních specifik do sféry politických a sociálních názorů⁷⁹. Pro účely této práce pak z Eysenckových závěrů vyplývá zejména to, že do konstituce extrémního názoru výrazně zasahují osobnostní zvláštnosti jedince (T-faktor), že pro to, aby se někdo stal extremistou je nutná tvrdá mysl, tough-mindedness, autoritářské rysy osobnosti, které se následně realizují v určité politické ideologii.

Autoritářská osobnost

Než bude možno přistoupit k vyhodnocení dat sebraných v šetření pomocí testu vícefaktorové politické motivace, je nutné pojmově vyložit termín autoritářská osobnost. Zkoumání autoritářství jako psychologického rysu osobnosti se objevuje již na počátku 20. století⁸⁰ a na naléhavosti získává během 2. sv. války a po jejím skončení. Důležitost a přínosnost těchto zkoumání může být ilustrována příběhem vědců okolo ředitele Frankfurtského institutu pro společenský výzkum Maxe Horkheimera⁸¹. Ti, krátce po nástupu Hitlera k moci emigrovali do Švýcarska, protože jako výjimky na základě svých výzkumů rozpoznali, co bude následovat. Jejich výzkumy sice hlásily, že většina německých dělníků se cítí jako sociální demokraté, avšak zároveň ukázaly, že prudce vzrůstá počet těch, kteří se jeví jako autoritářské osobnosti. Tím, že se spolehli na výsledky svých bádání, si pravděpodobně zachránili vlastní životy.

Autoritářství není nutně vázáno na určitou ideologii, v psychologickém diskursu není ničím více a ničím méně než osobností rys charakterizovaný agresivností, netolerantností, láskou k řádu, stereotypním myšlením, dogmatismem, tvrdou uzavřenou myslí, černobílým viděním světa apod.⁸². Hlavní komponenty autoritářství shrnují Adorno⁸³, Frenkel-Brunswik⁸⁴, Levinson⁸⁵ a Sanford⁸⁶ takto:

- Konvencionalismus – striktní a rigidní poslušnost konvencím dané skupiny; lpění na hodnotách a normách typických většinou pro střední vrstvu;
- podřízenost a poslušnost autoritě – poslušnost a nekritičnost k autoritě a ideologii vlastní skupiny;
- agrese – akceptace násilí a odsouzení vůči lidem odmítajícím pravidla dané skupiny či kýženého řádu;
- anti-intrareceptivnost – opozice vůči všemu subjektivnímu, imaginativnímu; uzavřená mysl;
- stereotypní myšlení a strach z neznámého – myšlení černobílé, ve strnulých kategoriích; víra ve vyšší determinanty osudu a smyslu usilování;
- uplatňování moci – svět viděn jako rozdělen mezi silné a slabé; touha přidat se k silným, být nositelem atributů moci;
- destruktivita a cynismus – násilnost a destruktivita ospravedlňována lidskou přirozeností; nepřátelství viděno jako všeobecný rys;

- projekce – zvnějšnění vlastních negativních rysů a jejich predikce okolnímu světu; víra v nebezpečnost a zlo ve vnějším světě⁸⁷.

Moderněji pojatou definici podává Altemeyer, který autoritářství vidí jako spojení tří postojů: submisivity, agresivity a konvencionalismu⁸⁸. K výzkumu autoritářství přináší Altemeyer i další důležité poznatky, například ve svém výzkumu dokazuje, že autoritářství je značně přenositelné z rodičů na děti, dále pak poukazuje, že na jeho vývoj má vliv i žitá osobní zkušenost, vrstevnická skupina, náboženství, reflexe společenského dění aj.⁸⁹.. Zejména pak poukazuje na to, že mladí lidé mají tendenci nacházet si přátele z podobných rodinných prostředí a s podobnou měrou demokratismu či autoritářství jako osobnostního rysu⁹⁰. Vliv rodinného prostředí na utváření autoritářské osobnosti také rozvíjí Else Frenkel-Brunswiková či Erich Fromm a oba silně poukazují na přísnou výchovu v raném dětství, případně citově chladnou postavu otce jako na významný determinant autoritářství.

Josef Smolík⁹¹ poukazuje na četné rozsáhlé výzkumy⁹², které ukázaly korelaci mezi vzděláním a inteligencí a autoritářstvím. Někteří autoři⁹³ zastávají teorii negativní korelace inteligence a vzdělání a autoritářství, poukazují tak na nižší inteligenci autoritářských osobností. Autoritářství je v tomto pojetí výslednicí dosažených vědomostí a poznání a neschopností dalšího kritického myšlení, což snižuje schopnost orientace v složitých fenoménech skýtaných okolním světem.

Poslední významnou charakteristikou autoritářské osobnosti je fakt jejího pocitu morální nadřazenosti ostatním. Ať již proto, že ona „prohlédla“ a poznala ten „správný názor“, či, pokud je schopna reflexe vlastních nedobrych činů, že je schopna svých chyb alespoň litovat a pracovat na nich, zatímco ostatní toho schopni nejsou⁹⁴. Osobně se domnívám, že autoritářství nemusí být nutně zapříčiněno jen kognitivní nedostatečností jedince. I v oblasti postojů typických pro autoritářství hraje roli více složek postoj konstituujících, nejen kognice, ale i emocionalita, která může kognitivní poznatky převážít. Navíc je autoritářství pojímáno jako mechanismus úniku před nároky složité doby. A tato potřeba vyvážnutí nemusí s kognitivními a rozumovými schopnostmi jedince souviset.

Naproti tomu demokratismus jako osobnostní rys odpovídá člověku s otevřenou myslí (částečně ve smyslu tender-mindedness), tolerantnímu, emocionálnímu, racionálnímu, kriticky hodnotícímu i jím hájená stanoviska,

neagresivnímu apod. takový člověk se vyznačuje též vyšší senzitivitou, idealismem, optimistickým hodnocením světa a tendencí jednat dle principů, nikoli utilitárně či na základě pouhých zkušeností.

V oblasti zkoumání autoritářství se stále vedou spory o to, do jaké míry je tento rys získaný v procesu socializace a do jaké míry vystihuje vrozené a dané charakterové rysy osobnosti. V této práci, jež odpověď na tuto otázku nehledá, budou akcentovány obě interpretace. Jistě je autoritářství socializací značně ovlivněno, což dokazuje možnost změny míry autoritářství v průběhu života i míry jejího výskytu ve společnosti. Zároveň však autoritářství poukazuje na mnohé vnitřní rysy osobnosti.

Budeme-li se dále zabývat autoritářskou osobností, měli bychom držet na zřeteli i fakt, že právě autoritářství je jedním z mechanismů úniku, jak jsou popsány výše. I proto je možná změna v míře či příklonu k autoritářství v průběhu života a to sice v momentě, kdy jedinec pocítí potřebu uniknout, utéci, vyvázat se a vzdát odpovědnosti.

Autoritářství mezi radikály a extremisty

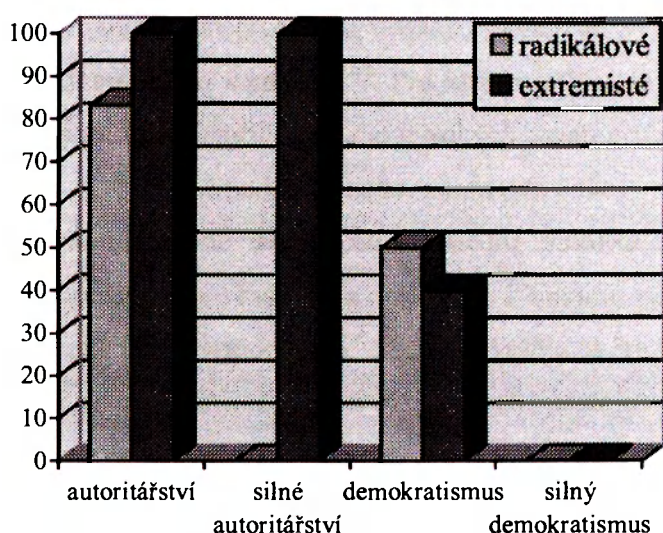
Měření pomocí testu vícefaktorové politické motivace vskutku doložilo a potvrdilo dva základní předpoklady této práce. Tedy že mezi extremisty a radikály zeje relativně velká propast nejen v otázce tvrdosti a obsahu zastávaných názorů a postojů, ale i ve sféře osobnostní a dále že označení „ultrapravice“ nevystihuje podstatu extrémního názoru. Míra autoritářství se ve vzorku radikálů držela při dolní hranici této kategorie⁹⁵, zatímco u jedinců, jež bychom označili za extremisty se pohybovala v nejvyšších hodnotách⁹⁶. Jasně tak vyvstává, že mezi extremisty a radikály je třeba opravdu rozlišovat nejen vzhledem k obsahům a míře tvrdosti jejich postojů, ale i vzhledem k zásadním osobnostním strukturám.

Dále pak respondenti v kategorii radikálů dosahovali vyšších hodnot spíše v kategorii konservatismu odpovídajícího vskutku pravicové orientaci než v kategorii „radikalismu“, který odpovídá názoru striktně levicovému, kolektivistickému apod.. Tento „radikalismus“ byl, je extremistům vlastní v mnohem větší a vyhocenější míře (viz níže graf č. 14: R-faktor).

Ukazuje se nám, že sklon k extrému je úzce svázán s jistým typem osobnosti, osobnosti tough-mindedness, autoritářské, byť jej nemusí doprovázet nutně. V síle

autoritářských rysů a typu tough-mindedness osobnosti, která není s to kritického uvažování o vlastních přesvědčení a která nedokáže tolerovat odlišný názor, také tkví jistý rozdíl mezi radikály a aktivními extremisty (viz níže graf č. 13: T-faktor). Obě kategorie sice rysy autoritářského charakteru vykazují, avšak ve zcela odlišné kvalitě a míře. Osobnost radikálů je zabarvena autoritářstvím je mírně, získané hodnoty se drží při spodní hranici této kategorie, naopak všichni extremisté překonali hranici 12-ti bodů, určující autoritářství silné, zásadní pro osobnost jako celek.

Graf č. 13: T-faktor

Extremisté se tak ukazují jako lidé značně odhodlaní, praktičtí, skeptičtí, utilitární a extrovertní. Vyznačují se rigiditou myšlení, tvrdým odhodláním stát si za svým názorem, odmítáním protichůdných argumentů a netolerancí k jiným názorům a přesvědčením a dalšími charakteristikami autoritářské osobnosti popsány výše. K tough-mindedness a autoritářství též patří strach z neznámého, odmítání zásadních změn, potažmo xenofobie, jejíž výslednicí je rasismus, poji-li se výrazné autoritářství s ultrakonzervativním postojem. Eysenck takovýmto jedincům připisuje orientaci na rychlé uspokojení agresivity a impulsivnost. Podle Williama Jamese⁹⁷ je pro tento typ osobností typický empirismus⁹⁸, který pojímá jako rozhodování a jednání na základě faktů a zkušeností, nikoli principů. James také tvrdí⁹⁹, že tyto osobnosti jsou spíše nevěřící. To se však v tomto průzkumu neprokázalo. S tezemi vypovídajícími o náboženském přesvědčení souhlasilo 50% respondentů z kategorie extremistů a 55%

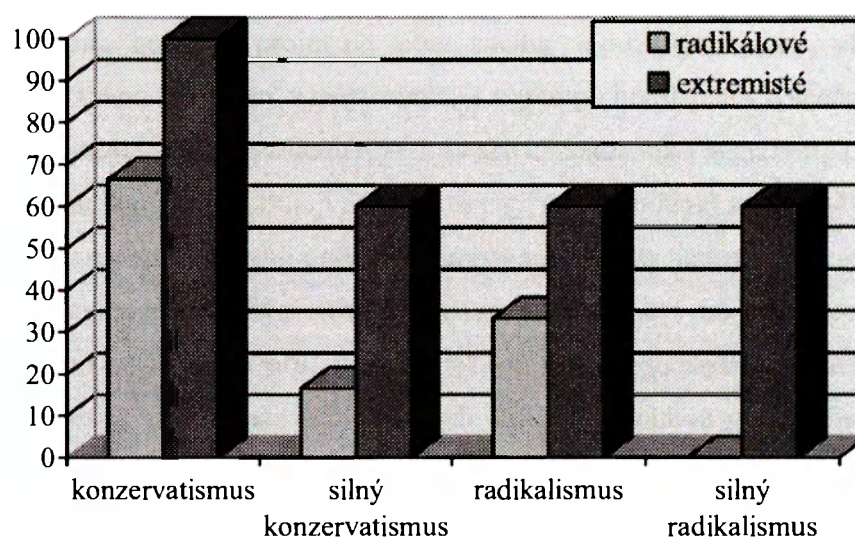

radikálů¹⁰⁰, obě skupiny pak ve více než 80% vyslovily svou víru v posmrtný život. V této oblasti se jasně promítá vliv konservativního či ultrakonservativního přesvědčení respondentů, k němuž se alespoň nějaká, třebaš nedefinovaná, forma religiozity váže.

Konservatismus a levicový radikalismus na poli extrémů

Též v kategorii konservatismu, již jsme výše připsali jako charakteristiku určitou formu náboženského přesvědčení, dosáhli extremisté a radikálové vysokého skóre odpovídajícího ultrakonservativnímu přesvědčení¹⁰¹. Radikálové též téměř ve všech případech hranice konservatismu dosáhli, naměřené výsledky se však opět drželi při spodní hranici této kategorie¹⁰². Pro konservativce je vedle víry typické i vlastenectví, podpora trestu smrti a obecně vysokých trestů pro pachatele kriminální činnosti, potřeba autority případně silného národního státu, přesvědčení o různé hodnotě lidí a tedy i nutné nerovnosti. Poslední položka, je-li převedena ad absurdum, je východiskem pro rasové teorie a tak je i hlavním rysem toho, co nazývá pravicovým extremismem. Samozřejmě, že čím vyššího skóre konservatismu je na škále R-faktoru dosaženo, tím silněji jsou výše popsané postoje a názory zastávány.

Graf č. 14: R-faktor

Radikalismem myslí Eysenck na škále R-faktoru levicový radikalismus. Ten se vyznačuje typicky levicovými, kolektivistickými, případně komunistickými či socialistickými hodnotami a přesvědčeními. Levicový radikál preferuje celek

společnosti před individuem, rebeluje drobnými přestupky proti nařízením systému (což není v rozporu s autoritářskou poslušností autoritě, jelikož stávající systém nemusí nutně být onou autoritou, jež je respektována a jíž je autoritář poslušný). Podle Eysenckova popisu levicového radikalismu přísluší tomuto názoru i liberálnost vůči rodinným vztahům, upřednostňování sexuální svobody a volnosti aj. K těmto hlásajícím tyto ideály však byly jak radikálové, tak extremisté spíše odmítaví¹⁰³. Nejvýrazněji negativní postoj zaujaly obě skupiny k registrovanému partnerství homosexuálů, ale také k volnému nezávaznému sexu. Zajímavý je nekonzistentní postoj k otázce potratů – ty chápe jako možnost ženy rozhodnout o sobě samé 100% radikálů a 50% extremistů, avšak přerušení těhotenství považuje za vraždu 17% radikálů a extremistů dokonce 75%. Postoj k problematice interrupcí se u velké části extremistů a nižšího procenta radikálů ukazuje jako nekonzistentní. Celkově lze říci, že v pohledu na rodinu, vztahy a sexualitu zastávají zejména extremisté striktně konzervativní postoje.

Levicový radikalismus se i přes konzervativní postoj k některých sociálním fenoménům ukázal jako výrazný rys extremismu. Kategorie levicového radikalismu dosáhlo 33% radikálů a 100% extremistů, z nichž všichni dokonce vykazovali silně levicově radikální smýšlení, které se projevilo především v souhlasu s kolektivistickými hodnotami a preferování společnosti před individuálními zájmy a odlišnostmi. V tomto bodě se projevuje silná nechuť k odlišným lidem, ať již etnicky, životním stylem, kulturou, názory apod., a touha po homogenní společnosti, v níž individualita ztrácí svého významu a je dokonce chápána jako negativní. Tímto se do levicového radikalismu promítají autoritářské rysy respondentů a autoritářství, ale i xenofobie a rasismus dostávají podporu z prava i z leva, ze strany pravicového konservatismu i levicového radikalismu. Levicové rovnostářství na poli extrému přestává být touhou po rovnosti pro všechny, jakkoli odlišné jedince, ale stává se touhou po homogenitě, po absenci individuálních odlišností, touhou po rovnosti ve smyslu stejnosti.

Výrazný podíl, dokonce přesahující podíl konservatismu, levicového radikalismu ve smýšlení extremistů (u radikálů se vyskytuje v daleko menší míře) dokazuje levicový rozměr tzv. pravicového extremismu, k němuž se ostatně značná část extremistů s nimiž byly vedeny rozhovory sama hlásila.

Levicovost krajní pravice

Na základě měření postojů na škále konservatismu a radikalismu jasně vyplynulo, kterak hluboký levicový základ mají ideologické směry krajní pravice, byť jsou prodchnuty i ultrakonservativními a z pravicových hodnot odvozenými postoji. Toto objasňovaly v úvodních kapitolách i spekulativní úvahy a základní nárysy obsahové stránky jednotlivých ideologií přisuzovaných tzv. krajní pravici. Ostatně levicovost vlastního přesvědčení refleктоvala i většina respondentů z řad extremistů, radikálové se vyjevili zcela v duchu teoretického rozboru i přímého výzkumu spíše jako středově (v ekonomických a sociálních otázkách) a zároveň ultrakonservativně orientovaní. Levicovost extrémní „ultrapravice“ shrnul Respondent VIII těmito slovy: „*Tak my jsme levičáci, jsme národně sociální. Právě se mně nelíbí, že spousta lidí říká, že jsme extrémní pravičáci, přitom jsme levičáci jako prase. Chceme nabídnout dělníkům rolníkům, no, rolníkům už ne, ale dělníkům a pracující třídě takový ten lepší život, ju? Takže jsme levičáci, ne pravičáci*¹⁰⁴.“

Případová studie VIII.

Respondent VIII. je 27-letý sklář ze středně velkého města, žije sám. Je aktivistou velmi militantního extremistického hnutí hlásícího se k národnímu socialismu (NS).

Ve městě, odkud pochází, je značná koncentrace romských obyvatel, soustředěných povětšinou v problémových čtvrtích, ghettech. Právě přes negativní zkušenost se respondent VIII. dostal k ideám skinheads, později národního socialismu. Na ZŠ byl šikanován pro svou tehdy drobnou postavu převážně romskými spolužáky, až na tyto události reflektuje své dětství jako šťastné. Na základě prožitku šikany se rozhodl, nejprve z čiré frajeřiny, přijmout image skinheada. To mu bylo cca 12 let. Postupně se začal zajímat i o různé rasové teorie, ideály vlastenectví apod., o hudbu poslouchanou skinheady (především Vlajka skrze kterou se prvně setkal s názory NS) a i se poznal s dalšími podobně smýšlejícími mladíky. Plně se aktivně začlenil do politické NS scény v 18-ti letech.

K hnutí, v němž je nyní aktivistou se dostal přes známé, jejichž důvěra byla k zapojení do těchto struktur nutná – tehdy byl stár 23 let. K působení v hnutí přistoupil velice aktivně: píše články, účastní se demonstrací, zapojuje se do diskusí na internetu a snaží se jeho poselství šířit dál. Poměrně významnou roli sehrál i při konstituování dané scény ve svém regionu. Svého času byl i členem Dělnické strany, z níž po pochopení myšlenkové vyprázdňenosti jejího lídra vystoupil, nadále však s ní kooperuje.

Sám sebe chápe jako politika – člověka, který politické názory šíří, podporuje, přemýšlí nad řešením politických problémů. Své poslání vidí ve „vyvádění lidí z lhostejnosti“, šíření názorů a v osvětě v oblasti NS – toto provádí nejen publikováním na internetu, ale i osobní účastí na akcích pořádaných touto scénou (např. Janov 2008), není však tím, který se programově účastní fyzických soubojů, napadení aj. Domnívá se, že na plné prosazení NS ještě nenastal vhodný čas, je tedy třeba mu zatím alespoň připravit živnou půdu.

Rodina smýšlení respondenta VIII. neschvaluje, což on chápe jako značně psychicky vyčerpávající a je mu to líto, že u rodiny nedochází pochopení, že má pocit, že svou rodinu zklamal a trápí je. Jeho rodiče představují typickou střední třídu, matka je založena velmi humanisticky a altruisticky.

Většinu přátel má uvnitř scény. O některých svých známých či „přátelích“ mimo scénu se vyjadřoval podivným způsobem, že je má za přátele kvůli potřebě. Do této kategorie počítal i ženy.

Své hnutí považuje za jasně levicové, přijímá rasové teorie a věří dílčím způsobem i koncepcím o židovském spiknutí, byť v umírněné formě. Své působení v hnutí hodnotí jako velice psychicky i fyzicky vyčerpávající, avšak bere jej jako svůj úkol. Svou pozici v hnutí chápe jako dobrou a uznávanou, což mu dává i jisté sebepotvrzení, chápe se i jako výlučný oproti „masové konzumní populaci“.

Na závěr jen stručně shrňme argumenty podporující tezi o levicovosti ultrapravicových ideologických směrů. Za prvé stupňovat do extrému je možno jen některé z kulturně společenských témat konservatismu, nikoli liberalismu jako druhé myšlenkové základny a ideologie politické pravice. Navíc ryze levicové myšlenky, jako je například sociální spravedlnost, paternalismus státu v sociální oblasti, ale i kolektivní vlastnictví a absence oběživ a nemovitých majetků případně další socialistické ideály, jsou jasně obsaženy v nejextremnějších teoriích ultrapravice, ve fašismu, neonacismu, nacionalistickém korporativismu apod. Dále pak se i v testu vícefaktorové politické motivace jasně odhalil fakt přítomnosti „levicového radikalismu“ v postojích extremistů, jako dominantního rysu jejich postojů a politického názoru. Nakonec je třeba vzít na zřetel i skutečnost, že i extrémně politicky smýšlející jedinci sami sebe reflektují jako sociálně a levicově orientované, kteří označení „krajní pravice“ striktně odmítají.

Vědomí přítomnosti levicových idejí v ideologiích připisovaných ultrapravicí by si měl podržet na zřeteli každý, kdo chce tomuto fenoménu hlouběji porozumět. Sociální citění a nároky v oblasti sociální politiky jsou pro dané ideologie podstatné, stejně jako interpretace společnosti jako subjektu, který je nadřazen individualitě jedince.

Tyto socialistické či levicové ideály přítomné v ideologiích tzv. krajní pravice zřetelně odkazují na potřebu stability a jistoty nejen sociální, ale spolu s ultrakonservatismem i na jistoty kulturní a společenské, jež toliko stoupencům extrémní pravice chybí. Kombinace právě ultralevicových idejí a ultrakonservativních stanovisek jasně vypovídají o antipokrokových tendencích extremistů, o jejich hledání statutu quo, o potřebě pevného bodu v nepevné, pluralitní, svobodné společnosti. Potřeba jistoty a zázemí ve všech sférách lidského žití tak pro ně má větší váhu než svoboda a otevřenost společnosti.

Resumé

V předcházejících kapitolách byly pojednány některé z aspektů osobnosti politického radikála a extremisty v kontextu jeho světového názoru, jeho přesvědčení. Jako nejvýznamnější se jeví především ostře načrtnutá hranice mezi radikály a extremisty, jež není dána jen mírou antisystémovosti a mírou tvrdosti názorů, ale nese s sebou i odlišný životní styl, odlišný pohled na sebe samého a především i obsahová stránka světového názoru radikálů a extremistů se liší. Podstatné je i zjištění, že psychologická kategorie autoritářství, jako specifického souboru osobnostních rysů, předpokladů a postojů, vypracovaná v první polovině 20. století na základě fenoménu zakotvení fašismu do společnosti je platná i pro dnešní jedince s extrémním názorem. Věřím, že byly poodhaleny i další informace týkající se spleťtého problému užívání pojmu pravicový extremismus.

Na následujících řádcích budou pro větší přehlednost a jasnost stručně shrnuty nejzásadnější poznatky podle témat jednotlivých kapitol.

Inklínace k extrémním ideologiím a poznatkům může být v některých případech interpretována jako určitý mechanismus úniku dle Frommovy typologie těchto tendencí. Jedná se tak o reakci na postmoderní dobu kladoucí na jedince vysoké psychické nároky. Tato doba se na jedné straně vyznačuje velkou mírou svobody, ale zároveň má rysy anomie, postrádá pevně stanovený řád a univerzálně platnou hierarchii hodnot, což na některé jedince působí jako zátěž.

Politická socializace probíhá od útlého dětství, reflektovaná začíná být v období pubescence a adolescence. Velkou roli v tomto procesu hraje osobní zkušenost, sociální a vrstevnická skupina, v níž se jedinec pohybuje a také rodina a její sociální realita. Ve většině případů se utváří extrémní postoje na základě negativní zkušenosti s etnickými minoritami, nejčastěji s Romy. Podstatnou roli pro přijetí radikální či extrémní ideologie má i typická pubescentní a adolescentní identitní krize, jež člověka nutí hledat a konstituovat svou vlastní identitu.

Zastávané postoje a hodnoty se značně různí mezi extremisty a radikály, jejich radikalita i obsah na základě této dichotomie oscilují mezi ústavně-konformním názorovým spektrem a antisystémovými, militantními a nebezpečnými

stanovisky, jež jsou v rozporu s všeobecnými lidskými právy. Velké preferenci se těší hodnoty konservativní či ultrakonservativní. V hodnotových soudech se radikálové orientují spíše na hodnoty praktické a podstatné pro osobní a sociální život, radikálové pak preferují spíše ty abstraktní, vztahující se k politickému boji a k jimi zastávané fundamentální ideologii. Centrální postoje, jakými jsou většinou postoje k etnickým minoritám nebo jiné, které stály v počátku konstituce politicky extrémního názoru, se projevují jako nejrigidnější. Pro postoje a názorovou orientaci extremistů a radikálů je též typická snaha o kontinuitu s tradicí a historií.

Schopnost sebereflexe je závislá na míře uzavřenosti či otevřenosti mysli. Proto větší schopnost kriticky reflektovat sebe sama projevili respondenti z kategorie radikálů, u nichž není způsob myšlení tolik uzavřený, tvrdý a rigidní. Osobní identitu většina jedinců odvozuje od zastávané ideologie či světového názoru, který v jejich osobním sebehodnocení hraje klíčovou roli.

Autoritářství jako psychologická kategorie označující soubor jistých osobnostních rysů a soubor rysů postojů se ve větší míře projevila mezi extremisty a v podobě o něco mírnější též mezi radikály. Test vícefaktorové politické motivace potvrdil též konservativní postoje jednotlivých respondentů, ale především i jejich levicovou politickou orientaci. Na škále představující levicové politické postoje získávali nejvíce bodů zejména extremisté. Toto zjištění spolu s výroky samotných respondentů potvrdilo tezi o silném levicovém pozadí tzv. ultrapravicových politických ideologií.

---

¹ Byť zde je nutno samozřejmě uvést, že motivací k inklinaci k extremismu může být více. Další motivace a obdobně působící činitelé jsou ukázány a vysvětlen dále v kapitole věnující se procesu politické socializace a cestě k extrému.

² Tíživosti svobody je věnována celá jedna jeho publikace. Srov. FROMM, E.: *Strach ze svobody*. 1993.

³ Autorem tohoto termínu je Zygmund Bauman. Zabývá se nejnovější fází moderních dějin a jejich vlivu ve společnosti. Je autorem děl jako např.: *The liquid Modernity*; *Modernita a holocaust*; *Myslet sociologicky*; *Globalizace*.

⁴ Pojem anomie začal užívat Emile Durkheim, čelný představitel moderní sociologie. Označoval jím charakteristický rys epoch sociálních přeměn, kdy dochází vlivem změn k rozporům mezi morálními a ekonomickými změnami. O anomii jako zdroji sociálně patologických jevů pak pojednává K. R. Merton.

⁵ Fromm, Erich (1900-1980): psycholog, filosof a sociolog působící v Německu a USA, německého původu; představitel humanismu, neofreudismu a západního marxismu; zabýval se psychoanalýzou, kulturní psychoanalýzou; dílo: *Strach ze svobody*; *Psychoanalýza a náboženství*; *Umění milovat*; *Mít nebo Být?*; *Mýtus, sen, rituál*.

⁶ Viz FROMM, E.: *Strach ze svobody*. 1993. s. 77 – 111.

⁷ Viz FROMM, E.: *Strach ze svobody*. 1993. s. 79.

⁸ Viz FROMM, E.: *Strach ze svobody*. 1993. s. 97.

⁹ Viz FROMM, E.: *Strach ze svobody*. 1993. s. 100.

¹⁰ Viz FROMM, E.: *Strach ze svobody*. 1993. s. 100.

¹¹ Tento pohled na únikový mechanismus slepé konformity lze najít i v díle Sørensa Kierkegaarda, konkrétně v díle *Nemoc k smrti*, kde popisuje, jak člověk přestává být sám sebou, aby se vyrovnal s existenciální fundamentální úzkostí. Úzkost pro Kierkegaarda je sice negativním pocitem, ale zároveň možností a výzvou k tomu, aby se člověk stal sám sebou. Aby se stal lepším a skrze svůj pocit vykořenění a úzkosti našel svůj mravní základ, potažmo i vnější pevný bod a našel tak absolutní naplnění a autentičnost vlastního života.

¹² Heidegger, Martin (1889-1976): německý filosof, představitel fenomenologie; jeden z nejvýznamnějších a nejvlivnějších postav filosofie 20. století; usiloval o metafyzické uchopení lidského bytí, lidskou existenci a tím, čím člověk je – definuje jej jako „pobyt“ rozprostřený mezi minulostí a budoucností, který je vržen do dané reality vnějšího světa – žít pak může buď v modu utíkání před svým lidstvím, v modu neautenticity, či naopak v modu autenticity a plně tak naplnit to, čím jest; dílo: *Bytí a čas*; *Básnický bydlí člověk*; *Konec filosofie a úkol myšlení*.

¹³ Erikson, Erik Homburger (1902-1994): německo-americký psycholog; představitel neofreudismu a psychoanalytického psychologického směru; proslavil se epigenetickým diagramem – v něm dělí lidský život do osmi fází, ke každé patří specifická vývojová krize, jejíž řešení posouvá jedince na další vývojový stupeň; zabýval se také koncepcí identity, vývojovou a dětskou psychologií; dílo: *Childhood and Society*; *Jugend und Krise*; *Identität und Lebenszyklus. Drei Aufsätze*.

-
- ¹⁴ ERIKSON, ERIK H.: *Childhood and Society*. 1963.
- ¹⁵ Viz Tabulka č. 16: Počátky zájmu o politiku (Tabulková část)
- ¹⁶ Více k tomuto respondentovi v: Případová studie III.
- ¹⁷ Více k tomuto respondentovi v: Případová studie VIII.
- ¹⁸ Viz Tabulka č. 16: Počátky zájmu o politiku (Tabulková část)
- ¹⁹ Více k tomuto respondentovi v: Případová studie I.
- ²⁰ Viz Tabulka č. 16: Počátky zájmu o politiku (Tabulková část)
- ²¹ Více k tomuto respondentovi v: Případová studie III.
- ²² Viz Tabulka č. 16: Počátky zájmu o politiku (Tabulková část)
- ²³ Více k tomuto respondentovi v: Případová studie VIII.
- ²⁴ Viz Tabulka č. 17: Politická orientace rodin extremistů a radikálů (Tabulková část)
- ²⁵ Explicitně formulováno mmj. v díle Eysencka aj.
- ²⁶ Viz Případová studie VII.
- ²⁷ Viz Tabulka č. 17: Politická orientace rodin jedinců s krajním politickým názorem (Tabulková část)
- ²⁸ Viz Případová studie III., IV., V., VI., VII., VIII.
- ²⁹ Viz Tabulka č. 16: Počátky zájmu o politiku (Tabulková část)
- ³⁰ Srov. Případová studie III.
- ³¹ Viz Případová studie I. a Případová studie II.
- ³² Viz Případová studie III.
- ³³ V českých podmínkách byly nejvlivnější samozřejmě kapely jako Orlik, značně neonacistická (alespoň dle interpretace jednoho národního socialisty) Vlajka, Operace Artaban, Pilsner Oiquel aj.
- ³⁴ Viz Případová studie II. a Případová studie VII.
- ³⁵ Například k stylům jako je Hate Music a především White Power Music, hudba s neonacistickým poselstvím, krajně pravicový black či pagan metal apod. Přichylnost k těmto hudebním stylům se objevuje spíše až u již částečně indoktrinovaných jedinců. Málokdo na těchto stylech začíná svůj kontakt s krajní politickou scénou.
- ³⁶ Viz Tabulka č. 16: Počátky zájmu o politiku (Tabulková část)
- ³⁷ Viz Případová studie II.
- ³⁸ Viz Tabulka č. 18: Sympatizování přátel respondentů s krajně politickými názory (Tabulková část)
- ³⁹ Demjančuk, Nikolaj: český filosof; vyučuje na Západočeské universitě v Plzni.
- ⁴⁰ DEMJANČUK, N.; DROTÁROVÁ, L.: *Vzdělání a extremismus*. 2005. s. 47.
- ⁴¹ Viz dělení kategorií hodnot in ŠIMÍČKOVÁ-ČÍŽKOVÁ, J.: *Přehled sociální psychologie*. 2004.
- ⁴² Např. Případová studie III. a VIII.
- ⁴³ Viz Tabulka č. 19: Preference hodnot dle vlastního výběru (Tabulková část)
- ⁴⁴ Např. Respondent I. , Respondent II. a Respondent VI.
- ⁴⁵ To zmiňováno všemi respondenty z řad radikálů.

-
- ⁴⁶ Obecné rozložení hodnotových preferencí na základě kategorií hodnot „praktických“ a „abstraktních“ a kategorií „extremisté a radikálové“ viz. Tabulka č.: Preference hodnot dle vlastního výběru (Tabulková část).
- ⁴⁷ Srov. Případová studie III.
- ⁴⁸ Viz Tabulka č. 9: Preference hodnot – komparace (Tabulková část)
- ⁴⁹ Viz. Graf č. 10: Hodnotové preference – extremisté; radikálové (Tabulková část)
- ⁵⁰ Viz Graf č. 10: Hodnotové preference – extremisté; radikálové; a Graf č. 11: Poměr preferencí hodnot mezi radikály a extremisty (Tabulková část)
- ⁵¹ Viz Graf č. 10: Hodnotové preference – extremisté; radikálové (Tabulková část)
- ⁵² Srov. KAVKOVÁ-SMIGGELS, J.: *Ženy v krajní pravici: dobré matky a manželky především*. Sociologický časopis Rexter.
- ⁵³ Srov. HAYESOVÁ, N.: *Základy sociální psychologie*. 2000. s. 124.
- ⁵⁴ Rogers, Carl Ransom (1902-1987): americký psycholog a psychoterapeut; hlásil se k fenomenologii a existenciální psychologie, oponoval behaviorismu; rozvíjel teorie motivovace jednání lidskými potřebami, věnoval se teorii sebeaktualizace a identity, teorii „já“; zakladatel nedirektivní, na klienta orientované psychoterapie.
- ⁵⁵ Bagley: psycholog; věnoval se teoriím předsudků; poukázal na korelaci existence předsudků ve společnosti a všeobecné kulturně společenské tolerance vůči předsudkům.
- ⁵⁶ Viz výše a v: Tabulka č. 16: Počátky zájmu o politiku (Tabulková část)
- ⁵⁷ ŠIMÍČKOVÁ-ČÍŽKOVÁ, J.: *Přehled sociální psychologie*. 2004. s. 98.
- ⁵⁸ Viz výsledky testu vícefaktorové politické motivace a data získaná od respondentů I. a II.
- ⁵⁹ Viz. Tabulka č. 20: Konsonance postojů extremistů a radikálů (Tabulková část)
- ⁶⁰ Viz Tabulka č.: Test vícefaktorové politické motivace – rodina; sexualita (Tabulková část)
- ⁶¹ Respondent se účastnil dotazníkového výzkumu. Tuto odpověď napsal na otázku po přínosu vlastního přesvědčení pro osobní život.
- ⁶² DANICS, Š.: *Extremismus*. 2003. s. 20.
- ⁶³ Viz Tabulka č. 22: Postoje – souhlas s tezemi; Tabulka č. 21: Postoje – souhlas s tezemi – komparace extremistů a radikálů; Tabulka č.: Test vícefaktorové politické motivace – víra a náboženství; Tabulka č.: Test vícefaktorové politické motivace – rodina a sexualita (Tabulková část)
- ⁶⁴ Viz Tabulka č. 23: Postoje k minoritám – komparace extremistů a radikálů (Tabulková část). Podobné rozdíly jsou markantní i v tabulkách věnujících se komparaci dalších postojů extremistů a radikálů.
- ⁶⁵ Viz Graf č. 12: Postoje k menšinám – podíl extremistů a radikálů (Tabulková část)
- ⁶⁶ Viz Tabulka č. 24: Typ rasismu (Tabulková část)
- ⁶⁷ Jasně formulováno v prvomájových projevech na demonstraci (1. 5. 2008, Náměstí Jiřího z Poděbrad, Praha) DS členy RWU či AN (<http://www.odpor.org/index.php?page=clankv&kat=2&clanek=808>). A na stránkách www.odpor.org.

-
- ⁶⁸ Představa ideálního státního zřízení u respondentů kvalitativního výzkumu viz Tabulka č. 15: Struktura vzorku kvalitativního výzkumu a základní údaje o jednotlivých respondentech
- ⁶⁹ Respondent I., II., IV., VI.
- ⁷⁰ Viz Tabulka č. 25: Představa jak dosáhnout svého cíle a ideálního stavu společnosti a státu (Tabulková část)
- ⁷¹ Viz Tabulka č. 26: Cíle vlastní politické činnosti a působení v subkultuře (Tabulková část)
- ⁷² Viz Tabulka č. 26: Cíle vlastní politické činnosti a působení v subkultuře (Tabulková část)
- ⁷³ Samozřejmě podmínky proniknutí do struktur u každého hnutí jsou jiné. Některá uskupení je mají jasně definované a pevně dané, u jiných fungují spíše pravidla neformální, jiná staví spíše na získaných kontaktech a na tom, jak se dotýčný osvědčí a kterak důvěryhodným se prokáže.
- ⁷⁴ Respondent V.
- ⁷⁵ Tuto kategorii by mohli reprezentovat respondenti I., II. a IV.
- ⁷⁶ Například respondenti V. a VII.
- ⁷⁷ Respondent VIII.
- ⁷⁸ Viz oddíl Vymezení sledovaných témat, kapitola Hodnoty.
- ⁷⁹ Srov. KREJČÍ, O.: *Politická psychologie*. 2004. s. 71.
- ⁸⁰ Zde je asi nejvýznamnějším představitelem tohoto bádání C. G. Jung. Pozdější představitelé jsou např. A. Maslow, E. Fromm, T. Adorno, D. Levinson, R. Stanford, N. Sanford, B. Altemeyer, M. Rokeach, H. J. Eysenck aj.
- ⁸¹ Horkheimer, Max (1895-1973): německý intelektuál a sociální psycholog; zakladatel Frankfurtské školy; vycházel z marxismu a psychoanalýzy; zabýval se i autoritářstvím a totalitarismem.
- ⁸² Viz KREJČÍ, O.: *Politická psychologie*. 2004. s. 155.
- ⁸³ Adorno, Theodor Ludwig Wiesengrund (1903-1969): německý filosof a teoretik hudební vědy, představitel frankfurtské školy; podílel se spolu s Horkheimerem a dalšími na studiu totalitářských tendencí v demokratických společnostech; věnoval se i kritice převážením striktní racionality v modernitě; dílo: *Estetická teorie; Dialektika a sociologie: výbor z prací představitelů tzv. frankfurtské školy; Dialektika osvícenství*.
- ⁸⁴ Frenkel-Brunswik, Else (1908-1958): polsko-rykouská psycholožka; jako ostatní z autorů *The Authoritarian Personality* byl nucena utéci před nacismem; spolupracovala na studiu autoritářství s ostatními členy frankfurtské školy.
- ⁸⁵ Levinson, Daniel J. (1920-1994): americký psycholog; zabýval se studiem autoritářství, etnocentrismu a působení faktorů jako je rasa, náboženství a ekonomický status; dílo: *The Authoritarian Personality; Seasons of a man's life; Seasons of a woman's life*.
- ⁸⁶ Sanford, Nevitt R.: americký psycholog; zabýval se studiem etnocentrismu a antisemitismu; s výše uvedenými autory se podílel na studiu autoritářství; dílo: *The Authoritarian Personality*.
- ⁸⁷ ADORNO, T. W.; FRENKEL-BRUNSWIK, E.; LEVINSON, D. J.; SANFORD, R. N.: *The Authoritarian Personality*. 1969. s. 228.
- ⁸⁸ ALTEMEYER, B.: *Enemies of Freedom. Understanding Right-Wing Authoritarianism*. 1988. s. 2.

---

⁸⁹ Tímto Altemeyer částečně navazuje na tzv. Berkeley-teorii Else Frenkel-Brunswika, která říká, že autoritářství plyne ze „zděděných“ sociálních a politických relací jedince a jeho osobní historie. Viz ALTEMEYER, B.: *Enemies of Freedom. Understanding Right-Wing Authoritarianism*. 1988. s.52 – 54, 60 – 62.

⁹⁰ ALTEMEYER, B.: *Enemies of Freedom. Understanding Right-Wing Authoritarianism*. 1988. s. 58.

⁹¹ Smolík, Josef: český politolog a psycholog; vyučuje na Masarykově universitě v Brně politologii; specializuje se především na fenomén otbalového násilí; publikuje v časopise Rexter; dílo: *Fotbalové chuligánství*.

⁹² SMOLÍK, J.: *Diagnóza: autoritářská osobnost*. Sociologický časopis Rexter 1/2005. Staženo 15. 1. 2009. <http://www.rexter.cz/clanek.aspx?id=27>

⁹³ Jedná se např. o nizozemské autory J. D. Meloena a C. P. Middentorpa.

⁹⁴ KREJČÍ, O.: *Politická psychologie*. 2004. s. 162.

⁹⁵ Přičemž podobných hodnot by zřejmě dosahovala i běžná část populace, která se k žádnému radikálnímu hnutí ba ani ideologii nehlásí. (K dosažení spodní hranice autoritářských rysů stačí souhlasit s následujícími tvrzeními, jako například: „Lidé s vážnými vadami by neměli mít děti.“; „Romové jsou si povahově velmi podobní.“; „Bezbolestné usmrcení nevléčitelně a bolestivě nemocných, kteří si to přejí, je humánní akt.“; „Úsilí o blaho rodiny je nejdůležitějším úkolem. Šťastné rodiny = spokojení občané = dobrý stát.“; „V zájmu míru se musíme vzdát části národní suverenity.“; „Člověk má dávat přednost zájmu společnosti před svými osobními zájmy.“; Sexuální život před manželstvím je přínos pro oba partnery.“; Posmrtný život neexistuje.“ S nimiž by zřejmě souhlasila značná část občanů, k zbývajícím by se jich pravděpodobně hlásilo již méně. Navíc v běžné společnosti by byly tyto mírně autoritářské rysy vyváženy rysy tender-mindedness, demokratismu.) Dalším faktorem ukazujícím značnou odlišnost radikálů a extremistů je ten, že mezi radikály nedosahovaly vysokých hodnot ani kategorie ideologické, tedy konservatismus a radikalismus.

⁹⁶ Viz Tabulka č. 27: Síla R-faktoru a T-faktoru mezi extremisty a radikály (Tabulková část)

⁹⁷ James, Wiliam (1842-1910): americký psycholog; představitel pragmatické filosofie a empirické psychologie; věnoval se psychologii náboženství; dílo: *Pragmatism: A New Name for Some Old Ways of Thinking; A Pluralistic Universe; The Meaning of Truth: A Sequel to „Pragmatism“*.

⁹⁸ Viz KREJČÍ, O.: *Politická psychologie*. 2004. s. 73.

⁹⁹ Viz KREJČÍ, O.: *Politická psychologie*. 2004. s. 73.

¹⁰⁰ Viz Tabulka č. 28: Postoje k religiozním tématům (Tabulková část)

¹⁰¹ Viz Graf č. 14: R-faktor (Tabulková část)

¹⁰² Viz Tabulka č. 27: Síla R-faktoru a T-faktoru mezi extremisty a radikály (Tabulková část)

¹⁰³ Viz Tabulka č. 29: Postoje k rodinným a mravnostním tématům (Tabulková část)

¹⁰⁴ Respondent VIII.

Doslov

Cílem této práce bylo osvětlit určitá specifika fenoménu politického extremismu se zvláštním zřetelem k osobnosti jedince s krajně politickým názorem. Hlavní zjištění jsou shrnuta dále.

Pro tuto práci byla klíčová snaha podat na extremismus pohled nepředsudečný, nedopouštějící se zjednodušení a generalizování, jež by mohlo ubírat získaným poznatkům na pravdivosti a přesnosti. Proto také nebyl sestaven žádný konkrétní psychologický profil jedince s krajním politickým názorem. Spektrum vyznavačů extrému je značně široké a diferencované, tudíž vytvořit popis typického představitele této scény není z výše zmíněných důvodů možné. Jisté profily extremistů již vypracovány byly, v mnohém jsou inspirativní a přínosné, avšak bohužel jejich pravdivost či přesnost je sporná a mnohdy fenomén politického extremismu spíše zamlžují, nežli aby do této problematiky vnášely světlo poznání. Typické profily hovoří o původu extremistů v problematických rodinách, o jejich nižší inteligenci a charakterizují je jako sociální deprivanty¹. Takto vykreslené obrazy extremistů se mnohdy mýlí, jsou přeci jen pouhou statistickou odvozeninou akcentující četnost výskytu určitého rysu. Navíc podobné profily se vyskytují u charakteristik jakéhokoli fenoménu, který by šlo nazvat sociálně patologickým. Pravdou zůstává, že takováto charakteristika by mohla vyhovovat spíš řadovému rváči, který s extremismem spíše koketuje a využívá jej jako zástěrku pro vybití vlastní agrese. Tito rváči, „bitkaři“, extremisté činu, jsou negativně posuzováni extremisty idejí, tedy těmi, kteří skutečně vyznávají ideologii rozumějí a kteří určují podobu scény „krajní pravice“. Právě především extremisté idejí, lidé působící ideologicky, lidé, kteří mají potenciál fenomén extremismu a jeho atraktivitu šířit napříč společnostmi, prošli výzkumem prováděným pro účely této práce. A ti typickému profilu neodpovídali ani vzdáleně. Extremismus může být lákavý i pro vzdělané lidi a ke vzdělávání se může i podněcovat. Jádro extremistů a jejich hlavní aktivizační

---

¹ STÖSS, RICHARD: *Rechtsextremismus im vereinten Deutschland*. Bonn 1999. s. 144.

silou nejsou oni rváči, ale lidé s alespoň určitým společenským přehledem, na rovině pracovní i vztahové fungující více či méně harmonicky. Ti drží v rukou otěže ideologií a určují směr, jímž se česká ultrapravice vydá.

Co lze tedy říci obecného o lidech z extrémní pravice, nechceme-li je v zájmu pravdivého pohledu na tento fenomén označit zjednodušenou generalizací za neinteligentní sociální deprivanty² ze sociálně patologického prostředí?

Především je charakteristické pro extremismus to, že reaguje na zásadní rys současné společnosti, jež lidem neskýtá pevný řád, hodnotovou jednotu a jasné normy, na dobu anomickou a pro někoho až děsivě svobodnou. Odtud se bere ona potřeba řádu, jistot, mýtů, pevných norem a imperativů typická pro celou krajně pravicovou scénu. Dalším jeho kořenem je reakce lidí na negativní sociální fenomény, jako jsou problémy s nepřizpůsobivými občany, drogová závislost, nedůvěryhodná politická elita, složitá mezinárodní situace apod., v českém prostředí i transformace ke kapitalismu z 90. let.

Dalším, co lze o extremismu obecněji říci, je to, že je značně vnitřně diferencován. Ideologicky i formálně, co se týče rozložení jeho sil na ultrapravicové scéně. Nejvýznamnější je pak asi deference mezi extremisty a radikály, na níž byl v celé této práci kladen obzvláštní důraz a již je nutno reflektovat pro realistické hodnocení krajně pravicového křídla politické scény.

Stejně důležité je i pochopení silně levicových rysů extremistických ideologií, které opravňují hovořit „ultrapravici“ jako o extremismu levicovém obohaceném o ultrakonzervativní, rasistické a xenofobní myšlenkové motivy. Toto poznání je klíčové jak pro rozumění ideologiím samým, tak i jejich cílům a konečně i tomu, kým extremisté jsou, co požadují a co považují za fundamentální v životě člověka.

Dále tato práce jako celek ukázala i fakt, že v české společnosti, a to včetně skupiny mladých studujících Čechů, panuje poměrně značná tolerance k některým extrémním myšlenkám. Extremismus se, bohužel, stává stále atraktivnějších pro mnoho specifických skupin většinové společnosti. To koneckonců ukázaly i události v Janově z podzimu 2008, kdy byla extremistům poskytována ze strany tamních občanů značná podpora. Většina lidí nese tíživě charakter dnešní doby, je

---

² Tomuto pohledu na osobnost pravicového extremisty se brání i Nikolaj Demjančuk. In: DEMJANČUK, NIKOLAJ; DROTÁROVÁ, LUCIA: *Vzdělání a extremismus*. 2005. s. 24.

nespokojena s politickou reprezentací, již nedůvěřuje, trápí a sužují ji problémy s některými skupinami obyvatel hodnocenými jako problémové, s drogovou problematikou, momentálně na českou společnost doléhá i celosvětová hospodářská krize. Všechny tyto faktory mohou zvýšit atraktivitu extrémních myšlenek a nahnat jedince do náruče extremismu a populismu.

Na úplný závěr je třeba zopakovat, že extremisté a radikálové jsou především dětmi dnešní doby, dětmi naší společnosti a demokracie. Je třeba proti nim bojovat, ale vždy jen těmi prostředky, jež budou v souladu s principy demokracie, jejichž jménem je tento boj veden. Problém extremismu nesmí být ani zlehčován, ani naopak zbytečně přeceňován. Je to fenomén k demokratické společnosti patřící, fenomén, který demokratičnost daného státu dokonce potvrzuje, který ukazuje míru respektu k pluralitě hodnot a svobodě jednotlivce v daném společenství. Boj proti extremismu zřejmě nemůže být vyhrán na půdě demokracie vyznávající pluralitu, rozmanitost názorů a přesvědčení. Může však být regulován, umenšován a to především šířením vzdělanosti, obnovením důvěryhodnosti politických elit a efektivním řešením dílčích společenských problémů. A především tím, že se lidé naučí žít vlastní svobodu a nést vlastní odpovědnost. Jistě, tyto úkoly zní utopicky, nereálně, ale minimálně na poli osobního života je může vést k naplnění takřka každý. A především, má-li být proti extremismu vedena účinná obrana, je třeba na něj pohlédnout pravdivě a kriticky.

Kritizujeme-li extremisty za jejich stereotypní a předsudečné myšlení, neměli bychom sami podléhat stereotypům a předsudkům vůči extremistům samým.

„Avšak kde se kyvadlo vychýlí tak daleko na jednu stranu, je schopné se stejně tak daleko vychýlit na stranu druhou – za předpokladu, že se toto přirovnání dá aplikovat na duši národa.“

(C. G. Jung³)

Kyvadlo je v našem světě, západní civilizaci, vychýlené na straně demokracie a svobody tak, jak zřejmě nikdy doposud nebylo. V duchu Jungových slov bychom si měli uvědomovat, že jeho přehoupnutí do polohy opačné by nabylo zřejmě podob nevídaných a mnohem děsivějších, nežli těch, které kdy náš svět poznal. Není cílem zde tvrdit, že se to nynějším vyznavačům extrému podaří či nikoli, jen říci, že budeme-li si tohoto rizika vědomi, zároveň jej snížíme. Stejně tak, naučíme-li se žít a milovat svou svobodu se vším dobrým i zlým, co s sebou nese.

---

³ JUNG, C. G.: *Duše moderního člověka* .kap. *Doslov k Rozpravám k současným dějinám*Atlantis. Brno 1994. s. 190.

Tabulková část

Data výzkumu zpracovaná v tabulkách

Tabulka č. 1: Struktura vzorku středoškolských studentů podílejících se na dotazníkovém kvantitativním výzkumu							
Průměrný věk respondentů:				17,2 let			
	muži	ženy	Studenti prvních ročníků	Studenti posledních ročníků	gymnázia	SOS	učiliště
Počet v procentech:	48,29 %	51,71 %	48,92 %	51,08 %	33,44 %	39,32 %	27,24 %

Tabuika č. 2.: Struktura vzorku extremistů a radikálů podílejících se na kvantitativním a kvalitativním výzkumu											
	Muži	Zeny	Průměrný věk	Základní vzdělání	Vyučení	S maturitou	Vysokoškolské vzdělání	Studenti	Pracující	Radikálové	Extremisté
Kvantitativní výzkum	88,3 %	11,7 %	20,9 let	37,5%*	23,5%	29,4%	11,7%	47%	53%	47,1%	52,9%
Kvalitativní výzkum	87,5 %	12,5 %	24,1 let	28,5%*	14,2%	28,5%	28,5%	42,8%	57,2%	50%	50%
Celkem	88%	12%	21,9 let	32%*	20%	28%	16%	45,8%	54,2%	48%	52%

* všichni respondenti se základním vzděláním však dále studují na učilištích, středních odborných školách či gymnáziích

Tabulka č. 3: Politická orientace středoškolských studentů a jejich rodičů: První část tabulky zaznamenává procentuální podíl respondentů, jejichž politická orientace je shodná s politickou orientací jejich rodičů.

Shodná politická orientace respondenta a jeho rodičů.	69,35 %				
Rozdílná politická orientace respondenta a jeho rodičů.	30,65 %				
Druhá část zaznamenává politické preference studentů a jejich rodičů v rámci pravolevého politického spektra – jedná se však o interpretaci politické orientace studenty, reálně mohou být jejich rodiče vyhraněni jinak. Do této tabulky nejsou započtení respondenti, kteří svou politickou orientaci neuváděli – ať již z toho důvodu, že tyto informace uvádět nechtěli, či proto – což bylo poměrně časté – že se v rámci pravolevého politického spektra neorientují.					
	Středová	Pravicová	Levicová	Krajně pravicová	Krajně levicová
Studenti	42,56 %	40 %	15,9 %	1,54 %	0 %
Rodiče respondentů	50 %	33,17 %	12,98 %	2,88 %	0,96 %

Tabulka č. 4: Zdůvodnění vlastní politické orientace: V tabulce je zaznamenáno, jakým způsobem argumentovali jednotliví respondenti ve prospěch jimi zastávaného politického přesvědčení a jak jej zdůvodňovali. 100 % pak vždy činí součet respondentů hlásící se k té či oné části politického spektra. Zdůvodnění vlastního politického postoje měli respondenti možnost volně vlastními slovy vypsát.

Středová orientace	40 % středově orientovaných voličů podává racionální argumenty pro svou politickou orientaci akcentujícími typicky středová témata	0 % středově orientovaných respondentů jmenoval explicitně vliv rodiny na svůj politický názor	60% středově orientovaných respondentů se kloní ke střední cestě pro svou nechuť k ryze pravicovým i levicovým myšlenkám
Pravicová orientace	40 % pravicově orientovaných respondentů zdůvodňuje svůj postoj racionálními argumenty akcentujícími typicky pravicová témata	12 % pravicově orientovaných respondentů přisuzuje svou politickou orientaci vlivu rodiny	48 % pravicově orientovaných respondentů chápe svůj postoj jako vymezení se vůči levici
Levicová orientace	41,6 % levicově orientovaných respondentů argumentuje ve prospěch svého přesvědčení racionálními důvody akcentujícími typicky levicová témata	8,4 % levicově orientovaných respondentů přisuzuje svou politickou orientaci vlivu rodiny	50 % levicově orientovaných respondentů odvozuje svou pol.orientaci od negativního vymezení se vůči pravici

Tabulka č. 5: Sympatizování s krajními politickými názory. Tabulka zachycuje procentuální podíl respondentů, kteří sympatizují s některým z krajně politických myšlenkových směrů. Dále je zde zaznamenán i podíl přátel respondentů se sklonem sympatizovat s určitým krajním politickým hnutím či názorem.

	Respondenti	Přátelé respondentů
Nesympatizují.	78,18 %	66,13 %
V některých oblastech sympatizují s krajně levicovými názory a hnutími.	8,33 %	16,3 %
Zcela souhlasí s postoji a názory extrémní levice.	2,65 %	2,39 %
V některých oblastech sympatizují s krajně pravicovými názory a hnutími.	8,33 %	11,15 %
Zcela souhlasí s postoji a názory extrémní pravice.	1,89 %	3,98 %

Tabulka č. 6: Postoj k minoritám: Tabulka zachycuje procento respondentů, kteří souhlasili s daným tvrzením o minoritách, přičemž souhlas mohli vyslovit s libovolným počtem výroků.

Tvrzení:	Středoškolská mládež	Extremisté; radikálové
Menšinám by mělo být dopřáno co největší podpory.	7,73 %	0 %
Minority jsou nedílnou součástí naší společnosti.	27,24 %	6,25 %
Přístup k menšinám by měl být stejný jako k majoritní společnosti.	47,05 %	6,25 %
Přítomnost minorit v naší společnosti chápu jako negativní jev, ale repsktuji je.	35,91 %	18,75 %
Nesouhlasím s pozitivní diskriminací.	36,22 %	93,75 %
Menšiny by měly být z naší společnosti odstraněny.	7,12 %	62,50 %

Teze:	Středoškolská mládež										Extremisté, radikálové				
	Průměr souhlasu	Absolutní souhlas		Souhlas %	Absolutní nesouhlas		Nesouhlas %	Průměr souhlasu	Absolutní souhlas		Souhlas %	Absolutní nesouhlas		Nesouhlas %	
		9,29 %	33,44 %		18,27 %	21,67 %			47,75 %	50 %		62,5 %	56,25 %		6,25 %
Dnešní společnost vyžaduje výraznou změnu, nejlépe cestou revoluce.	3,33	9,29 %	33,44 %	18,27 %	21,67 %	47,75 %	2,19	50 %	62,5 %	56,25 %	6,25 %	18,75 %	18,75 %		
V Česku by měla být pěstována národní h. dost.	2,16	33,44 %	59,44 %	59,44 %	3,72 %	11,76 %	1,81	62,5 %	81,25 %	81,25 %	12,5 %	12,5 %	12,5 %		
Principy demokracie by měly být vždy respektovány	2,1	34,98 %	62,54 %	62,54 %	6,19 %	11,46 %	2,87	12,5 %	37,5 %	37,5 %	18,75 %	18,75 %	18,75 %		
Jsem registrovanému partnerství homosexuálů	3,6	17,65 %	24,15 %	24,15 %	50,15 %	58,51 %	2,44	43,75 %	56,25 %	56,25 %	18,75 %	25 %	25 %		
Všichni lidé by si měli být rovni nejen v příležitosti, ale i v prostředcích.	2,62	27,86 %	40,87 %	40,87 %	12,69 %	28,48 %	3,44	12,5 %	18,75 %	18,75 %	37,5 %	56,25 %	56,25 %		
V některých případech prosazování důležitých ideálů neodmítám násilí	3,71	9,9 %	18,58 %	18,58 %	43,34 %	61,92 %	2,13	43,75 %	62,5 %	62,5 %	6,25 %	12,5 %	12,5 %		
Zaujímám negativní postoj k USA a k jejich politice.	3,02	12,69 %	29,10 %	29,10 %	17,03 %	34,37 %	2,31	31,25 %	62,5 %	62,5 %	6,25 %	18,75 %	18,75 %		
Problémem dnešní doby je ekonomická nerovnost.	2,33	23,53 %	57,28 %	57,28 %	4,95 %	13,93 %	3,31	18,75 %	31,25 %	31,25 %	25 %	56,25 %	56,25 %		
V boji za vysoké ideály mohou jít principy demokracie stranou.	3,29	8,36 %	17,34 %	17,34 %	21,67 %	48,61 %	2,44	43,8 %	62,5 %	62,5 %	18,75 %	31,25 %	31,25 %		
Společnost by měla být etnický a kulturní jednotná.	2,97	15,17 %	35,91 %	35,91 %	18,58 %	34,67 %	2,06	50 %	81,25 %	81,25 %	18,8 %	18,75 %	18,75 %		

Tabulka č. 8: Hodnocení současné politické scény-komparace: Respondenti vyslovovali souhlas či nesouhlas s danými tezemi. První dvě byly pojaty jako kladné, zbylé čtyři jako záporné hodnocení politické scény. Do položky „kladně hodnotí“ byly započteny odpovědi jen těch respondentů, kteří nevyslovili souhlas žádné z negativně hodnotících tezí.

		Středoškolská mládež	Extremisté; radikálové
Hodnocení:	Kladně hodnotí:	17,02 %	6,25 %
	Negativně hodnotí:	84,82 %	93,75 %
Souhlas s tezemi:			
	Kladně, má dobrou politickou kulturu.	0,92 %	0 %
	Vcelku uspokojivá, vadí mi jen drobnosti.	16,09 %	6,25 %
	Nesouhlas se současnou vládou.	44,89 %	18,75 %
	Politika je zkorumpovaná a nečistá.	51,39 %	50 %
	Česká politika potřebuje radikálnější, méně proevropské a sociálně citlivější náměty.	21,36 %	0 %
	Česká politika potřebuje radikálnější, méně proevropské, méně sociálně citlivé náměty, tvrdší postup proti problémovým minoritám a tvrdší imigrační politiku.	15,17 %	50 %

Tabulka č. 9: Preference hodnot - komparace: Respondenti mohli označit více hodnot, jež považují za důležité. Tabulka zaznamenává procento respondentů považující za klíčové dané hodnoty.

	Středoškolská mládež	Extremisté; radikálové
Svoboda	66,25 %	58,82 %
Spravedlnost	89,16 %	70,58 %
Absolutní rovnost	33,43 %	5,88 %
Rovnost příležitostí	20,12 %	0 %
Národní stát	5,88 %	35,29 %
Národní hrdost	14,24 %	52,94 %
Etnická a kulturní jednotnost	9,59 %	35,29 %

Tabulka č. 10: Postojová stanoviska a hodnotová orientace v závislosti na spokojenosti či nespokojenosti s vlastním životem:
 Tabulka zaznamenává, kolik procent respondentů považujících se za spokojené či nespokojené přiznává určitou tezi vyjadřující jejich postoje nebo hodnotu.

		Nespokojení: 9,31 %							
		Spíše spokojeni: 51,24 %		Spíše nespokojeni: 6,83 %		Zcela nespokojeni: 2,48 %			
	Přítomnost menšin chápu jako negativní jev, ale respektují je.	Myslím, že minority měly z naší společnosti odstráněny.	Dnešní společnost potřebuje výraznou změnu, nejlépe cestou revoluce.	Jsem proti registrovanému partnerství homosexuálů.	Všichni lidé by si měli být rovni nejen v příležitostech, ale i v prostředcích.	V některých případech prosazování cílů těchto ideálů neodmítám násilí.	V boji za vysoké ideály mohou jít principy demokracie stranou.	Česká politika má být radikálnější, méně proevropská a méně sociálně citlivá. Potřebuje tvrdší emigrační politiku a postupy vůči problémovým etnickým menšinám.	Současnou politickou situaci hodnotím převážně kladně.
Spokojení	36,08 %	7,56 %	17,18 %	23,71 %	39,86 %	17,86 %	13,38 %	15,81 %	18,21 %
Nespokojení	30 %	3,4 %	30 %	30 %	50 %	23,4 %	20 %	10 %	6,7 %
	Svoboda	Spravedlnost	Absolutní rovnost	Rovnost příležitostí		Národní stát	Národní hrdost	Etnická a kulturní homogenita společnosti	
Spokojení	67,70 %	89,35 %	32,65 %	19,59 %		5,5 %	13,4 %	9,62 %	
Nespokojení	53,4 %	90 %	30 %	26,7 %		10 %	20 %	10 %	

Tabulka č.11: Postoje v kontextu politické orientace. Tabulka zaznamenává, jakou politickou orientaci v rámci politického spektra uvedli respondenti souhlasící s uvedenou tezí.

	Středová orientace	Pravicová orientace	Levicová orientace	Krajně pravicová orientace	Krajně levicová orientace *
Myslím, že minority by měly být z naší společnosti odstraněny.	17,39 %	26,08 %	43,48 %	4,34 %	0 %
Za podstatnou hodnotu považují etnickou a kulturní „čistotu“ společnosti.	12,9 %	32,26 %	45,16 %	0 %	0 %
Česká politika by potřebovala nové náměty, mnohem radikálnější, méně proevropské a méně sociálně citlivé. Potřebovala by tvrdší emigrační politiku a tvrdší postupy proti problémovým etnickým menšinám.	22,45 %	24,49 %	46,94 %	2,04 %	0 %
V některých případech prosazování důležitých ideálů neodmítám násilí	12,5 %	25 %	37,5 %	0 %	0 %
Jsem proti registrovanému partnerství homosexuálů.	26,32 %	24,56 %	50,88 %	3,5 %	0 %

* Žádný z respondentů se v rámci výzkumu ke krajně levicové orientaci nepřihlásil. A to dokonce ani ti, kteří se hlásí k anarchismu, marxismu či komunismu.

Tabulka č. 12: Provázanost postojů: Tabulka zaznamenává vzájemnou návaznost níže uvedených postojů. Z počtu respondentů souhlasících s výrokem zaznamenaným v řádku bylo vypočteno procento těch, kteří souhlasili s výroky uvedenými v sloupcích.						
Česká politika potřebuje nové náměty, radikálnější, proevropské, méně citlivé. Potřebuje emigrační politiku a tvrdší postupy proti problémovým etnickým menšinám.	Politiku považují za zkorumpovanou a nečistou	Společnost by měla být etnicky a kulturně jednodušší	V některých případech prosazování důležitých ideálů neodmítám násilí	Národní hrdost je zásadní politickou a společenskou hodnotou.	Myslím, že by minoritní byly z naší společnosti odstraněny.	Zcela či částečně sympatizuji s krajně pravicovými ideály a hnutími.
Česká politika potřebuje nové náměty, mnohem radikálnější, méně proevropské, méně citlivé. Potřebuje emigrační politiku a tvrdší postupy proti problémovým etnickým menšinám.	12,04 %	14,65 %	65 %	28,26 %	26 %	18,52 %
Česká politika potřebuje nové náměty, mnohem radikálnější, méně proevropské, méně citlivé. Potřebuje emigrační politiku a tvrdší postupy proti problémovým etnickým menšinám.	40,82 %	55,17 %	55 %	47,83 %	56,52 %	40,74 %
Politiku považují za zkorumpovanou a nečistou.	38,55 %	34,7 %	25 %	43,48 %	34,78 %	40,74 %
Společnost by měla být etnicky a kulturně jednodušší.	19,87 %	12,19 %	20 %	26 %	43,48 %	29,63 %
V některých případech prosazování důležitých ideálů neodmítám násilí	13,25 %	17,24 %	20 %	26 %	21,74 %	25,93 %
Národní hrdost je zásadní politickou a společenskou hodnotou.	7,83 %	6,9 %	16,6 %	10,87 %	21,74 %	18,52 %
Myslím, že minoritní by měly být z naší společnosti odstraněny.	10,2 %	9,48 %	13,3 %	15,22 %	21,74 %	21,74 %
Zcela či částečně sympatizuji s krajně pravicovými ideály a hnutími.						

Tabulka č. 13: Provázanost hodnotové orientace a zastávaných postojů: Tabulka zaznamenává, kolik procent respondentů preferujících danou hodnotu souhlasilo i s dále uvedeným výrokem.									
	Fřítomnost menšin chápat jako negativní jev, ale respektují je.	Myslím, že minority by měly z naší společnosti odstraněny.	Dnešní společnost potřebuje výraznou změnu, nejlépe cestou revoluce.	Jsem proti registrovanému partnerství homosexuálů.	Všichni lidé by si měli být rovni v přiležitostech, ale v prostředcích.	V některých případech prosazování důležitých idejí neodmítám násilí.	V boji za vysoké idejní principy demokracie stranou.	Česká politika má být radikálnější, méně proevropská, méně sociálně cílivá. Pořibuje tvrdší imigrační politiku i postupy vůči etnickým menšinám.	Sochařskou politickou situaci hodnoim převážně k'adně.
Svoboda	30,37 %	7 %	18,69 %	21,96 %	41,12 %	16,36 %	17,29 %	14,49 %	19,16 %
Spravedlnost	32,29 %	5,5 %	18,05 %	21,53 %	39,24 %	17,01 %	16,7 %	15,28 %	18,75 %
Absolutní rovnost	34,26 %	2,8 %	17,59 %	19,4 %	50,93 %	12,04 %	16,7 %	16,7 %	15,74 %
Rovnost příležitostí	33,85 %	3,08 %	10,77 %	23,08 %	32,31 %	18,46 %	10,77 %	9,23 %	21,54 %
Národní stát	47,37 %	10,53 %	21,05 %	36,84 %	36,84 %	26,35 %	10,53 %	21,05 %	21,05 %
Národní hrdost	43,48 %	10,87 %	37,78 %	32,61 %	43,48 %	26,09 %	36,96 %	28,26 %	17,39 %
Etnická a kulturní homogenita společnosti	32,26 %	25,81 %	35,48 %	48,39 %	45,16 %	41,94 %	61,29 %	29,03 %	12,9 %
Celkem	35,91 %	7,12 %	18,27 %	24,15 %	40,87 %	18,58 %	17,34 %	15,17 %	17,02 %

Tabulka č. 14: Spokojenost s vlastním životem - komparace: Tabulka zaznamenává, jak velký podíl respondentů z řad studentů a extremistů a radikálů se považuje za spokojené či nespokojené ve svém životě.				
	Zcela spokojeni	Spíše spokojeni	Spíše nespokojeni	Zcela nespokojeni
Středoškolská mládež	39,14 %	51,24 %	6,83 %	2,48 %
Extremisté; radikálové	33,4 %	60 %	6,6 %	0 %

Tabulka č. 15: Struktura vzorku kvalitativního výzkumu a základní údaje o jednotlivých respondentech: V této tabulce jsou obsaženy základní údaje o respondentech, kteří se účastnili kvalitativního výzkumu. Číslo, pod nímž jsou uvedeni zde, je užito pro jejich označení v celé práci. U některých z nich jsou údaje dány jen opisnou formou, případně zcela vynechány. Je to z důvodu toho, že jsem se snažila respondentům vyjit maximálně vstřícně a neuveřejňovat zde více než to, s čím sami souhlasili. Podrobné informace o všech jednotlivých respondentech mám, ale nebudou zde figurovat, pokud si to oni nepřáli – ať již z důvodu zachování naprosté anonymity (např. uvedení města, věku a profese by mohlo vést k identifikaci) či i z hlediska obavy o osobní bezpečnost.

	Pohlaví	Věk	Velikost obce	Vzdělání	Profese	Domácnost	Zájmy	Hnutí	Ideologie	Představa ideálního státu	Radikalismus / Extremismus
I.	Muž	29	20-30 000 ob.	Bc.; Mgr. – v humanitních vědách	Dělnická profese	Momentálně s rodiči	Četba; historie; vojensství; turistika; fotbal; akce s přáteli; hudba (disko, rock, OII, vážná ...)	žádné	apolitický skinhead; vlasienec	demokracie	radikalismus
II.	Muž		Praha	Ing.	Student - doktorand	S rodiči	Fitness; literatura vlastní; koncerty; akce s přáteli; hudba; fotbal; fanklub; kapela; akce	žádné	Apolitický skinhead; vlasienec	demokracie	radikalismus
III.	Muž	29	60-80 000 ob.	maturita	Technická profese	Žije sám	Historie; práce v hnutí	AN – velmi aktivní	Korporativismus; fašismus; časově nárožní socialismus	Korporativní stát; absence péče a majetku	extremismus
IV.	Muž	18	Praha	základní	Student gymnázia	s rodiči	Četba; sport, tenis	žádné	Vlasienství; konzervatismus	demokracie	radikalismus
V.	Muž	nad 25	---	---	---	---	---	aktivní v militantním hnutí	ultrakonzervativní nacionalismus	eticky sociálně jednotná; demokracie	extremismus

VI.	Muž	22	150 - 200 000 ob.	maturita	asistent archeolog a	Žije sám	Četba; aktivita	politická	NS	Nacionalismus; konzervatismus	demokracie	radikalismus
VII.	Žena	16	Praha	základní	student	s matkou + 2 sestrami	OII; historie; vojenství	skinheads; vojenství	aktivní sympatizant AN, NO	Národní socialismus; fašismus	Korporativn í; etnický jednotný	extremismus
VII I.	Muž	27	50- 60 000 ob.	vyučen	řemeslo	Žije sám	---	---	Velmi v jednom z nejmilitantnější ch hnutí v ČR	Národní socialismus	Etnický jednotný; sociálně spravedlivý silný stát na korporativní bázi; národní socialismus	extremismus

Tabulka č. 16: Počátky zájmu o politiku: Tabulka zachycuje podíl respondentů, kteří své počátky zájmu o politiku a motivy vytváření svých názorů spátrují v následujících kategoriích. Zároveň zaznamenává průměrný věk, v němž se respondenti o politické události začali zajímat. Dále zachycuje podíl extrémistů a radikálů hlásících se k uvedenému startovacímu mechanismu zájmu o politiku. Uvádí také počet odpovědí u daného motivu z dotazníkového a z rozhovorového výzkumu.									
Motiv zájmu o politiku	Konkrétnější motivu	specifikace	Počet respondentů	Přůměrný věk	Z radikálové	Z toho extremisté	Z dotazníkového výzkumu	Z rozhovorů	
Bez konkrétnějšího motivu	Celkem		33,3 %	15,5 let	71,4 %	28,6 %	71,4 %	28,6 %	
	Přirozeně vzniklý zájem, možnost jít volit; zájem o historii a její reflexe		28,6 %	16,2 let	66,7 %	33,3 %	57,1 %	42,9 %	
	Pod vlivem školy a probíraného učiva		4,8 %	12 let	0 %	100 %	100 %	0 %	
Motiv zklamání	Celkem		9,5 %	12,5 let	50 %	50 %	0 %	100 %	
	Zklamání dřívějších ideálů		9,5 %	12,5 let	50 %	50 %	0 %	100 %	
Motiv negativní zkušenosti	Celkem		76,19 %	13,6 let			43,75 %	56,25 %	
	S Romy a jinými etnickými menšinami		33,3 %	13,3 let	71,4 %	28,6 %	42,9 %	57,1 %	
	Se sociální realitou rodiny		14,3 %	12,4 let	33,3 %	66,7 %	0 %	100 %	
	S pocitem nespokojenosti		19 %	15 let	66,7 %	33,3 %	75 %	25 %	
	S celkovou reflexí společenských problémů (lozurní styl života, drogy aj.)		9,5 %	14 let	0 %	100 %	50 %	50 %	
Prožitek sametové revoluce	Celkem		9,5 %	10 let	50 %	50 %	50 %	50 %	
Vliv subkultury a přátel	Celkem		9,5 %	14,3 let	33,3 %	66,7 %	0 %	100 %	
Politická orientace rodiny	Celkem		19,04 %	13,5 let	25 %	75 %	0 %	100 %	
Nedokáže určit	Celkem		9,5 %	14 let	50 %	50 %	100 %	0 %	

Tabulka č. 17: Politická orientace rodin jedinců s krajním názorem: Zde je zachycena politická orientace (z hlediska respondentů – tzn. Jejich rodiče by možná sami svou politickou orientaci charakterizovali jinak) rodin jedinců s extrémním či radikálním názorem.

	Středová	Pravicová	Levicová	Krajně pravicová	Krajně levicová
Radikálové	37,5 %	50 %	12,5 %	0 %	0 %
Extremisté	20 %	60 %	10 %	10 %	0 %
Celkem	27,7 %	55,5 %	11,1 %	5,5 %	0 %

Tabulka č. 18: Sympatizování přátel respondentů s krajními politickými názory: Tabulka vychází z dotazníkového šetření. Zaznamenává, zda si jedinci s krajním politickým názorem volí za přátele podobně politicky smýšlející.

	Nesympatizují	Sympatizují s některými krajně levicovými názory	Zcela sympatizují s krajně levicovými názory	Sympatizují s některými krajně pravicovými názory	Zcela sympatizují s krajně pravicovými názory
Celkem	8,3%	0%	0%	66,6%	25%

Tabulka č. 19: Preference hodnot dle vlastního výběru: Tabulka zaznamenává osobní i politické abstraktní hodnoty preferované respondenty kvalitativního výzkumu. Žádné hodnoty nebyly nabídnuty examínátorem, byly jmenovány respondenty dle jejich uvážení. Tabulka vychází z rozhovorů.

Kategorie	Hodnota	Celkem	Z toho extremisté	Z toho radikálové
Osobní; biologické; sociální			25 %	75 %
	Přátelství	50 %	50 %	50 %
	Dobry život vlastní a blízkých; zdraví; štěstí	37,5 %	33,3 %	66,7 %
	Rodinné hodnoty	50 %	50 %	50 %
Abstraktní; politické hodnoty			63 %	27 %
	Čest, odvaha, odpovědnost	37,5 %	33,3 %	66,7 %
	Vlast; národ	62,5 %	20 %	80 %
	Spravedlnost	50 %	50 %	50 %
	Vzdělání (myšleno v oblasti politické; vzdělání, které může sloužit ve prospěch daného hnutí, ideologie)	50 %	75 %	25 %
	Kulturní homogenita	75 %	66,7 %	33,3 %
	Rasová čistota; bílá rasa	50 %	100 %	0 %
	Pospolitost občanů, korporativismus	25 %	100 %	0 %

Tabulka č. 20: Konsonance poslojů extremistů a radikálů: Tabulka zaznamenává vzájemnou návaznost níže uvedených poslojů. Z počtu respondentů souhlasících s výrokem zaznamenaným ve vodorovném řádku tabulky bylo vypočteno procento těch, kteří souhlasili i s výrokem ve svislém sloupci. Tabulka vychází z dotazníkového šetření.						
	Česká politika potřebuje nové náměty, mnohem radikálnější, méně proevropské, méně sociálně citlivé. Potřebuje tvrdší emigrační politiku a tvrdší postupy proti problémovým etnickým menšinám.	Politiku považují za zkorumpovanou a nečistou	Společnost by měla být etnicky a kulturně jednotná.	V některých případech prosazování důležitých ideálů neodmítám násilí	Národní hrdost je základní politickou a společenskou hodnotou.	Myslím, že minority by měly být z naší společnosti odstraněny.
Česká politika potřebuje nové náměty, mnohem radikálnější, méně proevropské, méně sociálně citlivé. Potřebuje tvrdší emigrační politiku a tvrdší postupy proti problémovým etnickým menšinám.	X	25 %	87,5 %	62,5 %	75 %	62,5 %
Politiku považují za zkorumpovanou a nečistou.	25 %	X	100 %	75 %	37,5 %	62,5 %
Společnost by měla být etnicky a kulturně jednotná.	53,85 %	61,54 %	X	76,92 %	53,85 %	61,54 %
V některých případech prosazování důležitých ideálů neodmítám násilí	50 %	60 %	100 %	X	50 %	70 %
Národní hrdost je základní politickou a společenskou hodnotou.	66,7 %	33,33 %	55,6 %	33,33 %	X	77,8 %
Myslím, že minority by měly být z naší společnosti odstraněny.	50 %	50 %	80 %	60 %	70 %	X

Teze:	Extremisté						Radikálové					
	Průměr souhlasu	Absolutní souhlas	Souhlas	Absolutní nesouhlas	Nesouhlas	Průměr souhlasu	Absolutní souhlas	Souhlas	Absolutní nesouhlas	Nesouhlas		
Dnešní společnost potřebuje výraznou změnu nejlépe cestou revoluce.	1,25	87,5 %	87,5 %	0 %	0 %	3,125	12,5 %	25 %	12,5 %	37,5 %		
V Česku by měla být pěstována národní hrdost.	1,875	62,5 %	75 %	12,5 %	12,5 %	1,75	62,5 %	87,5 %	12,5 %	12,5 %		
Principy demokracie by měly být vždy respektovány.	3	12,5 %	37,5 %	25 %	25 %	2,75	12,5 %	37,5 %	12,5 %	12,5 %		
Jsem registrovanému partnerství homosexuálů.	2,25	62,5 %	62,5 %	25 %	25 %	2,625	25 %	50 %	12,5 %	25 %		
Všichni lidé by si měli být rovni nejen v příležitosti, ale i v prostředcích.	3,25	25 %	25 %	37,5 %	37,5 %	3,625	0 %	12,5 %	37,5 %	75 %		
V některých případech posazován důležitých idejí neodmítám nářlí.	1,75	75 %	75 %	12,5 %	12,5 %	2,5	12,5 %	50 %	0 %	12,5 %		
Za jímám negativní postoj k USA a k jejich politice.	1,875	62,5 %	75 %	12,5 %	12,5 %	2,75	0 %	50 %	0 %	25 %		
Problemy dnešní doby je to tom,cká nerovnost.	2,875	37,5 %	37,5 %	25 %	37,5 %	3,75	0 %	25 %	25 %	75 %		
V boji za výoké ideily mohou jít principy demokracie stranou.	1,625	75 %	87,5 %	12,5 %	12,5 %	3,25	12,5 %	37,5 %	25 %	50 %		
Společnost by měla být etnický a kulturně jednotná.	1,5	87,5 %	87,5 %	12,5 %	12,5 %	2,625	12,5 %	75 %	25 %	25 %		

Tabulka č. 21: Postoje - souhlas s tezemi – komparace postojů extremistů a radikálů: Každá teze byla hodnocena na škále 1 -5, přičemž 1 znamená absolutní souhlas s tvzením, 5 naopak absolutní nesouhlas. Průměr souhlasu představuje průměrnou známku udělenou danému tvrzení. Absolutní souhlas a absolutní nesouhlas zřizují procentuální počet respondentů, kteří dané tezi udělili známku hodnoty 1 či 5. Souhlas pak představuje odvozené hodnoty známky 4 a 5. Tabulka zachycuje především rozdíl v postojích extremistů a radikálů.

Tabulka č. 22: Postoje - souhlas s tezemi: Každá teze byla hodnocena na škále 1 -5, přičemž 1 znamená absolutní souhlas s tvrzením, 5 naopak absolutní nesouhlas. Průměr souhlasu představuje průměrnou známku udělenou danému tvrzení. Absolutní souhlas a absolutní nesouhlas zaznamenávají procentuální počet respondentů, kteří dané tezi udělili známku hodnoty 1 či 5. Souhlas pak představuje odpovědi hodnotící danou tezi známkami 1 a 2, nesouhlas hodnocení známkami 4 a 5.

Teze:	Extremisté, radikálové				
	Průměr souhlasu	Absolutní souhlas	Souhlas	Absolutní nesouhlas	Nesouhlas
Dnešní společnost potřebuje výraznou změnu, nejlépe cestou revoluce.	2,19	50 %	56,25 %	6,25 %	18,75 %
V Čechách by měla být pěstována národní hrdost.	1,81	62,5 %	81,25 %	12,5 %	12,5 %
Principy demokracie by měly být vždy respektovány.	2,87	12,5 %	37,5 %	18,75 %	18,75 %
Jsem proti registrovanému partnerství homosexuálů.	2,44	43,75 %	56,25 %	18,75 %	25 %
Všichni lidé by si měli být rovni nejen v příležitostech, ale i v prostředcích.	3,44	12,5 %	18,75 %	37,5 %	56,25 %
V některých případech prosazování důležitých ideálů neodmítám násilí	2,13	43,75 %	62,5 %	6,25 %	12,5 %
Zaujímám negativní postoj k USA a k jejich politice.	2,31	31,25 %	62,5 %	6,25 %	18,75 %
Problémem dnešní doby je ekonomická nerovnost.	3,31	18,75 %	31,25 %	25 %	56,25 %
V boji za vysoké ideály mohou jít principy demokracie stranou.	2,44	43,8 %	62,5 %	18,75 %	31,25 %
Společnost by měla být etnicky a kulturně jednotná.	2,06	50 %	81,25 %	18,8 %	18,75 %

Tabulka č. 23: Postoj k minoritám – komparace extremistů a radikálů: Tabulka zachycuje souhlas s níže uvedenými tezemi a porovnává postoje k minoritám extremistů a radikálů. Vychází z dotazníkového šetření.

Teze:	Extremisté	Radikálové
Menšinám by mělo být dopřáno co nejvyšší podpory.	0 %	0 %
Minority jsou nedílnou součástí naší společnosti.	0 %	12,5 %
Přístup k členům menšinových skupin a jejich možnosti by měly být stejné jako u většinové společnosti.	0 %	12,5 %
Přítomnost minorit chápu jako negativní jev, ale respektuji je.	0 %	37,5 %
Nesouhlasím s pozitivní diskriminací.	77,8 %	100 %
Minority by měly být z naší společnosti eliminovány.	100 %	12,5 %

Tabulka č. 24: Typ rasismu: Každý z respondentů zastával nějaké xenofobní, či rasistické postoje. Bez ohledu na míru jejich tvrdosti a síly (obecně však lze říci, že u radikálů mají obě formy rasismu umírněnější podobu, mezi extremisty vyhrcořenější), bylo je možno rozdělit do dvou kategorií rasistických postojů. Jedny jsou spíše rasismem kulturním, druhé pak biologickým. Tabulka vychází z rozhovorů i dotazníkového šetření.

	Celkem	Extremisté	Radikálové
Kulturní rasismus	45,83 %	8,3 %	75 %
Biologický rasismus	58,3 %	91,7 %	25 %

Tabulka č. 25: Představa způsobu jak dosáhnout svého cíle a ideálního stavu společnosti a státu: Tabulka zachycuje preferované prostředky pro dosažení cíle, toho, co respondenti považují za ideální stav společnosti. Přičemž jeden respondent mohl zmínit i více z níže uvedených možností, jelikož se některé nevylučují. Tabulka vychází z rozhovorů i dotazníkového šetření.

	Celkem	Extremisté	Radikálové
Nelze současný stav změnit a ani to není zcela potřeba. Potřebné jsou jen dílčí úpravy v jednotlivých problémových oblastech.	15 %	0 %	30 %
Změna je nemožná.	20 %	10 %	30 %
Změnou společnosti, vzbuzením zájmu o problémy, odklonem od konzumního způsobu života.	50 %	60 %	40 %
Parlamentní cestou, volbami.	35 %	30 %	40 %
Ozbrojenou cestou, převratem, pučem.	30 %	50 %	10 %
Zničením systému a rozvratem doposavadních jistot.	20 %	40 %	0 %

Tabulka č. 26: Cíle vlastní politické činnosti či působení v subkultuře: Tabulka představuje počet respondentů, kteří smysl své činnosti vidí v některém z následujících cílů. Mezi radikály a zejména apolitickými skinheady převládají cíle v zábavě, přátelství, političtí aktivisté je spatřují spíše v nějaké formě společenské změny. Tabulka vychází z rozhovorů.

Kategorie kýženého cíle		Celkem	Extremisté	Radikálové
Osobní cíle:				
	Zábava, přátelství	37,5 %	12,5 %	50 %
	Společensví důvěryhodných lidí s podobnými názory a ideály	37,5 %	12,5 %	50 %
Politické cíle:				
	Ústavně konformní:			
	Udržení ideologie (i ústavně - nonkonformní) a její předání dalším generacím, jež ji realizují	25 %	50 %	0 %
	Společenská změna parlamentní cestou	37,5 %	12,5 %	50 %
	Ústavně nonkonformní:			
	Společenská změna ozbrojenou cestou, převratem, pučem	37,5 %	75 %	0 %
	Absolutní zničení stávajícího systému a jeho hodnot	37,5 %	75 %	0 %

Tabulka č. 27: Síla R-faktoru a T-faktoru mezi extremisty a radikály: Tabulka zachycuje průměrný počet bodů získaných u kategorií autoritářství, demokratismus, konzervatismus, radikalismus (ve smyslu radikálního a výrazně levicového politického přesvědčení).

Spodní hranici tvrdé, autoritářské osobnosti je získání 8 bodů, více než 12 bodů pak znamená osobnost velmi výrazně tvrdého, autoritářského zaměření. Max. bodů: 18.

Pro měkký, demokratický typ osobnosti je třeba alespoň 4 bodů, výrazná měkkost a demokratismus osobnosti je dán překročením počtu 6-7 bodů. Max. bodů: 7.

Konzervativní typ získává skóre nad 4 body, výrazný konzervatismus je dán získáním alespoň 6-ti bodů. Max. bodů: 10.

Radikální typ je ten, který získá více jak 4 body, k přisouzení výrazné radikality je třeba alespoň 8 bodů. Max. bodů: 13.

	Radikálové	Extremisté
Autoritářství (tough-mindedness)	9	13,8
Demokratismus (tender-mindedness)	3,33	3,4
Konzervatismus	4,16	6,4
Radikalismus (levicová orientace polit. přesvědčení)	5,16	6,6

Tabulka č. 28: Test vícefaktorové politické motivace – víra a náboženství: Tabulka zachycuje procentuální podíl respondentů, kteří v Eysenckově testu vyjádřili souhlas s následujícími tvrzeními. Poukazuje tak na značně religiózní rozměr ve smýšlení radikálů a extremistů.

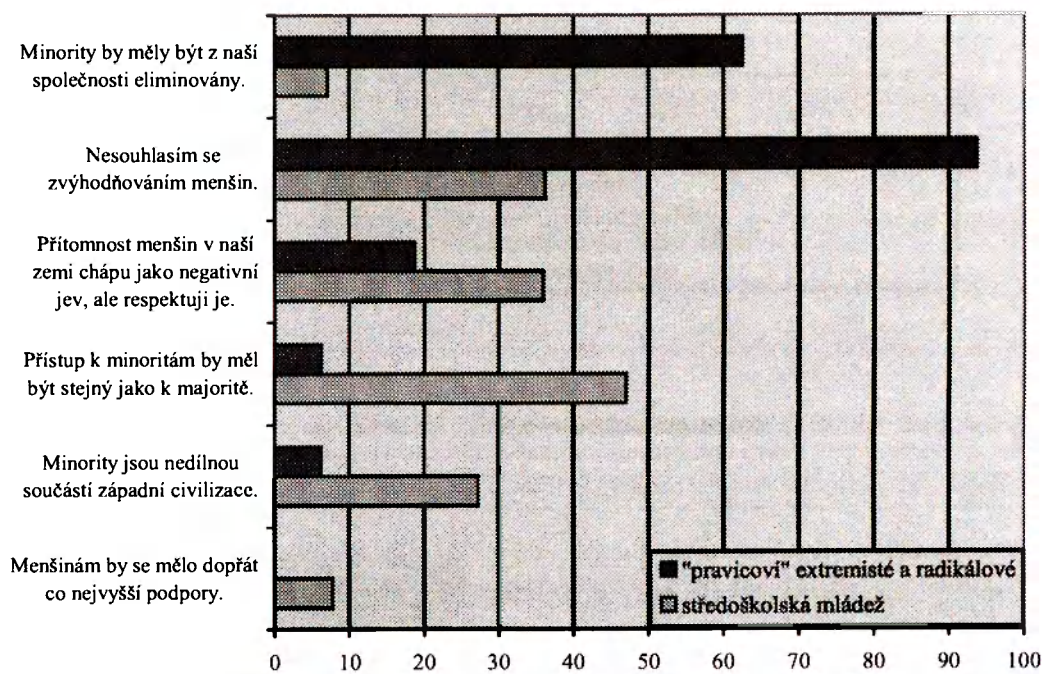
	Radikálové	Extremisté
Posmrtný život existuje.	83 %	80 %
Člověk musí něčemu věřit, jinak špatně dopadne.	50 %	40 %
Jen návrat k náboženství může zachránit naši civilizaci.	16 %	20 %
Člověk by měl věřit i v něco vyššího, než je on sám.	50 %	100 %

Tabulka č. 29: Test vícefaktorové politické motivace – rodina, sexualita:
 V tabulce je zachyceno procento respondentů, kteří v Eysenckově testu souhlasili s uvedenými tezemi. Postoje radikálů a zejména extremistů zde vykazují poměrně značný konzervativní charakter.

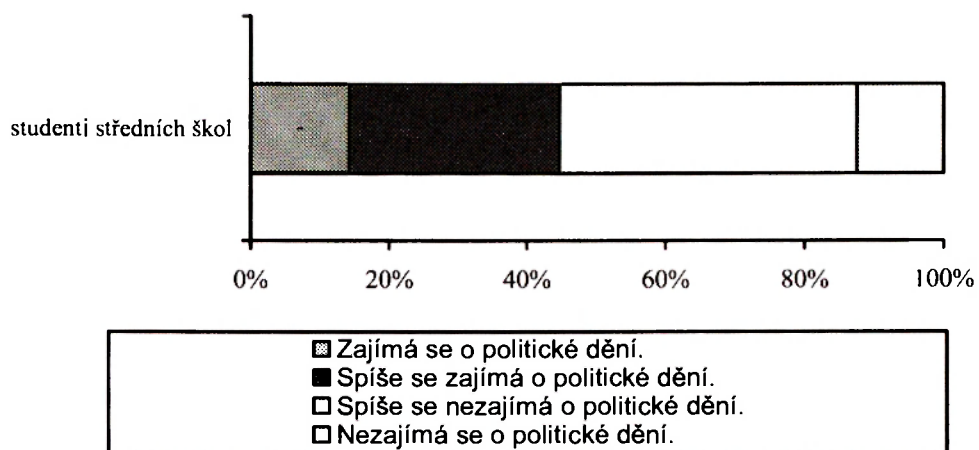
	Radikálové	Extremisté
Rozvod je u nás příliš složitý.	0 %	25 %
Sexuální život před manželstvím je přínos pro oba partnery.	83 %	75 %
Volný sex pomáhá tělesnému i duševnímu zdraví.	16 %	0 %
Potravy je třeba vnímat jako právo ženy rozhodovat o sobě samé.	100 %	50 %
Přerušování těhotenství není vražda.	83 %	25 %
Registrované partnerství homosexuálů není útok proti tradiční rodině a manželství.	16 %	0 %

Data výzkumu zpracovaná v grafech

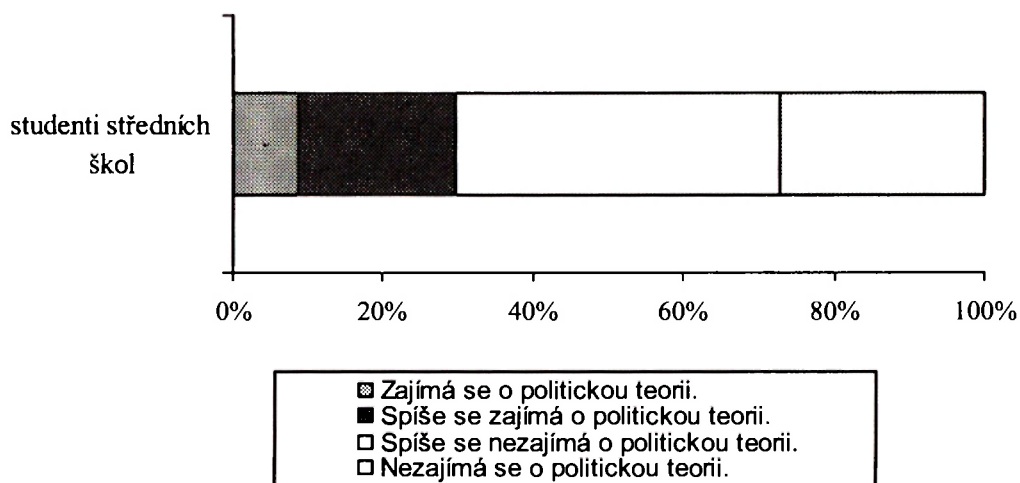
Graf č.1: Postoj k minoritám - komparace

Graf č.2: Zájem o politické dění

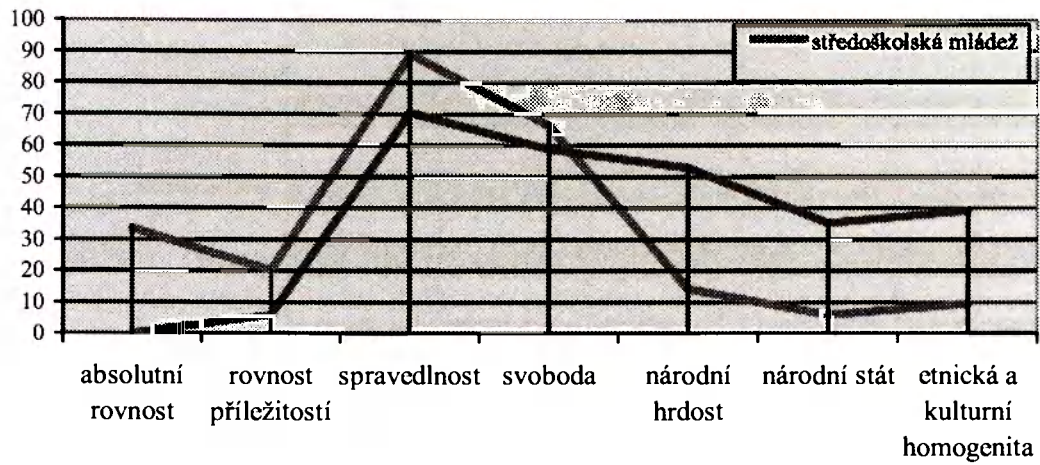

Graf č.3: Zájem o politickou teorii

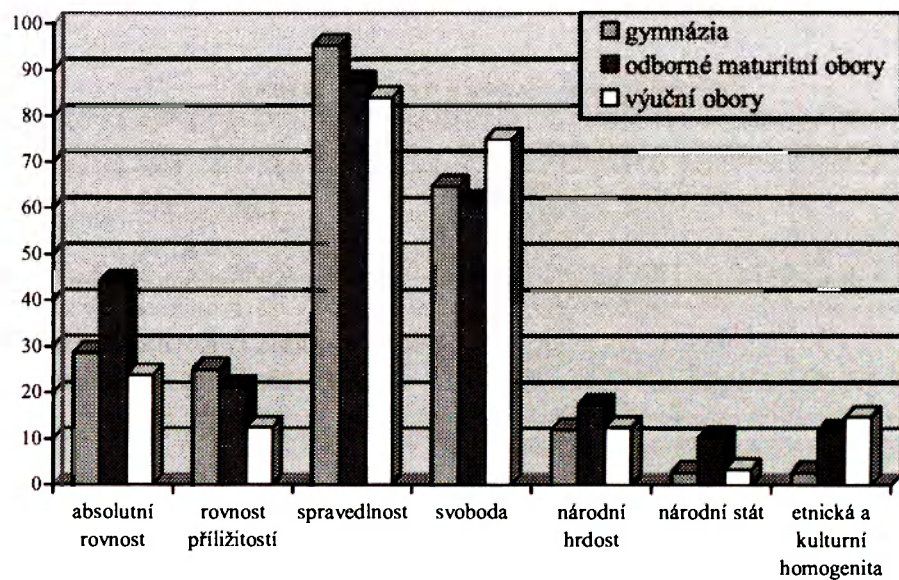

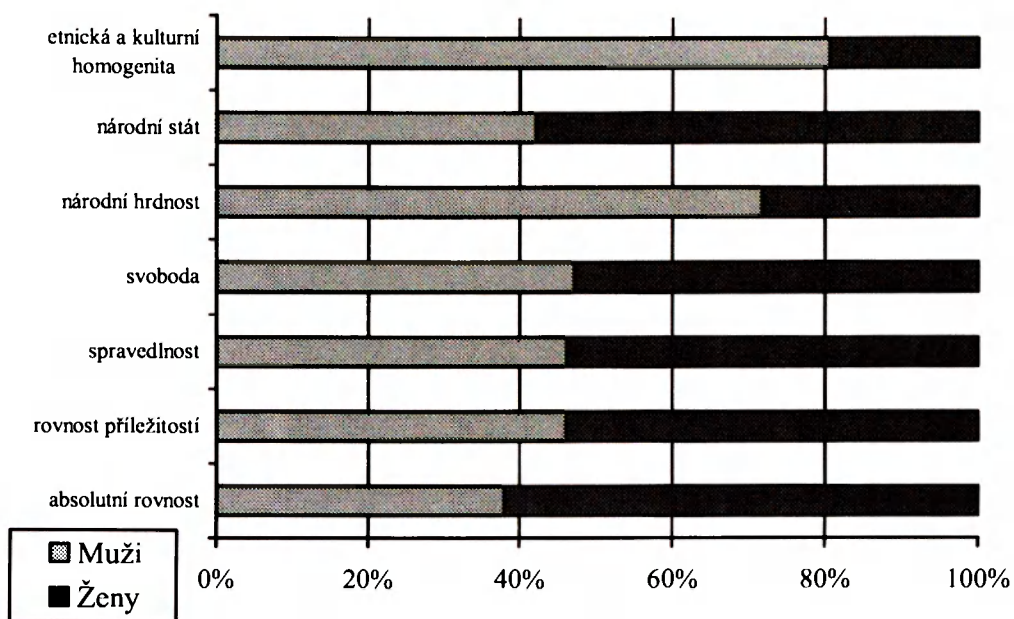
Graf č.4: Hodnotová orientace - komparace

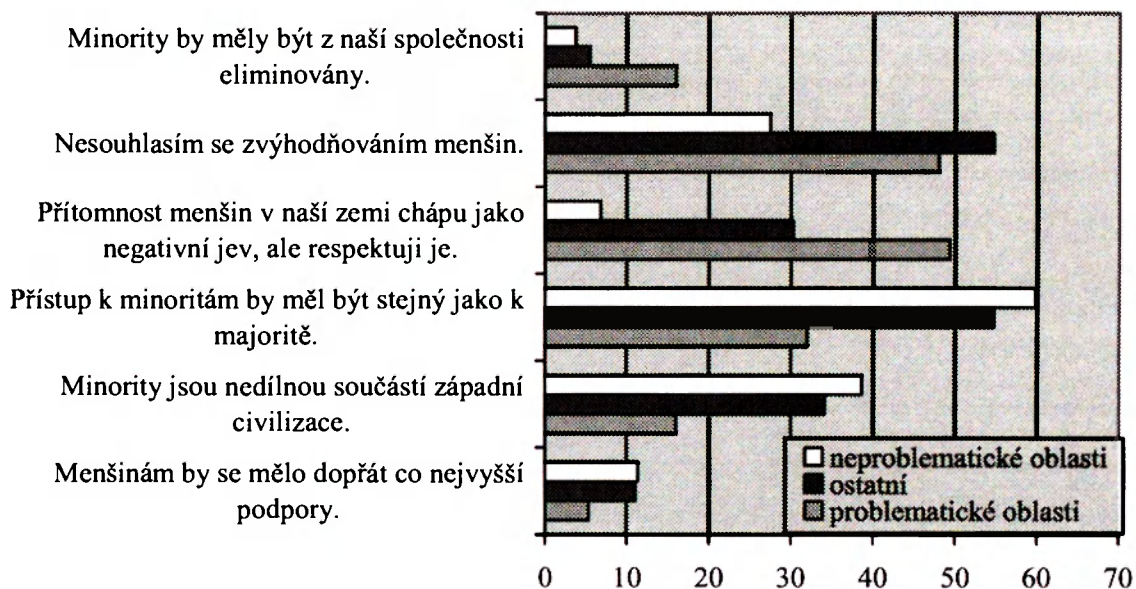
Graf č. 5: Hodnotová orientace dle typu studované školy

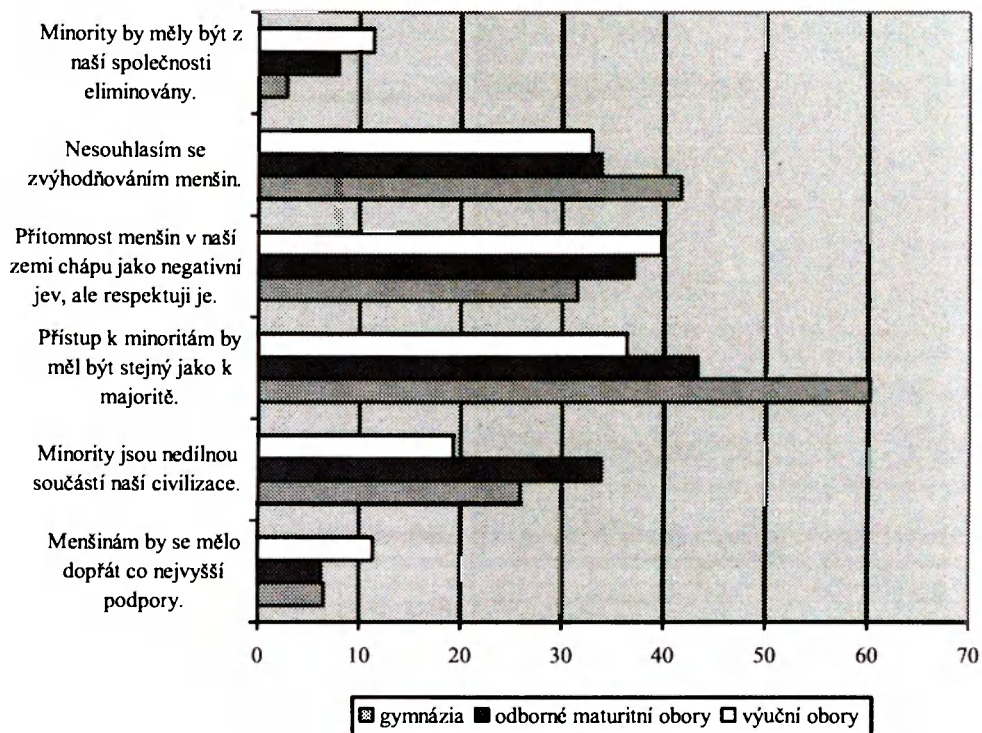
Graf.č. 6: Hodnotová orientace dle pohlaví

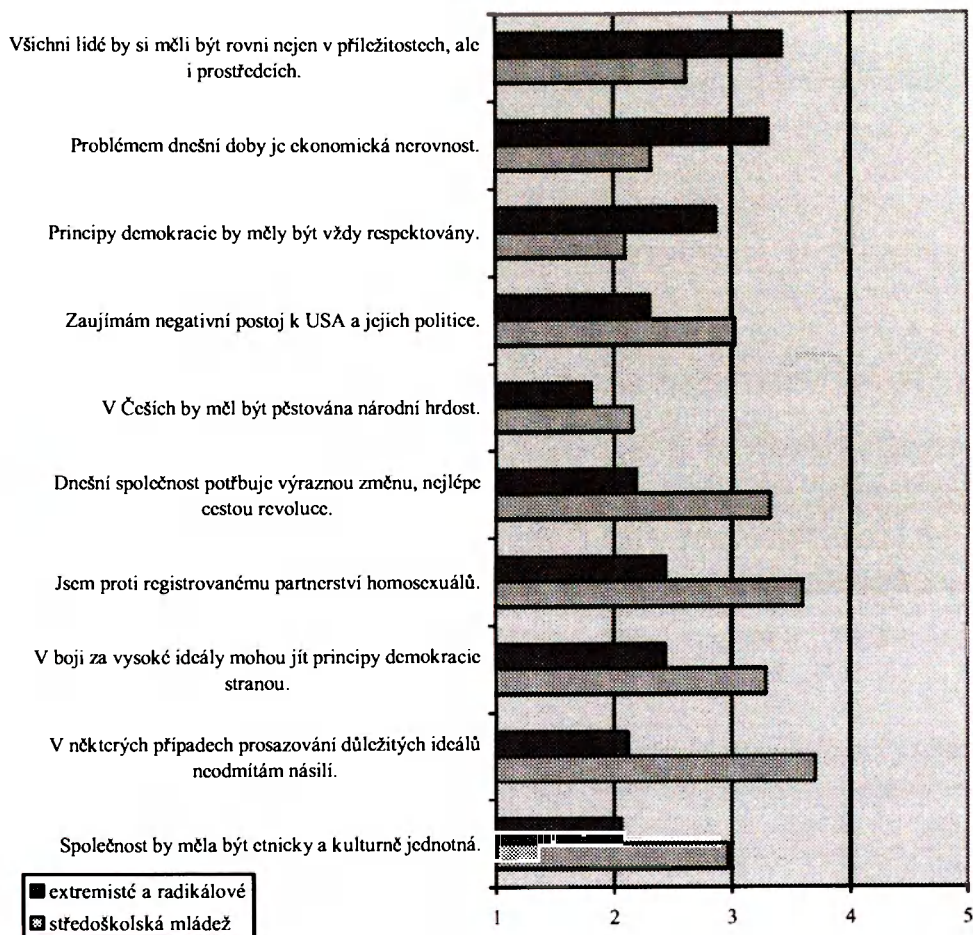
Graf.č. 7: Postoj k menšinám dle lokality

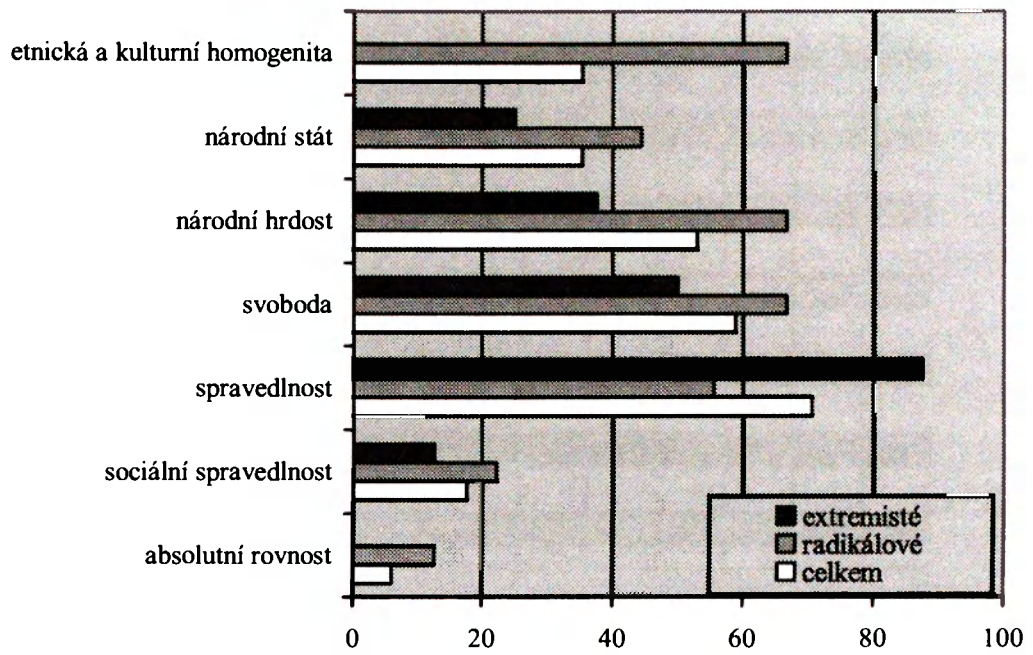
Graf č. 8: Postoj k menšinám dle typu studované školy

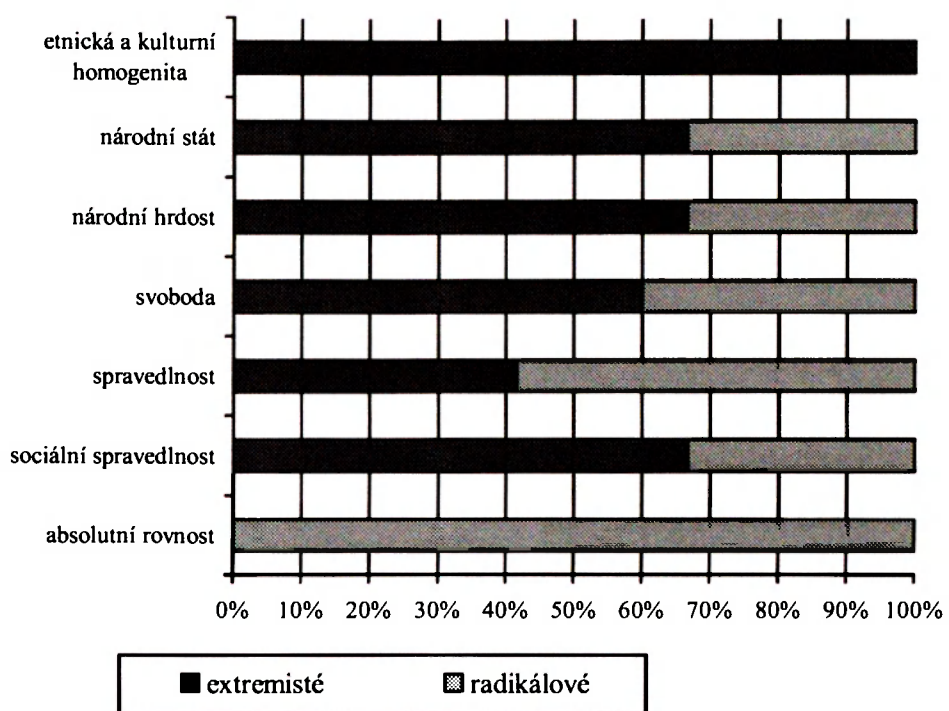
Graf č. 9: Postoje k dalším společenským a politickým otázkám

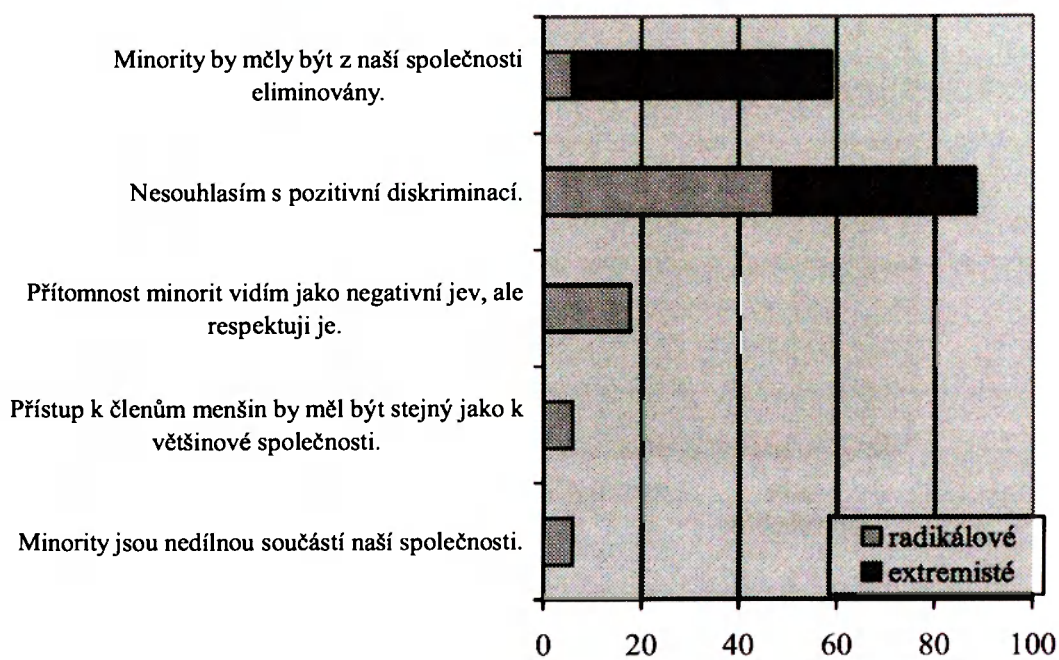
Graf. 10: Hodnotové preference - radikálové; extremisté

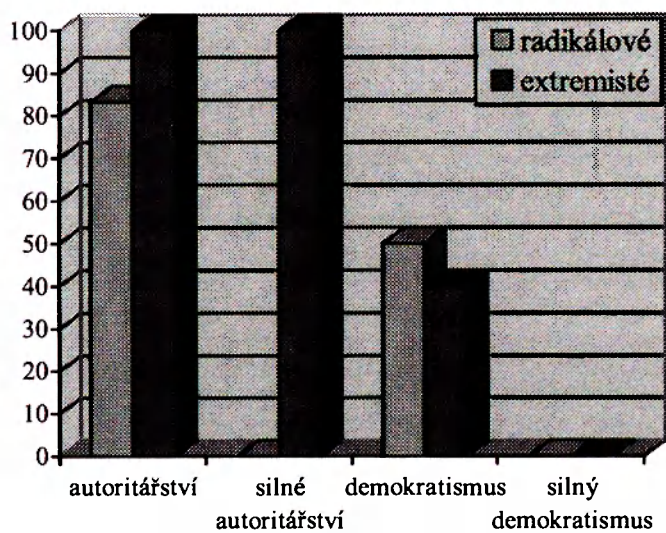
Graf č. 11: Poměr preferencí hodnot mezi extremisty a radikály

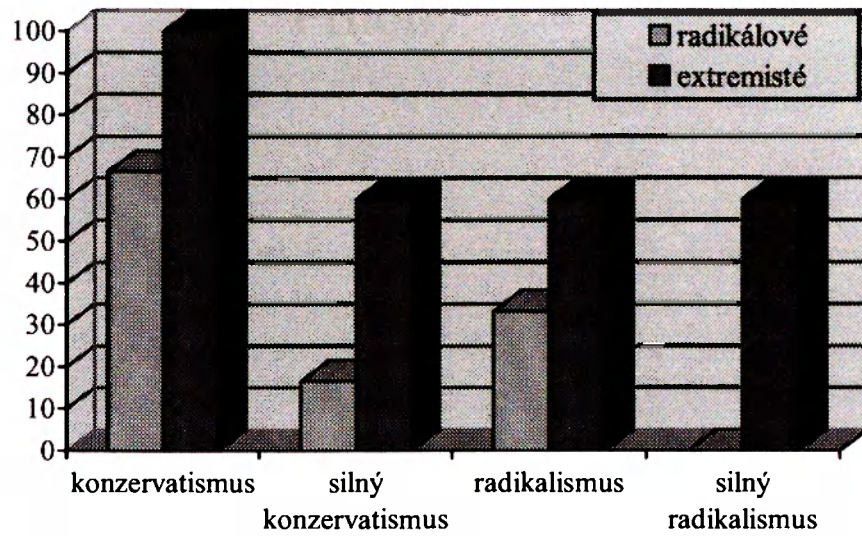
Graf č. 12: Postoje k menšinám - podíl extremistů a radikálů

Graf č. 13: T-faktor

Graf č. 14: R-faktor

Přílohy

**Dotazník – určeno pro studenty SOU, SOŠ a gymnázií
POLITICKÉ HODNOTY, IDEÁLY A POSTOJE**

Dobrý den,

v tomto dotazníku se chci zaměřit na vaše názory k politickým a společenským hodnotám, na váš postoj k etnickým menšinám a k dalším politickým a společenským otázkám.

Dotazník je zadán formou testu, který není zaměřen na vaše znalosti, ale jen na vaše názory a ideály. Žádná odpověď tedy není ani správná a ani špatná.

U většiny otázek označte jen jednu odpověď. U některých otázek můžete označit odpovědi více a tato možnost je vždy zmíněna na konci otázky. V pár otázkách máte otevřenou možnost napsat svou vlastní odpověď. V otázce 13) budete označovat míru vašeho souhlasu na stupnici od 1 do 5. 1 znamená naprostý souhlas, 5 radikální nesouhlas.

Dotazník není určen pro účely školy a ani vašich vyučujících, nikdo z nich s nimi nebude pracovat a ani je nebude číst. Vaši učitelé je zkrátka vůbec nedostanou do rukou. Dotazníky jsou navíc zcela anonymní, proto je můžete bez obav vyplnit po pravdě.

Předem vám děkuji za spolupráci,

Adéla Kupcová

IDENTIFIKAČNÍ OTÁZKY

- 1) Napište jméno školy a oboru a město, v němž studujete:
.....
- 2) Jaký je váš věk?
.....
- 3) Jaké je vaše pohlaví? a) Muž b) Žena
- 4) Kdo s vámi žije ve společné domácnosti? Můžete označit více variant:
  - a) Matka
  - b) Otec
  - c) Sourozenec/nci
  - d) Prarodiče
  - e) Další lidé – vypište je:.....
- 5) Jak hodnotíte finanční situaci vaší rodiny?
  - a) Žijeme si lépe než většina ostatních lidí.
  - b) Žijeme si zhruba stejně jako většina ostatních lidí.
  - c) Žijeme si hůře než většina ostatních lidí.
- 6) Považujete své dosavadní studium za úspěšné?
  - a) Považuji je z úspěšné.
  - b) Považuji je spíše za průměrné.
  - c) Cítím se ve škole spíše neúspěšný.
  - d) Cítím se ve škole spíše neúspěšný, ale vzdělání nepřikládám velký význam.
- 7) Považujete vzdělání v životě za důležité?
  - a) Ano
  - b) Spíše ano

- c) Spíše ne
  - d) Ne
  - e) Nevím
- 8) Jaké máte plány do budoucna ohledně studia či kariéry? Můžete označit více odpovědí.
- a) Složit maturitu.
  - b) Získat výuční list.
  - c) Po skončení studia pracovat.
  - d) Pokračovat ve studiu na VŠ nebo VOŠ.
  - e) Po skončení studia pracovat a založit rodinu.
  - f) Nemám zatím jasné plány do budoucna.
- 9) Jste spokojeni s vaším způsobem života?
- a) Spokojen/á
  - b) Spíše spokojen/á
  - c) Spíše nespokojen/á
  - d) Nespokojen/á

HODNOTOVÁ ORIENTACE

- 10) Kterou hodnotu považujete v politice za nejpodstatnější? Pokud přikládáte stejnou důležitost více hodnotám, je možno označit více odpovědí.
- a) Svoboda
  - b) Spravedlnost
  - c) Rovnost ve všech oblastech
  - d) Rovnost příležitostí
  - e) Národní stát
  - f) národní hrdost
  - g) etnická příslušnost a etnická „čistota“
- 11) Jak chápete svobodu?
- a) Svoboda je, že mi stát nedává žádné překážky v chování v mezích zákona.
  - b) Svoboda je, že můžu dělat co chci bez jakéhokoli omezení.
  - c) Svoboda je, že mám prostředky (např. finance) pro naplnění mých přání, a tyto prostředky jsou státem zaručené.
  - d) Svoboda je, že mám stejné příležitosti, povinnosti i práva jako ostatní.
  - e) Svoboda je, když se mohu libovolně chovat v rámci národně a kulturně jednotné společnosti. Stejnou míru svobody můžou mít jen členové takto stejné společnosti.
  - f) Svoboda je, že je mé chování minimálně omezeno. Není omezeno ani solidaritou k menšinám a problémovým skupinám občanů.
- 12) Představte si situaci: Každý občan má možnost jet na dovolenou do Dominikánské republiky. Stát ani nikdo jiný mu to nezakazuje. Avšak pan Novák má dostatek peněz na takový zájezd, zatímco pan Horký peníze na zájezd nemá. Je pan Novák svobodnější?
- a) Ne – svoboda je, že neexistují zákazy, nikoli dávání prostředků. To je starostí každého jednotlivce.

- b) Ne – ale jen z hlediska státu a zákona, nikoli z hlediska pana Horkého.
 c) Ano – protože míra svobody závisí na hmotných statcích a taková nerovnost ničí svobodu všech.
 d) Ano – pan Horký plně svobodný není, ale není úlohou státu mu takovou svobodu zajistit, tedy dát mu peníze.
 e) Ano – pokud je ovšem patičné národnosti či etnické příslušnosti, pak by se o něj stát měl postarat a poskytnout mu vše, co chce a potřebuje.
- 13) S jakou z následujících odpovědí se nejvíce shoduje váš postoj k etnickým menšinám? Můžete označit více odpovědí.
 a) Jsou nedílnou součástí západní společnosti.
 b) Jejich přítomnost chápu jako negativní jev, ale respektuji je.
 c) Mělo by se jim dopřát co nejvyšší podpory.
 d) Přístup k členům menšinových skupin a jejich možnosti by měly být stejné jako u většinové společnosti.
 e) Nesouhlasím se zvýhodňováním menšin.
 f) Myslím, že minority by měly být z naší společnosti odstraněny.
- 14) Označte tvrzení, s nimiž souhlasíte, na stupnici 1 – 5, 1 = souhlasím, 5 = nesouhlasím:
- a) Dnešní společnost potřebuje výraznou změnu, nejlépe cestou revoluce.
- b) V Čechách by měla být pěstována národní hrdost.
- c) Principy demokracie by měly být vždy respektovány.
- d) Jsem proti registrovanému partnerství homosexuálů.
- e) Všichni lidé by si měli být rovni nejen v příležitostech, ale i v prostředcích.
- f) V některých případech prosazování důležitých ideálů neodmítám násilí.
- g) Uznávám názory a činy Che Guevary.
- h) Zaujímám negativní postoj k USA a k jejich politice.
- i) Problémem dnešní doby je ekonomická nerovnost.
- j) V boji za vysoké ideály mohou jít principy demokracie stranou.
- k) Společnost by měla být etnicky a kulturně jednotná.

ORIENTACE A ZÁJEM O POLITIKU

- 15) Sledujete dění na politické scéně? Sledujete například televizní zpravodajství, čtete politické rubriky v novinách či na internetu?
 a) Ano

- b) Spíše ano
- c) Spíše ne
- d) Ne

16) Zajímáte se o politické a společenské hodnoty a ideály? Čtete například knihy, které řeší tyto otázky, nebo historické knihy, přemýšlíte nebo diskutujete o významech slov jako rovnost, sprevdlnost, o politice aj.?

- a) Ano
- b) Spíše ano
- c) Spíše ne
- d) Ne

17) Kdyby se konaly parlamentní volby, jak byste volil/a? Napište název strany nebo hnutí:

.....

18) Jak hodnotíte současnou českou politiku?

- a) Jako dobrou, s dobrou politickou kulturou.
- b) Jako vcelku uspokojivou, byť některé drobnosti mi vadí.
- c) Nesouhlasím se současnou vládou.
- d) Politiku považuji za zkorumpovanou a nečistou.
- e) Česká politika by potřebovala nové náměty, mnohem radikálnější, méně proevropské a sociálně citlivější.
- f) Česká politika by potřebovala nové náměty, mnohem radikálnější, méně proevropské a méně sociálně citlivé. Potřebovala by tvrdší emigrační politiku a tvrdší postupy proti problémovým etnickým menšinám.

19) K jaké části politického spektra spíše tíhnete?

- a) Ke středu.
- b) K pravici.
- c) K levici.
- d) Ke krajní pravici.
- e) Ke krajní levici.
- f) Zdůvodněte stručně své stanovisko:

.....
 .....
 .....

20) Sympatizujete s některými z krajních politických hnutí?

- a) Ne.
- b) Ano, s těmi levicovými, ale jen v některých oblastech.
- c) Ano, zcela souhlasím s postoji krajní levice.
- d) Ano, v některých oblastech souhlasím s postoji krajní pravice.
- e) Ano, plně souhlasím s postoji krajní pravice.

21) Sympatizují s nimi vaši přátelé a kamarádi?

- a) Ne.
- b) Ano, s těmi levicovými, ale jen v některých oblastech.
- c) Ano, zcela souhlasím s postoji radikální levice.

- d) Ano, v některých oblastech souhlasím s postoji extrémní pravice.
- e) Ano, plně souhlasím s postoji extrémní pravice.

22) Jaká je politická orientace vaší rodiny?

- a) Spíše středová.
- b) Pravicová.
- c) Levicová
- d) Krajně pravicová.
- e) Krajně levicová.

23) Zapojujete se do činnosti některého z krajních či radikálních politických hnutí?

- a) Ano
- b) Ne
- c) Nepovinná otázka: Pokud ano, napište jméno daného hnutí:

.....

Ještě jednou vám děkuji za spolupráci!!!

**Dotazník – varianta 2. – určeno pro extremisty a radikály
POLITICKÉ HODNOTY, IDEÁLY A POSTOJE**

Dobrý den,

v tomto dotazníku se chci zaměřit na vaše názory a postoje k politickým a společenským hodnotám, na váš postoj k etnickým menšinám a k dalším politickým a společenským otázkám.

První část, tzv. identifikační otázky mají zjistit základní data o Vás. Jsou nutná pro platnost každého sociologického výzkumu, neplynou tedy z nějaké mé zvědavosti.

U části otázek označte jen jednu odpověď. U některých otázek můžete označit odpovědi více a tato možnost je vždy zmíněna na konci otázky. V některých otázkách máte otevřenou možnost napsat svou vlastní odpověď. V otázce 17) budete označovat míru vašeho souhlasu na stupnici od 1 do 5. 1 znamená naprostý souhlas, 5 radikální nesouhlas. Nejjednodušší bude, když vybrané odpovědi označíte **tučně**.

Získané informace budou sloužit jen pro účely mé diplomové práce, v níž se objeví až ve finálním zpracování – tedy ne v podobě jednotlivých vyplněných dotazníků, případně jako anonymní citace.

Samozřejmostí je naprostá anonymita a neuvádění e-mailových adres, ani nicků. Pokud se Vám některá z otázek přičí, nemusíte ji zodpovídat.

Předem vám děkuji za spolupráci,

Adéla Kupcová

IDENTIFIKAČNÍ OTÁZKY

24) Napiště jméno či velikost obce (dle počtu obyvatel), v níž žijete:

25) Jaký je váš věk? Napište:

26) Jaké je vaše pohlaví?

a) Muž

b) Žena

27) Kdo s vámi žije ve společné domácnosti? Můžete označit více variant:

- a) Partner/ka
- b) Spolubydlící
- c) Matka
- d) Otec
- e) Sourozenec/nci
- f) Prarodiče
- g) Další lidé – vypište je:

28) Jaké je Vaše nejvyšší dosažené vzdělání?

- a) Základní
- b) Střední odborné bez maturity
- c) Střední s maturitou
- d) Vysokoškolské – Bc.

- e) Vysokoškolské – Mgr., Ing.
- f) Vysokoškolské - doktorát

29) Na jaké pozici a v jakém oboru pracujete, případně studujete? Napište:

--

30) Jak hodnotíte finanční situaci vaší rodiny?

- a) Žijeme si lépe než většina ostatních lidí.
- b) Žijeme si zhruba stejně jako většina ostatních lidí.
- c) Žijeme si hůře než většina ostatních lidí.

31) Jste spokojeni s vaším způsobem života?

- a) Spokojen/á
- b) Spíše spokojen/á
- c) Spíše nespokojen/á
- d) Nespokojen/á

HODNOTOVÁ ORIENTACE

32) Kterou hodnotu považujete v politice za nejpodstatnější? Pokud přikládáte stejnou důležitost více hodnotám, je možno označit více odpovědí.

- a) Svoboda
- b) Spravedlnost
- c) Absolutní rovnost ve všech oblastech
- d) Rovnost příležitostí
- e) Národní stát
- f) národní hrdost
- g) etnická příslušnost a etnická „čistota“
- h) sociální spravedlnost

33) Jak chápete svobodu?

- a) Svoboda je, že mi stát nedává žádné překážky v chování v mezích zákona.
- b) Svoboda je, že můžu dělat co chci bez jakéhokoli omezení.
- c) Svoboda je, že mám prostředky (např. finance) pro naplnění mých přání, a tyto prostředky jsou státem zaručené.
- d) Svoboda je, že mám stejné příležitosti, povinnosti i práva jako ostatní.
- e) Svoboda je, když se mohu libovolně chovat v rámci národně a kulturně jednotné společnosti. Stejnou míru svobody můžou mít jen členové takto stejné společnosti.
- f) Svoboda je, že je mé chování minimálně omezeno. Není omezeno ani solidaritou k menšinám a problémovým skupinám občanů.

34) Představte si situaci: Každý občan má možnost jet na dovolenou do Dominikánské republiky. Stát ani nikdo jiný mu to nezakazuje. Avšak pan Novák má dostatek peněz na takový zájezd, zatímco pan Horký peníze na zájezd nemá. Je pan Novák svobodnější?

- a) Ne – svoboda je, že neexistují zákazy, nikoli dávání prostředků. To je starostí každého jednotlivce.
- b) Ne – ale jen z hlediska státu a zákona, nikoli z hlediska pana Horkého.

- c) Ano – protože míra svobody závisí na hmotných statcích a taková nerovnost ničí svobodu všech.
- d) Ano – pan Horký plně svobodný není, ale není úlohou státu mu takovou svobodu zajistit, tedy dát mu peníze.
- e) Ano – pokud je ovšem patičné národnosti či etnické příslušnosti, pak by se o něj stát měl postarat a poskytnout mu vše, co chce a potřebuje.

35) S jakou z následujících odpovědí se nejvíce shoduje váš postoj k etnickým menšinám? Můžete označit více odpovědí.

- a) Jsou nedílnou součástí západní společnosti.
- b) Jejich přítomnost chápu jako negativní jev, ale respektuji je.
- c) Mělo by se jim dopřát co nejvyšší podpory.
- d) Přístup k členům menšinových skupin a jejich možnosti by měly být stejné jako u většinové společnosti.
- e) Nesouhlasím se zvýhodňováním menšin.
- f) Myslím, že minority by měly být z naší společnosti odstraněny.

36) Co hodnotíte na současné společenské, politické i kulturní situaci jako nejvíce negativní?

37) Jaké je podle Vás ideální politické zřízení a jaká je ideální podoba společnosti?

38) Jakým způsobem myslíte, že by šlo Vašeho ideálu dosáhnout?

40) Označte tvrzení, s nimiž souhlasíte, na stupnici 1 – 5, 1 = souhlasím, 5 = nesouhlasím:

- a) Dnešní společnost potřebuje výraznou změnu, nejlépe cestou revoluce. □ □ □ □ □
- b) V Čechách by měla být pěstována národní hrdost. □ □ □ □ □
- c) Principy demokracie by měly být vždy respektovány. □ □ □ □ □
- d) Jsem proti registrovanému partnerství homosexuálů. □ □ □ □ □
- e) Všichni lidé by si měli být rovni nejen v příležitostech, ale i v prostředcích. □ □ □ □ □

- f) V některých případech prosazování důležitých ideálů neodmítám násilí.
- g) Uznávám názory a činy Che Guevary.
- h) Zaujímám negativní postoj k USA a k jejich politice.
- i) Problémem dnešní doby je ekonomická nerovnost.
- j) V boji za vysoké ideály mohou jít principy demokracie stranou.
- k) Společnost by měla být etnicky a kulturně jednotná.

ORIENTACE A ZÁJEM O POLITIKU

- 41) Sledujete dění na politické scéně? Sledujete například televizní zpravodajství, čtete politické rubriky v novinách či na internetu?
- Ano
  - Spíše ano
  - Spíše ne
  - Ne
- 42) Zajímáte se o politické a společenské hodnoty a ideály? Čtete například knihy, které řeší tyto otázky, nebo historické knihy, přemýšlíte nebo diskutujete o významech slov jako rovnost, spřevdlnost, o politice aj.?
- Ano
  - Spíše ano
  - Spíše ne
  - Ne
- 43) Kdyby se konaly parlamentní volby, jak byste volil/a? Napište název strany nebo hnutí:
-
- 44) Jak hodnotíte současnou českou politiku?
- Jako dobrou, s dobrou politickou kulturou.
  - Jako vcelku uspokojivou, byť některé drobnosti mi vadí.
  - Nesouhlasím se současnou vládou.
  - Politiku považuji za zkorumpovanou a nečistou.
  - Česká politika by potřebovala nové náměty, mnohem radikálnější, méně proevropské a sociálně citlivější.
  - Česká politika by potřebovala nové náměty, mnohem radikálnější, méně proevropské a méně sociálně citlivé. Potřebovala by tvrdší emigrační politiku a tvrdší postupy proti problémovým etnickým menšinám.
- 45) K jaké části politického spektra spíše tíhnete?
- Kc středu.

- b) K pravici.
- c) K levici.
- d) Ke krajní pravici.
- e) Ke krajní levici.

Zdůvodněte stručně své stanovisko:

46) Kdy jste se o politické a společenské otázky začal/a zajímat a co bylo hlavním motivem? Napište:

47) Můžete stručně popsat, jak se Vaše názory vyvíjely a měnily, pokud tímto procesem prošly?

48) K jaké ideologii mají Vaše názory podle Vás nejbližší? Napište:

49) Sdílíte své přesvědčení a názory s některými z Vašich přátel?

- a) Ano, téměř se všemi.
- b) Ano, s některými.
- c) Ne.

50) Promítá se Váš politický názor či stanovisko do Vašeho každodenního života? Jak? Napište:

51) Sympatizujete s některými z krajních politických hnutí?

- a) Ne.
- b) Ano, s těmi levicovými, ale jen v některých oblastech.
- c) Ano, zcela souhlasím s postoji krajní levice.
- d) Ano, v některých oblastech souhlasím s postoji krajní pravice.
- e) Ano, plně souhlasím s postoji krajní pravice.

Pokud ano, napiště jméno daného hnutí, pokud Vám to nevadí:

52) Sympatizují s nimi vaši přátelé a kamarádi?

- a) Ne.
- b) Ano, s těmi levicovými, ale jen v některých oblastech.
- c) Ano, zcela souhlasím s postoji radikální levice.
- d) Ano, v některých oblastech souhlasím s postoji extrémní pravice.

e) Ano, plně souhlasím s postoji extrémní pravice.

53) Jaká je politická orientace vaší rodiny?

- a) Spíše středová.
- b) Pravicová.
- c) Levicová
- d) Krajně pravicová.
- e) Krajně levicová.

54) Zapojujete se do činnosti některého z krajních či radikálních politických hnutí?

- a) Ano
- b) Ne

Pokud ano, napišete jméno daného hnutí:

--

Ještě jednou vám děkuji za spolupráci!!!

Test vícefaktorové politické motivace

Tento dotazník vychází z teorií H. J. Eysencka, které říkají, že postoje se objevují v provázaných celcích, na určitý postoj se váže jiný a nějaký další je naopak vyloučen. Další teorií je nauka o dvou rozdílných rysech smýšlení – tvrdém a měkkém. K tvrdému patří řekněme lidé činu, energetičtí a schopní, k měkkému spíše lidé přemýšliví a citliví. Přičemž tyto typy se objevují většinou ve smíšené formě.

Tento dotazník je zkrácenou verzí dotazníku Eysenckova a měří jednak Vaše postoje, za druhé i rys Vašeho smýšlení. Netvořila jsem jej já, jedná se o oficiální verzi používanou v sociologických výzkumech. Zjištěný výsledek není nikdy ani dobrý, ani špatný, protože všechny výsledné kategorie jsou pozitivního charakteru. Nemůže tedy žádné zjištění o Vás být negativního rázu.

Dotazník je ryze anonymní a nikde nebudou Vaše odpovědi uveřejněny ve vztahu k Vaší osobě. Výsledky budou v mé práci zveřejněny až ve finální podobě grafického zpracování všech dotazníkových šetření.

Dále naleznete 30 zdánlivě nesourodých tvrzení, z nichž mnohé Vám mohou znít jako hloupé či nepodstatné otázky, s nimiž máte buď vyjádřit souhlas (označením „ANO“) nebo nesouhlas (označením „NE“). Označované buď zvýrazněte (např. tučně), nebo nežádoucí odpověď smažte. Prosím, odpovězte na všechny otázky, aby výsledky nebyly zkreslené.

1. Společnost je zde pro dobro lidí, kteří ji tvoří... ANO NE
2. Barevní jsou méněcennější než bílí... ANO NE
3. Lidé s vážnými vadami by rozhodně neměli mít děti... ANO NE
4. V zájmu míru se musíme vzdát části své národní suverenity... ANO NE
5. Rozvod je u nás příliš složitý... ANO NE
6. Smolaři si nezaslouží pomoc úspěšných... ANO NE
7. Znásilnění by mělo být trestáno tělesným trestem... ANO NE
8. Sexuální život již před manželstvím je přínosem pro oba partnery... ANO NE
9. „Vlast, nebo smrt“ je správné heslo ukazující jak žít... ANO NE
10. Šéf má být mladý a vzdělaný... ANO NE
11. Šéf má mít především zkušenosti a rozvahu... ANO NE
12. Úsilí o blaho rodiny je nejdůležitějším úkolem. Šťastné rodiny = spokojení občané = dobrý stát... ANO NE
13. Posmrtný život neexistuje... ANO NE
14. Trest smrti je barbarský a neodpovídá úrovni naší kultury... ANO NE
15. Romové jsou si povahově velmi podobní... ANO NE
16. Přerušování těhotenství je vražda... ANO NE
17. Bezbolestné usmrcení nevyčleťte a bolestivě nemocných, kteří si to přejí, je humánní a správné... ANO NE
18. Člověk musí něčemu bez pochyb věřit, jinak špatně dopadne... ANO NE
19. „Volný sex“ pomáhá duševnímu a tělesnému zdraví... ANO NE
20. Všeobecná branná povinnost je nezbytná... ANO NE
21. Potraty je třeba vnímat jako právo ženy rozhodovat sama o svém životě... ANO NE
22. Politickým emigrantům má být u nás poskytnut azyl... ANO NE
23. Jen návrat k náboženství může zachránit naši civilizaci... ANO NE
24. Člověk má dávat přednost společnosti před svými osobními zájmy... ANO NE

25. Romové jsou stejně kvalitní lidé jako ostatní populace... ANO NE
26. Není nic zlého jet bez lístku nebo si zajistit menší daně „úpravou“ účtů, samozřejmě když se to podaří... ANO NE
27. Registrované partnerství homosexuálů je útokem proti tradiční rodině a manželství...
ANO NE
28. Člověk by měl věřit i v něco vyššího, než je on sám... ANO NE
29. Praktik je pro společnost užitečnější než teoretik, nešika... ANO NE
30. Box a jiné „kruté“ sporty by bylo nejlépe zakázat... ANO NE

Děkuji mockrát za pomoc, Adéla.

Struktura rozhovoru:

Témata:

- Identifikační otázky
  - věk, stav, obec
  - vzdělání, zaměstnání
  - ambice, plány do budoucna
  - zájmy a koníčky
- počátky zájmu o politiku
  - začátek sledování politické scény a její reflexe
  - utváření názory – vlivy, motivy
  - začlenění se do politicky aktivních struktur
- nynější názory a hodnoty
  - představa ideální společnosti, státu – cíl jeho snažení
  - hodnoty, jež považuje za důležité
  - postoj k menšinám – etnickým, náboženským
  - postoj k liberalismu, kapitalismu, semitům
  - hodnocení stavu ČR a EU
- samotné působení v radikální skupině
  - hierarchie a postavení v ní
  - vazby a vztahy, konformita, pravidla
  - spokojenost/nespokojenost s fungováním dané skupiny

Slovník základních pojmů

Extremismus; politologie

ANARCHISMUS (anarchism): Levicový myšlenkový proud, dále diferencovaný.

Uiluje o vytvoření společnosti bez jakýchkoli forem vlády člověka nad druhým člověkem, bez hierarchie a autorit.

ANTISEMITISMUS (anti-Semitism): Nenávist či předpojatost vůči Židům a to jak z hlediska náboženského, tak i etnického. Často spojen s konspiračními teoriemi hovořícími o světovládných ambicích Židů a o jejich manipulacích mezinárodními institucemi a vládami států. Pojí se i s tzv. revizionismem, vyvracením historických skutečností holocaustu a s popíráním holocaustu jako takovým. Typický je pro postoje vycházející z nacistické a NSoc ideologie.

ANTISIONISMUS (anti-Zionism): Odmítání sionismu, tedy specifického proudu v židovském myšlení. Extremisté tento postoj vysvětlují jako odmítání nadřazenosti židů, neuznávání legitimacy státu Izrael. Často jen zástěrka pro skutečný antisemitismus, který je po holocaustu obecně odmítaným postojem.

ANTISYSTÉMOVOST: Postoj stojící v opozici vůči politickému a společenskému systému dané země, mající za cíl jeho likvidaci. V našich podmínkách se jedná zejména o odmítání parlamentní demokracie a demokratických principů jako takových.

AUTONOMNÍ NACIONALISMUS (autonomous nationalism): Mezinárodní myšlenkový proud extrémní pravice. Jeho česká podoba je značně odlišná od té v západní Evropě.

DOKTRÍNA (doctrine): Odvozena od ideologie a narozdíl od ní se jedná o méně propracovanou soustavu názorů hodnot a postojů, většinou se věnuje spíše prostředkům k dosahování cílů. Také soustava základních a neměnných dogmat.

ETNOCENTRISMUS (ethnocentrism): Tendence hodnotit a posuzovat veškeré fenomény prizmatem vlastní kultury a norem, které jsou považovány za jediné správné, dobré a pravdivé.

EXTREMISMUS (extremism): Termín nemající jasnou definici. Jedná se o postoj krajně vyhrocený, překračující normy a, ve vztahu k politické sféře, v rozporu s ústavou dané země.

FAŠISMUS; NEOFAŠISMUS (fascism; neofascism): Ideologie fašistické Mussoliniho Itálie. Její základ tvoří antidemokratičnost, antiliberalismus, antikapitalismus, antikomunismus, etnocentrismus, nacionalismus, korporativismus aj.

FRANKFURTSKÁ ŠKOLA:

IDEOLOGIE (ideology): Vnitřně značně konzistentní a propracovaná soustava názorů, hodnot a postojů, sdílená větší skupinou lidí. Většinou vztažená k politické dimenzi.

NACIONALISMUS (nationalism): Postoj hrdosti na svou zemi, na svůj národ. Může oscilovat mezi různými stupni radikality – od vlastenectví, přes kulturní nacionalismus až po nacionalismus šovinistický.

NACISMUS; NEONACISMUS (nazism; neonazism): Zkrácený výraz pro národní socialismus, označující i totalitní ideologii Německa v letech 1933-1945. Základ N. tvoří antidemokratičnost, antiliberalismus, antikapitalismus, antikomunismus, rasismus, antisemitismus, adorace násilí aj.

NÁRODNÍ SOCIALISMUS (national socialism): Ideologie nacistického Německa. Její charakteristiky jsou shodné jako u nacismu. Může mít však i nehitlerovské podoby – můžeme se setkat s národním socialismem strasserovského typu či s NS obecným, od nacistického Německa distancovaným.

PATERNALISMUS (paternalism): Ochranitelský, zajišťující a zabezpečující přístup státu k občanovi, kdy stát poskytuje zabezpečení, ale zároveň i více zasahuje do osobních svobod.

PLURALISMUS (pluralism): Myšlenková koncepce akceptující mnohost, rozmanitost a různorodost jako rys svobodné společnosti, případně i jako její nutnou podmínku. Pluralismus může být politický (mnohost politických stran), hodnotový (mnohost hodnot, způsobů života), aj.. Pluralitní (např. stát, společnost) je tolerantní, zakládá na svobodě jedince a kompetenci jeho volby vybrat si to, co považuje za správné, neexistuje univerzálně aplikovatelný a vymahatelný koncept dobrého ani špatného.

RADIKALISMUS (radikalism): Postoj zastupující okraj politického spektra, postoj neobvyklý a radikální, avšak stále nepřekračující ústavně-konformní spektrum dané země.

RACIALISMUS: Termín pro čistě kulturní formu rasismu↓. Užívá se spíše jako pojem zastírající skutečnost rasistického stanoviska, neboť toto nové pojmenování neneso negativní pojmové zatížení jako termín rasismus.

RASISMUS (racism): Názor uznávající vrozené a neměnné rozdíly mezi rasami. V této podobě nemusí být nebezpečný. Může však vyvozovat i z oněch rozdílů hierarchii ras, přičemž některá je považována za nadřazenou, jiné za podřadné – pak hovoříme o rasismu v silném smyslu. Rasismus opět může oscilovat mezi pouhým konstatováním rozdílů, přes kulturní rasismus↓ až po rasismus v silném smyslu, který může nabírat i násilných podob.

RASISMUS KULTURNÍ: Forma rasismu akcentující kulturní rozdíly mezi rasami a odmítající jejich vzájemnou interakci v zájmu zachování kulturní jedinečnosti daných národů, etnik, ras. Neargumentuje biologicky danými rozdíly v mentalitě, inteligenci apod., ani nekonstituuje (alespoň formálně) hierarchii nadřazenosti a podřazenosti ras.

SYNDIKALISMUS: Oportunistický směr v levicovém hnutí. Hlavní myšlenkou je představa ideální společnosti pracujících vedené syndikáty (odborníky). Syndikalismus často spojen s anarchismem v anarcho-syndikalismus. Ten odmítá politický boj a stranický systém, prosazení vlastních cílů hodlá realizovat „přímou akcí“, bojkoty, stávkami, přímými střety.

TERORISMUS (terrorism): Typ jednání a prosazování politických cílů pomocí násilí zaměřeného na civilisty, ale i šíření strachu a úzkosti mezi obyvatelstvem.

ULTRALEVICE (ultra-left wing): Řadí se sem politické strany, hnutí, iniciativy, ale i apolitické subkultury s radikalistickými či extrémními názory, postoji a cíli z levicového politického spektra.

ULTRAPRAVICE (ultra-right wing): Řadí se sem politické strany, hnutí, iniciativy, ale i apolitické subkultury s radikalistickými či extrémními názory, postoji a cíli. Mají jasně levicový, sociální základ, avšak jsou obohaceny o ideály plynoucí z vyhocení některých konzervativních, pravicových postojů. Charakteristický je nacionalismus, etnocentrismus, rasismus, volání po silném státu aj.

Psychologie; sociologie

ADOLESCENCE (adolescence): Dospívání, období mezi 12. až 18. rokem u dívek a 14. až 20. rokem u chlapců. V tomto období dochází nejen k pohlavnímu dospívání, ale i k dozrávání integrity osobnosti a rozumových schopností. Vyznačuje se procesem sebepoznávání, kritického hodnocení světa, hledáním vlastní identity a role.

AUTOMAT KONFORMITY: Jeden z mechanismů úniku dle E. Fromma. Únik prostřednictvím absolutního přijetí vnějších norem a podřízení se očekáváním společnosti. Snaha nevybočovat z řady, nebýt jiný, popření individuality.

AUTORITÁŘSTVÍ (authoritarianism): V psychologickém smyslu specifický rys osobnosti zahrnující v sobě určité druhy postojů, ale i charakterové rysy jedince.

DESTRUKTIVITA (destruktivita): Chování vedoucí k poškozování a ničení věcí a lidí. U E. Fromma jeden z mechanismů úniku.

HODNOTY (value): Obecné principy postulované jedincem jako fundamentální. Odvozují se od nich naše postoje, percepce světa a slouží jako regulace chování a jednání.

CHOVÁNÍ (behavior): Souhrn vnějších projevů, činností, jednání a reakcí organismu. Na rozdíl od jednání nemusí být záměrné a uvědomělé. O chování mluvíme i u zvířat, o jednání nikoliv.

IDENTITA (identity): Totožnost. Prožívání a uvědomování si sebe sama, své jedinečnosti a odlišnosti od ostatních. Rysy, jimiž je jedinec určen a znám v jisté skupině.

IDENTITA NOVÁ (new identity): Snaha o vyjádření sebe a své nespokojenosti s identitou starou. Hledání nové identity doprovází tzv. krizi identity.

IDENTITA PŘEJATÁ (adopted identity): Dle Eriksona přijatá identita bez prožitku krize identity, přejímání názorů a identity z rodinného prostředí a okolí. Jedinec se následně projevuje jako rigidní, dogmaticky a konformní.

IDENTITA SKUPINOVÁ (group identity): Ztotožnění jedince s určitou skupinou. Sounáležitost s ní, ochota s ní souhlasit, přijmout její identitu.

INTERIORIZACE (internalization): Zvnitření. Začleňování a vstřebávání do psychiky a osobnosti, přijímání za své idejí, myšlenek, postojů, hodnot, norem aj.

INTERKONEKSE: Užíváno v souvislosti s postoji. I. vyjadřuje jejich vnitřní provázanost a způsob, kterak vytváří tzv. trsy postojů.

JÁ IDEÁLNÍ (ideal self): Představa jedince o tom, jaký by chtěl být.

JÁ REÁLNÉ (real self): To, čím jedinec skutečně je. Čím větší je soulad mezi já reálným a já ideálním, tím spokojenější jedinec je.

JÁ PSYCHOLOGICKÉ (psychological self): Pojetí sebe sama, koncepce sebe samého. Odpovídá zároveň i vědomí já a ne-já.

JEDNÁNÍ (negotiations): Záměrné chování založené na určité motivaci. Mění dosavadní stav či situaci.

KOGNICE (cognition): Poznávání. Kognice sociální představuje procesy poznávání, interpretování a vnímání druhých lidí, jakož i předvídání jejich jednání.

KOGNITIVNÍ (cognitive): Poznávací, ale též vnímající, hodnotící a obecně se vztahující k poznávacím procesům.

KONFORMITA (conformity): Obecná tendence přizpůsobovat své názory a jednání názorům a jednání ostatních členů společnosti. Ke konformitě může vést očekávání pozitivních sankcí, nebo obava ze sankcí negativních. Je mmj. výsledkem procesu socializace.

MECHANISMUS ÚNIKU: Vyrovnání se s překážkou (problémem, situací aj.) tak, že se jí jedinec vyhne a nebo jedná a smýšlí, jako by tato neexistovala. Užíváno Erichem Frommem pro deskripci úniku před nároky světa a společnosti. Fromm definuje tři podoby mechanismu úniku – autoritářství↑, destruktivitu↑, automat konformity↑.

MOTIVACE (motivation): Proces usměrňování, udržování a podněcování chování

MOTIV (motive): Pohnutí, příčina jednání, činnosti jedince zaměřená na uspokojení konkrétní potřeby.

POSTOJE (attitude): Naučená a poměrně stálá, neměnná dispozice k jednání, chování a smýšlení určitým způsobem vůči objektu, jenž je předmětem postoje.

POSTOJE CENTRÁLNÍ: Z hlediska subjektivní významnosti pro jedince důležité postoje týkající se pro něj podstatných objektů.

POSTOJE OKRAJOVÉ: Z hlediska subjektivní významnosti méně podstatné postoje.

POSTOJE DISONANTNÍ: Postoje, které jsou ve vzájemném rozporu.

POSTOJE KONSONANTNÍ: Postoje navzájem logicky kompatibilní a vzájemně se doplňující.

KOGNITIVNÍ SLOŽKA POSTOJŮ: Vyjadřuje mínění jedince o objektu a způsob, jak je objekt vnímán a klasifikován.

AFEKTIVNÍ SLOŽKA POSTOJŮ: Vyjadřuje emoce prožívané jedincem ve vztahu k objektu postoje.

KONATIVNÍ SLOŽKA POSTOJŮ: Zahrnuje veškerou pohotovost k jednání související s postojem.

PSYCHOLOGIE BEHAVIORÁLNÍ (behaviorism): Americká psychologická škola vzniklá v reakci na introspektivní psychologii. Volně navazuje na Ch. Darwina. Vědomí považuje za objektivně nezkoumatelné, proto se zaměřuje je na vnější projevy člověka, na jeho chování (behavior), které je objektivně pozorovatelné a měřitelné. Představitelé: Watson, Guthrie, Hunter, Hull, Toman, Skinner

PSYCHOLOGIE FENOMENOLOGICKÁ (phenomenological psychology): Jedna z existenciálních psychologických škol. Volně vychází z filosofické fenomenologie (Husserl, Heidegger aj.) Zaměřené na individuální zkušenost danou intorspekci. Odmítá interpretace pomocí předem daných šablon, vzorců chování, profilů. Představitelé: J. Frankel, R. May.

PSYCHOLOGIE HUMANISTICKÁ (humanistic psychology): Psychologická škola orientovaná na prožívání osobnosti, na možnosti volby, seberealizaci a tvořivost. Jako nejvyšší hodnotu postuluje lidskou důstojnost, rozvoj člověk a preferuje proces celoživotního učení jako tzv. třetí cestu. Představitelé: C. Rogers, A. H. Maslow, G. W. Allport.

PSYCHOLOGIE KOGNITIVNÍ (cognitive psychology): Psychologický směr zabývající se se procesy smyslového poznávání, představivosti, fantazie, myšlení, rozhodování, řešení problémů, schopnosti abstrakce apod. Tyto procesy jsou zkoumány jako to, co umožňuje uvědomování světa i sebe sama, sebereflexi, hodnotovou orientaci apod. Úzce navazuje na filosofické zkoumání. Užívá se v kognitivně-behaviorální terapii. Představitelé: Piaget, Simon.

PSYCHOLOGIE POLITICKÁ (political psychology): Specifická oblast aplikované psychologie. Usiluje o deskripci, analýzu a rozumění politickému

prožívání a chování jedinců, malých i velkých sociálních skupin. Představitelé:

Fromm, Hole, Lasswell, Eysenck, Tajfel, Altemeyer aj.

PUBESCENCE (pubescence): Etapa pohlavního dospívání provázená s typickými emočními (kritičnost, kolísání nálad, pocity nejistoty, sebedoceňování) a kognitivními projevy (počátky kritického myšlení, hodnocení norem společnosti aj.) zhruba mezi 12. a 15. rokem života.

RACIONALIZACE (rationalization): Obranný mechanismus psychiky jedince. Rozumové zdůvodnění a ospravedlnění určitého chování, názoru aj., které by jinak bylo nepřístupné.

REFERENČNÍ SKUPINA (reference group): Skupina, k níž se jedinec vztahuje. Nejčastěji dle ní modeluje vlastní chování či v ní hledá potvrzení, vlastních postojů, jednání atd. a od soudu referenční skupiny nad sebou samým odvozuje svou hodnotu.

REFLEXE (reflection): Cesta hlubšího sebepoznávání zamýšlením se a kritickým hodnocením sebe sama o sobě i v kontextech, ve vztahu ke své roli ve světě, svým názorům, postojům aj.

SEBEOBRAZ (self-image): Obraz, který si člověk utváří o své osobě, aniž by tento obsahoval nějaké hodnotící soudy. Jedná se sebedeskripci.

SEBEPOJETÍ (self-concept): Představa, jíž si člověk utváří o sobě samém. Přičemž sebepojetí již zahrnuje hodnotící soudy o vlastní osobě.

SEBESCHÉMA (self-schema): Celková představa sebe sama, která obsahuje nejen deskripci a hodnotící soudy vlastní osoby, ale i představu o vlastních cílech, vzpomínky, myšlenky atd.

SOCIALIZACE (socialization): Proces vrůstání do společnosti, osvojování si norem, zvyků, společenských rolí atp.

SOCIALIZACE POLITICKÁ (political socialization): Proces vrůstání do politické dimenze života.

STEREOTYP (stereotype): Způsob jednání, případně uvažování, který je navyklý a opakující se.

STEREOTYP SOCIÁLNÍ (social stereotype): Souhrn úsudků o charakteristických rysech určité skupiny lidí. Stereotypy jsou důležité pro rychlé zpracování a uložení informací, avšak zároveň je zkreslují.

STEREOTYPIZACE (stereotyping): Posuzování určité skupiny na základě generalizace skupinových rysů, aniž by byli zohledňovány rysy individuální. Stereotypizace je nedílnou charakteristikou postojů, zvláště jejich předsudečné formy.

SVĚTOVÝ NÁZOR: Celkový obraz člověka o světě, obsahuje jak znalost, tak i hodnotící soudy, postoje, předsudky. Je analogický ideologii, avšak na úrovni jednotlivce.

TEORIE SOCIÁLNÍ IDENTIFIKACE (social identification theory): Teorie upozorňující na to, že své sebeschéma odvozujeme od příslušnosti v určité skupině. Např. etnické, ekonomické, společenské, kulturní.

VRSTEVNICKÁ SKUPINA (peer group): Skupina, jíž osoba připisuje stejnost či podobnost se sebou samou. Hraje významnou roli v průběhu socializace.

VÝZKUM DOTAZNÍKOVÝ (KVANTITATIVNÍ) (questionnaire research): Metoda hromadného získávání údajů pomocí písemně formulovaných otázek.

VÝZKUM KVALITATIVNÍ (qualitative research): Výzkumná metoda, kdy zdrojem dat jsou přirozená prostředí jedince a kdy je důraz kladen na výklad zkoumaných otázek a jevů očima respondentů.

LITERATURA:

PSYCHOLOGIE; SOCIOLOGIE:

- ADORNO, THEODOR. W.; FRENKEL-BRUNSWIK, ELSE; LEVINSON, DANIEL J.; SANFORD, NEVITT R.: *The Authoritarian Personality*. The Norton Library, New York, 1969. SBN 393 00492 9
- ALTEMEYER, BOB: *Enemies of Freedom; Understanding Right-Wing Authoritarianism*. Jossey-Bass Publishers, San Francisco, 1988. ISBN 1-55542-097-4
- ERIKSON, ERIK H.: *Childhood and Society*. Norton. New York 1963.
- EYSENCK, HANS JÜRGEN: *The Psychology of Politics*. Routledge and Kegan Paul, London, 1968.
- FROMM, ERICH: *Strach ze svobody*. Naše vojsko, Praha, 1993. ISBN 80-206-0290-9
- GIDDENS, ANTHONY: *Důsledky modernity*. Sociologické nakladatelství, Praha, 2003. ISBN 80-86429-15-6
- GIDDENS, ANTHONY: *Sociologie*. Argo, Praha, 1999. ISBN 80-7203-124-4
- HARTL, PAVEL; HARTLOVÁ, HELENA: *Psychologický slovník*. Portál, Praha, 2004. ISBN 80-7178-303-X
- HAYESOVÁ, NICKY: *Základy sociální psychologie*. Portál, Praha, 2000. ISBN 80-7178-415-X

- HENDL, JAN: *Kvalitativní výzkum: Základní metody a aplikace*. Portál, Praha, 2005.
- HOLE, GÜNTER: *Fanatismus. Sklon k extrému a jeho psychologické kořeny*. Portál, Praha, 1998. ISBN 80-7178-183-5
- JUNG, CARL GUSTAV: *Duše moderního člověka*. Atlantis, Brno, 1994. ISBN 80-7108-213-9
- KOSEK, JAN: *Člověk je (ne)tvor společenský. Kapitoly ze sociální psychologie*. Argo, Praha, 2004. ISBN 80-7203-591-6
- KREJČÍ, OSKAR: *Politická psychologie*. Ekopress, Praha, 2004. ISBN 80-86119-84-X
- LASSWELL, HAROLD D.: *Psychopatologie and Politics*. The University of Chicago Press, Chicago, 1977. ISBN 0-226-46922-0
- LEWONTIN, RICHARD C.: *Biologie jako ideologie: za co mohou naše geny?* JOTA, Brno, 1977. ISBN 80-7217-012-0
- NAKONEČNÝ, MILAN: *Motivace lidského chování*. Academia, Praha, 1996. ISBN 80-200-0592-7
- NAKONEČNÝ, MILAN: *Základy psychologie osobnosti*. Management Press, Praha, 1993. ISBN 80-85603-34-9
- NOVÁK, TOMÁŠ: *O předsudcích*. Doplněk, Brno, 2002. ISBN 80-7239-119-4
- ŘEZÁČ, JAROSLAV: *Sociální psychologie*. Paido, Brno, 1998. ISBN 80-85931-48-6
- SMOLÍK, JOSEF: *Diagnóza: autoritářská osobnost*. Sociologický časopis Rexter 1/2005. Staženo 15. 1. 2009. <http://www.rexter.cz/clanek.aspx?id=27>

- ŠIMÍČKOVÁ-ČÍŽKOVÁ, JITKA: *Přehled sociální psychologie*. Univerzita Palackého v Olomouci, Olomouc, 2004. ISBN 80-244-0929-1
- TAJFEL, HENRI; ISRAEL, JOACHIM: *The Context of Social Psychology. A Critical Assessment*. European Association Of Experimental Psychology, London, 1972. ISBN 0-12-375150-0
- VÝROST, JOZEF; SLAMĚNÍK, IVAN: *Aplikovaná sociální psychologie I.; Člověk a sociální instituce*. Portál, Praha, 1998. ISBN 80-7178-269-6
- VÝROST, JOZEF; SLAMĚNÍK, IVAN: *Aplikovaná sociální psychologie II.* Grada, Praha, 2001.

POLITOLOGIE, HISTORIE, FILOSOFIE:

- ARENDOVÁ, HANNAH: *Původ totalitarismu. I. – III.* OIKOYMENH, Praha.
- FAJMON, H.; BALÍK, S.; HLOUŠKOVÁ, K.: *Dusivé oběti. Historické a politologické pohledy na spolupráci sociálních demokratů a komunistů*. CDK, Brno, 2006. ISBN 80-7325-095-0
- GENTILE, EMILIO: *Politická náboženství. Mezi demokracií a totalitarismem*. CDK, Brno, 2008. ISBN 978-80-7325-153-6
- LOEWENSTEIN, B. W.: *My a ti druzí; Dějiny, psychologie, antropologie*. Doplněk, Brno, 1997. ISBN 80-85765-64-0
- PAXTON, ROBERT O.: *Anatomie fašismu*. Nakladatelství Lidové noviny, Praha, 2007. ISBN 978-80-7106-811-2
- SARTORI, GIOVANNI: *Pluralismus, multikulturalismus a přistěhovalci; Esej o multietnické společnosti*. Dokořán, Praha, 2005. ISBN 80-7363-022-2

EXTREMISMUS:

- BACKES, UWE; JESSE, ECKHARD: *Politischer Extremismus in der Bundesrepublik Deutschland*. Bundeszentrale für politische Bildung, Bonn, 1993.
- BASTL, MARTIN: *Radikální levice v České republice; Devadesátá léta dvacátého století*. Masarykova univerzita v Brně, Brno, 2001. ISBN 80-210-2722-3
- BETZ, HEINRICH G.: *Radical Right-wing Populism in Western Europe*. St. Martin Press, New York, 1994.
- DANICS, ŠTEFAN: *Extremismus: hrozba demokracie*. Police history, Praha, 2002. ISBN 80-86477-07-X
- DANICS, ŠTEFAN: *Extremismus*. Triton, Praha, 2003. ISBN 80-7254-454-3
- DECKER, OLIVER; BRÄHLER, ELMAR: *Vom Rand zur Mitte. Rechtsextreme Einstellungen und ihre Einflussfaktoren in Deutschland*. Friedrich Ebert Stiftung, Berlin, 2006.
- DEMJANČUK, NIKOLAJ; DROTÁROVÁ, LUCIA: *Vzdělání a extremismus*. Epoque, Praha, 2005. ISBN 80-86328-83-X
- FIALA, PETR: *Politický extrémismus a radikalismus v České republice*. Brno, 1998.
- FREDRICKSON, GEORGE M.: *Rasismus; Stručná historie*. BB/art, Praha 2003, ISBN 80-7341-124-5

- HAMPL, MOJMÍR: *O mýtu „pravického extremismu“*. Laissez-Faire. Listopad 2000. staženo 14. 12. 2008. <http://petrmach.cz/cze/prispevek.php?ID=42>
- CHARVÁT, JAN: *Současný politický extremismus a radikalismus*. Portál, Praha, 2007. ISBN 978-80-7367-098-6
- CHMELÍK, J.: *Extremismus a jeho právní a sociologické aspekty*. Linde, Praha, 2001. ISBN 80-7201-265-7
- McGOVAN, L.: *Radikální pravice v Německu; Od roku 1870 po současnost*. Prostor, Praha, 2004. ISBN 80-7260-122-9
- MAREŠ, MIROSLAV: *Pravicový extremismus a radikalismus v ČR*. Barrister & Principal, Brno, 2003. ISBN 80-86598-45-4
- MILZA, PIERE: *Evropa v černých košilích*. Themis, Praha, 2005. ISBN 80-7312-044-5
- SMIGGELS KAVKOVÁ, JANA: *Ženy v krajní pravici: dobré matky a manželky především*. Sociologický časopis Rexter. Staženo 4. 3. 2009. <http://www.rexter.cz/clanek.aspx?id=8>
- SMOLÍK, JOSEF: *Fotbalové chuligánství; Historie, teorie a politizace fenoménu*. VNP, Karlovy Vary, 2008. ISBN 978-80-903556-3-7
- SPOUSTA, c. d.; KREIDL, MARTIN; VLACHOVÁ, KLÁRA: *Sociální zázemí extrémní pravice v ČR. Voliči SPR-RSČ v letech 1996-1998*. Sociologický časopis. roč. 35, č. 3/1999
- SRB, VLADIMÍR; HIRTLOVÁ, PETRA: *Radikalismus a jeho projevy v současném světě. Sborník z mezinárodní vědecké konference*. Academia Rerum Civilium. Kolín 2007. ISBN 80-86879-08-9

- STÖSS, RICHARD: *Rechtsextremismus im Wandel*. Friedrich Ebert Stiftung, Berlin, 2007.
- STÖSS, RICHARD: *Rechtsextremismus im vereinten Deutschland*, Bonn, 1999. s. 144.

INTERNETOVÉ A ČASOPISOVÉ ZDROJE:

- - *Jeden svět na školách: Dotazníkové šetření*. Zdroj: Člověk v tísní a Millward Brown.
http://www.jedensvetnaskolach.cz/download/pdf/jsnspdfs_249.pdf staženo 6. 3. 2009
- Národní odpor: www.odpor.org
- *Sociologický časopis*; roč. 35.; 3/1999
- *Sociologický časopis Rexter*: www.rexter.cz
- Ministerstvo vnitra České republiky: www.mvcr.cz